

Boris Golec

Vzpon in zaton Dienerspergov

Štajersko potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja v luči svojih genealoško-biografskih in spominskih zapisov (1278–1908)

Boris Golec

Vzpon in zaton Dienerspergov. Štajersko potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja v luči svojih genealoško-biografskih in spominskih zapisov (1278–1908)

Izdajatelj: Zgodovinski arhiv na Ptujju, 2017

Zanj: Katja Zupanič

Urednica: Katja Zupanič

Recenzenta: dr. Miha Preinfalk, dr. Dejan Zadravec

Jezikovni pregled: dr. Jožica Narat

Prevod povzetka: dr. Tina Bahovec

Oblikovanje: Dušan Pogačar

Kartografija: mag. Mateja Rihtaršič

Naklada: 250 izvodov

KAZALO

Uvod ...

1. Kratek oris vzpona in zatona Dienerspergov ...

2. O usodi in avtorstvu rokopisne knjige ...

3. Genealoško-biografski oris rodbine in spomini Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846) ...

3.1 »Mitološki uvod« v obravnavo Dienerspergove rodbine ..

3.2 Rodbina in njena posest po védenju barona Franca Ksaverja .

3.3 Spomini barona Franca Ksaverja ...

4. Spomini Antona Aleksa barona Dienersperga (1820–1889) ...

5. Epilog rodbinske kronike in konec rodu baronov Dienersperg ...

Viri in literatura ...

Zusammenfassung ...

Uvod

Namen pričujoče monografije ni natančen oris družbenega vzpona in zatona kranjsko-štajerske baronske rodbine Dienersperg, saj je tej ne nazadnje pred kratkim posvetil samostojno poglavje Miha Preinfalk (2016).¹ Predmet obravnave je rokopisna knjiga iz 19. stoletja, shranjena v Rokopisni zbirki Zgodovinskega arhiva na Ptujju. Njena vsebina je, pogojno rečeno, Dienerspergova rodbinska kronika, ki pokriva časovni razpon več kot šestih stoletij. Rokopis obsega namreč zgodovino rodbine od domnevnega začetnika viteškega rodu Dienerjev v drugi polovici 13. stoletja do smrti zadnjega moškega člana Dienerspergove rodbine v začetku 20. stoletja.²

Glede na to, da obstajajo tudi druge sorodne rodbinske zgodovine plemiških rodov, ta sama po sebi ni nekaj posebnega, še zlasti ker niso Dienerspergi v našem prostoru nikoli spadali med zelo pomembne in vplivne rodbine. Glede na poplemenitjenje Dienerjev leta 1587, pridobitev baronskega naslova slabih dvesto let pozneje, leta 1766, srednje veliko posest in temu primerne kariere rodbinskih članov bi za slovenske razmere lahko Dienersperge uvrstili bližje sredini. Rodbino nad sivo povprečje sicer nekoliko dviguje odkritje izpred enega desetletja, da je bila sorodstveno tesno povezana z Janezom Vajkardom Valvasorjem (1641–1693) in da se rod kranjskega polihistorja nadaljuje do danes samo po njegovi najmlajši hčerki, ki je bila z enim od Dienerspergov omožena, eden od njih pa je bil poročen z njeno hčerko.

Razlogi, zaradi katerih je Dienerspergova rodbinska kronika pritegnila pozornost in si kot taka zasluži kritično objavo in monografsko obravnavo, so drugačne narave. Zelo težko bomo namreč našli zgodovino kakšnega plemiškega rodu, ki bi jo napisali njegovi člani sami in bi s presledki nastajala tri četrt stoletja, poleg standardnega zgodovinskega dela pa bi obsegala še dve avtobiografski, osebnoizpovedni predstavitvi. Rokopisna knjiga je delo dveh avtorjev iz 19. stoletja, očeta in sina, v začetku 20. stoletja pa jo po smrti zadnjega moškega člana rodbine sklene kratek zapis sinovega zeta. Rodbinsko zgodovino oziroma kroniko je leta 1835 začel pisati in jo čez leto ali dve dokončal Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846), graščak z Dobrne pri Celju, čigar življenjska pot se je končala v Gradcu. Po nekaj desetletjih jo je kot avtobiografijo nadaljeval njegov sin Anton Aleks (1820–1889), tipičen predstavnik obubožanega plemstva, ki je zadnja leta preživel pri hčerki na Kogu pri Ormožu. Hčerkin soprog Ludvik Kofler (1843–1914) je okoli leta 1910 končno dodal še sklepne besede. Na nekdanjem Koflerjevem domu je bilo rokopisno delo tudi odkrito in v tridesetih letih 20. stoletja z izročitvijo ptujskemu muzejskemu društvu rešeno pred uničenjem in pozabo.

Dienerspergova rodbinska kronika, že ob nastanku namenjena naslednjim rodovom, ni pomembna samo kot zgodovinski vir – glede zgodovinske objektivnosti je resnici na ljubo precej šepava – ampak tem bolj kot prikaz samopercepcije avtorjev in percepcije preteklosti plemiške rodbine skozi oči njenih protagonistov. Največji del besedila, nastal pod peresom prvega pisca barona Franca Ksaverja, je bil napisan v času, ko se je zdelo, da so Dienerspergi spet dosegli enega svojih vrhuncev in da se bo njihova zgodba v tej smeri tudi nadaljevala.

¹ Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 55–77.

² Danes je knjiga v Zgodovinskem arhivu na Ptujju vodena kot: SI_ZAP/0070, Rokopisna zbirka, R-45, Zgodovina plemiške rodbine Dienersberg, Franc Ksaver C. baron Dienersberg 1835. Trde platnice iz modro marmoriranega papirja merijo 22,8 x 19,6 cm, hrbet in vsi štirje vogali so usnjeni. 53 listov, naknadno paginiranih s številkami 1–106, je velikih 22,1 x 18,5 cm, na koncu je iztrganih kakšnih 12 listov. Izvornemu naslovu na nalepki na sprednji platnici »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg. Familie« je bila pozneje, najverjetneje v muzeju, dopisana končna letnica: »–1908«, knjiga pa je nad naslovom dobila številko (*Nr. 10*). V levem zgornjem kotu je nalepka iz muzeja z napisom: »Rodbina pl. Dienersberg genealoško-biografski oris. 1835«, pod njo pa signatura.

Rokopis z ne posebej obetavnim naslovom »Genealoško-biografske skice baronske rodbine Dienersperg« ni pritegnil zanimanja vse do leta 2008, ko sem nanj naletel pri raziskovanju Valvasorjevega potomstva. Avtobiografski del, ki obsega slabo polovico celotnega besedila, je bil nato leta 2011 objavljen v reviji *Zgodovina za vse*,³ knjiga kot taka pa je služila kot pomemben dopolnilni vir za monografijo o Valvasorju, njegovih koreninah in potomstvu do današnjih dni (2016).⁴ Brez pridržkov je torej mogoče reči, da je za odkritje rokopisa kakor tudi za njegov slovenski prevod in pričujočo komentirano objavo zaslužen znameniti kranjski polihistor, ki je zato dobil tudi ustrezno mesto v podnaslovu knjige.

[SLIKOVNA PRILOGA 1]

Naslovnica Dienerspergove rodbinske kronike (SI_ZAP/0070, R-45, foto M. Zaplatil, marec 2011).

1. Kratek oris vzpona in zatona Dienerspergov

[ZNOTRAJ TEGA POGLAVJA NA NAJBOLJ PRIKLADNO MESTO UMESTITI
ZEMLJEVID: Domovanja Dienerspergov na Kranjskem in Štajerskem] – **lahko tudi** pred začetkom tega poglavja ali po njegovem koncu

Preden bo o Dienerspergovem rodu spregovorila rodbinska kronika, si bomo njegov vzpon in zaton ogledali v grobih potezah.⁵ Njihov namen je olajšati razumevanje pogosto suhoparnih kroniških podatkov. Zapisano izročilo, da je rodbina s prvotnim priimkom Diener že kot viteška prišla na Kranjsko iz nemškega prostora, ki ga je prvi pisec rodbinske kronike Franc Ksaver še dodatno začinil s svojimi sklepanji, vsebuje kvečjemu zrno resnice. Ni namreč znano, od kod je izviral začetnik plemiškega rodu Dienerjev Janez (Hans), ki se je v drugi polovici 16. stoletja pojavil v službi gradiščana ljubljanskega gradu in ki ga je nadvojvoda Karel leta 1587 povzdignil v plemiški stan. Malo pred tem je Janez postal lastnik skromne posesti Bokalce pri Ljubljani, sicer pa so bili Dienerji veliko bolj vezani na mesto, kjer so imeli hišo. Vsi Janezovi otroci so se poročili v meščansko okolje, tako tudi edini nadaljevalec rodu, zgodaj umrl sin Jurij († 1613), oženjen z Ano Samerl, hčerko ljubljanskega župana. Drugi vzpon je rodbina doživela z Jurijevima sinovoma Janezom Jurijem (ok. 1600–1652) in Ditrihom (ok. 1607–1667), ki sta bila leta 1631 sprejeta v kranjske deželne stanove, pet let pozneje (1636) pa sta od cesarja Ferdinanda II. dobila še potrditev plemiškega naslova, razširjenega s predikatom Dienersperg. Ta se je kmalu povsem uveljavil namesto prvotnega imena Diener.

Z bratoma se je rodbina razdelila na kranjsko in štajersko vejo, saj se je prodornejši Ditrih preselil na slovensko Štajersko in se pred letom 1640 kot prvi svojega rodu oženil s plemkinjo, z Rozino pl. Gačnik iz sicer šele leta 1619 poplemenitene rodbine graščakov na Dobrni pri Celju. Starejši Janez Jurij, čigar mladost je precej negotova, je nasprotno ostal v Ljubljani in se v zrelih letih (1645) poročil z veliko mlajšo Justino Marjeto Planina, hčerko uglednega, a neplemiškega doktorja prava.

³ Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«.

⁴ Golec, *Valvasor, njegove korenine*.

⁵ Oris temelji na ugotovitvah M. Preinfalka (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 55–71) in zadnjih spoznanjih, ki so v pričujoči monografiji citirana na ustreznih mestih.

Razcepljeni veji sta se pozneje sorodstveno povezali, tako da je pisec rodbinske zgodovine Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846) združeval gene obeh. Njegov ded Peter Dominik (1699–1764), Ditrihov vnuk, je namreč izviral iz štajerske veje, babica Jožefa Katarina (1712–1769) s Kranjskega pa je bila pravnukinja Janeza Jurija in se je torej omožila z mrzlim bratrancem svojega očeta. Še več, Franc Ksaver je po obeh starših izviral tudi iz rodu Gačnikov, poznejših pl. Schlangenbergov, graščakov na Dobrni, kjer je sam zagledal luč sveta in kjer je preživel velik del svojega življenja.

Moške rodbinske veje Dienerspergov – 9 generacij

JANEZ (HANS) pl. DIENER poplemeniten 1587 † po 1601 [Ljubljana/Bokalce]					
JURIJ pl. DIENER † 1613 [Ljubljana/Bokalce]					
nadaljevalec kranjske veje JANEZ JURIJ (od 1636) pl. DIENERSPERG * ok. 1600 [Ljubljana/Bokalce] † 1652, Ljubljana			začetnik štajerske veje DITRIH (od 1636) pl. DIENERSPERG * ok. 1607 [Ljubljana/Bokalce] † 1667, Tabor pri Vojniku		
JANEZ SIGMUND pl. DIENERSPERG * 1651, Ljubljana † 1696, Novo mesto			FRIDERIK DITRIH pl. DIENERSPERG * ok. 1646, [Tabor pri Vojniku] † 1715, Ponikva		
VOLF SIGMUND * 1679, Gracarjev turn † 1751, Volavče poročen z Valvasorjevo hčerko	VOLF DITRIH * po 1679, [Gracarjev turn] † 1702, neznano kje	RAJMUND DIONIZIJ * 1693, Celje † 1738, Ruda	PETER DOMINIK * 1699, Ponikva † 1764, Sevnica poročen z Jožefo Katarino (1712–1769) iz kranjske veje Dienerspergov	DONAT ALOJZ * ok. 1701, Ponikva † 1775 Tabor od 1766 baron	FRANC * ok. 1704, Ponikva † 1760 (?), Moravska
2 hčerki, starejša Jožefa Katarina (1712– 1769) poročena s Petrom Dominikom (1699–1764) iz štajerske veje Dienerspergov	edinec FRANC RAJMUND duhovnik * ok. 1700, neznano kje † 1764, Klevišče zadnji predstavnik kranjske veje	3 sinovi pomrli v mladosti	10 sinov, 9 sinov od 1766 baronov, rod nadaljuje samo FRANC KSAVER AVGUŠTIN * 1742, Ponikva † 1814, Zg. Lanovž pri Celju	edinec JOŽEF MARIJA * 1744, Tabor † 1821, Gradec od 1766 baron	5 hčerk, edini sin umrl neporočen
			7 otrok, med njimi FRANC KSAVER * 1773, Dobrna † 1846, Gradec prvi avtor rodbinske kronike	3 hčerke	

			6 otrok, med njimi ANTON ALEKS * 1820, Celje † 1889, Ormož drugi avtor rodbinske kronike		
			dva otroka, od teh FERDINAND * 1850, Jihlava † 1905, Budimpešta		

Kranjska veja Dienerspergov ni nikoli dosegla veljave štajerske veje, ne nazadnje tudi zato, ker je bila neprimerno manj številčna in ker sta prva dva moška rodova zgodaj umrla. Janez Jurij (ok. 1600–1652) je zapustil tri majhne otroke, kmalu po njegovi smrti je umrla še žena, Bokalce pa so šle v tuje roke. Nadaljevalec rodu Janez Sigmund (1651–1696) se je moral tako zadovoljiti z vlogo majhnega dolenjskega graščaka, poročenega v rodbino plemenitenih novomeških trgovcev in graščakov Busetov. S prav tako zgodaj preminulo ženo Ivano Rozalijo sta imela le dva sinova, po moški strani pa je rod ugasnil s smrtjo obeh vnukov. Starejši sin, častnik Volf Sigmund (1679–1751), prvič poročen z Marijo Nežo pl. Mospach, se je leta 1711 oženil z Regino Konstancijo pl. Valvasor (1689/92–1755), hčerko tedaj že dolgo pokojnega polihistorja Janeza Vajkarda, in postal eden večjih zemljiških gospodov na vzhodnem Dolenjskem. S soprogo sta namreč izdatno dedovala po njenem prvem možu in po njegovem stricu Janezu Herbardu pl. Busetu, s katerim je bila poročena Valvasorjeva vdova Ana Maksimila. Njuni domovanji sta postala dvorca Gracarjev turn in Volavče pod Gorjanci, toda rodbinsko premoženje jima je zaradi lagodnega, veseljaškega življenja skoraj v celoti spolzelo iz rok. Glavnina posesti je pristala v rokah zeta grofa Paradeiserja, rod Janeza Sigmunda pa je po moški strani ugasnil že s smrtjo njegovega edinca, neporočenega častnika Jožefa Avgušтина (1700–1737). Drugo kranjsko podvejo Dienerspergov je zasnoval Volf Ditrih (po 1679–1702), zgodaj umrli brat Volfa Sigmunda, ki se je oženil z Marijo Elizabeto pl. Semenič iz stare, a ne tudi premožne kranjske plemiške rodbine. Po njegovi smrti je vdova kupila od svojih sorodnikov majhen dvorec Klevišče pri Polšniku (1717), kjer sta zakonca morda živela že prej. V Klevišču je preživel zadnja leta tudi njun edinec Franc Rajmund (ok. 1700–1764), ki se je odločil za duhovniški stan.

Za razliko od kranjskih Dienerspergov, ki so torej po moški strani izumrli že leta 1764, se je štajerska veja nadaljevala še skoraj poldrugo stoletje do leta 1905. Njen začetnik Ditrih (ok. 1607–1667), v Celju živeči gozdni mojster Celjske četrti, je od ženine rodbine pl. Gačnikov leta 1649 pridobil dvorec Tabor pri Vojniku, ki je ostal v rokah Dienerspergovega rodu do začetka 19. stoletja, in dobil leta 1652 poleg kranjskega še štajersko deželanstvo. V naslednji generaciji je bilo veliko več hčerk, svojemu stanu primerno omoženih z nižjimi plemiči oziroma plemenitenci. Sin Friderik Ditrih (ok. 1646–1715) se je prvič oženil s plemkinjo pl. Kaltenhausovo iz Gradca, s katero je imel le zgodaj umrlega sina, drugič pa s Suzano Rozalijo Markuti, ki mu je rodila dvanajst otrok. Markutijeva je izvirala iz celjske grajske upraviteljske rodbine, plemenitene šele v generaciji njenih bratov (1688). Ker Friderik Ditrih ni bil namenjen za naslednika na Taboru, je konec 17. stoletja kupil dvorec Ruda nad Loko pri Zidanem Mostu in nato še dvorec Ponikva pri Šentjurju, kjer sta prišli na svet dve generaciji njegovega potomstva. Šele ko je Tabor zaradi smrti njegovega neporočenega brata Janeza Jurija (ok. 1660–1699) ostal brez moškega naslednika, je tudi ta »matični grad« štajerskih Dienerspergov slednjič pristal v rokah družine Friderika Ditriha s Ponikve. Njegove hčerke so bile vse omožene z nižjimi plemiči in ena z neplemičem, dva

sinova sta postala redovnika, eden od njiju pavlinski prior, štirje pa so rod štajerskih Dienerspergov nadaljevali, a ne vsi enako uspešno. Rajmund Dionizij (1693–1738), poročen z baronico Langenmantlovo, prvo baronico v rodbini, je podedoval Rudo, vendar je ostal brez nasledstva, saj so mu vsi trije sinovi pomrli še v mladosti. Franc (ok. 1704–1760?) je še mlad odšel na Moravsko, postal lovski mojster mejne grofije Moravske, se oženil s Katarino pl. Wagensfeld in imel poleg zgodaj umrlega sina same hčerke.

Po moški strani se je Dienerspergov rod tako nadaljeval le prek bratov Petra Dominika in Donata Alojza. Donat Alojz (ok. 1701–1775) je kot mlajši dobil Tabor pri Vojniku in se poročil z Marijo Terezijo pl. Brandenau Mühlhoffen iz rodbine dobrnskih Gačnikov pl. Schlangenbergov. Njegov življenjski podvig je bilo pobaronjenje, ki ga je zase, svoje potomce in za devet sinov pokojnega brata Petra Dominika izposloval leta 1766. Sam je imel le sina Jožefa Marijo (1744–1821), ki ga je dobil pozno in na katerega je bil lahko upravičeno ponosen, saj je naredil lepo uradniško kariero, najprej kot okrožni glavar v Celju in nato kot glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov. Večino življenja je ambiciozni Jožef Marija preživel v Gradcu, poročen z Gradčanko Barbaro baronico Hingenau, ki mu je rodila samo hčerke. Ta rodbinska podveja je tako z njegovo smrtjo usahnila, še prej pa je Jožef Marija leta 1802 prodal Tabor soprogu svoje sestrične, plemenitenemu Pavlu Ignacu Resniku, zdaj pl. Resingenu, poročenemu s sestro pisca rodbinske kronike Franca Ksaverja. Nekdanji »matični grad« štajerskih Dienerspergov je tako postal »izvorni grad« nove povzpetniške rodbine pl. Resingenov.

Peter Dominik (1699–1764), ded pisca rodbinske kronike Franca Ksaverja in poročen s svojo kranjsko sorodnico Jožefo Katarino, Valvasorjevo vnukinjo, je kot starejši ostal na Ponikvi. Proti koncu življenja je z ženino dediščino kupil dvorec Spodnja Sevnica ob Savi, ki je ostal v rokah družine le še nekaj let po njegovi smrti. Ker je imel kar deset odraslih sinov, je bilo pričakovati, da se bo njegov rod silno razbohotil, vendar sta se od vseh sinov poročila samo dva, potomce pa je imel eden sam. Kar pet se jih je posvetilo vojaški službi, od njih pa je naredil naravnost bleščečo kariero Peter baron Dienersperg (1744–1819), nazadnje podmaršal avstrijske vojske. Proslavil se je tudi Janez Nepomuk (1745–1810), ki je bratrancu Jožefu Mariji sledil kot celjski okrožni glavar in gubernijski svétnik v Gradcu. Z neplemkinjo poročen graški mitninski uradnik Maksimilijan (1756–1830) ni imel otrok, en brat je bil zelo povprečen duhovnik, eden gluhonem, edini nadaljevalec rodu pa je postal Franc Ksaver Avguštin (1742–1814), avtoritativni oče kronista Franca Ksaverja.

Franco Ksaver Avguštin, kratko Avguštin, je zasnoval družino s svojo daljno sorodnico Jožefo pl. Brandenau Mühlhoffen in tik pred poroko (1770) z denarjem od prodane Spodnje Sevnice kupil Dobrno, gospostvo in grad ženinih pokojnih staršev. Nakup se je odvil precej dramatično, saj je šla Dobrna na dražbo in je kot najboljša ponudnica posodila ime domača hči, nevestina teta Marija Terezija, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen, poročena z ženinovim stricem Donatom Alojzom s Tabora. Le malo zatem naj bi se mlada Dienerspergova družina komajda rešila iz podirajočega se starega višinskega gradu Schlangenburg, namesto katerega je Avguštin v dolini postavil novi dobrnski dvorec (1774). Podjetni mož je sčasoma pridobil še tri posesti: od brata Franca Serafina je odkupil rodno Ponikvo, za daljnim sorodnikom pl. Führenbergom podedoval Ranšperk nedaleč od Vojnika in slednjič kupil še Zgornji Lanovž pri Celju, kjer je živel do smrti. Avguštin je osrednji lik spominov sina Franca Ksaverja, v katerih je predstavljen kot zelo posesiven in trd oče. Zaradi njegovega nasprotovanja se Franc Ksaver več kot desetletje ni mogel poročiti s svojo izvoljenko Antonijo baronico Adelstein z bližnje Dobrnice.

Po očetovi smrti so si njegovo posest razdelili štirje otroci, dve hčerki, omoženi s plemenitencema vitezoma Gadollo in Resingenom, neporočeni Janez Nepomuk in Franc Ksaver. Janez Nepomuk (1781–1836) je šel po poti taborskega sorodnika Jožefa Marije in postal nazadnje glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov, podedovano Ponikvo pa je

namesto sorodnikom izročil popolni tujki, svoji simpatiji. Tudi v tej generaciji se je rod nadaljeval samo z enim sinom in enako v naslednji. Franc Ksaver (1773–1846), ki je temeljito prenovil in razširil zdravilišče na Dobrni, je imel sicer tri sinove, a sta dva končala nesrečno. Prvi, Ferdinand (1817–1853), naslednik dobrnske posesti, je Dobrno po zemljiški odvezi prodal, imel smolo s podjetništvom in le nekaj mesecev po poroki s Hermine Helene pl. Popowitz umrl v Gradcu. Anton Aleks in Janez Nepomuk sta na očetovo željo postala častnika, čeprav ju vojaški poklic ni zanimal. Neporočenemu Janezu Nepomuku (1818–1885) se je pod težo bremen omračil um, Anton Aleks (1820–1889), nadaljevalec očetovih spominov, pa se je na Moravskem oženil z neplemiško vdovo Karolino (Charlotte) Heller, preživel večino življenja v brezdelju v Gradcu in umrl pri pastorki v Ormožu. Od treh sester sta se dve poročili z neplemičema, tretja, Kajetana (1815–1892), pa je kot prva in zadnja v Dienerspergovi rodbini sicer stopila pred oltar z grofom, vendar njen uradniški soprog, Dunajčan Johann grof Hoyos (1808–1896), ni premogel tako rekoč ničesar. Nazadnje sta zakonca leta 1858 zaradi nespametnega gospodarjenja zavozila še podedovano dobrnsko zdravilišče.

Zadnja desetletja so bili štajerski Dienerspergi številčno močno okleščeno, obubožano rentniško plemstvo brez lastnega doma. Anton Aleks je imel hčerko Antonijo (1855–1908), omoženo na Kogu pri Ormožu z neplemičem Ludvikom Koflerjem, pri kateri je nazadnje tudi sam našel zavetje, in sina častnika Ferdinanda (1850–1905). Oba njegova otroka sta doživela precej nesrečno usodo, hči Antonija zaradi neurejenega življenja svojega edinega sina, medtem ko je bil konec sina Ferdinanda, ki je postal častnik, naravnost melodramatičen. Družina je nasprotovala njegovi poroki z žensko judovskega rodu, nato ga je zadela še kap in je le nekaj ur po poroki preminil pri 55-ih v garnizijski bolnišnici v Budimpešti kot zadnji moški poganjek rodu baronov Dienerspergov. Rodbinsko ime je z njegovo vdovo, najbrž umrlo v Združenih državah Amerike, preživelo vsaj še četrto stoletje.

[SLIKOVNA PRILOGA 2]

Grb Franca Ksaverja barona Dienersperga (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg, foto Marko Zaplatil, marec 2011).

Na rodovnem deblu pl. Dienerjev, poznejših pl. Dienerspergov (od 1636) in baronov Dienerspergov (od 1766) se je tako od plemenitve leta 1587 do ugasnitve rodu po moški strani leta 1905 zvrstilo devet generacij. Rodbina je doživela več vzponov in padcev in bila po premoženjski moči in ugledu na vrhuncu moči v začetku 19. stoletja. Tedaj se je lahko ponašala z gubernijskim svétnikom in stanovskim prejemnikom Jožefom Marijo in s tremi njegovimi bratranci: s podmaršalom Petrom, še enim gubernijskim svétnikom Janezom Nepomukom in s pridobitnim graščakom Avguštinom, praočetom vseh danes živečih potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja. Videz moči in blišča je dajala še nekaj časa pod dobrnskimi graščakom, piscem rodbinske kronike Francem Ksaverjem, nato pa se je v letih okoli zemljiške odveze začel njen nezadržni zaton. Novi časi baronom Dienerspergom niso bili več naklonjeni. Kot bi jih slutil, je Franc Ksaver, preden se je leta 1835 poslovil od Dobrne, zapel rodbini labodji spev v obliki t. i. genealoško-biografskih skic, namenjenih svojim otrokom. Njegov optimistični zaključek je pravzaprav že nakazoval drugačno pot Dienerspergovega rodu od tiste, ki si jo je želel ta prvi in glavni avtor rodbinske kronike.

2. O usodi in avtorstvu rokopisne knjige

V idiličnem koticu Prlekije, tik preden se zadnji odrastki Slovenskih goric prevesijo v hrvaško Medžimurje, se je v času velikih družbenih in političnih sprememb ob koncu prve svetovne vojne neki nadobudni deček igral z rokopisno knjigo, ki jo je našel v bogve katerem kotu domače hiše, še nedavno bahatega napol kmečkega dvorca Koflerjev na Kogu nad Ormožem. Otrok še ni mogel razumeti v nemščini napisane vsebine in tudi naslov mu ni bil blizu: »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg. Familie.« Da gre v drugem delu knjige med drugim za osebnoizpovedne spomine predzadnjih dveh baronov Dienerspergov, očeta Franca Ksaverja in sina Antona Aleksa, so morda vedeli dečkovi starši, a le če so se poglobili v vsebino. Sprva, kot vse kaže, na knjigo niso bili pozorni. Njihov sin namreč ni bil edini otrok, ki je rokopis s trdimi platnicami in dobrimi sto stranmi uporabil za šolske vaje oziroma preprosto za čeečkanje. Kjer je bil še prazen prostor, po notranji strani sprednjih platnic in na koncu knjige, so otroci vadili »računstvo«. Zagotovo je knjiga postala zasilni šolski zvezek še pred razpadom dvojne monarhije, ko so v kogovski šoli poučevali gotico in se je v tej oglati pisavi na zadnji platnici po nemško ovekovečila neka *Soretz Maria*.⁶ Tudi dečkova družina se je tedaj in še prvo desetletje v novi državi pisala po nemški maniri *Wresnik*,⁷ četudi se je oče Jožef Breznik (1879–1945), davčni uradnik z izrazito nemško usmerjenega Ptuja, od nekdaj štel za Slovenca in je dal našemu tam rojenemu dečku slovansko ime Vladimir (1910). Temu je, staremu kakšnih osem let, pri koncu knjige, na strani 104 ravno še uspelo s tintnim svinčnikom vtisniti trajen spomin, ko ga je očitno nekdo prikrajšal za veselje in mu knjigo izpulil iz rok. Tako bi se vsaj zdelo glede na to, da je fant izpustil zadnjo črko svojega priimka in se ovekovečil zgolj kot *Vladimir Wresni*.⁸ Dovolj za »forenzično« rekonstrukcijo »zločina« nad knjigo, njenega izvora in nadaljnje usode. Mali Vladimir Breznik, poznejši zdravnik (umrl 1977), je s svojim še okornim podpisom potrdil, od kod je knjiga prišla v zbirko Muzejskega društva v Ptujju in nato skupaj z njo v Zgodovinski arhiv na Ptujju.⁹ Njegov oče Jožef Breznik jo je ptujskim muzealcem bodisi prodal bodisi podaril, najverjetneje hkrati z drugo pisano zapuščino rodbine baronov Dienersperg, ki jo je našel v leta 1915 kupljeni Koflerjevi hiši.¹⁰ To se je vsekakor zgodilo še med obema svetovnima vojnama,¹¹ najbrž sredi tridesetih let, ko je Narodni muzej v Ljubljani odkupil od Breznika zbirko portretov, prej v lasti Koflerjev in po večini prav tako iz Dienerspergove zapuščine.¹²

Zadnji Kofler, Ludvik st. (1843–1914), ki je le za deset mesecev preživel svojega neporočenega sina Ludvika ml. (1876–1914), je bil namreč poročen z Antonijo baronico Dienersperg (1855–1908), vsi trije pa so drug za drugim v slabih sedmih letih umrli v svoji hiši na Kogu. Ludvik Kofler st., ki je preminil zadnji, je spomine obeh Dienerspergov dokončal s skromnim zapisom na manj kot eni strani, kjer je navedel, da je leta 1905 v

⁶ Med letoma 1904 in 1910 se je v župniji Sv. Bolfenk na Kogu rodilo kar pet deklic s tem imenom in priimkom, od katerih sta dve kmalu umrli (Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog, MKR Kog 1896–1920).

⁷ Brezniki s Koga so priimek Wresnik uradno spremenili v Breznik 21. junija 1928 (Okrajno sodišče v Ormožu, Zemljiška knjiga, k. o. Kog, gl. knj. 1–60, vl. št. 46, pag. 551).

⁸ Dejansko je bila zadnja črka priimka verjetno napisana že na drugem listu, ki je bil, kot se zdi, iz knjige pozneje iztrgan. O njegovem obstoju pričajo le verjetni ostanki dveh listov za šivano vezavo med stranema 104 in 105.

⁹ Rokopis je skupaj z rokopisno zbirko Muzejskega društva prešel iz uprave Mestnega muzeja v Ptujju pod novoustanovljeni arhiv leta 1955.

¹⁰ SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg. – O nakupu hiše: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 69.

¹¹ Ker ni ohranjena akcesijska knjiga Muzejskega društva, natančen čas prevzema ni ugotovljiv. Na prvi strani knjige desno zgoraj je odtisnjen predvojni okrogel žig »Knjižnica Muzejskega društva v Ptujju«, desno spodaj pa prvi žig leta 1955 ustanovljenega Mestnega arhiva Ptuj.

¹² O portretih: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 70–72. Gl. tudi op. 18.

Budimpešti preminil (zadnji) baron Dienersperg in leta 1908 še njegova edina sestra, poročena Kofler.¹³ Tako so se sklenile »genealoško-biografske skice baronske rodbine Dienersperg«, kakor je rokopisno knjigo leta 1835 na Dobrni naslovil njen prvi pisec Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (1773–1846), skrajšano Franc Ksaver, kot so ga poznali sodobniki.¹⁴ Pisanje je nadaljeval njegov sin Anton Aleks (1820–1889), bolj znan samo kot Anton,¹⁵ ki je zadnja leta preživel pri hčerki Antoniji Kofler na Kogu in umrl pri pastorki Marjeti Geršak v Ormožu. S smrtjo vseh treh Koflerjev četrto stoletja pozneje (med 1908 in 1914) je ta veja Dienerspergove rodbine izumrla in ker je bil dedič lastnika posesti Ludvika Koflerja ml. njegov osebni zdravnik, Ludvikovi starši mrtvi, drugi sorodniki pa daleč in brez pravice dedovanja, je celotni Koflerjev inventar skupaj s hišo in posestjo čez leto dni prešel na kupce, rodbino Breznik.¹⁶

Nečesa niso vedeli ne Brezniki ne ljubljanski muzealci, ki so pozneje prevzeli večji del zbirke portretov, niti ptujski ljubiteljski muzealci, ki so s pisano zapuščino med drugim prišli do naše rokopisne knjige. Ni jim bilo znano, čigavi potomci so Dienerspergi pravzaprav bili. Nihče ni namreč pozorno prebral knjige z genealoškim orisom rodbine in spomini dveh njenih članov, iz katere je na 20. strani vidno, da je bila prababica prvega pisca Regina Konstancija pl. Dienersperg hči Janeza Vajkarda barona Valvasorja. Poleg imena njene matere, Valvasorjeve druge žene, je to vse, a zelo jasno povedano. Povrh tega je Regina Konstancija upodobljena z obema priimkoma na enem od 39 oljnih portretov, ki jih je leta 1934 od Jožefa Breznika odkupil Narodni muzej v Ljubljani, vendar dame na sliki tedaj ni mogel nihče identificirati s polihistorjevo najmlajšo hčerko. Obstoje te hčerke je bil namreč neznan oziroma pozabljen – zlasti po zaslugi Valvasorjevega življenjepisca Petra Radicsa –, za nameček pa je na portretu zavajajoča letnica 1688, ki ne pomeni časa nastanka slike, ampak gre za portretirankino nekoliko napačno letnico rojstva. Tako vse kaže, da je Regina Konstancija takrat obveljala za »Valvasorjevo sestro«, kot je leta 1990 po spominu izpričal Breznikov sin Bogomil (1911–1999), ob prodaji slik Narodnemu muzeju še študent.¹⁷

V Kofler-Breznikovi zbirki je bilo med oljnimi slikami še več portretov Valvasorjevih potomcev do leta 1832, zdaj shranjenih po večini v Narodni galeriji in deloma v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani. Najmlajši portretiranec je 15-letni Ferdinand baron Dienersperg, sin prvega in brat drugega pisca spominov, medtem ko se njuna portreta in fotografije mlajših članov izumrle rodbine niso ohranile. Zelo verjetno so bili nekateri

¹³ Potrditev, da pripada rokopis Ludviku Koflerju st., je njegov lastnoročni podpis z navedbo posestniškega stanu v krstni matični knjigi župnije Sv. Bolfenk na Kogu leta 1899, ko je šel za krstnega botra (Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog, MKR Kog 1896–1920, pag. 33, zap. št. 11).

¹⁴ Iz rokopisne knjige drugače kot za nekatere druge osebe ni vidno, kako so v družini klicali Franca Ksaverja Kajetana, ki je v virih največkrat naveden z vsemi tremi osebnimi imeni. Kjer pa ni zapisano celotno ime, praviloma manjka tretje ime Kajetan. Tako se je leta 1813 oženil samo kot Franc Ksaver (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 93), kakor ga na začetku nadaljevanja spominov imenuje tudi sin Anton Aleks: »F. X.« (str. 88), enako pa tudi uradna korespondenca štajerskih deželnih stanov v letih 1835–1838 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 19). Najverjetneje je bil za ožjo okolico sploh samo Ksaver, kajti to ime je od vseh treh edino navedeno pri krstih vseh njegovih šestih otrok (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 566, 628; R 1818–1840, fol. 12, 208; Dobrna, R 1783–1830, pag. 248, 354). V naslovu svojih genealoško-biografskih skic se je podpisal kot: »Franz X. C. Bar. Dienersberg« (str. 1). J. Orožen ga skrajšano imenuje Kajetan (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 283–285; *Zgodovina Celja I*, str. 531), očitno ker je s tem imenom naveden v franciscejskem katastru (ARS, AS 177, C 35, k. o. Dobrna, zapisnik stavbnih parcel, 7. 3. 1826; abecedni seznam posestnikov, 16. 4. 1826). Toda kataster ga imenuje Kajetan zato, da ga razlikuje od njegovega pokojnega očeta, prav tako Franca Ksaverja, s tretjim imenom Avguštin.

¹⁵ Prim. graške mestne naslovnike (npr. *Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 15; *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender 1880*, str. 170), podpise »Anton D–g.« pod prerisi risb iz let 1836–1838 in samonaslovitev »Anton Frh. Dienersberg« v naslovu zbirke lastnih pesmi iz leta 1883 (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg) v naslovu zbirke lastnih pesmi iz leta 1883 (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg). Vojaški šematizmi v štiridesetih letih, ko je bil kadet in častnik, ga sicer dosledno imenujejo *Alexius* (npr. *Militär-Schematismus*, 1840, str. 199; 1848, str. 115).

¹⁶ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 69.

¹⁷ Prav tam, str. 71–72.

upodobljeni na tistih petih oziroma sedmih slikah, ki jih Brezniki niso prodali Narodnemu muzeju in so izginile po 2. svetovni vojni po nacionalizaciji njihove posesti. Od oseb, ki nastopajo v Dienerspergovih spominih, sta poleg slike mladega Ferdinanda ohranjeni le podobi staršev prvega pisca Franca Ksaverja, sicer pa najdemo na portretih ducat starejših rodbinskih članov, izpričanih v prvem delu rodbinske kronike, začeni z izmišljenim opatom iz druge polovice 16. stoletja.¹⁸ Piščev oče Franc Ksaver Avguštin (1742–1814), ki ga bomo spoznali v ne najlepši luči, in mati Jožefa (1743–1818) sta prednika vseh danes živečih potomcev polihistorja Valvasorja. Teh je leta 2016 na treh celinah živelo skupno 114, večinoma v Avstriji in nihče v Sloveniji. Nihče od njih ni potomec piscev rodbinske kronike Franca Ksaverja in Antona Aleksa, saj je ta veja Valvasorjevega potomstva leta 1936 ugasnila.¹⁹

[SLIKOVNA PRILOGA 3]

Breznikova, nekdanja Koflerjeva hiša na Kogu pri Ormožu v tridesetih letih 20. stoletja (fotografija je last Brede Breznik Farkaš).

[SLIKOVNA PRILOGA 4]

Jožef Breznik (1879–1945), »odkritelj« Dienerspergove rodbinske kronike (fotografija je last Brede Breznik Farkaš).

Valvasor je v naši zgodbi povsem stranski lik, o katerem so tudi njegovi potomci vedeli komaj kaj, a brez kranjskega polihistorja ne bi bilo monografije o Dienerspergovi rodbinski kroniki. Če namreč njen avtor ne bi sledil potomcem Regine Konstancije baronice Valvasor, poročene pl. Dienersperg, ki ima edina od polihistorjevih 13 otrok še danes živeče potomstvo, ne bi prišel do zapuščine Dienerspergov v Zgodovinskem arhivu na Ptuj. A če spomini ne bi imeli posebne pričevanjske vrednosti, jim ne bi namenil tolikšne pozornosti, ampak bi z njihovo pomočjo samo preveril in dopolnil biografske podatke o Valvasorjevih prapra...vnukih. Da je bil kranjski polihistor neposredni prednik obeh piscev kronike, očeta in sina barona Dienersperga, je pri vsej stvari bolj zanimivost kot kaj drugega. Tudi če takšne genealoške povezave ne bi bilo, bi bila rodbinska kronika sama po sebi vredna obravnave, ki jo je ugotovljeno sorodstvo z Valvasorjem posredno samo pospešilo.

Besedili obeh baronov sta napisani s premislekom, skoraj kot čistopis z zelo redkimi popravki,²⁰ očetova pisava je skladnejša in ličnejša od sinove. Od skupaj 104 strani rokopisa

¹⁸ Poleg očeta Franca Ksaverja Avguština (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 962) in matere Jožefe (prav tam, NG S 965) so na ohranjenih portretih upodobljeni naslednji rodbinski člani: 1) izmišljeni stiški opat pl. Dienersperg (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 15855), 2) Ana Konstancija, rojena pl. Kaltenhaus, prva žena Ditriha Friderika (prav tam, inv. št. 17795), 3) Volf Sigmund (prav tam, inv. št. 17797), 4) njegova žena Regina Konstancija, rojena pl. Valvasor (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 906), 5) Ditrih pl. Dienersperg (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17796), 6) Jožef Avguštin (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 905), 7) olimski prior Leopold pl. Dienersperg (prav tam, NG S 966), 8) Peter Dominik pl. Dienersperg (prav tam, NG S 909), 9) njegova žena Jožefa, rojena pl. Dienersperg (prav tam, NG S 910), 10) njuna otroka Sigmund in Jožef (prav tam, NG S 907), 11) njuna otroka Marija Ana in Anton (prav tam, NG S 908), 12) Terezija baronica Dienersperg, poročena pl. Resingen (Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 3147) in 13) mladi Ferdinand baron Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 888). – Iz Breznikove zbirke na Kogu je Narodni muzej prevzel leta 1934 tudi portret soproge Franca Ksaverja Antonije, rojene baronice Adelstein, z letnico 1832, ki pa je zdaj pogrešan; po navedbi v muzejski inventarni knjigi ga je prevzela Narodna galerija (Narodni muzej Slovenije, Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2, inv. št. 3764). Ohranjena sta samo portreta Antonijinih staršev, oba prav tako prenesena v Ljubljano s Koga (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17798 in 17799; prav tam, Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2, inv. št. 3781 in 3790).

¹⁹ Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 383–389.

²⁰ Maloštevilne drobne popravke sta pisca praviloma naredila že sproti (str. 15, 69, 78, 85, 103). V besedilu očeta Franca Ksaverja Kajetana je na str. 47 osebno ime Janeza Gašperja pl. Brandenaua popravljeno v Franc Sigmund, vendar popravek ne ustreza pisavi nobenega od piscev niti pisavi njunega sina oziroma brata Janeza Nepomuka, ki je dodal kratek pripis na strani 66. Pomoto je očitno popravil graški zgodovinar Karlmann Tangl,

(87 strani in pol je izpod peresa očeta, druge je napisal sin) je osebnoizpovedna slaba polovica. Do strani 56 je besedilo genealoško-biografsko zasnovana rodbinska kronika, ki jo lahko razdelimo na krajši »mitološki del« (str. 1–14) in daljši zgodovinski del (str. 15–56), oprt na vire prve in druge roke in po načinu ubeseditve veliko suhoparnejši od spominskega dela (str. 56–104). Tudi v njem najdemo sicer nekaj podatkov, ki jih je Franc Ksaver črpal iz osebnih spominov, zlasti o usodah svojih stricev, toda »prava«, zgodovinsko zanesljiva zgodba se začne z njegovimi bližnjimi na strani 56. Spominski zapisi dveh generacij baronov Dienerspergov prinašajo pričevanja prve roke o treh oziroma štirih generacijah v časovnem razponu od sedemdesetih let 18. stoletja, ko se je začel sveta okoli sebe zavedati prvi pisec, do srede petdesetih let 19. stoletja, do koder je z nedokončanimi spomini prišel njegov sin. Koflerjev pripis iz okoli leta 1910 (na str. 105) je le kratek epilog z golimi genealoškimi podatki, vendar zapisi vseh treh piscev sestavljajo zaokroženo celoto. Ta se začne z opisom družine Franca Ksaverja, v kateri se je leta 1773 rodil kot njen prvi moški potomec, ki je baronski naslov prinesel že na svet, in se konča s smrtjo njegovih dveh vnukov, otrok Antona Aleksa – Ferdinanda (1905), zadnjega barona Dienersperga, in njegove sestre Antonije, poročene Kofler (1908). Na zunaj gre za usode srednje premožne plemiške družine, ki v letih po zemljiški odvezi z zgrešenimi investicijami v »projekte« nove dobe finančno tako rekoč propade. Pod zunanjim ovojem pa se skrivajo življenjske zgodbe in medčloveški odnosi, o katerih bi lahko sicer le slutili. Bolj oseben pričevalec je oče Franc Ksaver, pri sinu Antonu Aleksu je treba več stvari razbrati med vrsticami, pri obeh pa imeti pred očmi, da sta pisala za svoje otroke. Osrednji problem obeh generacij je vloga dominantnega očeta v še vedno patriarhalno urejeni družini. Pri drugem piscu je problem sicer manj izražen in ostaja v senci avtorjeve poklicne neuspešnosti in eksistenčnih skrbi, a nosi znatno posredno krivdo za oboje njegov oče. Obema piscema je skupno, da prav zaradi očetov nista mogla uresničiti poklicnih želja in da pri tem v svoji generaciji nista bila edina. Pri Dienerspergih napačne odločitve očetov močno zaznamujejo sinove, nič drugače sicer kot pri mnogih drugih plemiških rodbinah, le da imamo tu dve zapisani zgodbi, čeravno drugo žal nedokončano. Pisca se nenehno vračata k stvarim, ki so ju najbolj težile. Starejši Franc Ksaver ne more mimo ambivalentnega odnosa z avtoritativnim očetom, ki mu je onemogočil poklicno kariero, potem ko je že prišel do pravniškega poklica, in ki ga je dolgo oviral pri snovanju družine z izbrano nevesto. Hrepenenje po urejeni družini se piscu slednjič uresniči z velikim časovnim zamikom, svoje spomine pa sklene pomirjen z mislijo, da živi njegova družina zdaj »pravo patriarhalno življenje« (str. 88). Sin Anton Aleks, ki si ni mogel sam izbrati poklica, išče opravičila za neuspešno častniško pot. Kot vse kaže, ima enako kot oče uspešen zakon, najbolj pa ga boli finančni polom rodbine, ki se ni znašla v spremenjenih razmerah sredi 19. stoletja.

Kako in kdaj sta njuni pripovedi nastali in kakšna je bila usoda knjige, preden se je znašla v ustrezni arhivski hrambi? Franc Ksaver je s pisanjem začel leta 1835 v svojem dvorcu na Dobrni pri Celju, tedaj rastočem zdraviliškem kraju s toplicami, ki jih je prav on posodobil in dvignil iz dolgotrajne letargije. Iz naslova na platnicah, razširjenega na prvi strani knjige, se zdi, da je najprej nameraval napisati le genealoško-biografski prikaz rodbine Dienersperg in da se je šele pozneje odločil dodati lastni osebnoizpovedni življenjepis. Lahko pa bi takšno namero gojil že na začetku, ko je pred preselitvijo družine v Gradec sam pri sebi »delal inventuro«. Razširjeni naslov na prvi strani je zgovoren tako o vsebini kot o nastanku knjige: »Genealoško-biografske skice rodbine državnih baronov Dienersbergov, vzete in zbrane iz starih listin in zgodovinskih notic na Dobrni v letu 1835 po Francu Ks.[averju] K.

ki si je knjigo sposodil za pisanje razprave o Dobrni (1852) in ima v njej pravilne podatke (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 198). V besedilu Antona Aleksa je neznana roka na str. 89 prečrtala toponim Modena in ga nadomestila s Parma.

[ajetanu] baronu Dienersbergu v 63. letu starosti.«²¹ Kot je avtor zapisal sam, bi se morala družina preseliti v štajersko prestolnico že prejšnjo jesen (str. 87), dejansko pa so Dobrno zapustili novembra 1835 (str. 85). V Gradcu se spomini tudi končajo, najverjetneje leta 1836, saj je predzadnji dogodek datiran s 1. marcem omenjenega leta, zadnji pa se je zgodil še isto ali najpozneje naslednje leto 1837 (str. 88).²²

Ko je Franc Ksaver 15. avgusta 1846 umrl,²³ je bila knjiga skupaj z rodbinskim arhivom skoraj gotovo v njegovem graškem stanovanju in precej manj verjetno v dvorcu na Dobrni, ki ga je po njegovi smrti prevzel najstarejši sin Ferdinand (1817–1853). O njeni nadaljnji usodi, preden je prišla v roke drugega pisca, sina Antona Aleksa (1820–1889), imamo dve dragoceni pričevanji, obe pa se nanašata na srednjega sina Janeza Nepomuka (1818–1885), neporočenega častnika, ki se mu je pozneje omračil um in je do svoje smrti skoraj četrto stoletje preživel v umobolnici. Na strani 66, kjer oče Franc Ksaver začneja lastni življenjepis s prošnjo, naj njegovi potomci in dediči pripovedi ne pozabijo nadaljevati, je sin dodal opombo: »Nadaljuje Janez Nepomuk baron Dienersperg.« Dejansko je to tudi vse, kar je ta sin neznano kdaj napisal, znano pa je, da je knjigo posodil graškemu univerzitetnemu profesorju dr. Karlmannu Tanglu (1799–1866), ki jo je leta 1852 uporabil za pisanje daljše razprave o gospostvu in toplicah Dobrna od začetkov do zadnjih dogodkov. Tangl imenuje Dienersperga nadporočnik v pokoju, ne pove pa jasno, kje je od njega dobil rokopis, a skoraj gotovo v Gradcu.²⁴ Nikakršnega namiga nimamo, kdaj in iz čigavih rok je rokopis prišel v posest Antona Aleksa, ki je s pripovedjo začel tam, kjer je oče nehal, v drugi polovici tridesetih let, nedokončano pa jo je pripeljal do srede petdesetih let. Zadnji datirani podatek je rojstvo hčerke Antonije, pozneje poročene Kofler, 12. januarja 1855. Na dlani je, da je Anton Aleks pisal s časovno distanco, saj je napovedal, kako bo v nadaljevanju jasno viden bankrot družine. Mislil je na prodajo zdravilišča, v kar je bil konec leta 1858 prisiljen njegov svak grof Hoyos, a do tja pripoved ne sega. Anton Aleks bi torej lahko napisal svoj del spominov v dolgem časovnem razponu med koncem leta 1858 in svojo smrtjo v začetku leta 1889 v Ormožu. Zdi se, da je tudi od zadnjih opisanih dogodkov minilo že nekaj časa, poleg tega pa je duktus njegovega rokopisa tak kot v zbirki lastnih pesmi z letnico 1883.²⁵ Ni izključeno, da se je pisanja spominov lotil (pre)pozno in ga je prehitela smrt. Pisati bi lahko začel šele malo pred smrtjo pri pastorki v Ormožu ali verjetneje nekoliko prej pri hčerki Koflerjevi na Kogu, kjer se je knjiga tudi ohranila. Razlag, kako je prišla v baronove roke, je več. Morda mu jo je

²¹ »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg: Familie – Aus alten Urkunden und historischen Notizen geschöpft und zusammengetragen zu Neuhaus im J. 1835 durch Franz X. C. Bar. Dienersberg im 63ten Lebensjahre.«

²² Predzadnji dogodek v spominih je službena premestitev zeta Johanna grofa Hoyosa iz Celja v Gradec 1. marca 1836, zadnji pa premestitev sina Janeza Nepomuka k 27. notranjeavstrijskemu (Luxemovemu) pehotnemu polku. Po vojaškem šematizmu za leto 1836 je bil Janez Nepomuk tedaj še kadet pri 7. ilirskem (Latermannovem) pehotnem polku (*Militär-Schematismus 1836*, str. 111), pri novem polku pa je naveden v šematizmu za naslednje leto (*Militär-Schematismus 1837*, str. 156). – Leta 1836, 15. novembra, je preminil piščev starejši brat Janez Nepomuk, ki ga Franc Ksaver Kajetan na str. 62 omenja še kot živečega v Gradcu. Podatek dokazuje, da je osebne spomine (od str. 56 dalje) vsaj začel pisati še za bratovega življenja. V knjigi sicer ni piščevih poznejših pripisov o smrtih v spominih omenjenih sorodnikov. O bratovi smrti: DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz – Maria Himmelfahrt, Sterbefälle 1836, pag. 7.

²³ DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz – Hl. Blut, Sterbefälle 1846, s. p.; prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 315.

²⁴ Tanglova razprava (Tangl, Beiträge zur Geschichte), objavljena v *Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark*, je v uvodu datirana »Gradec, 31. oktobra 1852« (str. 165), pisec pa govori o svojem tritedenskem bivanju na Dobrni v istem letu (str. 160), ko je bil tu prvič (str. 182). Tangl daje zmoten vtis, da mu je upokojeni nadporočnik Janez Nepomuk baron Dienersperg posodil rokopis še na Dobrni, ker takoj zatem omenja svojo vrnitev v Gradec (*hierher zurückgekehrt*) (str. 160–161); Dienersperg je namreč tedaj živel v Gradcu in ni imel na Dobrni nobene lastnine.

²⁵ SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883.«

izročil brat Janez Nepomuk, ko jo je dobil nazaj od zgodovinarja Karlmana Tangla in je presodil, da je najustreznejše mesto zanjo pri Antonu Aleksu, saj je imel ta edini od treh bratov potomstvo in je z moškim potomcem nadaljeval rodbinsko ime. Morda je Tangl knjigo zadržal pri sebi in jo je Antonu Aleksu izročil sam, potem ko je Janez Nepomuk psihično zbolel in se leta 1861 znašel v umobolnici.²⁶ Posrednica med bratoma bi bila lahko tudi katera od treh sester, ne nazadnje pa bi knjiga utegnila priti v roke Antona Aleksa šele iz bratove zapuščine v umobolnici Lainz pri Dunaju (1885).²⁷ Tam je mlajši brat starejšega gotovo kdaj obiskal, tem laže v sedemdesetih letih, ko je z družino prebival na Dunaju.²⁸ »Genealoško-biografske skice« Franca Ksaverja barona Diensperga so imele torej zanimivo usodo, preden so se z rokopisom igrali Breznikovi otroci na Kogu. Tam ali na Ptujju je knjiga doživela tudi edini fizični poseg, ki je stanjšal njen obseg. Jožef Breznik ali pa kdo pri ptujskem Muzejskem društvu je namreč iz nje iztrgal zadnje liste, približno dvanajst, na katerih ni bilo najverjetneje ničesar razen sledov otroške igre in šolskih nalog.

Srečna naključja, h katerim je posredno pripomogel tudi slavni kranjski prednik »življenjepiscev« baronov Dienspergov, so privedla do odkritja, da je vsebina pričevajska sama po sebi in zanimiva iz povsem drugačne perspektive, kot je leta 1852 nanjo gledal Karlmann Tangl, prvi zgodovinar, ki je imel v rokah takrat še nepopoln rokopis, samó besedilo prvega pisca. Tangl se je v svoji objavljeni obravnavi Dobrne obzirno izognil vsemu osebnemu, četudi je pritegnilo njegovo pozornost, saj takšne stvari tedaj niso sodile v zgodovino. Denimo podatek, da spomini ne bi nikoli nastali, če bi Franc Ksaver med letoma 1804 in 1809 uresničil večkratno namero, da svoje neznosno trpljenje konča s samomorom.

3. Genealoško-biografski oris rodbine in spomini Franca Ksaverja barona Diensperga (1773–1846)

Prvi pisec rodbinske kronike Franc Ksaver je večji del, prvi dve tretjini besedila (str. 1–56), namenil zgodovini Dienspergovoga rodu od »mitoloških« začetkov do opisa gradov svojega očeta v začetku 19. stoletja. Ta del je zanimiv z vidika rodbinske zgodovine, pozno ustvarjenega »izročila« o izvoru Dienspergov in uporabljenih virov, kot zgodovinski vir pa je uporaben le pogojno. Rokopis Franca Ksaverja je zgodovinar Tangl označil za »zanesljivo gradivo« (*einen verlässlichen Stoff*),²⁹ s čimer je mislil na (naj)novejši del, ki se nanaša na Dobrno, saj ga starejša zgodovina rodu ni zanimala in je bil glede te do pisca tudi prizanesljiv. Franc Ksaver je s pridom uporabil dokumente rodbinskega arhiva na Dobrni, ki je segal v osemdeseta leta 16. stoletja,³⁰ še v čas pred Gačniki, pozneje poplemenitenimi v pl.

²⁶ O usodi Janeza Nepomuka: ÖStA, KA, Pensionsprotokoll, Band III, fol. 244.

²⁷ Janez Nepomuk je preminil v zasebni umobolnici 30. januarja 1885 (prav tam; Röm-kath. Pfarramt Lainz-Speising, Sterbebuch Lainz IV 1875–1896, fol. 94). Natančneje o njem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 302.

²⁸ Na Dunaju je njegovo bivanje dokumentirano v mestnih naslovnih od leta 1874 do 1878 (*Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger* 12 (1874), str. 134; 14 (1876), str. 152; 16 (1878), str. 238).

²⁹ Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 161.

³⁰ Dienspergov rodbinski arhiv, ki danes v Štajerskem deželnem arhivu obsega dve škatli (StLA, A. Diensperg), je zapustil dvorec na Dobrni ob selitvi Franca Ksaverja in njegove družine v Gradec jeseni 1835. O tem posredno pričata dva uradna dopisa štajerskih deželnih stanov iz let 1835 in 1838, od katerih je bil prvi poslan Francu Ksaverju na Dobrno, drugi pa že v Gradec (prav tam, K 1, H 19, 17. 10. 1835, 11. 1. 1838). V naslednjih letih, do leta 1840, je Franc Ksaver v Gradcu zbiral dokazno gradivo genealoške narave za postopek pridobitve naziva cesarsko-kraljevega komornika (prav tam, K 1, H 1 in 20). Med drugim je uporabljal tudi starejše dokumente, ki zadevajo Dobrno in jih je graški profesor K. Tangl dobil leta 1852 na vpogled pri njegovem zetu Johannu grofu Hoyosu (1808, Dunaj – 1896, Celje), nesporno v Gradcu, saj postavlja obisk pri Hoyosu v čas po svoji vrnitvi z Dobrne (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 161). I. Orožen, ki je zmotno menil, da je Tangl naletel na dokumente v dobrnskem dvorcu, jih je leta 1892 tam seveda zaman iskal (I. Orožen, *Das*

Schlagenberge, sicer pa njegovimi predniki tako po očetovi kot po materini strani.³¹ Podatke je črpal tudi iz del bolj ali manj uveljavljenih zgodovinarjev vse do štajerskega historično-topografskega leksikona svojega sodobnika Karla Schmutza.³²

Svoj priimek je Franc Ksaver dosledno pisal Dienersberg, z zvenečim *b*. Dejansko se je tako začel podpisovati šele sam v svojih poznejših letih,³³ a je tak način pisanja priimka prenesel na vse svoje sorodnike za dve stoletji nazaj, četudi so se praviloma pisali Dienersperg, z nezvenečim *p*. Franc Ksaver pri tem niti ni ravnal povsem samovoljno, kot bi se lahko zdelo, saj sta njegova prednika Janez Jurij in Ditrih dobila leta 1636 od cesarja predikat »Diener von Dienersberg«.³⁴ V 18. stoletju je tako na Kranjskem kot Štajerskem povsem prevladala različica Dienersperg, ki jo med drugim pozna listina o povzdignitvi desetih štajerskih Dienerspergov v baronski stan leta 1766. Novi baroni so postali Avguštin (1742–1814), oče Franca Ksaverja, in očetovih osem bratov s štajerske Ponikve ter njihov stric Donat Alojz (ok. 1701–1775), graščak na Taboru pri Vojniku.³⁵ Ker je bil baron Franc Ksaver največji del svojega življenja vendarle Dienersperg in je samo to ime uveljavljeno v plemiški genealogiji vključno z Gothinimi genealoškimi priročniki, bomo priimek pisali Dienersperg, čeprav sta naslednji dve generaciji, vključno z drugim piscem spominov Antonom Aleksom, uporabljali različico Dienersberg.³⁶ Končno so v Gothinih priročnikih tudi zadnji člani rodbine do ugasnitve rodu vodeni kot Dienerspergi.³⁷ Kaže, da je k spremenjenemu načinu zapisa in njegovi utemeljitvi prispeval stric Franca Ksaverja, avstrijski podmaršal Peter baron Dienersperg (1744–1819) – njegov priimek so sodobniki pisali Dinnersberg.³⁸ Toda isti znameniti stric se je doma na spodnjem Štajerskem leta 1811 dvakrat

Dekanat Neukirchen, str. 346). Glede na to, da je Franc Ksaver baron Dienersperg stanoval v Gradcu skupaj s hčerko Kajetano in zetom grofom Hoyosom (gl. op. 401), je logično, da se je rodbinski arhiv znašel v Hoyosovih rokah. Gradivo, ki sega do srede 19. stoletja, je Štajerskemu deželnemu arhivu v letih 1884 in 1886 izročil Dienerspergov vnuk Franc grof Hoyos (1833, Dobrna – 1896, Dunaj), ki je tedaj sicer že dolgo živel na Dunaju, rodbinski arhiv pa je dotlej gotovo vseskozi ostal pri njegovih starših v Gradcu (podatki o prevzemu v arhiv po informaciji Štajerskega deželnega arhiva avtorju).

³¹ Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg, oče Franca Ksaverja, je bil prapravnuk prvega Gačnika, Matije († 1647), mati Jožefa pl. Brandenau pa njegova prapravnukinja in prapravnukinja Matijevega leta 1666 poplemenitenega sina Janeza Matije pl. Schlangenberga († kmalu po 1682). Iz genealoškega prikaza Franca Ksaverja je mogoče le v glavnih potezah povzeti očetovo neposredno sorodstvo s Schlangenbergi (str. 18 in 24), materino pa zgolj posredno (str. 43–48). O sorodstvu: Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 187–202.

³² Ob koncu genealoško-biografskega dela je Franc Ksaver navedel dela, iz katerih naj bi se dali dobiti podatki o rodbini Diener in baronih Dienersperg (str. 55–56).

³³ Kot Dienersperg je Franc Ksaver naveden še pri krstih vseh svojih otrok v letih 1815–1824 (gl. op. 14). V franciscejskem katastru iz leta 1826 se pojavljata obe različici priimka, vsaka v drugem zapisniku (ARS, AS 177, C 35, k. o. Dobrna, abecedni seznam posestnikov, 16. 4. 1826, zapisnik stavbišč, 7. 3. 1826). Njegova sinova Ferdinand in Anton Aleks sta leta 1828 in 1832 v matriki celjske gimnazije vpisana kot Dienersberga (SI_ZAC/0845, šk. 1, 1/2 Matricula (1809–1851), s. p.), a ima na portretu z letnico 1832 Ferdinand spet prvotno obliko priimka Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 888). Morda je na zavestno spremembo zapisa priimka pri Francu Ksaverju vplival njegov brat Janez Nepomuk, ki je bil Dienersberg že leta 1817 kot konceptni praktikant celjskega okrožnega urada, pozneje v Gradcu kot drugi tajnik deželnih stanov pa se v šematizmih pojavlja enkrat z eno, drugič z drugo različico (gl. op. 302).

³⁴ Prepis listine 1636 IX. 14., Regensburg v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 5. Prim. Hueck, *Adelslexikon, Band II*, str. 474. – Po Huecku je bil Ditrih Dienersperg sprejet kot Dienersberg tudi za deželana štajerskih deželnih stanov (1652), toda v deželanski diplomi je priimek zapisan kot Dienersperg (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 4, 1652 III. 1, Gradec).

³⁵ Hueck, *Adelslexikon, Band II*, str. 474. – O vsebini baronske diplome: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 7, 4. 7. 1766.

³⁶ Po rokopisu Franca Ksaverja je različico Dienersberg povzel za vse rodove nazaj tudi K. Tangl (Beiträge zur Geschichte, str. 161 sl.).

³⁷ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 12 (1862), str. 124–125; 14 (1864), str. 139; 36 (1886), str. 166; 39 (1889), str. 140–141; 41 (1891), str. 148; 43 (1893), str. 154–155; 47 (1897), str. 166; 49 (1899), str. 164; 61 (1911), str. 155.

podpisal kot Dienersperg³⁹ in je s to različico priimka naveden tudi v Wurzbachovem avstrijskem biografskem leksikonu iz leta 1858.⁴⁰

Različico Dienersberg zaradi avtentičnosti ohranjamo v prevodu rodbinske kronike. Lastna imena so sicer poslovenjena, če zanje obstajajo slovenske ustreznice. V izvorni nemški obliki ostajajo samo imena oseb, ki so se na slovensko ozemlje priselile od drugod oziroma so živele na tujem. Pri osebnih imenih, priimkih in plemiških naslovih je v oklepaju po potrebi dodana še izvorna oblika.⁴¹

3.1 »Mitološki uvod« v obravnavo Dienerspergove rodbine

Prvih 14 strani besedila dobrnskega barona Franca Ksaverja bi lahko poimenovali »mitološki del«, saj gre za čisti konstrukt, sestavljen deloma iz zgodovinskih dejstev in deloma začinjen z avtorjevo domišljijo. Pripoved izzvneni kot hvalnica katoliški vladarski rodbini, h katere vzponu naj bi v 13. stoletju po svojih močeh pripomogli tudi »slavni« predniki Dienerspergov, švabski plemiči Dienerji. Ker prvega potrjenega člana rodbine Janeza (Hansa) Dienerja, o katerem avtor spregovori na 15. strani, nikakor ni mogoče povezati z njegovimi domnevnimi nemškimi predniki, se temu delu kronike ne bomo posvečali tako natančno kot naslednjim. Franc Ksaver je v maniri zgodnjenovoveških plemiških genealogov poiskal primeren zgodovinski trenutek, v katerem naj bi si prvi predstavniki njegovega rodu pridobili zasluge za krono in domovino ter si s tem prislužili plemiški, v tem primeru viteški naslov. V 13. stoletju ni bilo boljše priložnosti za to kakor usodna bitka leta 1278, v kateri je Rudolf I., prvi nemški kralj iz rodu Habsburžanov, premagal svojega nasprotnika, češkega kralja Otokarja, najsi sta neka brata Dienerja s Švabskega v njej resnično sodelovala ali ne. Odtlej je bilo treba s skromnimi omembami v literaturi nekako premostiti tri stoletja do Janeza (Hansa), piščevega prapraprapradeda, ki se je v sedemdesetih letih 16. stoletja nenadoma pojavil čisto drugje, v Ljubljani.

Preden se ozremo na izvor te fantastične zgodbe, naj spregovori njen pisec sam.

[SLIKOVNA PRILOGA 5]

Začetek Dienerspergove rodbinske kronike (SI_ZAP/0070, R-45, foto Marko Zaplatil, marec 2011).

[Naslovnica]⁴²

Genealoško-biografske skice rodbine državnih baronov Dienersbergov

³⁸ *Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee* XV (1804), str. 34; XVI (1805), str. 42; XVII (1806), str. 42; XVIII (1807), str. 39; XIX (1808), str. 35; XX (1810), str. 39. – Petra pozna kot Dinnersberga tudi zgodovina (npr. http://www.napoleon-online.de/AU_Generale/html/werneck.html – april 2017).

³⁹ StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51, 15. 10. 1811; H 52, 15. 10. 1811.

⁴⁰ Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Dritter Theil*, str. 285.

⁴¹ Slovenščine v izvorniku ni. Poleg imena kmetije Lastnak (*unter dem Lastnag*) in dobrnskega polja (*am Doberna Feld*) je Franc Ksaver zapisal slovensko samo mikrotoponim »na Viden« (str. 66), Anton Aleks pa ničesar.

⁴² Lastna imena, ki so v izvorniku v humanistiki, so v objavi navedena poševno. Na enak način so prikazani tudi izvorni navedki v oklepajih. Odstavkov v izvorniku skoraj ni in so v objavi oblikovani po smislu.

(Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg. Familie)

[str. 1 – naslov]

Genealoško-biografske skice rodbine državnih baronov Dienersbergov, vzete in zbrane iz starih listin in zgodovinskih notic na Dobrni v letu 1835 po Francu Ks. [averju] K.[ajetanu] baronu Dienersbergu v 63. letu starosti.

[str. 3]

Preden začnem z genealoško-biografskim opisom rodbine državnih baronov Dienersbergov, je nujno treba povedati zgodbo o vojni med Rudolfom grofom Habsburškim in češkim kraljem Otokarjem, kajti bitka na Moravskem polju (Marchfeld)⁴³ 26. ali po *Valvasorju* 23. avgusta 1278 je vodilo (*Leitfaden*) v moj opis. Na kratko je bilo tako: ko je 2. aprila 1272 umrl nemški kralj *Rihard*, so velikaši Cesarstva na državnem zboru v Frankfurtu na Majni 29. septembra 1273 izvolili za rimskega kralja Rudolfa grofa Habsburškega, ki je bil nato 28. oktobra 1273 v Aachnu okronan za nemško-rimskega kralja. Rimsko cesarstvo in vsa nemška ljudstva so svojega novega vladarja sprejela z radostjo, le Otokar, kralj Češke in mejni grof Moravske, gospod v Avstriji, na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem – zadnje dežele si je na silo pridobil s poroko z Marjeto, sestro zadnjega Babenberžana Friderika II., s podkupljenjem dela stanov – [str. 4] je izvolitvi nasprotoval. Povsod je širil klevete in govorice; takratnega papeža *Gregorja X.* je skušal naščuvati proti Rudolfu in se je s tem, čeprav je papež po potrditvi darovnic prejšnjih cesarjev razglasil Rudolfa za rimskega kralja in ga povabil na cesarsko kronanje v Rim, javno opredelil za njegovega sovražnika. Medtem ko si je Otokar upal tako drzno kljubovati nemškemu kralju in papežu, so plemiči dežele in njegovi podložniki ječali pod pritiskom brezmejne tiranije. 15. maja 1275 se je zbral državni zbor v Augsburgu, tam so se v velikem številu pojavili avstrijski in štajerski plemiči in se pritoževali nad Otokarjevim krvoločnim pritiskom. Zbrani knezi in velikaši Cesarstva so sprejeli sklep, naj [str. 5] Otokar vojvodini nemudoma vrne Cesarstvu, se za svoje dedne dežele pokloni nemškemu kralju, mu priseže kot vazal in od njega prejme fevde. Rudolfov nečak Friderik grof Hohenzollern, sin njegove sestre Klemencije, je kot gradiščan Nürnberga prenesel sklepe državnega zbora Otokarju na Dunaj, ta pa ga je zavrnil s zaničljivim posmehom. Ker Otokarja ni bilo mogoče z nobenim (pravnim) sredstvom pripraviti k popuščanju, so se na obeh straneh pripravljali na vojno. Spomladi 1276 je Rudolf z okrožnico pozval državne kneze, prelate, plemstvo in mesta na Frankovskem, Švabskem, v Alzaciji in Švici, naj se s svojimi bojevniki pridružijo vladarju Cesarstva (*dem Reichsherrn*). Upravičeno je računal na izdatno pomoč svojih zetov, rensko-palatinskega grofa Ludvika in vojvode Alberta Saškega, nič manj [str. 6] ga niso osebno in s svojimi ljudmi podpirali Henrik, deželni grof Hessenski, vojvoda Triški, Henrik, mejni grof Burgauski, grofje Bertold Henenberški, Albrecht Hohenberški, Hugo Werdenberški, Henrik Fürstenberški, Friderik Leiningenski, Eberhard Katzenellenbogenski, Ulrik Monfortski, Janez in Henrik Sponheimski, Mangold Nellenburški, Rajhard Hagenauski, Nikel Rheineški, Oto Ebersteinski, Filip *Bolandski*, Friderik Ortenburški, Ulrik Vovbrški in Henrik Pfanberški.⁴⁴ Poleg tega je Rudolf sklenil zaščitno in ključovalno zvezo (*Schutz und*

⁴³ V literaturi se za prizorišče bitke pojavljajo različna poimenovanja. Bitka na Moravskem polju (Marchfeld) se je odvijala 26. avgusta 1278 v popoldanskih urah na desnem bregu reke Morave med vasicama Dürnkrot (češko: Suché Kruty) in Jedenspeigen v današnji Spodnji Avstriji, 30 km južno od češko-avstrijske meje.

⁴⁴ Heinrich Landgraf zu Hessen, der Herzog von Trik, Heinrich Markgraf von Burgau, die Grafen Berthold von Henenberg, Albrecht von Hohenberg, Hugo von Werdenberg, Heinrich von Fürstenberg, Friedrich von

Trutz Bündnis) z ogrskim kraljem Ladislavom III. Tudi po vseh teh okrepitvah (*Zurüstungen*) se Otokar še vedno ni blagovolil držati prejšnjih pogodb in je spomladi 1278 pozval vse svoje vazale na Češkem in Moravskem v vojsko (*zur Heeresfolge*). [str. 7] Rudolf je 14. avgusta 1278 s svojimi gospodi odrinil na pot ob Donavi navzdol prek Schwechata, Fischamenta in Altenburga, pri Hainburgu je prečkal reko in nato korakal ob desnem bregu Morave navzgor do Marchegga. Otokar je postavil tabor približno eno miljo od Rudolfovega položaja. 26. avgusta zjutraj se je zgodil napad in boj je bil trdovraten, vendar je nazadnje zmagala pravična stvar in poplačala neizmerno junaštvo. Ob istem času, ko se je Lichtenstein pognal nad Čehe, je mejni grof Hochberg von Burgau z državnim orlom v rokah ter s podporo vitezov in ščitonoscev, zlasti s Švabskega, iz Švice, Frankovske in Porenja prodril v sovražnikovo sredino. Sleherni se je izjemno junaško bojeval in se ovenčal s slavo, zmaga je bila odločena, Otokarja pa sta potokla brata Vencel in Ladislav Vid, začetnika [str. 8] rodbine Iringov, in mu zadala sedemnajst ran.⁴⁵ *Valvasor*, ki je napisal znamenito Topografijo Kranjske v štirih zvezkih formata folio (*Folio Bände*), pa pravi: pet ur trajajoča bitka na Marchfeldu med nemškim kraljem Rudolfom in kraljem Otokarjem se je odvila 23. avgusta 1278 in zmagovalec je tedaj običajno vedno ostal tri dni na bojišču. Neki Kunering, čigar sestro je Otokar onečastil, in dva Marenberška (*Mahrenberger*), njunega najmlajšega brata je dal obesiti, so Otokarja pokončali z osemnajstimi prizadetimi ranami.⁴⁶

Naj bo, kakor hoče, zgodovinsko je vendar gotovo, da je zmagovalec ostal tri dni na bojišču, da bi pokazal svojo hvaležnost do vseh, ki so se tako hrabro bojevali za svojega kralja, pa ni teh treh dni uporabil za nič boljšega, kot da je dvesto sinov in sorodnikov plemičev, ki so zanj izbojevali to sijajno zmago, [str. 9] tvegali kri in življenje, lastnoročno povzdignil v viteze (*zu Rittern schlug*). (Glej *Leuwnovo* Zgodovino švabskega okrožja, Izvor plemstva grofa Reinharda *Solma* in *Praunovo* Plemiško Evropo).⁴⁷ Med temi novoimenovanimi vitezi so bili poleg Filipa Polheima, Zaharije Horbna, Gotfrida Sigensteina, Rudigerja Riedta, Hansa Dürerja, Konrada Helfensteina, Huga Sponheima, Friderika Potweina, Krištofa Rindscheida, Volfa Rappacha, Adama von der Haida in drugih vitezov s Švabskega pa tudi brata Hans Eberhard in Rajnbert Ditrih *Diener*. (Glej Stari izvor državnega viteškega plemstva *Lercha von Dürnsteina* in Izvor švabskega neposrednega državnega viteštva Hansa v[on] *Willicha in Bernsau*).⁴⁸

Hans Eberhard se je poročil s Hedviko (*Hedwig*) von der Mark in imel samo enega sina z imenom Oto Henrik, ki je leta 1314 na turnirju v Eßlingenu padel skupaj s konjem [str. 10] in izgubil življenje. Nasprotno bi lahko imel vitez Rajnbert (*Reinbert*) številčno potomstvo, o katerem je iz Seznama plemiških rodov Svetega rimskega cesarstva *Lercha von Dürnsteina*⁴⁹ znano, da je bil Emerik pl. (*von*) Diener leta 1390 kanonik v Speyerju, da se je Ditrih Ernest pl. (*von*) Diener, poročen z Judito pl. (*von*) Reichenstein, leta 1436 udeležil turnirja v Stuttgartu, da se je Ester pl. (*von*) Diener omožila z nekim baronom *Willichom* v Bernsau (*von Willich in Bernsau*) [in] da se je

Leiningen, Eberhard von Katzenellenbogen, Ulrich von Montfort, Johan und Heinrich von Sponheim, Mangold von Nellenburg, Reichard von Hagenau, Nickel von Rheineck, Otto von Eberstein, Philip von *Bolanden*, Friedrich von Ortenburg, Ulrich von Heünburg und Heinrich von Pfanberg.

⁴⁵ O različicah Otokarjeve smrti gl. Pohl – Vocolka, *Habsburžani*, str. 51–52.

⁴⁶ Opis bitke in Otokarjevega konca ima Valvasor v XV. knjigi *Slave vojvodine Kranjske* (*Valvasor, Die Ehre XV*, str. 297–307).

⁴⁷ »Vide v. Leuwen, Geschichte des schwäbischen Kreises, Graf Reinhard Solm's Ursprung des Adels und Praun's Adeliches Europa.« Gl. tudi op. 263.

⁴⁸ »Vide Lerchii v. Dürnstein, Altes Herkommen des Reichsritterlichen Adels und Hans v[on] Willich in Bernsau Ursprung der schwäbischen unmittelbaren Reichsritterschaft.« Gl. tudi op. 268.

⁴⁹ »... nach Lerchii v. Dürnstein Verzeichniß adelicher Geschlechter des H. R. Reichs.«

Lotar Henrik pl. (von) Diener posebej izkazal pod poveljstvom pogumnega grofa *Nikolaja Salma*, ko je veliki sultan Sulejman leta 1529 oblegal Dunaj.

Dienerji, zdaj baroni *Dienersbergi*, so star plemiški rod s Švabskega⁵⁰ in spadajo med neposredne švabske državne viteze (*Reichsritterschaft*). Kot dokaz imajo [str. 11] v zlatem polju srčnega štita dvojnega črnega državnega orla,⁵¹ priznanje (*Auszeichnung*), ki ga je več švabskih vitezov dobilo od cesarja Rudolfa I. po bitki pri kraju Laa⁵² 26. avgusta 1278 in tudi pozneje. Vitez Rajnbert (*Reinbert*) Ditrih Diener, mejni stražnik (*Grenzhüter*) v Tübingenu – tam blizu so še vidne ruševine starega »matičnega gradu« (*Stam[m]burg*) *Dienersberg*, ki ga je uničil protestantski fanatizem – je po neki stari listini iz leta 1328, shranjeni v arhivu državnega plemstva (*Reichsadels Archiv*) v Regensburgu, izenačil pravice svojega pastorka Ulrika *Bolandskega* (*Ulrich von Bolanden*) s pravicami svojih dveh zakonskih sinov *Albrehta* in *Friderika*. O potomstvu teh dveh bratov nimamo nobenih popolnih podatkov in vemo poleg tega, kar je bilo povedano na sosednjem listu,⁵³ samo to, da je ena veja ostala v Nemškem cesarstvu in da je zadnji iz te veje umrl neporočen leta 1798 v Düsseldorfu,⁵⁴ [str. 12] kjer sta ga eno leto prej večkrat videla in z njim govorila general *baron Sekendorf*⁵⁵ in polkovnik *Peter baron Dienersberg*.⁵⁶

Druga veja se je zaradi verskih nemirov izselila in po vsej verjetnosti izvira v ravni črti od viteza *Friderika Dienerja* tisti vitez *Janez (Hans) Diener*, ki se je v 16. stoletju priselil na Kranjsko. Kot vemo, je leta 1517, v času cesarja *Maksimilijana I.*, avguštinski menih Martin Luther začel v Wittenbergu teološke spore. V saškem volivnem knezu in protestantskih stanovih je imel toliko privržencev in takšno podporo, da je leta 1531 nastala schmalkaldska vojna, ki se je leta 1555 pod Ferdinandom I. sicer razrešila s passausko pogodbo (*Passauer Vertrag*), vendar je dala povod za tridesetletno vojno, ki jo je nadaljeval cesar *Ferdinand II.*, [str. 13] končal pa leta 1648 *Ferdinand III.* z vestfalskim mirom v Osnabrücku. Kratka pripoved, kako, kdaj in zakaj se je odvijala tridesetletna vojna, je močno vplivala na rodbinske zadeve *Dienersbergov* in tako kot je vojno med cesarjem [kraljem] Rudolfom I. in češkim kraljem Otokarjem mogoče imeti za prvo obdobje v tem genealoško-biografskem opisu, lahko začetek tridesetletne vojne z vso pravico štejemo za začetek drugega obdobja. V cistercijskem samostanu Heiligenkreuz v Avstriji pod Anizo [Spodnja Avstrija], ki ga je leta 1136 ustanovil avstrijski mejni grof Leopold Sveti,⁵⁷ je namreč pod opatom *Severinom* živel leta 1561 duhovnik in

⁵⁰ Plemiška diploma, ki jo je nadvojvoda Karel 19. junija 1587 v Gradcu izdal Janezu (Hansu) Dienerju, začetniku plemiške rodbine kranjskih Dienerjev, poznejših Dienerspergov, dokazuje, da Janez dotlej še ni bil plemič in tako ni mogel izvirati iz starega švabskega viteškega rodu (prepis listine v: ARS, AS 2, I. reg., šk. 482, fasc. 296, pag. 917–924).

⁵¹ Dejstvo je, da se je dvoglavi črni orel pridružil Dienerspergovemu grbu šele leta 1636 ob potrditvi plemiškega naziva s predikatom Dienersperg bratoma Janezu Juriju in Ditrihu pl. Dienerju (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 55–56), v plemiški diplomu, ki jo je Janezu (Hansu) Dienerju 19. junija 1587 v Gradcu izdal nadvojvoda Karel, pa ga v opisu izboljšane grba še pogrešamo (ARS, AS 2, I. reg., šk. 482, fasc. 296, pag. 917–924). Orel tako Francu Ksaverju ni mogel služiti kot dokaz za genealoško povezavo švabskih Dienerjev z njegovo rodbino.

⁵² Laa an der Thaya v današnji Spodnji Avstriji. Gl. op. 43.

⁵³ Na straneh 9 in 10.

⁵⁴ Po podatkih Mestnega arhiva v Düsseldorfu (Stadtarchiv Düsseldorf) v tamkajšnjih katoliških matičnih knjigah v tem času ni vpisa smrti nobenega Dienerja, sezname plemstva pa ne obstajajo.

⁵⁵ Friedrich Alexander Wilhelm Freiherr von Seckendorf-Aberdar (1743–1814), od 1794 generalmajor, od 1799 podmaršal. https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_kaiserlichen_Generale_der_Fr%C3%BChen_Neuzeit/S – april 2017.

⁵⁶ Piščev stric Peter baron Dienersperg (1744–1819), polkovnik od 1797 do 1800, ko je postal generalmajor.

⁵⁷ Še danes delujoči cistercijski samostan Heiligenkreuz v Dunajskem gozdu je vojvoda Leopold III. Babenberški ustanovil leta 1133 (<https://www.stift-heiligenkreuz.org/> – april 2017).

samostanski komornik *Engelbert* iz rodu državnih vitezov *Dienerjev*.⁵⁸ Ker se je ta pater *Engelbert* v času, ko je [str. 14] izbruhnil zmotni Luthrov nauk, nenehno kazal kot najbolj vnet zagovornik katoliške vere in kot najhujši Luthrov sovražnik, ga je cesar *Ferdinand I.* poslal s pomembnimi nalogami v Stično na Kranjskem, kjer se je luteranstvo močno razmahnilo pod vodstvom nekega *Trubarja (Truber)*.⁵⁹ Komaj je prispel tja, je v svojem poklicu dosegel tako pomembne službe (*Dienste*), da so ga soglasno izvolili za stiškega opata, ker je tamkajšnji opat ravno malo prej umrl.⁶⁰ Opat *Engelbert* je zdaj poklical svojega bratranca viteza Janeza (Hansa) *Dienerja* na Kranjsko, kamor se je ta tudi priselil, se tam poročil in je dejanski začetnik (*Stammvater*) rodbine *Dienersberg*, ki je na Kranjskem sicer izumrla, na Štajerskem pa cveti dalje.«⁶¹

[SLIKOVNA PRILOGA 6] Izmišljeni stiški opat pl. Dienersperg na portretu, ki ga je dal okoli leta 1832 predelati prvi pisec rodbinske kronike (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 15855, foto Tomaž Lauko).

[SLIKOVNA PRILOGA 6a] Isti portret pred restavriranjem leta 2000 (foto Tomaž Lauko).

Razen zadnje trditve, da je Janez (Hans) Diener dejanski začetnik rodbine Dienersperg, je vse drugo, kar naj bi se navezovalo na njegov rod, več kot vprašljivo. Povezave med švabskimi vitezi Dienerji in Janezom ni moglo biti že zato, ker Janez, kot bomo videli, pred poplemenitjenjem leta 1587 sploh ni bil vitez. Še več, stiški opat Engelbert kot izmišljeni »manjkajoči člen« in reformacija kot razlog za priselitev prvega Dienerja na Kranjsko sta tem bolj v nasprotju z zgodovinskimi dejstvi, odkar vemo, da so bili prvi znani kranjski Dienerji tesno povezani s protestantskim okoljem. Iz nadaljevanja bo jasno razvidno, da je bil Janez (Hans) v službi pri izpostavljeni protestantski rodbini Khislov in tako zelo verjetno luteran, njegov brat Andrej in sin Jurij pa sta oba potrjeno pripadala ljubljanski protestantski skupnosti.

Od kod torej Francu Ksaverju podatki o švabskem izvoru Dienerjev in o verskih razlogih za Janezovo priselitev na Kranjsko? O priselitvi iz nemškega prostora prek Avstrije je bral pri Francu Antonu pl. Breckerfeldu (1740–1806), čigar rokopis iz osemdesetih let 18. stoletja je dobil iz Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani,⁶² o verskem preganjanju kot razlogu pa v geslu o rodbini Dienersperg v Schmutzovem Historično-topografskem leksikonu Štajerske (1822–23).⁶³ »Dejstva«, ki sta jih ponudila dva zaupanja vredna domoznanca, je bilo treba zdaj samo uskladiti in spraviti v logično pripoved.

⁵⁸ V tem času je samostan vodil Ulrik II. Müller, opat v letih 1558–1584 (http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Liste:%C3%84bte_von_Heiligenkreuz – april 2017).

⁵⁹ Na Primoža Trubarja je Franc Ksaver najverjetneje naletel pri Valvasorju (zlasti Valvasor, *Die Ehre* VII, str. 431, 437).

⁶⁰ V Stični ni bilo v tem času ne opata in ne kakšnega drugega redovnika z imenom Engelbert (seznama opatov in redovnikov v: Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 881–882, 891–907). Letnica 1580 na opatovem portretu, ki ga je dal okoli leta 1832 izdelati ali predelati Franc Ksaver baron Dienersperg, najbrž ni naključna (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 15855). Iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske* se je namreč lahko podučil, da je opat Jakob Klafferle umrl leta 1580, njegov naslednik opat Lavrencij (Zupan) pa je bil izvoljen šele naslednje leto (Valvasor, *Die Ehre* VIII, str. 701). Tako je našel ustrezno časovno praznino, ki bi lahko potešila radovednost preveč zahtevnega bralca.

⁶¹ Tudi Schmutz pri obravnavi Dienerspergov pravi, da so se v 16. stoletju priselili iz Nemškega cesarstva, da bi se izognili verskim preganjanjem, in da so se naselili deloma na Kranjskem, deloma pa na Štajerskem (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 233–234).

⁶² StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Beschreibung von denen alten Dienern von Dienersperg. – Več o tem gl. v op. 66.

⁶³ Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 233–234.

Od kod in kdaj so Dienerji dejansko prišli v Ljubljano, ostaja nepojasnjeno. Po plemiškem leksikonu Walterja Huecka naj bi bil Dienerspergov rod meščanskih korenin, izpričan v Ljubljani z mestnim svétnikom Jurijem Dienerjem že leta 1459,⁶⁴ torej več kot sto let »prezgodaj«. Tako kot ni mogoče vzpostaviti povezave med Jurijem in Janezom (Hansom), ni izključeno, da je rodbina res prišla z Nemškega. Takšno percepcijo o sebi je gojila vsaj že sto let, preden se je Franc Ksaver lotil pisanja rodbinske zgodovine, zapis o tem pa je sam videl, saj se je ohranil v rodbinskem arhivu. Izvor Dienerspergov iz nemškega prostora, ki se je v rodbini vsaj deloma prenašal kot izročilo, bodisi zapisano bodisi ustno, je že leta 1732 omenil njegov kranjski praded Volf Sigmund Dienersperg z Volavč in Gracarjevega turna pri Šentjerneju, in sicer v pismu, s katerim je nekega gospoda Raumschüssla, verjetno uradnika kranjskih deželnih stanov, prosil za prepis zastaranih obveznic svoje stare tete. Kot je izpričal sam, ga je tisti predpust v zvezi z možnostjo hčerke »gnala radovednost, kako in na kakšen način so Dienerspergi prišli iz Nemčije na Kranjsko« (*aus Taittschlandt in Crain gerathen*).⁶⁵ Ko se je pisec rodbinske kronike Franc Ksaver v začetku tridesetih let 19. stoletja poglobil v preteklost svojega rodu, si je naročil genealoške podatke iz Kranjskega deželnega muzeja, ki so izročilo o nemškem izvoru Dienerjev samo še potrdili. V Dienerspergovem rodbinskem arhivu priča o tem spis z naslovom »Opis starih Dienerjev pl. Dienerspergov« (*Beschreibung von denen alten Dienern von Dienersperg*) in oznako, da gre za rokopis iz Erbergovega arhiva v (Kranjskem) deželnem muzeju. Franc Ksaver ga je dobil kot prepis predloge, ki je nastala okoli leta 1785 in je brez dvoma delo dolenskega kronista in domoznanca Franca Antona pl. Breckerfelda, po katerem bomo dokument tudi imenovali Breckerfeldov rodoslovni oris.⁶⁶ Dragoceni sestavek pravi v uvodu takole: »Stari Dienerji so prišli iz Zgornjega Palatinata (Oberpfalza) v Avstrijo, iz Avstrije pa na Kranjsko, bili so vitezi starega plemstva in do turnirjev upravičen rod.«⁶⁷ Ta kronološko povsem nedorečena in vsaj v drugem delu netočna trditev je Franca Ksaverja spodbudila k

⁶⁴ Hueck, *Adelslexikon. Band II*, str. 474.

⁶⁵ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1. – Nepodpisano in nedatirano pismo je v konceptu ohranjeno v Dienerspergovem rodbinskem arhivu, in sicer med genealoškimi zapisi, kar med drugim posredno priča, v kakšne namene ga je uporabljal pisec rodbinske kronike Franc Ksaver. V nadaljevanju bomo videli, da je nekaj podatkov najverjetneje povzel prav po tem pismu. Iz konteksta je ugotovil tudi ime pisca, svojega daljnega sorodnika Volfa Sigmunda, pripisal pa mu je dva napačna naslovnika: najprej Janeza Jurija barona Kaltenhausa, čigar ime je prečrtal, in nato Janeza Vajkarda barona Valvasorja, ki ju je imenoval tasta. Valvasor je bil sicer res njegov tast, le da se nikoli nista srečala v vlogi tasta in zeta, saj je polihistor umrl skoraj dve desetletji pred poroko svoje hčerke Regine Konstancije z Volfom Sigmundom Dienerspergom (1711). Komu je pismo namenjeno, je neposredno razvidno iz vsebine, pisec pa se razkriva posredno. Najprej s tem, ko svojega deda Janeza Jurija Dienersperga († 1652) imenuje »moj prednik« (*main Ähn*), še posebej pa z uvodno navedbo, da ga je radovednost o prednikih zaposlovala v preteklem predpustu v zvezi z možnostjo hčerke ali točneje v zvezi z njenim sorodstvom z ženinom (*in betröfft der verwandt= oder befreindschaft*): sorodstvo je namreč »v tej deželici (Kranjski) tako pomešano, da lahko le redkokatera stopi v zakon brez dispenze«. Mišljena je bila njegova starejša hči Jožefa Katarina, ki se je 25. februarja 1732 omožila s svojim daljnim štajerskim sorodnikom Petrom Dominikom Dienerspergom (gl. op. 120) in je zato za poroko morala dobiti škofovo dispenzo. Prav tako jo je prejel Volf Sigmund sam, ko se je leta 1711 oženil z Valvasorjevo hčerko Regino Konstancijo (Kos, *Zgodovina morale*, str. 143, op. 336).

⁶⁶ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, *Beschreibung von denen alten Dienern von Dienersperg*. – Izvirnik danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; arhivski inventar Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, str. 271–304). Njegov nastanek je mogoče datirati precej natančno, saj pravi, da je Jožef Marija baron Dienersperg zdaj (!) okrožni glavar v Celju, Jožef Marija pa je to funkcijo opravljal v letih 1783–1785 (Žižek, *Upravni razvoj Celja*, str. 25). Poleg tega navaja, da ima Franc Ksaver Avguštin že nekaj otrok, in našteva prve tri, rojene med letoma 1772 in 1776, Franca barona Dienersperga pa imenuje lastnik Ponikve, kar je bil ta samo do leta 1786 (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 66–67). Da je oris resnično Breckerfeldovo delo, potrjuje narativni oris Dienerspergovega rodu v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije, saj je pisava Breckerfeldova, vsebina pa skrajšana različica tiste, ki je v Dienerspergov arhiv priromala iz Erbergovega arhiva (ARS, AS 1075, št. 52, Dienersperg).

⁶⁷ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, *Beschreibung von denen alten Dienern von Dienersperg*, s. p.

prebiranju literature in iskanju vsega, kar bi lahko kakor koli potrdilo lapidarne besede kranjskega domoznanca. Vsebine plemiške diplome svojega prednika Janeza (Hansa) Dienerja iz leta 1587⁶⁸ skoraj gotovo ni poznal, zato ni mogel vedeti, da je bil Janez šele prvi plemič svojega rodu in da ni šlo za nikakršno potrditev starih viteških pravic. Tako se je dela že v izhodišču lotil napačno, končni rezultati pa so za genealogijo Dienerspergov brez vsake vrednosti. Pričajo zgolj o načinu dela in neizmerni želji šestdesetletnega barona Dienersperga, da bi potrdil sporočene navedbe in začetke svojega rodu prikazal v kar najsijajnejši luči. Po literaturi, ki jo je navedel na straneh 55 in 56, je vztrajno iskal možne podatke o vitezih Dienerjih, ki naj bi izvirali iz Zgornjega Palatinata, jih skušal za vsako ceno spraviti v logično zgodbo, pri tem pa se prepuščal domišljiji in zelo svobodnim razlagam. O izvoru Janeza (Hansa) Dienerja, ki se je v zgodnjih sedemdesetih letih 16. stoletja pojavil v Ljubljani kot gradiščan ljubljanskega gradu, ni nobenih znanih virov. Tako ni izključeno, da je sam ali kateri od prednikov res prišel na Kranjsko iz (Spodnje ali Zgornje) Avstrije, z večjimi pridržki pa je treba jemati izvor rodbine bolj severno, v nemškem prostoru.

Videli smo, da je rodbinsko izročilo govorilo o tem vsaj že leta 1732, dobrih štirideset let pred rojstvom Franca Ksaverja. Glede na dvakratno sorodstveno povezanost avtorjevega pradedca Volfa Sigmunda (1679–1751), ki je izročilo ovekovečil, s štajerskimi Dienerspergi – začetnik te veje je bil njegov stari stric Ditrih, on sam pa je z Ditrihovim vnukom poročil svojo hčerko – je več kot mogoče, da se je vedenje o nemškem izvoru rodu razširilo tudi na Štajersko in že v mladih letih doseglo Franca Ksaverja. Njegov stric Peter (1744–1819), visok avstrijski častnik, ga je po vsem sodeč poznal. Kot je zapisal Franc Ksaver, naj bi Peter konec 18. stoletja v Düsseldorfu večkrat govoril z zadnjim predstavnikom tiste veje svoje rodbine, ki je ostala na Nemškem (str. 11–12). Ne gre dvomiti v iskreno prepričanje štajerskih Dienerspergov, da je šlo resnično za njihovega daljnega sorodnika. Toda Franc Ksaver je zdaj moral prvega kranjskega Dienerja prepričljivo privedi prek Avstrije v novo domovino. Razlog, o katerem glede na avtorjevo avtoriteto ni dvomil, je, kot že rečeno, našel v Schmutzovem *Štajerskem historično-topografskem leksikonu*, ki je izšel le nekaj let prej (1822–23)⁶⁹ in je vse do izida Janischevega leksikona (1878–85)⁷⁰ veljal za glavno avtoriteto štajerskega domoznanstva. Schmutz o Dienerspergih pravi, da so se v 16. stoletju priselili iz Nemškega cesarstva, da bi se izognili verskim preganjanjem, in da so se naselili deloma na Kranjskem, deloma pa na Štajerskem.⁷¹ Toda pri opisu »eksodusa« svojih prednikov se dobrnski baron ni mogel opreti na nič razen na lastno domišljijo, ki je tako ustvarila fantomski lik cistercijana patra Engelberta Dienerja. Ta naj bi najprej kot pater živel v avstrijskem Heiligenkreuzu, bil nato med reformacijo kot vnet katoličan poslan s pomembnimi nalogami v Stično, tam postal opat in poklical na Kranjsko svojega sorodnika Janeza (Hansa), začetnika rodbine Dienersperg (str. 13–14). Še več, Franc Ksaver je dal okoli leta 1832 predelati portret domnevnega stiškega opata Dienersberga (!) z letnico 1580 in ga uvrstil v galerijo portretov rodbinskih članov.⁷²

⁶⁸ Njeno besedilo se je v prepisu ohranilo v arhivu kranjskih deželnih stanov (ARS, AS 2, I. reg., šk. 482, fasc. 296, pag. 917–924), ni pa je ne v Dienerspergovem rodbinskem arhivu (StLA, A. Dienersperg) ne v zbirki plemiških diplom Avstrijskega državnega arhiva (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte; prim. Frank, *Standeserhebungen. I. Band*, str. 229).

⁶⁹ Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon*.

⁷⁰ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*.

⁷¹ Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 233–234.

⁷² Narodni muzej Slovenije, inv. št. 15855. – Portret izvira iz Breznikove zbirke na Kogu (gl. op. 18). Po vsem sodeč se je Franc Ksaver hotel s tem znamenitim prednikom po pedigreju vsaj malo postaviti ob bok svojemu novemu zetu Johannu grofu Hoyosu, ki se je tisto leto oženil z njegovo prvorojenko Kajetano. Žal ni mogoče ugotoviti, ali so bili podatki o opatu že na predlogi ali jih je Franc Ksaver dodal sam, pri čemer bi uporabil izposojeno predlogo in ne portret opata Dienersperga v rodbinski lasti. Po mnenju dr. Ferda Šerbelja je slika originalno delo iz 18. stoletja, in sicer šablonski portret, za kar govori drža desnice, ki bi glede na položaj morala držati opatski križ ali kaj podobnega. – Domoznanec Franc vitez Gadolla (1797–1866), nečak Franca Ksaverja

Tako lahko vse, kar je Franc Ksaver zapisal na prvih 14 straneh rodbinske kronike, imenujemo preprosto »mitska predzgodovina«. Točna so le posamezna zgodovinska dejstva, ne da bi imela kakršno koli zvezo z rodnom kranjskih Dienerspergov. Vezivo, ki naj bi jih držalo skupaj, vseskozi poka, še zlasti pri opisu ključnih desetletij, ko naj bi se prednik poznejših Dienerspergov že kot vitez in sorodnik zaslužnega cistercijanskega opata naselil na Kranjskem. In močno poka tudi pri geografski umestitvi prvih Dienerjev. Breckerfeld govori namreč o njihovi domovini v Zgornjem Palatinatu, kar je Franc Ksaver mirno prezrl, potem ko je v literaturi naletel na viteze Dienerje na Švabskem.

Ob majavosti genealoške zgradbe je dal raje večjo težo samim začetkom rodbine. Skoraj celih sedem začetnih strani (str. 3–9) je namreč posvetil vojni med Rudolfom I. Habsburškim in češkim kraljem Otokarjem, kar naj bi bilo »nujno potrebno«, preden sploh začne »biografski opis rodbine državnih baronov Dienerspergov« (von und zu Dienersberg). Po bitki pri Suhih Krutih leta 1278 naj bi namreč zmagovalec Rudolf Habsburški povzdignil med viteze tudi dva brata Dienerja (str. 8–9). Zadnji podatek je Franc Ksaver oprl na trditve dveh starejših zgodovinarjev, od katerih je črpal tudi nadaljnje skromno védenje o vitezih Dienerjih, domnevnih prednikih baronov Dienerspergov (str. 9–10). Pisanja rodbinske genealogije se je sicer lotil resno, z znanjem šolanega pravnika in načitanega človeka. Tako v zgodbo vseskozi vpleta dogajanja na širšem zgodovinskem prizorišču, razne vladarske osebe, vojne, med drugim tudi reformatorja Luthra in Trubarja, ta dva v času, ko naj bi prišel na Kranjsko začetnik kranjsko-štajerske veje rodu Dienerjev (str. 14).

Pri tem je pomenljivo, kolikšno veljavo daje Valvasorju, ki je za bitko med Rudolfom in Otokarjem povsem sekundarni vir. Nanj se sklicuje dvakrat, in to prvič že v uvodnem stavku, kjer po njem (*nach Valvasor*) brez potrebe navaja alternativni, napačni datum bitke 23. avgust 1278,⁷³ drugič pa pri opisu samega spopada: »Po Valvasorju, ki je napisal znamenito Topografijo Kranjske v 4 folio zvezkih ... « (str. 8). S tem je vsekakor dal vedeti, da kranjskega polihistorja ceni zelo visoko, bralce pa je nanj opozoril, kot bi hotel sporočiti, da bo o njem še govor. Če je mogoče razumeti, da tu ni bilo prostora za omembo sorodstvene zveze Dienerspergov z Valvasorjem, bi na drugi strani vendarle pričakovali, da bo dobrnski baron na pomen kranjskega polihistorja spomnil na mestu, kjer ga omenja kot očeta svoje prednice, omožene v Dienerspergovo rodbino (str. 20), a se to ni zgodilo.

Sicer pa se zdi, da je bil Valvasor Francu Ksaverju eden od zgledov za ubesedenje zgodnjega genealoškega dela rodbinske kronike. Tudi Valvasor je namreč v opisu svojega rodu povezal vse mogoče omembe srednjeveških Valvasorjev po Italiji in slehernega pomembneža, kjer koli se je ta pojavil, brez nadaljnega pripisal svoji rodbini. A med njima je vsaj ena bistvena razlika. 132 let starejši kranjski polihistor iz 17. stoletja je namreč dobro vedel, da je njegova zgodba popoln konstrukt, saj je imel v rokah oporoko prvega kranjskega Valvasorja, iz katere jasno izhaja, da polihistorjev ded Hieronim ni bil sorodnik bogatega Bergamca Janeza Krstnika Valvasorja, po katerem je dedoval, ampak samo njegov služabnik z enakim priimkom. V *Slavi vojvodine Kranjske* je to dejstvo spretno prikrojil, tako da je deda postavil v isto vrsto z njegovim dobrotnikom in ju imenoval bratranca, ki naj bi okoli leta 1550 skupaj prišla na Kranjsko.⁷⁴ Franc Ksaver baron Dienersperg se je na drugi strani lahko oprl na dve avtoriteti, na starejšega Breckerfelda in na sodobnika Schmutza, po katerih je povzel viteški izvor svojih prednikov, njihovo izvorno nemško domovino in verska nasprotja

barona Dienersperga, piše leta 1861 o opatovem portretu v svojem rokopisnem delu o genealogiji Dienerspergov in Adelsteinov; po njegovih besedah je ta »svojčas« visel skupaj z drugimi portreti v dvorcu Dobrnica pri Dobrni (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 917, fol. 1–1v). Gadolla ga tam ni mogel videti pred letom 1814, ko je Franc Ksaver postal dedič po umrlem očetu in bil zakupnik Dobrnice. Verjetneje se je portret znašel na Dobrnici šele po letu 1822, ko je dvorec kupil (gl. op. 376), ali pa sploh šele potem, ko je dal okoli leta 1832 obnoviti napise na rodbinskih portretih.

⁷³ Bitka se je v resnici odvijala tri dni pozneje, 26. avgusta 1278.

⁷⁴ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 106–108; natančneje o tem: Golec, *Valvasorji*, str. 20–24.

16. stoletja, ki naj bi prvega Dienerja privedla na Kranjsko prek vmesnega postanka v Avstriji. Še več, njegov stric Peter naj bi se celo srečeval z zadnjim vitezom iz tiste rodbinske veje vitezov Dienerjev, ki je ostala na Nemškem. Franc Ksaver tako ni imel pravega razloga, da zgodbi v osnovi ne bi zaupal. Sam ji je dodal samo »potrebno vezivo«, zato uvodnega dela njegovih »genealoško-biografskih skic« ne gre soditi prestrogo.

3.2 Rodbina in njena posest po védenju barona Franca Ksaverja

Ob zavedanju, na kako majavih temeljih sloni prvih tristo let rodbinske kronike, je njen prvi pisec na 15. strani naredil neke vrste drugi uvod, ko je zapisal, da se pravzaprav šele tu začenja natančna in določna pripoved o rodbini. Kot poglavitni vir mu je služilo rodovno deblo v Dienerspergovem rodbinskem arhivu, ki ga bomo v nadaljevanju imenovali glavno rodbinsko deblo in je nastalo kmalu po pobaronjenju Dienerspergov (1766). Spodnja letnica nastanka je leto pridobitve baronskega naslova, saj je ta že vsebovan v naslovu rodovnega debela,⁷⁵ zgornja meja pa je po vsem sodeč leto 1775, ko je umrl prvi od pobaronjenih baronov, Donat Alojz, stari stric Franca Ksaverja, za katerega na debelu manjka podatek o smrti.⁷⁶ Tega prav tako ni pri stricu Jožefu, umrlem naslednje leto 1776,⁷⁷ medtem ko je pri imenih treh njegovih zgodaj umrlih sorojencev križec. Kdo je avtor rodovnega debela, lahko samo ugibamo. Verjetno je šlo za katerega od štajerskih Dienerspergov ali za nekoga iz njihove bližine, ki je imel dovolj časa in volje.⁷⁸

V znatno pomoč je bil Francu Ksaverju tudi zgoraj omenjeni Breckerfeldov genealoški opis Dienerspergov iz okoli leta 1785, ki ga je v prepisu dobil iz Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani.⁷⁹ Od genealoških virov v ožjem smislu je razpolagal še z zapisi o smrtih rodbinskih članov na Marijini podobici iz 18. stoletja,⁸⁰ v rodbinskem arhivu na Dobrni pa je našel tudi nekaj izvirnih dokumentov tako pl. Dienerspergov kot materinega rodu pl. Schlangenbergov, ki je na dobrnskem gospostvu gospodaril od začetka 17. stoletja.

Iz teh virov in skromnega lastnega védenja je nastalo naslednjih 41 strani besedila (str. 15–56), ki ga sestavljajo kronologija Dienerjevega oziroma Dienerspergovega rodu, opis štirih posesti avtorjevega očeta Avguščina in kot nekakšen sklepni del seznam uporabljene literature. Ta smiselno ločuje zgodovinski del od zadnjega, spominskega, v katerem Franc Ksaver spregovori o sebi in svojem času (od str. 56 dalje).

»[str. 15] In tu se pravzaprav začenja natančna in določna pripoved o tem, kar se zares nanaša na rodbino, saj je šele od tega viteza Janeza (*Hansa*) Dienerja dalje mogoče navesti pravilno in določno⁸¹ rodovno zaporedje (*Stammenfolge*). Viteza Janeza (*Hansa*) Dienerja je nadvojvoda Karel – vnuk mogočnega cesarja Karla V., ki je 16. januarja 1556 odložil vladanje, se pri 55-ih umaknil v hieronimitski samostan sv. Justa v *Estremaduri*, živel tam dve leti kot drugi *Dioklecijan*, odstopil sinu Filipu II. špansko kraljestvo, preostale velike dežele pa drugemu sinu *Ferdinandu I.*, od katerega je zgoraj omenjeni nadvojvoda Karel kot njegov sin dobil Štajersko,

⁷⁵ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten, Stamm=Reiche der Dienerspergisch = nunmehr Freyherrlichen Familie.

⁷⁶ Gl. op. 168.

⁷⁷ Gl. op. 204.

⁷⁸ Pisava se ne ujema s pisavo Franca Ksaverja Avguščina pl. Dienersperga, očeta avtorja rodbinske kronike, ki jo poznamo z dokumenta, datiranega 4. avgusta 1764 v Gradcu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

⁷⁹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Beschreibung von denen alten Dienern von Dienersperg. – O Breckerfeldovem orisu gl. op. 66.

⁸⁰ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1.

⁸¹ *Bestimmte*, prečrtano: *wahre*.

Koroško, [str. 16] Kranjsko in Goriško⁸² – leta 1576 povzdignil v nadvojvodskega svétnika, ga imenoval za gradiščana Ljubljane⁸³ in ga z diplomom z dne 19. junija 1587 sprejel v vrste vitezov dednih dežel.⁸⁴ Nato ga je nadvojvoda skoraj vedno držal (*behielt*) na svojem dvoru (*an seinem Hoflager*).⁸⁵ Leta 1580 je [Janez Diener] kupil uro od Ljubljane oddaljeno posest in dvorec za oddih (*Lustschloß*) Bokalce (*Stroblhof*), ki ga je rodbina obdržala še dolga leta⁸⁶ in kjer je sam umrl 12. novembra 1613 v 76. letu starosti.⁸⁷

[SLIKOVNA PRILOGA 7]

⁸² Številni ljudje so verjeli, da je cesar Karel po odstopu vstopil v samostan sv. Hieronima, v resnici pa si je v kraju Yuste zahodno od Madrida dal tik ob samostanu postaviti vilo, v kateri ni živel špartansko (Pohl – Vocelka, *Habsburžani*, str. 144). Ferdinand I., izvoljeni rimski cesar od leta 1558 do smrti 1564, je bil v resnici Karlov mlajši brat, ne sin. Po Ferdinandovi smrti so si njegove dežele razdelili trije sinovi: Karel, Ferdinand in Rudolf, ki je postal cesar Rudolf II.

⁸³ Janezovo gradiščansko službo na ljubljanskem gradu omenja glavno rodovno deblo Dienerspergov (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Kot gradiščan, tj. poveljnik grajske posadke, je prvič in edinkrat izpričan že v začetku leta 1572 (*meinen Burggrafen des haubt Gschloß Laybach, den edlen Vesten Hannsen Diener*), ko ga je kranjski deželni glavar Herbard baron Auersperg poslal v München na dvor bavarskega vojvode Albrehta; v potnem listu (*fede*) je navedeno, da bo Diener potoval s služabniki, nekaj turškimi konji in kamelo (ARS, AS 2, I. reg., šk. 417, fasc. 286, pag. 497–500, 13. 1. 1572). Po Schmutzu naj bi vitez Janez (Hans) Diener postal gradiščan ljubljanskega gradu šele leta 1576 (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 234). O tem, da bi ga nadvojvoda Karel imenoval za svojega svétnika, ni nasprotno nobenih poročil. Tako je več kot mogoče, da je pisec genealoško-biografskega orisa povzel letnico imenovanja za gradiščana po Schmutzu, funkcijo deželnega svétnika pa dodal samovoljno. Pred povzdignitvijo Janeza Dienerja v plemiški stan (1587) imamo o njem le malo podatkov. Nепreverjena je trditev, da je bil pred letom 1565 upravitelj gospostva Bled (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 428; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 56). Leta 1572 izvemo, da je imel (*dem Erbarh Vesten Hannsen Diener*) na štajerski strani Save pri Rajhenburgu vinograd in da je dobil dovoljenje za uvoz vina na Kranjsko (ARS, AS 2, I. reg., šk. 418, fasc. 286, pag. 749, 23. 12. 1572). Dve leti pozneje, leta 1574, ga srečamo v nekem deželnoknežjem ukazu kot oskrbnika (*Pfleger*) Khislavega gospostva Fužine pri Ljubljani (prav tam, šk. 418, fasc. 286, pag. 1145, 12. 8. 1574), naslednje leto pa je v imenu Khisla kot svojega gospoda predložil neko terjatev pred ljubljanskim mestnim sodiščem (SI_ZAL_LJU/0488, Cod. I, knj. 12, sejni zapisniki 1575, fol. 110v, 111). Nato je leta 1580 na ukaz deželnega vicedoma zastopal deželnega upravnika v neki komisiji (ARS, AS 2, I. reg., šk. 422, fasc. 288, pag. 1042, 9. 3. 1580) in na ukaz deželnega glavarja sodeloval pri pečatenju zapuščine Janeza Jožefa Lenkoviča (ARS, AS 2, I. reg., šk. 422, fasc. 288, pag. 1257, 26. 8. 1580).

⁸⁴ Plemiška diploma, izdana 19. junija 1587 v Gradcu, je bila dolgo znana le iz poznejših omemb (prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 56). Njeno besedilo se je ohranilo v arhivu kranjskih deželnih stanov v prepisu avstrijske dvorne pisarne na Dunaju iz leta 1629 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 482, fasc. 296, pag. 917–924). Nadvojvoda Karel je z njo povzdignil Janeza Dienerja v plemiški stan in mu podelil časti, kot da bi bili vsi njegovi stari starši viteškega rodu. V utemeljitvi je zapisano, da je Diener nadvojvodi več let zvesto služil v raznih komisijah in drugih nalogah. Izboljšal mu je tudi dotedanji grb, ki ga poznamo samo iz opisa: na rdečem ali rubinastem ščitu bel hrt z rumeno ali zlato ovratnico, dvignjenim repom, odprtim gobcem in rdečim jezikom, na ščitu turnirski šlem z rdečim ali belim šlemnim pregrinjalom ter rumeno ali zlato krono, nad njo pa enak hrt kakor v ščitu. O tem, da bi bil Diener ljubljanski gradiščan, ni v diplomu niti besede. Samo Siebmacherjeva grbovna knjiga navaja, da je bil Hans Diener ob podelitvi že vitez in gradiščan v Ljubljani (*Der Adel in Kärnten*, str. 7).

⁸⁵ O tem, da bi imel kakšno vlogo na dvoru nadvojvode Karla v Gradcu, ni v razpoložljivih virih prav nobenih poročil. Janeza po letu 1587 redno srečujemo v Ljubljani (prim. zlasti SI_ZAL_LJU/0488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Imenska kartoteka h Cod. I in XIII).

⁸⁶ Podatek o nakupu gradu leta 1580 je Franc Ksaver našel pri Valvasorju, ki pravi, da je Diener kupil Bokalce od Adama barona Egkha in da je bil grad nato veliko let v lasti gospodov pl. Dienersbergov (sic!), dokler ga ni od dedičev kupil tedanji lastnik Matija pl. Stroblhof in mu dal svoje ime Stroblhof; ta ga je tudi tako rekoč na novo sezidal (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 566–567). Po kranjski imenjski knjigi je imela majhna posest Bokalce samo 3 goldinarje imenjske rente (kar bi ustrezalo trem podložniškim hubam). Dejansko je šlo za hubo z mlinom »zu Wokhauz«, ki jo je Adam baron Egkh prodal Janezu (Hansu) Dienerju leta 1579. V imenjski knjigi je izrecno zapisano, da je to Dienerjevo prvo imenje (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 127v). Z

Dvorec Bokalce pri Ljubljani, »izvorni grad« kranjskih pl. Dienerjev, poznejših Dienerspergov, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* iz leta 1679, potem ko je pod novim lastnikom že bistveno spremenil podobo (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 255).

S soprogo Julijo, zakonsko hčerko predsednika notranjeavstrijske dvorne komore Janeza (Johan) grofa *Khüsle*,⁸⁸ je imel dve hčerki, ki sta zgodaj umrli, in sina Jurija.⁸⁹ Ta edini sin [str. 17] pa je očetu kmalu sledil na drugi svet. Umrli je prav tako na svojem dvorcu Bokalce, in sicer 16. novembra 1613.⁹⁰ Z ženo Ano, hčerko Piemontčana *Angela Marcheseja de Forestija*, ki je v 54. letu umrl 7. februarja 1642 v

nespremenjeno višino imenjske rente je bila bokalška posest prenesena v naslednjo imenjsko knjigo (1619–1661) in tam vseskozi vodena kot imenje dedičev Janeza Dienerja (*Hannsen Dieners Erben*) (prav tam, knj. 5 (1619–1661), fol. 107v). Ditrih pl. Dienersperg ga je medtem leta 1657 prodal omenjenemu Stroblu (Smole, *Graščine*, str. 91). V imenjski knjigi so posest, imenovano dvorec Bokalce (*Hoff Wokhaliz*), z dedičev prvega Dienerja prepisali na Matevža (!) Strobla šele leta 1666, in sicer s pristankom varuha, sovaruha in skrbnika v pravnih zadevah (sirot Janezovega vnuka Janeza Jurija pl. Dienersperga) (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 188).

⁸⁷ Izvor teh podatkov ni znan. Mrliške matične knjige župnije Šentvid pri Ljubljani, kamor so spadale Bokalce, ne segajo tako daleč v preteklost, za Dienerjem pa se tudi nista ohranila oporoka in zapuščinski inventar. Kolikor sta navedbi o času smrti in starosti točni, se je Janez (Hans) Diener rodil okoli leta 1537. Ni izključeno, da je njegov potomec Franc Ksaver imel točne podatke o smrti in je Janez resnično umrl leta 1613, le malo pred sinom Jurijem. Njegovo ime srečujemo v ljubljanskih mestnih zapisnikih in računskih knjigah namreč še vse do leta 1608. Tako je bil leta 1599 kaznovan, ker je iz mestnega gozda odpeljal tri hraste (SI_ZAL_LJU/0488, Cod. I, knj. 16, sejni zapisniki 1599, fol. 177). Dve leti pozneje, 1601, ni sprejel vloge pooblaščenca svoje obtožene svakinje Ane (*Hannß Diener als Schwager*) v zadevi dediščine po njenem pokojnem možu Andreju (prav tam, knj. 18, sejni zapisniki 1601, fol. 109). Za leto 1608 ni mogoče reči, ali je bil res še živ, saj je po knjigi mestnih prejemkov »gospa« Salitinger plačala samo stari zaostanek za njegov travnik, in sicer za leto 1602 (SI_ZAL_LJU/0488, Cod. XIII, šk. 212, knjiga prejemkov 1608, fol. 35v). Ko se z letom 1600 začenjajo mestne davčne knjige, Janezovo ime v njih pogrešamo. Po vsem sodeč je hišo nasproti stolnice (danes Ciril-Metodov trg 12) že predtem prepustil sinu Juriju, ki je kot lastnik izpričan od leta 1599 do svoje smrti leta 1613 (Suhadolnik – Anžič, *Mestni trg*, str. 75). – Kranjski plemiški genealog Janez Gotard Lukančič, ki ni vedel za Dienerjevo gradiščansko službo in ni poznal njegove povzdignitve v plemiški stan, je za prednika poznejših pl. Dienerspergov zmotno imel Janezovega soimenjaka, sicer »organista in častitega ljubljanskega meščana« (*ein Organist und fürnemmer burger*), ki je umrl 17. novembra 1588 v Ljubljani in bil vpisan v protestantsko mrliško matico (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92, 93). Pripisal mu je ženo z imenom Maruša, ki jo je našel v isti mrliški matici, umrla pa je konec leta 1583 (prav tam). Po njem je napačne podatke o prvem kranjskem Dienerju povzel tudi Miha Preinfalk (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 57, 72, 305).

⁸⁸ Na glavnem rodovnem deblu Dienerspergov je hči Johana grofa *Khüsle*, predsednika notranjeavstrijske komore, navedena brez imena in kot možna žena Janezovega sina Jurija Dienerja. Jurijeva druga potencialna žena naj bi bila Ana pl. Forest, ki je umrla 7. februarja 1646, rodovno deblo pa dopušča tudi možnost, da je imel Jurij dve ženi. Franc Ksaver baron Dienersperg je *Khüslovo* zbrisal, nakar jo je neka druga roka, najverjetneje njegovega sina Antona Aleksa, pomaknila eno generacijo više, tako da je postala žena Janeza Dienerja, a brez imena in le z naslovom baronice, ne grofice: »dessen gemahlin N: eine Tochter deß Johan Freyh. v. Khüsel J. Ö. Cammer Praesidenten«. Breckerfeldov oris Dienerspergove rodbine iz okoli leta 1785 pravi, da je bila žena prvega kranjskega Dienerja (*der ins Krain gekommen*) neka baronica *Khisl* (*eine Freyin von Kisßel*), njen oče pa predsednik dvorne komore (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Gre za znanega Kranjca Janeza (Janža, Hansa) *Khüsle*, lastnika dvorca Fužine pri Ljubljani, ki je bil nazadnje res predsednik graške dvorne komore in je po viteškem naslovu (1569) pridobil baronskega (1590), njegov sin Janez Jakob pa leta 1623 grofovskega (Žabota, *Rodbina Khisl*, str. 11, 21; Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 25, 29–30, 35). Janez *Khisl* vsekakor ni imel hčerke z imenom Julija. Poleg tega je za vse njegove hčerke znano, s kom so bile poročene (Žabota, *Rodbina Khisl*, str. 14–16). Zelo verjetno se je *Khislova* hči neznanega imena prikradla na rodovno deblo zaradi sklepanja, da se je Janez Diener oženil z eno od hčera svojega gospodarja, če so poznejši Dienerspergi seveda vedeli, da je bil nekaj časa oskrbnik *Khislovih* Fužin. Breckerfeld, ki je podatke o prvih Dienerjih našel na nekem listu papirja, je v orisu rodbine previdno izrazil pomislek, da gre lahko tudi za pomoto. Kranjski plemiški genealog Janez Gotard Lukančič je v začetku 18. stoletja pripisal Janezu Dienerju za ženo »gospo Marušo Diener«, ki jo je našel v ljubljanski protestantski mrliški matici kot pokopano 15. decembra 1583 pri Sv. Petru (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92, 93). Kolikor ni šlo za soprogo organista Janeza

Turinu,⁹¹ je imel dva sinova in dve hčerki. Starejša hči *Eleonora* je bila poročena z Wolfgangom baronom Schnitzenbaumom s Koroškega, mlajša *Benigna*, ki je umrla že leta 1632, pa s Krištofom baronom Gallom pl. Gallensteinom.⁹²

[SLIKOVNA PRILOGA 7a]

Dienerspergov rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1688 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 144).

Dienerja, umrlega leta 1588, ki ga je Lukančič zamenjal z našim Janezom (Hansom), je Maruša najresnejša kandidatka za prednico poznejših Dienerspergov.

⁸⁹ Po navedbah Janeza Gotarda Lukančiča v njegovi zbirki rodoslovnih podatkov kranjskih plemiških rodbin je imel Janez Diener resnično dve hčerki, Barbaro in Marjeto, poleg sina Jurija pa še drugega sina Andreja (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92–93; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 72, 77, 305). Barbara je bila od leta 1584 poročena z Jernejem Forrestom in nato od leta 1591 z Janezom Mumbom, Magdalena pa je leta 1592 stopila pred oltar z Volfom Gartnerjem in štiri leta pozneje s Petrom Andrianom. Andrej, od leta 1580 poročen z Ano Mayer, hčerko protipisarja, je umrl že leta 1589 kot mestni svetnik. Imel je sicer tri otroke, rojene v letih 1581–1585, a so verjetno vsi kmalu preminili, tako da je njegova rodbinska veja ugasnila. Vse podatke je Lukančič našel v maticah ljubljanske protestantske občine, pri čemer sta Magdalena in Barbara izrecno izpričani kot hčerki gospoda Janeza Dienerja, medtem ko pri Andrejevi in Jurijevi poroki ni navedbe očetovega imena. Glavno rodovno deblo Dienerspergov in drugo genealoško gradivo v rodbinskem arhivu in v Zbirki rodovnikov v ARS teh Janezovih otrok ne poznajo. Za Andreja, ki je umrl leta 1589 kot ljubljanski mestni svetnik, iz drugega vira vemo, da je bil Janezov brat, ne sin, saj je Janez leta 1594 označen kot svak (*Schwager*) Andrejeve vdove Ane (SI_ZAL_LJU/0488, Cod. I, knj. 18, sejni zapisniki 1601, fol. 109).

⁹⁰ Razen sekundarnih virov, Lukančičevega rodovnega debla z začetka 18. stoletja (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92) in Breckerfeldovega orisa rodbine iz okoli leta 1785 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1), po katerih je bil Jurij Diener Janezov sin, ju noben vir ne povezuje izrecno. Dovolj zgovorno je sicer dejstvo, da je Jurijeva rodbina podedovala Janezov dvorec Bokalce (gl. op. 86) in da so v zapuščinskem inventarju Jurijevega sina Janeza Jurija (1652) med listinami popisani Dienerjeva plemiška diploma iz leta 1587, zadolžnica Janeza Khisla Janezu Dienerju iz istega leta ter kupno pismo Janeza Dienerja iz leta 1580 za mlin in hubo na Bokalcah (ARS, AS 309, šk. 17, fasc. X, D–3, 1. 6. 1652, pag. 15). Jurij je na seznamu umrlih Dienerspergov, ki ga je sestavil piščev praded Ditrih Friderik Dienersperg, naveden kot prvi, umrl pa naj bi januarja 1613 (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg, Index, s. d.). Na Marijini podobici v Dienerspergovem arhivu je navedena ista letnica, le mesec je november in enako tudi na glavnem rodovnem deblu Dienerspergov. Dejstvo je, da nanj v razpoložljivih virih po letu 1613 resnično ne naletimo. Kot živ je zadnjič izpričan 17. februarja 1612 (SI_ZAL_LJU/0488, Cod. I, knj. 22, sejni zapisniki 1601, fol. 25v, 26), pred 11. julijem 1616 pa je mesto Ljubljana kupilo od »Dienerjevih dedičev« pristavo pri Sv. Petru (prav tam, knj. 24, sejni zapisniki 1616, fol. 151v–152). Glede na leto poroke (1591) se je Jurij rodil najpozneje okoli leta 1570. Iz plemiške diplome njegovih dveh sinov, ki jima jo je cesar Ferdinand izdal 14. septembra 1636 v Gradcu, izhaja, da je bil Jurij deželni svetnik na Kranjskem in da se je izkazal v raznih zahtevnih komisijah in drugih opravilih (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 5).

⁹¹ O ženi Ani pl. Forest govori tudi Breckerfeldov oris Dienerspergove rodbine iz okoli leta 1785 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Jurijevi ženi je bilo resnično ime Ana, vendar se ni pisala pl. Forest – takšne podatke navaja glavno rodovno deblo (prav tam), ki ima za Jurijevo prvo potencialno ženo baronico Khüsel –, ampak Samerl. Po Lukančičevi rodoslovni zbirki sta se poročila 9. maja 1591, podatek pa je vzet iz izgubljene ljubljanske protestantske poročne matice. Ženin je tedaj prebival v Ljubljani, nevesta je bila hči pokojnega Blaža Samerla (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92, 92v). Istovetnost tega protestantskega para s prednikoma poznejših Dienerspergov potrjuje regist poročne pogodbe v zapuščinskem inventarju sina Janeza Jurija iz leta 1652 (ARS, AS 309, šk. 17, fasc. X, D–3, 1. 6. 1652, pag. 15). Ana je po očetu Blažu, ljubljanskem županu, podedovala hišo ob Ljubljani, medtem ko je bila glavno domovanje Jurija Dienerja in njegove žene hiša v bližini škofije (Ciril-Metodov trg 12), ki so jo dediči po Anini smrti prodali (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 57). Regist kupoprodajne pogodbe iz leta 1647 zasledimo v že omenjenem zapuščinskem inventarju Janeza Jurija pl. Dienersperga (ARS, AS 309, šk. 17, fasc. X, D–3, 1. 6. 1652, pag. 14). Po ljubljanski mrliški matici je »Domina Anna Dienerin« umrla 7. februarja 1646, stara 72 let, pokopali pa so jo v kapeli sv. Rešnjega telesa v stolnici (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1635–1657, pag.

Oba sinova, Janez Jurij in Ditrih, sta 7. junija 1631 v Ljubljani postala gospoda in deželana na Kranjskem,⁹³ cesar *Ferdinand II.* je njun grb izboljšal in razširil, jima podelil iz njenega »matičnega gradu« izpeljani [str. 18] predikat *Dienersberg* in ju z diplomo, izdano 14. septembra 1636 v Regensburgu, zaradi njunih pomembnih velikih zaslug imenoval za cesarsko-kraljeva svétnika,⁹⁴ kar bi razveselilo tudi njunega pokojnega očeta *Jurija*.

Janez Jurij⁹⁵ se je običajno zadrževal na cesarskem dvoru, bil cesarjev ljubljeneec, opravil pomembna odposlanstva⁹⁶ in bil poročen z Julijo baronico pl. *Hundt (von Hundt)*.⁹⁷ Umrl je 18. maja 1654 v Ljubljani.⁹⁸

87). To pomeni, da se je rodila okoli leta 1574 in imela ob poroki (1591) približno 17 let. Isti datum smrti najdemo na seznamu umrlih Dienerspergov, na Marijini podobici in na Dienerspergovem glavnem rodovnem deblu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

⁹² Veliko vprašanje je, kje je Franc Ksaver dobil takšne podatke o svojih dveh prapratetah. Po trdnih, z viri podkrepjenih ugotovitvah M. Preinfalka je imel Jurij tri hčerke, vendar se vsa osebna imena in imena soprogov razhajajo z zgornjimi navedbami. Ana Uršula († 1657) je bila omožena z Jurijem Planino, Ana Marija († ok. 1656) z Adamom Romanom, Felicita pa je leta 1653 umrla neporočena; prvi in zadnji se je življenjska pot iztekla v Ljubljani. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 76, 305. Prim. ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall.

⁹³ Deželanska diploma bratov Diener, ki so jo 7. junija 1631 izdali kranjski deželni stanovi, se je v pergamentnem izvorniku ohranila v Dienerspergovem rodbinskem arhivu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 3). Med 25 podpisniki in pečatnimi overitelji je na 16. mestu Jernej Valvasor, oče polihistorja Janeza Vajkarda. Stanovi so brata sprejeli med kranjske deželane na deželnem zboru, in sicer na priporočilo cesarja Ferdinanda z dne 15. februarja 1629 in notranjeavstrijskega namestnika Janeza Ulrika kneza Eggenberga z dne 4. januarja 1630 zaradi zveste službe dvoru in deželi.

⁹⁴ Plemiška diploma cesarja Ferdinanda II. je v prepisu ohranjena v Dienerspergovem rodbinskem arhivu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 5). Brata sta označena kot kranjska deželana, Janez Jurij tudi kot cesarski deželni svétnik. Cesar je ustregel njuni prošnji po izboljšanju plemiškega grba in jima dovolil, da se odslej naslavljata kot pl. Dienersberga (*Diener von Dienersberg*). Grb je šele takrat dobil dvoglavega črnega orla s krono, ki ga je Franc Ksaver, kot smo videli, brez osnove povezoval s švabskimi vitezi Dienerji in Rudolfom I. (na str. 10–11). V diplomi tudi ni sledu o tem, da bi se predikat Dienersberg nanašal na domnevni rodbinski matični grad Dienersberg pri Tübingenu, o katerem je pisal na str. 11.

⁹⁵ Janez Jurij se je rodil okoli leta 1600, saj ga leta 1613 najdemo med novosprejetimi člani jezuitske kongregacije Marijinega Vnebovzetja v Ljubljani, v katero so v tem času sprejemali dijake, stare okoli 13 let; označen je kot Ljubljančan: »Joannes Georgius Diener Labacensis« (ARS, AS 1073, I/51r, pag. 76). Za kakšno desetletje je torej znižana starost 43 let, ki mu jo ob smrti leta 1652 pripisuje mrliška matica ljubljanske stolne župnije; nemara gre za napako: 43 let namesto 53 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 87). Po vsej verjetnosti je bil krščen še kot protestant in enako vsi njegovi sorojenci, saj ni niti eden vpisan v najstarejših dveh krstnih maticah ljubljanske stolne župnije, med katerima je sicer petletna vrzel (prav tam, R 1588–1602, R 1607–1614).

⁹⁶ O njegovih zaslugah in stikih s cesarskim dvorom, ki mu jih pripisuje prapranečak Franc Ksaver, ne vemo iz prve roke ničesar. Franc Ksaver se je brez dvoma oprl na koncept pisma svojega pradedu Volfa Sigmunda Dienersperga iz leta 1732 (gl. op. 65), ki pravi, da je bil Janez Jurij od mladih nog »skorajda vzgojen« (*fast aufgezogen*) na dvoru cesarja Ferdinanda II., postal nato cesarski svétnik na Kranjskem, tudi prisednik (ograjnega sodišča) in hkrati deželni svétnik.

⁹⁷ Glavno Dienerspergovo rodovno deblo ga imenuje deželni svétnik na Kranjskem in s pridržkom navaja, da naj bi bil poročen (*solte zu seiner Frau gehabt haben*) z Justino oziroma z Marjeto pl. Forst. Franc Ksaver je ženino ime prečrtal in ga nadomestil z Justino grofico Hund. O tem, da bi bil Janez Jurij kdaj poročen s Hundovo, ki bi bila v tem primeru njegova prva žena, ni v virih nobene opore. Eden od Hund(t)ov, katerih plemenitve navaja Frank, je sicer res prišel do grofovskega naslova, a šele leta 1701 (Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 245). Kje je Franc Ksaver našel Justino grofico Hund kot ženo svojega praprastrica, ostaja vprašanje zase. V resnici se je Janez Jurij Dienersperg oženil 26. novembra 1645 v Ljubljani z Marjeto Planina (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 119), hčerko doktorja obojega prava in odvetnika Jurija Planine, za katerega ni dokazov, da bi bil plemič. Nevesto so krstili v Ljubljani 30. septembra 1630 na ime Justina Marjeta; ime njene matere Elizabete je razvidno iz krsta starejše sestre Ane Katarine 27. septembra 1628 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1626–1631, pag. 112, 178). Rodila se je v očetovem prvem zakonu z Elizabeto Formacher. Na omenjenem rodovnem deblu je bil torej prvotni zapis ženinega imena Justina Marjeta

Vitez (*Ritter*) Ditrih Diener pl. (*von und zu*) Dienersberg, Jurijev mlajši sin in brat Janeza Jurija,⁹⁹ je bil, kot je bilo že rečeno, cesarsko-kraljevi svétnik, višji gozdni mojster v četrti Celje in Slovenski marki, nato prisednik pri glavarsko-viceedomskih zaslišanjih.¹⁰⁰

[SLIKOVNA PRILOGA 8]

Tabor pri Vojniku po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 77).

Poročil se je z *Rozino pl. Schlangenberg*¹⁰¹ in prek poroke dobil gospostvo Tabor (*Weichselstätten*) [str. 19] in Socka (*Einöd*) v Celjskem okrožju na Spodnjem Štajerskem.¹⁰² Kot štajerskega zemljiškega gospoda (*Giltensbesitzer*) so ga deželni stanovi Štajerske z diplomo, datirano 1. marca 1652 v Gradcu, izvolili za svojega

pravilen, deloma pa tudi njen priimek Forst, kar je nemška oblika za Planino. Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 58 in 72. Gl. tudi naslednjo opombo.

⁹⁸ V resnici je umrl 16. marca 1652. V ljubljanski mrliški matici je označen še s prvotnim priimkom, in sicer kot »Jo[ann]es Georgius Dener (sic!), star 43 let in pokopan v kripti bratovščine sv. Rešnjega telesa v stolnici (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 87). Zapuščino umrlega Janeza Jurija pl. Diensperga so popisali 1. junija 1652 v Ljubljani (ARS, AS 309, šk. 17, fasc. X, D–3, 1. 6. 1652). Žena Justina Marjeta mu je sledila na drugi svet čez dobra tri leta. Po ljubljanski mrliški matici so jo pokopali 27. oktobra 1655, stara naj bi bila 25 let, naveden pa je tudi njen deklinški priimek Planina (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 158). Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 72.

⁹⁹ Glede na to, da je bil Ditrih (*Theodoricus Diener Labacensis*) sprejet v jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete leta 1620, je moral biti kakšnih sedem let mlajši od Janeza Jurija, rojen torej okoli leta 1607 (ARS, AS 1073, I/51r, pag. 89).

¹⁰⁰ Glavno rodovno deblo v Dienspergovem rodbinskem arhivu navaja podobne podatke: gospod na Taboru na Štajerskem, cesarsko-kraljevi gozdni mojster v četrti Celje, prisednik pri glavarskih in viceedomskih uradnih zaslišanjih, deželan na Štajerskem je postal [z diplomo], datirano 1. marca 1653 (sic!) v Gradcu. Deželanska diploma je bila v resnici datirana natanko eno leto prej, 1. marca 1652, Janez Jurij pa je v njej naslovljen kot gospod na Taboru, cesarsko-kraljevi svétnik in gozdni mojster v četrti Celje (StLA, A. Diensperg, K 1, H 4, prepis diplome 9. 4. 1689).

¹⁰¹ Kraj in čas poroke z Rozino pl. Schlangenberg nista znana, po vsem sodeč malo pred letom 1640 in nemara v Celju, kjer so bili v letih 1640–1645 krščeni štirje njuni otroci (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1618–1651, pag. 245, 272, 287 in 304). Nevesta je morala biti precej mlajša od ženina, saj mu je zadnjega otroka rodila še okoli leta 1660 (gl. op. 145). Njeno rojstvo gre tako postavljati v čas okoli leta 1620, po rodoslovnih virih – Dienspergovem glavnem rodovnem deblu, Marijini podobici in seznamu umrlih Dienspergov – pa je preminila 15. januarja 1688 (StLA, A. Diensperg, K 1, H 1; ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Diensperg, Index, s. d.). V poročilu o inventuri njene zapuščine z dne 29. marca 1688 je zapisano, da je umrla na Taboru, odredba o inventuri pa je bila izdana zadnjega januarja (StLA, Landrecht, K 124, Diensperg (1), fol. 135). Rozina je bila hči Matije pl. Gačnika, prednika poznejših pl. Schlangenbergov, in Marjete, rojene pl. Sibični, rodila pa se je zelo verjetno na Dobrni pri Celju, kjer so Gačniki gospodarili od leta 1613. Njen stric Janez (Hans) Gačnik je gospostvo Dobrna skupaj s toplicami kupil omenjenega leta od Rudolfa barona Sauraua in ju kmalu zatem prodal bratu Matiji, s katerim se je za dobrnske toplice začelo novo obdobje (Tanagl, Beiträge zur Geschichte, str. 177–178). Hči Rozina se ni dejansko nikoli pisala Schlangenberg, ampak Gačnik (Gatschnig), saj je pravico do zamenjave priimka v »Schlangenberg von und zu Schlangenburg« dobil od cesarja Leopolda I. šele njen brat Janez Matija Gačnik leta 1666 (prav tam, str. 189–190). Pisec biografsko-genealoškega orisa Dienspergov je bil obenem tudi potomec omenjenega Janeza Matije pl. Schlangenberga, in sicer po materini strani.

¹⁰² Franc Ksaver govori o Taboru in Socki kot o enem gospostvu, kar je pomota. Poleg tega je Socka prišla v roke Dienspergovoga rodu dobrih sto let pozneje kot Tabor. Po štajerski imenjski knjigi sta zakonca Ditrih Diensperg, gozdni mojster v četrti Celje, in njegova žena Rozina kupila posest Tabor z dobrimi 70 goldinarji imenjske rente leta 1649 od dedičev Matevža (sic!) Gačnika (*Gättschnigg*) (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 382). Socko je pridobila z nakupom šele Marija Terezija pl. Diensperg, rojena pl. Brandenau, in so jo leta 1758 prepisali na njeno ime (prav tam, str. 94).

sočlana.¹⁰³ Umrl je na Taboru 28. januarja 1667.¹⁰⁴ Ta vitez Ditrih pl. (*von und zu Dienersberg*) je zdaj začel štajersko vejo, tako kot je Janez Jurij začetnik kranjske veje.

Janez Jurij je imel samo enega sina in eno hčerko.¹⁰⁵ Hči z imenom Sofija je postala nuna v plemiškem samostanu v Eichstättu, kjer je po besedah najdenega žalnega pisma (*Trauerbrief*) tudi umrla.¹⁰⁶ Sin *Janez Sigmund*¹⁰⁷ se je oženil z zelo lepo in bogato gospodično *Rozalijo pl. Buset*,¹⁰⁸ prek katere so prišle v roke Dienersbergov posesti *Gracarjev turn (Feistenberg)*, *Ostrož (Hochstrass)*, *Volavče (Volautsche)* in *Vrhovo (Freihof)*, vse na Dolenjskem.¹⁰⁹ [str. 20] Umrla je leta 1688, on pa kmalu zatem, leta 1689.¹¹⁰

¹⁰³ Brez dvoma je imel avtor Franc Ksaver v rokah prepis deželanske diplome z dne 1. marca 1652, ki ga je 9. aprila 1689 v Celju prevzel njegov praded Ditrih Friderik. Iz diplome, shranjene v Dienerspergovem rodbinskem arhivu, izhaja, da je bil Ditrih pl. Dienersperg gospod na Taboru, cesarsko-kraljevi svétnik in gozdni mojster v četrti Celje (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 4).

¹⁰⁴ Po seznamu umrlih Dienerspergov, ki ga je sestavil njegov sin Ditrih Friderik, je Ditrih umrl 28. julija, ne 28. januarja 1667 (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg, Index, s. d.). Isti datum se je nato znašel na Marijini podobici iz 18. stoletja, glavno Dienerspergovo rodovno deblo pa ima 28. januar. Najverjetneje se mu je življenjska pot iztekla na Taboru pri Vojniku, kot trdi Franc Ksaver. Ker mrliških matičnih knjig iz tega časa ni ne za župnijo Nova Cerkev ne za vojniško in celjsko župnijo, podatka ni mogoče preveriti.

¹⁰⁵ Janez Jurij in Justina Marjeta Dienersperg sta imela v resnici dve hčerki in sina, vse krščene v Ljubljani: Marijo Sidonijo 27. junija 1647, Marijo Kordulo 14. oktobra 1648 in Janeza Sigmunda 31. julija 1651 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 164, 205 in 276). Vse so v novo življenje pospremili imenitni krstni botri iz vrst visoke duhovščine: ljubljanski generalni vikar in prošt ter stiški opat. Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 72.

¹⁰⁶ Redovnica Sofija, katere pismo naj bi Franc Ksaver našel neznano kje, vsekakor ni bila hči Janeza Jurija, razen če bi bil ta poročen že kdaj prej. Obe njegovi hčerki iz zakona s Planinovo sta se namreč omožili: Marija Sidonija leta 1668 s Francem Ernestom pl. Walleneggom, Marija Kordula pa najprej z Janezom Krstnikom Verbcom in nato leta 1681 s Francem pl. Caruso; prva je umrla leta 1686, druga pa 1690. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 72. V Lukančičevi rodoslovni zbirki z začetka 18. stoletja so samo podatki za Marijo Kordulo in njenega brata Janeza Sigmunda (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92).

¹⁰⁷ Janez Sigmund je bil najmlajši otrok in edini sin Janeza Jurija, krščen v Ljubljani 31. julija 1651 (NŠAL, Matične knjige, Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1643–1653, pag. 276). Leta 1667 je moral biti v petem ali šestem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije, ko so ga sprejeli za novega člana kongregacije Marijinega Vnebovzetja (ARS, AS 1073, I/51r, pag. 267). Kot deželana s Kranjskega in Ljubljančana ga leta 1671 najdemo med graškimi študenti na logiki, prvi stopnji višjih jezuitskih študijev (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 32). Od začetka osemdesetih let do prodaje 31. decembra 1694 je bil v njegovi lasti dvorec Pred malim mostkom v novomeški Kandiji. Po navedbi v Valvasorjevi *Slavi* (1689) ga je kupil pred približno sedmimi leti (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 391), o njegovi prodaji pa govori regist kupoprodajne pogodbe v zapuščinskem inventarju sina Volfa Sigmunda (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 12/Nr. 13; prim. Smole, *Graščine*, str. 286). V imenjski knjigi so mu posest Pred malim mostkom (Neuhof) z dobrimi 6 goldinarji imenjske rente pripisali šele leta 1694, leta 1696 pa je na njej omenjen že novi lastnik (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), dodani listi, fol. 10).

¹⁰⁸ Regest poročnega dogovora, sklenjenega na Gracarjevem turnu pri Šentjerneju, ima datum 20. oktober 1676 (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 8/Nr. 7), po Lukančičevi rodoslovni zbirki pa sta se poročila 12. novembra istega leta (ARS, AS 1073, I/45r, Lukančič, *Diversae Genealogiae*, fol. 92). Nevestino polno ime je bilo Ivana Rozalija. Rodila se je 1. aprila 1661 na Gracarjevem turnu. Pisec biografsko-genealoškega orisa Franc Ksaver je od šentjernejskega župnika dobil njen krstni list, datiran 8. julija 1840 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20). Njena starša sta bila Janez Gregor pl. Buset in Marija Rozina, rojena pl. Rasp, sicer sestrična Janeza Vajkarda Valvasorja po materini strani (Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 258–263).

¹⁰⁹ Naštete posesti so bile dejansko vse v rokah njunega sina Volfa Sigmunda, poročnega z Valvasorjevo najmlajšo hčerko Regino Konstancijo, ni pa vseh dobil po materi, ampak so bile večinoma last njegove soproge (gl. op. 112). Janez Sigmund je imel samo dvorec Pred malim mostkom pri Novem mestu, ki ga je kupil sam (gl. op. 107).

¹¹⁰ Ni izključeno, da je Rozalija res umrla tega leta. Ko je njena mati, Valvasorjeva sestrična Marija Rozina pl. Buset, spomladi 1694 v Novem mestu narekovala svojo oporoko, je bila hči že pokojna (Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 259). Potrjeno je še živela 19. januarja 1687, ko je bila v Šmihelu pri Novem mestu krščena njena hči Izabela Felicita (KANM, šk. 63, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, R/7 1665–1680, s. p.). Janez

[SLIKOVNA PRILOGA 9]

Volf Sigmund pl. Dienersperg z napačno letnico smrti 1680 (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17797, foto Tomaž Lauko).

[SLIKOVNA PRILOGA 10]

Njegova druga žena Regina Konstancija, dolgo pozabljena hči polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 906, foto Bojan Salaj).

Njegov prvorojeni sin Volf Sigmund,¹¹¹ gospod na *Volavčah*, *Gracarjevem turnu*, *Ostrožu* in *Vrhovem*,¹¹² se je, potem ko je odložil vojaško službo,¹¹³ poročil z *Nežo* (*Agnes*), zakonsko hčerko plemenitega in pogumnega viteza *Krištofa pl.*

Sigmund je kot živ zadnjič izpričan zadnji dan leta 1694, ko je prodal dvorec Pred malim mostkom (gl. op. 107). Inventar njegove zapuščine je datiran 6. avgusta 1696 v Novem mestu (ARS, AS 309, šk. 17, fasc. X, D–11). Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 59, 72.

¹¹¹ Na drugem mestu, na strani 21, je avtor povedal, da je bil Volf Sigmund krščen 27. junija 1679 v Šentjerneju. V Dienerspergovem rodbinskem arhivu je ohranjena predloga za to navedbo, in sicer krstni list, ki ga je leta 1840 izdal šentjernejski župnik in po katerem se je Volf Sigmund rodil omenjenega dne na Gracarjevem turnu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20). Danes je šentjernejska krstna matica iz tega časa izgubljena. – Volf Sigmund je moral biti zelo dober učenec, saj ga že leta 1692 najdemo v petem, poetičnem razredu jezuitske gimnazije v Ljubljani in naslednje leto kot ceremoniarija tamkajšnje kongregacije Marijinega Vnebovzvetja (ARS, AS 1073, I/51r, pag. 406, 408). Dve leti zatem, leta 1694, naj bi bil po Lukančiču že na (graški) logiki (prav tam, I/45r, fol. 92). Dejansko ga leta 1695 kot Kranjca srečamo v šestem ali retoričnem, tj. zadnjem razredu graške jezuitske gimnazije (Andriš, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 136).

¹¹² Navedene štiri posesti ležijo pri Šentjerneju, niso pa bile vse v lasti Volfa Sigmunda, ampak večidel last njegove druge žene. Volf Sigmund je najprej pridobil Vrhovo, in sicer najpozneje leta 1703. Kot lastnik je prvič omenjen sredi omenjenega leta v protokolih ograjnega sodišča (ARS, AS 306, knj. 75, protokoli 1701–1704, pag. 555), v kranjski imenjski knjigi pa sta bila vpis o prodaji in rubrika novega lastnika vknjižena šele leta 1706 (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 96, 189). Ko se je leta 1711 drugič oženil, in sicer z Valvasorjevo hčerko Regino Konstancijo, je ta kot oporočna dedinja po svojem prvem možu Janezu Lovrencu pl. Wernegku prinesla v zakon bližnje Volavče z manjšima dvorcema Ostrož in Golo (ARS, AS 308, II. serija, fasc. W 1–49, testament W–27, 24. 2. 1710; AS 309, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710). Wernegk, ki ni imel otrok in je vse zapustil mladi vdovi, je po imenjski knjigi podedoval šest imenj, tako da je njegova imenjska renta znašala zglednih 55 goldinarjev (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 93, 95, 106, 130, 214, 222). Nazadnje je Volf Sigmund Dienersperg po svojem stricu Janezu Herbardu pl. Busetu († 1724), vdovcu žene Janeza Vajkarda Valvasorja, ki ni imel lastnih otrok, podedoval še rodni Gracarjev turn s slabimi 37 goldinarji imenjske rente, ki so mu ga v imenjski knjigi prepisali leta 1737 (prav tam, fol. 213).

¹¹³ O vojaški službi Volfa Sigmunda imamo samo posredne vire. Tako je dolenski kronist Franc Anton pl. Breckerfeld okoli leta 1800 v opisu Gracarjevega turna zapisal, da je Volf Sigmund največji del svojega življenja preživel z mečem v roki in na bojnem polju, preden si je našel domovanje na Volavčah in v Gracarjevem turnu (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 374). Isti Breckerfeld je v rodoslovnem prikazu Dienerspergov še navedel, da je Volf Sigmund služil v turški vojni kot poročnik v Palfijevem pehotnem polku in bil pri Temišvaru težko ranjen (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52). Nedvomno se navedba nanaša na avstrijsko-turško vojno 1716–1718, v kateri je avstrijska vojska oktobra 1716 osvobodila Temišvar. Službovanje Volfa Sigmunda v Palfijevem polku omenjajo tudi rodovna debla (prav tam). Trditev pravnika Franca Ksaverja, da je odložil vojaško službo pred svojo prvo poroko, torej ni točna. Ne nazadnje se je Volf Sigmund prvič poročil že pri 19-ih (gl. naslednjo opombo).

Mospacha.¹¹⁴ Žena mu je umrla že po treh letih¹¹⁵ in mu zapustila hčerko *Marijo Ano*, ki se je pozneje omožila z ogrskim plemičem *Adamom Ilijašičem*,¹¹⁶ ter sina *Jožefa Avguština*, ki je kot stotnik v *Batthianijevem* polku obležal pred sovražnikom 12. decembra 1737 v najlepših letih, star komaj 30 let.¹¹⁷

[SLIKOVNA PRILOGA 11]

Zgodaj umrli častnik Jožef Avguštin pl. Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 905, foto Bojan Salaj).

S svojo drugo ženo *Regino Konstancijo*, hčerko Janeza Vajkarda barona *Valvasorja* in *Ane Marije* baronice [str. 21] *Zetschker z Waldegga (zu Waldeg)*,¹¹⁸ je imel vitez

¹¹⁴ V poročni matici župnije Vače je pri njegovem oklicu zapisano, da prihaja iz župnije Šentjernejske, s Šentjernejskega polja (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, P 1685–1711, s. p., 15. 7. 1698; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 353). Nevesta Marija Neža je bila doma iz dvorca Ribče, ki je po letu 1687 pristal v lasti njenega očeta Krištofa Jakoba Mospacha ali Mospacherja (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 136; natančneje: Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 264). Njena mati je bila Andrijana, rojena pl. Coppini (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 72). Mospachi ali Mospacherji so se v plemiški stan povzpeli generacijo pred Dienerji, leta 1561, Krištof Jakob pa je leta 1678 dobil potrditev plemstva kot konjušnik ljubljanskega škofa (Frank, *Standeserhebungen. 3. Band*, str. 265). – Volf Sigmund pl. Dienersperg je bil po imenjski knjigi od leta 1698 lastnik Ribč z imenjsko rento dobrih 27 goldinarjev, dokler niso posesti leta 1707 prenesli na Vajkarda Leopolda grofa Ursini Blagaja (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), dodani listi, fol. 10).

¹¹⁵ Marija Neža je glede na moževo vnovično poroko umrla najpozneje v prvih mesecih leta 1711, vsekakor pa ne pred 27. septembrom 1706, ko je v šentjernejski krstni matici zadnjič omenjena pri krstu najmlajšega otroka, rojenega na Vrhovem (Župnijski arhiv Šentjernejske, Matične knjige, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729, s. p.). Istega leta (1706) je bila skupaj z možem vpisana v imenjsko knjigo kot lastnica kupljenega imenja (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 96, 189). V šentjernejski krstni matici ni navedeno, kje je družina Volfa Sigmunda živela, ko je bil leta 1700 krščen prvi otrok, pri krstu naslednjih treh v letih 1704 in 1706 pa je kot kraj rojstva zapisano Vrhovo: *in Freihoff*. Njihovi krsti so si sledili takole: Jožef Avguštin 28. avgusta 1700, dvojčici Frančiška Jožefa in Kristina Antonija 19. januarja 1704 ter Marija Frančiška 27. septembra 1706 (Župnijski arhiv Šentjernejske, Matične knjige, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729, s. p.). Dvojčici sta preminili v otroštvu in ju drugi genealoški viri ne poznajo.

¹¹⁶ Marija Ana je vsekakor identična z Marijo Frančiško, krščeno 27. septembra 1706 (gl. prejšnjo opombo). Konec leta 1730 se je poročila na Volavčah pri Šentjerneju, kjer je živela pri vnovič omoženem očetu. Poroko poznamo iz poročne pogodbe z datumom 27. november 1730, sklenjene na Volavčah (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 27. 11. 1730), ni pa je v šentjernejski poročni matici (Župnijski arhiv Šentjernejske, Matične knjige, P 1717–1760). Adam Nikolaj pl. Ilijašič, rojen na Hrvaškem kot sin Jakoba in Marije Uršule, rojene baronice Malakóczi (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 72), je bil major in poveljnik Kraljevice (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Po poročni pogodbi je Dienerspergov zet Ilijašič prevzel skupaj z Vrhovim tudi za skoraj 8800 nemških goldinarjev bremen, od tega za dobrih 5200 goldinarjev dolgov raznim upnikom in dediščino nevestinemu bratu Jožefu Avguštinu v višini 3590 goldinarjev, nevestina mačeha Regina Konstancija, rojena Valvasor, pa se je odpovedala 2000 goldinarjem, polovici svojih terjatev do Vrhovega iz naslova poročne pogodbe iz leta 1711. Zakonca Ilijašič sta po poroki v glavnem živela na Hrvaškem, kjer je Marija Ana očitno tudi umrla, po viru druge roke 29. novembra 1740 (ARS, AS 1075, št. 115, Illiaschitsch). Kot priča zapuščina njenega moža, popisana leta 1748 na Vrhovem, se je družina le občasno zadrževala v svojem dvorcu pod Gorjanci (ARS, AS 309, , šk. 47, fasc. XXIV, J–29, 28. 8. 1748).

¹¹⁷ Jožef Avguštin ni padel v boju, ampak je v Temišvaru podlegel bolezni. Po Breckerfeldu je bil nadporočnik in generalni adjunkt v Batthianijevem dragonskem polku in naj bi umrl za grižo (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Ohranjena je njegova narekovana oporoka, datirana v Temišvaru 15. novembra 1737, s katero je za glavnega dediča imenoval svojega očeta, sebe pa je naslovil samo poročnik (ne nadporočnik) omenjenega polka; 12. decembra 1737 je datiran oporoki priloženi zapuščinski inventar (ARS, AS 308, III. serija, D–12, 15. 11. 1737). Ob smrti mu je bilo 37 in ne samo 30 let, saj so ga krstili 28. avgusta 1700 (gl. op. 115).

¹¹⁸ Poročna pogodba je bila sklenjena 28. maja 1711 na Volavčah pri Šentjerneju, natanko štiri leta po prvi poročni pogodbi Regine Konstancije, ki je po svojem prvem možu Janezu Lovrencu pl. Wernegku podedovala Volavče s pripadajočimi imenji (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 28. 5. 1711). Nevestina prva poročna pogodba je znana le iz regesta v njenem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 4/Nr. 3). – Regina Konstancija je bila dolgo pozabljen najmlajša hči Janeza Vajkarda Valvasorja iz njegovega drugega zakona z Ano Maksimilo pl. Zetschker. Zgodovinispeje in

Volf Sigmund pl. (*von und zu*) Dienersberg dve hčerki, in sicer *Jožefo Katarino* in *Marijo Ksaverijo*.¹¹⁹

[SLIKOVNA PRILOGA 12]

Dvorec Gracarjev turn pri Šentjerneju, ki ga je Volf Sigmund pl. Dienersberg podedoval po svojem stricu Janezu Herbardu pl. Busetu, drugem možu vdove Janeza Vajkarda Valvasorja, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 40).

[SLIKOVNA PRILOGA 13]

rodoslovje sta jo tem laže prezrla, ker se je rodila že po izidu *Slave vojvodine Kranjske* (1689) in njenega imena tako ni v omenjenem delu na Valvasorjevem rodovnem deblu (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109). Glede na rojstvo polihistorjevega najmlajšega sina spomladi 1693 se je rodila med letoma 1689 in 1692, in sicer skoraj brez dvoma na Bogenšperku. Njen krst ni vpisan v krstno matico župnije Šmartno pri Litiji, ker so v tem času v šmarnski župniji le redko vpisovali plemiške otroke, krščene na gradovih, tako le tri od dvanajstih Valvasorjevih (o tem natančno: Golec, *Plemstvo v cerkvenih*, str. 88 sl.). – Zakonca Dienersberg sta se predvsem prek dedovanj (gl. op. 112) uvrstila med večje zemljiške gospode na vzhodnem Dolenjskem, vendar sta sčasoma vse posesti izgubila. Podedovana posest Regine Konstancije se je s tremi prodajami že do leta 1723 prepolovila z dobrih 55 na slabih 28 goldinarjev in ostale so ji samo Volavče (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 193, 214). Malo Vrhovo z dobrimi 8 goldinarji imenjske rente je Volf Sigmund leta 1730 kot dediščino izročil Adamu Nikolaju pl. Ilijašiću, soprogu hčerke Marije Ane iz prvega zakona, in sicer v zameno za odplačilo znatnih dolgov (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 27. 11. 1730). Gracarjev turn je leta 1737 prodal bodočemu zetu Maksu Rudolfu grofu Paradeiserju (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 374–375; AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 213), po njegovi smrti pa je vdova Regina Konstancija istemu Paradeiserju prodala še Volavče (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 3/Nr. 1–2). Dolenjski kronist Franc Anton pl. Breckerfeld je konec 18. stoletja v opisu zgodovine Gracarjevega turna zapustil tole dragoceno pričevanje o življenjskem utripu v Dienerspergovi družini in o razlogih za zmanjšanje posesti: »Največji del svojega življenja je [Volf Sigmund pl. Dienersberg] preživel z mečem v roki in na bojnem polju. Nato si je našel domovanje tukaj, v naročju miru in podeželskega življenja, in Volavče in Gracarjev turn sta postala kraja zabave plemiških sosedov. Dienerspergov človekoljubni značaj je vabil na številna druženja, vrata njegove hiše pa so bila odprta vsakemu gostu. Prepričan je bil, da ga osrečuje ena sama stvar: bolj kot bogata letina in zakladi gospodarjenja, če eno in drugo deli in uživa skupaj s svojimi prijatelji. Tako je bil priljubljen in čaščen, oče svojim podložnikom, enako kakor poprej svojim podanikom, sinovom boga Marsa.« (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 374–375). Natančneje o tem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 238–241.

¹¹⁹ Gre za Valvasorjevi vnukinji Antonijo Jožefo Katarino (1712–1769), kratko imenovano Jožefa, in Marijo Ksaverijo Katarino (1719–1786), imenovano Ksaverija, ki sta se rodili na Volavčah pri Šentjerneju. Ker v vrsti šentjernejskih krstnih matic od 8. maja 1712 zija šestnajstletna vrzel, njunih rojstnih podatkov ni mogoče preveriti. Glede na rojstna datuma, znana iz sekundarnih virov, bi lahko sklepali, da sta bili sestri dvojčici, obe rojeni leta 1719, pri čemer se datuma za tri tedne razhajata. Rojstni datum 19. februar 1719 za hčerko Marijo Ksaverijo Katarino navaja Witting (*Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 135). Njena sestra Antonija Jožefa Katarina, kot jo imenujejo regesti listin v zapuščinskem inventarju njene matere in Dienerspergov rodovnik v Arhivu Republike Slovenije (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 13–15; AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersberg), je iz drugih virov praviloma znana le kot Jožefa. Iz rodovnika štajerskih Dienerspergov izhaja, da se je Jožefa rodila 26. januarja 1719, podatek pa se opira na krstni list, ki ga je leta 1840 izstavil šentjernejski župnik in v katerem je njeno krstno ime malce drugačno: Jožefa Marija Katarina (StLA, A. Dienersberg, K 1, H 1, Genealogische Notizen; K 1, H 20, 8. 7. 1840). Dejansko se je moral župnik ušteti in je pomotoma izstavil krstni list njene sestre, ki naj bi se, kot rečeno, rodila 19. februarja 1719, ali pa krstni list sestrine zgodaj umrle dvojčice. V resnici je bila Jožefa starejša, saj se je omožila že leta 1732, ko bi ji bilo potemtakem samo trinajst let, in je še isto ali naslednje leto rodila prvega otroka. Na portretu z letnico 1738 sta namreč upodobljena njen prvi in drugi otrok, Sigmund in Jožef, prvi označen kot petletnik in drugi kot štiriletnik (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 907; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 141). Rešitev uganke o Jožefini dejanski starosti ob poroki s sorodnikom Petrom pl. Dienerspergom sta omogočili najdba njenega portreta in identifikacija inicialk osebnega imena na njem (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 910). Kratice »I: C: F: v. D: geb. F. v. Dienersberg« pomenijo namreč »Iosepha Catharina Freifrau von Dienersberg geborene Freiin von Dienersberg«, napis »AE. SUAE 20 ANNO/ COP. 1732 ANNO« pa razkriva njeno starost v letu poroke (copulata) in s tem rojstno leto 1712, torej leto dni po poroki njenih staršev. Ksaverija je bila

Dvorec Volavče pri Šentjerneju, ki ga je Regina Konstancija Valvasor podedovala po svojem prvem možu in ga prinesla v zakon Volfu Sigmundu pl. Dienerspergu, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 282).

Jožefa Katarina se je omožila s *Petrom Dominikom*, najstarejšim sinom *Ditriha Friderika Dienersberga* iz štajerske veje,¹²⁰ *Marija Ksaverija*, ki je sodeč po portretu utegnila biti velika lepota,¹²¹ pa je vzela za moža Rudolfa grofa Paradeiserja,¹²² po njegovi zgodnji smrti Maksa barona Erberga¹²³ in nazadnje za tretjega moža Franca barona Galla pl. Gallensteina.¹²⁴ Otroke je imela samo z grofom Paradeiserjem, in

vsekakor precej mlajša. Ob smrti 11. maja 1786 ji šentjernejska mrliška matica daje 64 let (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, M 1785–1799, s. p.).

¹²⁰ Zanimivo je, da se zakonca nista poročila v nevestini šentjernejski župniji, saj vpisa v tamkajšnji poročni matici ni (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760), ampak očitno v ženinovi, na Ponikvi. Ker so ponikovske matične knjige uničene, poznamo datum poroke le iz registrov in drugih sekundarnih virov. O letnici 1732 glede na vse znane okoliščine ni dvoma (gl. prejšnjo opombo). Datum poročne pogodbe 25. februar 1732 se pojavlja v zapuščinskem inventarju nevestine matere, Valvasorjeve hčerke Regine Konstancije pl. Dienersperg (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 13–15), in v zapuščinskem inventarju ženina Petra Dominika, tokrat z datacijo na Volavčah (StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 74v, 24. 7. 1764). O drugih datumih in letnicah poroke prim. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 257–259). – Peter Dominik nikakor ni bil najstarejši sin ponikovskega graščaka Ditriha Friderika, ampak eden njegovih mlajših otrok (prim. op. 157).

¹²¹ Portret svoje stare tete Marije Ksaverije je Franc Ksaver očitno videl na Gracarjevem turnu, ki ga je po lastnem pričevanju obiskal s starši kot štirinajstletnik septembra 1787 (o tem piše v spominih na str. 69), torej dobro leto po sorodnični smrti.

¹²² Marija Ksaverija se je z vdovcem Maksimilijanom Rudolfom Kajetanom grofom Paradeiserjem poročila 11. februarja 1745 na domačih Volavčah (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, s. p.). S to poroko je v Dienerspergove roke posredno spet prišel Gracarjev turn, ki ga je taisti grof kupil osem let prej (1737) od nevestinega očeta Volfa Sigmunda. Grof Paradeiser – klicali so ga Maks – prvi od dveh grofovskih zetov v polihistorjevem rodu, je izviral iz stare koroško-kranjske plemiške rodbine, iz njene leta 1625 pobaronjene veje s predikatom »von Neuhaus und Gradisch«. Rodil se je še kot baron, in sicer 20. avgusta 1707 staršema Joštu Sigmundu baronu Paradeiserju, leta 1713 povzdignjenemu v grofovski stan, in njegovi ženi Mariji Frančiški Eleonori, rojeni Gall baronici Gallenstein. Na svet je prišel v dvorcu Kamen oziroma Na Kamnu (Steinbrückel) v novomeškem predmestju Kandija, kjer je pozneje tudi gospodaril. V zakon je pripeljal dve hčerki iz prvega zakona z Ano Terezijo grofico Barbo. F. A. Breckerfeld ga opisuje kot pridobitnega in skromnega ter vdanega domu in samoti, tako da se je zdel mizantrop. Umril je že 20. julija 1756 na Gracarjevem turnu za kapjo, star 49 let. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 241, 244–245.

¹²³ Z Maksimilijanom baronom Erbergom je vdova Marija Ksaverija stopila pred oltar 22. decembra 1757 v kapeli Gracarjevega turna, poldrugo leto po Paradeiserjevi smrti (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, s. p.). Erberg, rojen v Ljubljani in tam krščen 13. oktobra 1719, sin Janeza Adama barona Erberga in Jožefe Leopoldine, rojene baronice Apfaltrer, je bil prvič poročen z Marijo Jožefo pl. Egger, s katero ni imel preživelih potomcev. Izviral je iz plemenitene nakladniške (mitničarske) rodbine, iz družine novopečenega graščaka v Stari Loki pri Škofji Loki, ki je pet let pred njegovim rojstvom (1714) dobil baronski naslov. Sodobnik F. A. Breckerfeld barona Erberga kot okrožnega glavarja ni posebej cenil. Po Breckerfeldovih besedah naj bi se Erberg odlikoval v poročniški službi in bil novodobnih nazorov, ko pa je leta 1754 postal glavar dolenjskega okrožja, se po pričakovanjih ni veliko spoznal na poslovanje. Umril je že dobri dve leti po poroki, 1. aprila 1760 v Novem mestu v komaj 41. letu starosti. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 245–246.

¹²⁴ Dve leti po zgodnji smrti drugega moža je 43-letna vdova stopila pred oltar še tretjič, tudi zdaj v domači župniji. 11. maja 1762 se je omožila z 12 let mlajšim Francem Saleškim Gallom baronom Gallensteinom (ok. 1731–1793) iz sosednjega dvorca Golo (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, s. p.). Njen tretji mož, sin Kajetana in Katarine, rojene baronice Rauber, ni v zakon prinesel veliko več kot baronski naslov, ki ga je del stare kranjske rodbine Gall pl. Gallenstein dobil leta 1660 in so ga praviloma krajšali v baron Gall. Na Golem je šele leta 1758 zagospodaril njegov starejši brat Ignac Kajetan, in sicer samo prehodno, pred tem pa je Gallova rodbina živela v Mokronogu, kjer je od konca 17. stoletja posedovala dvorec Turn z majhno posestjo in kjer se je Franc Saleški okoli leta 1731 skoraj brez dvoma tudi rodil. Baron Gall je ženo preživel za sedem let. Poiskal si je službo mostninarja in umrl 28. avgusta 1793 v mostninski hiši na črnuškem mostu čez Savo. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 246, 249.

sicer dve hčerki, Terezijo in Jožefo, in dva sinova, Lovrenca Regolata in Franca Saleškega.¹²⁵

Drugorojeni sin viteza *Janeza Sigmunda Dienersberga* in brat zgornjega *Volfa Sigmunda*, ki je bil krščen 27. junija 1679 v Šentjerneju,¹²⁶ je bil [str. 22] *Volf Ditrih*,¹²⁷ gospod v Klevišču (*Klevisch*).¹²⁸ Z ženo *Elizabeto pl. Semenič*, rojeno 10. novembra 1675 in umrlo 10. septembra 1753, hčerko viteza *Andreja Semeniča*, ki je zaslovel v turški vojni,¹²⁹ je imel samo sina *Franca Rajmunda*, ki si je izbral duhovni stan, postal duhovnik in umrl 26. novembra 1764 kot župnik v Sevnici.¹³⁰ Edina hči Janeza

¹²⁵ Samo na tem mestu je Franc Ksaver baron Dienersperg poimensko navedel tudi člane rodbine, ki se niso pisali Dienersperg, svoja mrzla bratranca in mrzli sestrični. Ti štirje njegovi sorodniki in sestričnina zgodaj umrli hči so bili hkrati zadnji na Kranjskem rojeni in živeči potomci Janeza Vajkarda Valvasorja. Na svet so prišli na Gracarjevem turnu, in sicer v tem zaporedju: 1. avgusta 1748 *Ana Marija Terezija*, 11. avgusta 1751 dvojčka *Peter Jožef Regulat Lovrenc* in *Janez Kajetan*, 25. februarja 1753 pa *Kunigunda Konstancija Jožefa* (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1739–1748, R 1749–1760, M 1732–1747). Neporočena Terezija je umrla 20. aprila 1787 pri sestri Jožefi v dvorcu Radeljca pri Bučki, stara 39 let. Jožefa se je omožila dvakrat, obakrat z neplemičema. Njen prvi soprog, čigar izvor ni znan, Janez Jurij Svetlin (ok. 1740–1790/92) je bil vdovec in najemnik Radeljce, drugi pa zdravnik dr. Franc Sedej (1742–1800) iz ljubljanske meščanske družine. S Sedejem je Jožefa živela v Novem mestu, kjer se je zakoncema rodila tudi edina hči Jožefa Alojzija Sedej (1793–1795), umrla že po dveh letih. Po smrti drugega moža se je Jožefa preselila v Ljubljano in tam umrla 4. decembra 1810, stara 57 let. Dvojčka Janez Kajetan in Lovrenc Regulat sta imela podobno tragično usodo, saj se je obema omračil um in sta več desetletij do smrti preživela v bolnišnični oskrbi usmiljenih bratov. Prvi je postal frančiškan in duhovnik z redovnim imenom Salezij. Zbolel naj bi leta 1785, umrl pa je pri 61-ih 2. septembra 1812 v Gradcu. Lovrenc Regulat je najprej obiskoval kadetnico in slednjič tako kot brat končal novomeško gimnazijo. Pri 33-ih se je leta 1784 v Šentjerneju poročil z devet let starejšo vdovo Marijo Antonijo pl. Ilijašič, rojeno baronico Gallenfels (1742–1815), iz sosednjega dvorca Golo. Bolezen je pri njem izbruhnila pet let pozneje (1789). Umrl je v starosti 72 let 15. marca 1823 v Ljubljani kot zadnji Valvasorjev potomec na Kranjskem. Svak dr. Sedej je leta 1800 v njegovem imenu prodal Gracarjev turn, sestra Jožefa pa še isto leto svoje Volavče. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 247–254.

¹²⁶ O njegovem krstu gl. op. 111.

¹²⁷ Volf Ditrih je moral biti le kakšno leto mlajši od Volfa Sigmunda. Kot Volfganga pl. Dienersperga ga namreč že leta 1694 najdemo v petem, poetičnem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije (ARS, AS 1073, I/51r, pag. 420). Verjetno se je tako kot brat rodil na Gracarjevem turnu in bil krščen v Šentjerneju v času, iz katerega se niso ohranile krstne matice. Po glavnem rodovnem deblu Dienerspergov, ki nima kraja smrti, naj bi umrl že 22. aprila 1702 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

¹²⁸ M. Smole je sklepal, da je Volfu Ditrihu prinesla Klevišče v zakon kot doto žena Marija Elizabeta pl. Semenič (Smole, *Graščine*, str. 219). Dejansko ni o njegovem lastništvu nobenih znanih podatkov. Tudi imenjska knjiga je glede Klevišča precej pomanjkljiva. Vpisu iz leta 1694, ko je posest pripadala Ani Rozini, vdovi po Karlu Sigmundu Semeniču kot varuhinji otrok, sledi šele prepis na vdovo Marijo Elizabeto pl. Dienersperg poznega leta 1740; kleviška imenjska renta je znašala manj kot 4 goldinarje in pol (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 137v). Dejansko je vdova Elizabeta dvorec leta 1717 kupila od sorodnikov Franca Ernesta pl. Semeniča in njegove žene Izabele Rozalije, in sicer za majhno kupnino ter ob zavezi, da ostaneta prodajalca pri njej v dosmrtni oskrbi (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 63, 3. 7. 1717). Preseneča, da sta ista dva prodajalca dve leti prej, leta 1715, izročila Klevišče njeni materi Izabeli Frančiški (Weiss, *Rodbini Semenič in Semič*, str. 56). O Klevišču prim. tudi: prav tam, str. 59.

¹²⁹ Točen čas in kraj poroke nista znana. Poročni dogovor je bil sklenjen 26. novembra 1698 v dvorcu Selo pri Šentpavlu blizu Stične (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 24), kjer je gospodaril že nevestin ded Janez Sigmund in nato oče Janez Andrej (Smole, *Graščine*, str. 433). Podatek o rojstvu Marije Elizabete pl. Semenič brez navedbe kraja je Franc Ksaver našel na Dienerspergovem glavnem rodovnem deblu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Morda se je Marija Elizabeta v Klevišču že rodila, česar zaradi uničenih krstnih matic župnije Polšnik ni mogoče potrditi. V krstni matici župnije Šentvid pri Stični, kamor je spadalo Selo, njen krst pogrešamo (NŠAL, ŽA Šentvid pri Stični, Matične knjige, R 1664–1681). Njen oče Janez Andrej iz stare in razvejene kranjske nižje plemiške rodbine je sodeč po Valvasorju postal lastnik Klevišča okoli leta 1672 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 305), z njeno zgodaj umrlo materjo Ano Judito Walleneg pa se je poročil leta 1673 v Mokronogu (Weiss, *Rodbini Semenič in Semič*, str. 57). Marija Elizabeta pl. Dienersperg, rojena pl. Semenič, je po danes izgubljeni mrliški matici župnije Polšnik umrla 11. septembra 1754, stara 78 let (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel –*

Sigmunda, *Ludovika*, je umrla leta 1761 kot opatinja v samostanu benediktink v Trstu.¹³¹

[SLIKOVNA PRILOGA 14]

Dvorec Klevišče pri Polšniku, domovanje družine Volfa Ditriha pl. Dienersperga, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 110).

Z dvema zgoraj omenjenima, *Jožefom Avguštinom*, edinim sinom *Volfa Sigmunda*, in *Francem Rajmundom*, prav tako edinim sinom *Volfa Ditriha Dienersberga*, je kranjska veja izumrla, kot jasno prikazuje rodovnik na drugi strani, rodovnik na drugem listu [str. 23] pa priča o potomstvu štajerske veje.

Diensbergi so na Kranjskem posedovali Bokalce pri Ljubljani, potem *Volavče*, *Gracarjev turn*, *Klevišče*, Trebnje, Ostrož in Vrhovo na Dolenjskem, končno tudi hišo na Špitalski ulici v Ljubljani.¹³² V svaštvu in sorodstvu so Diensbergi z naslednjimi

Krain, str. 334).

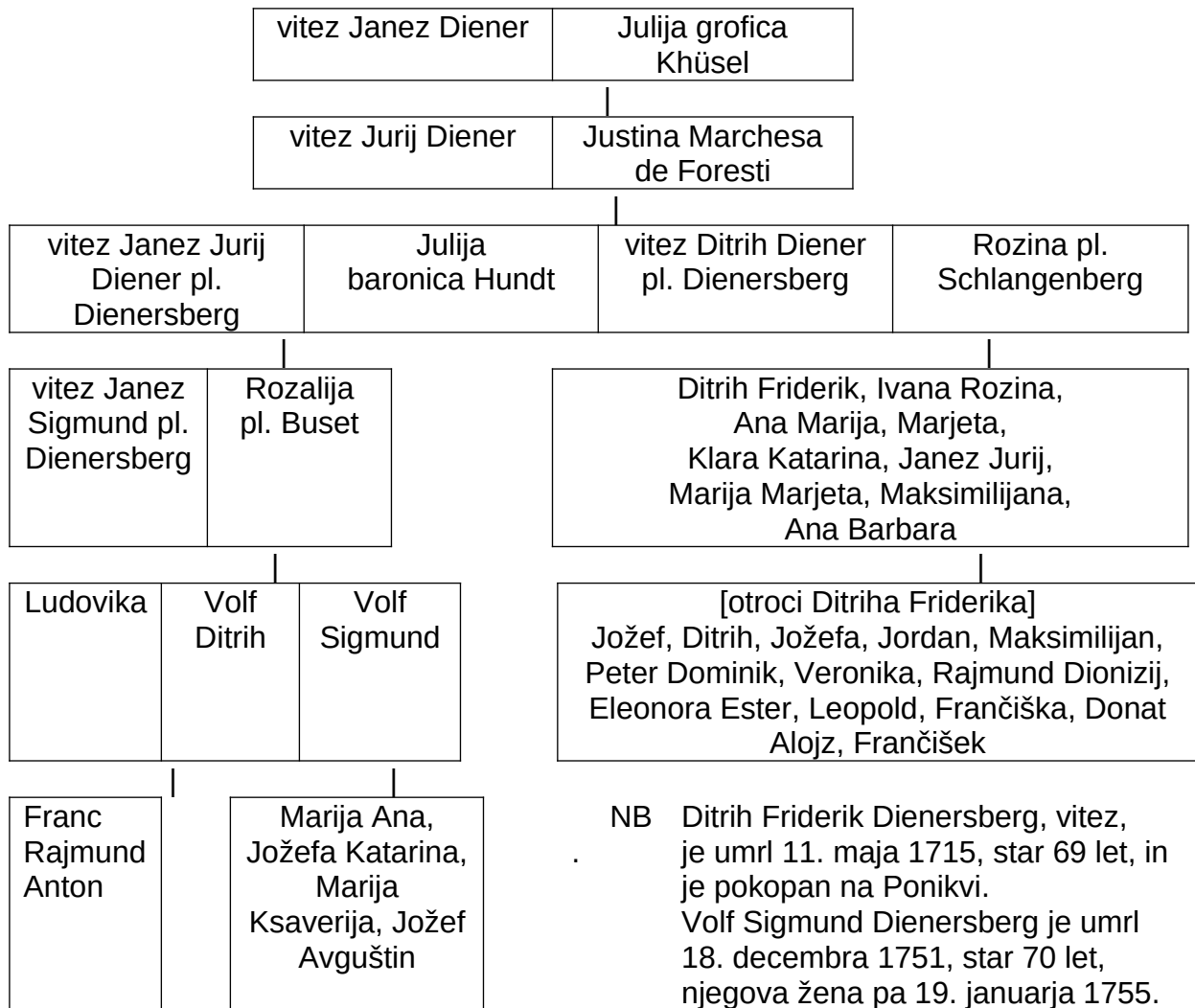
¹³⁰ Na glavnem rodovnem deblu Diensbergov je poleg istega datuma smrti in navedbe, da je bil Franc Rajmund sevniški župnik, zapisano tudi, da mu je pripadalo Klevišče in da je umrl 26. novembra 1764 (StLA, A. Diensberg, K 1, H 1). Morda se je v Klevišču že rodil in so ga krstili na Polšniku, česar danes ni mogoče preveriti, njegovo rojstvo pa gre postavljati v čas okoli leta 1700. V krstni matici župnije Šentvid pri Stični, kjer so se poročili njegovi starši, krst Franca Rajmunda in njegovih morebitnih sorojencev pogrešamo (NŠAL, ŽA Šentvid pri Stični, Matične knjige, R 1681–1714). Lukančič, ki ga je poznal samo kot Franca in brez navedbe letnice kot študenta petega, poetičnega razreda gimnazije, ga je imel pomotoma za sina Janeza Sigmunda namesto za njegovega vnuka (ARS, AS 1073, I/45r, fol. 92). Kot navaja Breckerfeldov rodovnik s konca 18. stoletja, je bil najprej dragonec in nato svetni duhovnik, nazadnje župnik v Sevnici; rodovno deblo Diensbergov, ki ni nastalo pred letom 1779, navaja ob enakih podatkih še, da je bil pri dragoncih ritmojster, tj. stotnik (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Diensberg). Glede na to, da je postal duhovnik, ko mu morda ni bilo še niti 24 let, je njegovo častniško delovanje več kot vprašljivo. Ob mašniškem posvečenju leta 1723 mu je mizni naslov podelila ovdovela mati Marija Elizabeta; dokument je datiran v Klevišču (StLA, A. Diensberg, K 1, H 12, 15. 11. 1723). V Sevnici je po tamkajšnji krstni matici župnikoval vsaj od leta 1729 do 1750 (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, K 1727–1765, s. p., 6. 1. 1729, 8. 7. 1750). Zadnja leta je preživel v svojem kleviškem dvorcu, kjer je leta 1755 sestavil oporoko in imenoval za glavni dedinji svoji najbližji sorodnici, sestrični Diensbergovi z Volavč, hčerki malo prej umrlega strica Volfa Sigmunda pl. Diensperga, sicer vnukinji Janeza Vajkarda Valvasorja: Katarino Jožefo pl. Diensberg in Marijo Ksaverijo grofico Paradeiser; oporoko je podpisal kot Franc Anton Rajmund (ARS, AS 308, III. serija, D–17, 15. 9. 1755). Po objavi podatka o smrti iz danes izgubljene polšniške mrliške matice je umrl 13. septembra 1764, pri čemer je v objavi napačna starost – 30 let (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 334). Pokojnikovo zapuščino so popisali 20. marca 1765 v Klevišču (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, lit. D–33, 20. 3. 1765). Sestrični, ki sta podedovali Klevišče, sta se dogovorili, da je Katarina Jožefa izplačala Marijo Ksaverijo v denarju, nato pa je kleviško posest leta 1767 prodala (Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 246, 263–264).

¹³¹ Njene podatke je Franc Ksaver našel na glavnem rodovnem deblu Diensbergov (StLA, A. Diensberg, K 1, H 1). Najverjetneje je identična z Izabelo Felicito, ki je bila krščena 19. januarja 1687 v Šmihelu pri Novem mestu (KANM, šk. 63, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, R/7 1665–1680, s. p.). Njeno polno redovno ime je bilo Marija Ludovika. V zapuščinskem inventarju njenega brata Volfa Sigmunda je naveden fascikel pisem v zvezi z dednim deležem Marije Ludovike, redovnice na Reki (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 6/Nr. 2). Največ pove o njej pismo v Diensbergovem rodbinskem arhivu, poslano neznanima naslovnikoma, ki ju naslavlja bratranec (*Vötter*) in sestrična (*Mamb*), napisala pa ga je 5. januarja 1742 na Reki kot opatinja benediktink Marija Ludovika pl. Diensberg. V njem naslovnika prosi, naj ji pošljeta v vzgojo svojo hčerko (*ein freyлле tochter Mämberl*) (StLA, A. Diensberg, K 1, H 1). Prejemnika pisma sta bila skoraj brez dvoma zakonca Peter Dominik in Jožefa Katarina s Ponikve, ki sta bila oba njena krvna sorodnika in sta imela poleg številnih sinov eno samo hčerko, zgodaj umrlo Ano Marijo (roj. 1736).

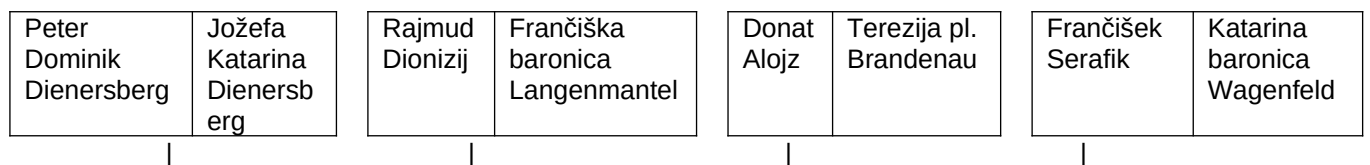
¹³² Na tem mestu se dotikamo samo tistih dveh posesti, ki ju Franc Ksaver drugje v besedilu ne omenja, medtem ko lastništvo vseh ostalih obravnavamo drugje. S Trebnjim ni moglo biti mišljeno gospostvo Trebnje (prim. Smole, *Graščine*, str. 502), ampak najverjetneje samo hiša, ki jo je piščeva babica Jožefa Diensberg pridobila leta 1767 kot del kupnine za podedovano posest Klevišče, tedaj prodano Francu Jožefu Mayerhofferju (ARS, AS 315, 1. modri kvatern, fol. G 14–G 15). Morda je prav posedovanje hiše v Trebnjem razlog, da je njen vnuk Franc Ksaver baron Diensberg v letih 1784–1787 obiskoval tamkajšnjo šolo kot privatist novomeške gimnazije

kranjskimi rodbinami: z grofi Paradeiser, Thurn, Auersperg, Blagaj, Barbo in Hohenwart, potem z baroni Valvasor, Zetscher (*Tschetscker zu Waldeg*), Erberg, Buset, Schweiger, Mordax in Lazarini ter končno z vitezi Hohenwarti, *Lukančiči*, *Semeniči*, *Codelliji*, Dornbergi, Neumanni, Baumgartni, Pfeilbergi in *Scarlichiji*, tudi z grofi *Attemsi*, *Webersbergi*, *Stubenbergi* itd. itd.¹³³

[str. 24]

[str. 25]

(gl. rodbinsko kroniko na str. 68). Lastništvo hiše na Špitalski v Ljubljani, danes Stritarjevi ulici, je pomota (prim. Suhadolnik – Anžič, *Mestni trg*, str. 112–118). Dejansko so Dienerji oziroma Dienerspergi imeli okoli leta 1600 eno hišo na današnjem Cankarjevem nabrežju 17 in drugo na Ciril-Metodovem trgu 12, sredi 17. stoletja pa hiši na Ciril-Metodovem trgu 14 in 15 (prav tam, str. 69, 75–76, 77).

¹³³ Franc Ksaver je med rodbinami navedel tudi tiste, s katerimi so bili Dienerspergi v sorodu le posredno, denimo prek dvojnega svaštva. Takšno pojmovanje sorodstva ni bilo pri plemstvu sicer nič neobičajnega.

Rajmund
Bernard
Maksimilijan

Ferdinand
Nepomuk Donat
Ida Terezija
Aleks Anton
Marija

[str. 26] Ker je kranjska veja Dienersbergov, kot je bilo rečeno že na oni strani, zdaj po moški strani povsem izumrla, bomo nadaljevanje genealoško-biografskega opisa začeli s potomstvom viteza Ditriha *Dienerja*, zdaj *Dienersberga*. Ta vitez Ditrih Dienersberg je imel, kot že vemo, z ženo, rojeno Schlangenberg, sedem hčera in le dva sinova.¹³⁴ Najstarejša hči *Ivana Rozina* je umrla samska 27. januarja 1665.¹³⁵ Drugorojeno *Ano Marijo* je leta 1683 umoril njen lastni mož.¹³⁶ Ne izročilo ne pisane listine ne pojasnjujejo tega okrutnega dejanja. [str. 27] Storilec sploh ni naveden z imenom, ampak je v nekem lastnoročnem zapisu prvoimenovanega viteza Ditriha Dienersberga med drugim rečeno: *Ana Maria à proprio Marito occissa 1683*.¹³⁷

¹³⁴ Toliko otrok navaja glavno rodovno deblo Dienerspergov, ki pozna samo datume smrti oziroma v enem primeru zgolj letnico (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Za štiri, krščene med letoma 1640 in 1645 v Celju, so znani tudi krstni podatki (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651, pag. 245, 272, 287 in 304). – Pozabljena je ostala še ena hči, Marija Rozalija (ok. 1657–1723), ki v družini sploh ni imela nepomembne vloge. Kot 76-letno »gospodično« so jo 19. januarja 1723 pokopali v Novi Cerkvi (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.; prim. I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 193). Rodila se je torej okoli leta 1647, potem ko vpisi krstov Dienerspergovih otrok v Celju prenehajo. Skoraj brez dvoma je prišla na svet na Taboru pri Vojniku in bila krščena v Novi Cerkvi. Za hčerko Ditriha Friderika Dienersperga jo je imel že Lukančič, ki je v začetku 18. stoletja poznal šest njegovih otrok (ARS, AS 1073, I/45r, fol. 92). Kot osmega otroka Ditriha Dienersperga jo je identificiral tudi M. Preinfalk z navedbo, da je umrla po letu 1690 (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 76). Dejansko je bila identična s tisto »gospodično sestro« brez imena, ki jo je leta 1699 umrl brat Janez Jurij, lastnik Tabora, imenoval za svojo glavno dedinjo, o čemer govori komisijsko poročilo o njegovi zapuščini (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 182, l. 8. 1699). Leta 1712 je omenjen viničar »gospodične Rozalije pl. Dienersperg« (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 187), taborsko posest pa je dala v štajerski imenjski knjigi prepisati nase šele leta 1720 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 69, 382).

¹³⁵ Podatek je z glavnega rodovnega dela Dienerspergov, medtem ko je zapis o smrti na Marijini podobici iz 18. stoletja določnejši: umrla naj bi 27. januarja omenjenega leta v samskem stanu (*in cöelibatu*) (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Krstili so jo 22. januarja 1645 v Celju in v resnici ni bila najstarejša, saj so pred njo prišle na svet tri njene sestre, rojene v letih 1640–1643 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651, pag. 245, 272, 287 in 304).

¹³⁶ Podatek je z glavnega rodovnega debela Dienerspergov: »Anna Maria a proprio Marito occissa 1683« (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

¹³⁷ Skoraj brez dvoma gre za Marijino podobico iz 18. stoletja, ki ima na hrbtni strani zapisane datume smrti družinskih članov od leta 1613 do 1736, na sprednji strani pa vpise smrti iz obdobja od 1715 do 1764. Čeprav so vsi vpisi s hrbtni strani podobice delo iste roke, jih ni zapisal Ditrihov sin Ditrih Friderik, ki se kot pisec razkriva posredno z oznako sorodstvenega razmerja (moj oče, moja mati, moja sestra itd.), saj je umrl leta 1715 in ni mogel sam navesti svoje in ženine smrti. Podatke je pač v 18. stoletju dobesedno prepisal nekdo drug iz Dienerspergove rodbine. Pri smrti Ane Marije je poleg letnice in načina smrti navedeno tudi, da jo je lastni mož, »razbojnik«, odpeljal stran in ubil: »missa Latrone a proprio marito occisa«. Dienerspergi niso najbrž nikoli izvedeli, kaj se je z njo v resnici zgodilo. Ko so leta 1688 na Taboru popisovali zapuščino njene matere Rozine, so svojci inventurnima komisarjema povedali, da se je ena hči, t. i. gospa stotnikova (*der sogenanntden Frauen haubtmanin*), pred šestimi leti omožila z nekim stotnikom pl. Hartensteinom, ki se je kmalu nato imenoval tudi pl. Clarrenstein, da jo je ta odpeljal stran in jo po govoricah (*uti fama fert*) umoril, odtlej pa ni bilo od nje najmanjšega glasu (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 135, 29. 3. 1688; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 62). Dve leti pozneje iz poravnave med materinimi dediči izvemo, da so imeli Ano Marijo za mrtvo in da se je pisala pl. Mesing (*von Messing*). Breckerfeld je v opisu Dienerspergove rodbine označil njenega moža kot »nekega tujega človeka« (*einem fremden Menschen*) in brez imena, njo pa naj bi po izselitvi našli mrtvo (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Njen dedni delež so si na enake dele razdelili sorojenci,

Marjeta je umrla 23. julija 1692,¹³⁸ Klara Katarina pa 14. julija 1696.¹³⁹ Marijo Marjeto je smrt vzela 2. aprila 1699,¹⁴⁰ Maksimilijano 3. septembra 1708¹⁴¹ in Ano Barbaro 13. februarja 1715.¹⁴² Prva [Marija Marjeta] je bila poročena z vitezom Führerjem pl. (von) Führenbergom,¹⁴³ predzadnja [Maksimilijana] pa z Janezom Jožefom vitezom Lukančičem.¹⁴⁴ Prvi od dveh bratov, Janez Jurij, je umrl 2. aprila 1699 v samskem stanu,¹⁴⁵ Ditrih Friderik pa je nadaljeval rod.

[SLIKOVNA PRILOGA 15]

Del glavnega rodbinskega debla Dienerspergov, ki je Francu Ksaverju služilo kot temeljni vir za zgodovinski del rodbinske kronike (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

vendar ob pogoju, da ji ga vrnejo, če bi se kdaj spet pojavila (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 164v, 6. 5. 1690).

¹³⁸ Podatek je z glavnega rodbinskega rodovnega debla. Na hrbtni strani Marijine podobice iz 18. stoletja je ob datumu smrti tudi navedba, da je umrla neporočena (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Po mrliški matici župnije Nova Cerkev, ki jo imenuje Ana Marjeta, je bila pokopana naslednjega dne, 24. julija 1692, stara pa okoli 48 let (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.). V resnici je imela dve leti več, kajti krstili so jo 21. maja 1642 v Celju, in sicer samo kot Marjeto (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651, pag. 272).

¹³⁹ Podatek je z glavnega rodbinskega rodovnega debla, na Marijini podobici pa ga pogrešamo (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Tudi Klara Katarina je sodeč po rodovniku ostala samska, v resnici pa se je poročila, česar njen pranečak Franc Ksaver očitno ni vedel. Njeno smrt najdemo vpisano pod datumom 14. julij 1696 v mrliško matico župnije Nova Cerkev, ki jo imenuje »Dna Clara Killavin ab Erenstein nata á Dienersperg« (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.). Krščena je bila z obema imenoma 29. julija 1640 v Celju (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651, pag. 245). Ob smrti ji je bilo torej 56 let in ne samo 48, kolikor ji jih pripisuje mrliška matica, razen če sta bili v družini dve Klari Katarini, pri čemer poznamo samo krstne podatke starejše, potemtakem zgodaj umrle. Franc Ksaver ni vedel, da je bila poročena, ker tega podatka ni ne na glavnem rodovnem deblu ne v Breckerfeldovem genealoškem orisu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Neznano kdaj in kje se je omožila z osem let mlajšim Janezom Krstnikom Khillauom, poznejšim pl. Ehrensteinom, ki ga še brez plemiškega predikata prvič srečamo leta 1687, ko je v nekem sporu zastopal taščo Rozino pl. Dienersperg, Klara Katarina pa se naslednje leto pojavi z njegovim priimkom v zvezi z materino zapuščino in slednjič leta 1690 v isti zadevi tudi s plemiškim predikatom pl. Ehrenstein (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 137, 15. 9. 1688: sklic na 12. 7. 1687; fol. 143, 29. 3. 1688; fol. 164, 6. 5. 1690). Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 62. I. Orožen pri njenem krstu navaja tudi zgoraj navedeni datum smrti 14. julij 1696 (I. Orožen, *Das Dekanat Cilli*, str. 311), med člani rodbine Khillau oziroma Khillau pl. Ehrenstein, ki se pojavljajo v celjskih maticah, pa je ne omenja. Njen soprog Janez Krstnik, sin celjskega mestnega sodnika Sebastjana Khillaua, je dobil plemstvo in predikat pl. Ehrenstein (*Chillau von Ehrnstein*) 24. februarja 1688, ko je bil torej že poročen (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 174). Rodil se je v Celju kot sin Sebastjana in Eve in bil krščen 30. maja 1648 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651, pag. 357). Po ženini smrti si je v rodnem mestu ustvaril družino z Ester Eleonoro, rojeno pl. Sattlberg (I. Orožen, *Das Dekanat Cilli*, str. 313–314).

¹⁴⁰ Podatek je z glavnega rodbinskega rodovnega debla in z Marijine podobice, kjer je zapisano, da je Marjeta, poročena pl. Führenberg, umrla istega dne kot njen brat Janez Jurij. Po mrliški matici župnije Nova Cerkev, ki jo imenuje Marija Magdalena, so oba pokopali naslednji dan, 3. aprila 1699 (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.). Za razliko od brata pri njej ni navedbe starosti. Glede na znane okoliščine se je rodila neznano kdaj po letu 1645, ko v Celju prenehajo vpisi krstov njenih starejših sorojencev.

¹⁴¹ Podatek je najti na glavnem rodovnem deblu Dienerspergov, na Marijini podobici pa je samo letnica smrti 1708. Njena smrt ni vpisana v mrliških maticah župnij Vojnik in Nova Cerkev (NŠAM, Matične knjige, Vojnik, M 1702–1754; Nova Cerkev, M 1689–1765). Za razliko od štirih v Celju krščenih starejših sester (1640–1645) se je po vsem sodeč rodila na Taboru in bila krščena v bližnjem Vojniku, za katerega so krstne matice (razen maloštevilnih vpisov iz let 1645 in 1654) ohranjene šele od leta 1673 dalje (prim. NŠAM, Matične knjige, Vojnik, R 1645–1702). Ne ona ne nihče od njenih sorojencev ni vpisan v najstarejšo krstno matico župnije Nova Cerkev (prav tam, Nova Cerkev, K 1656–1679).

¹⁴² Podatek je z glavnega rodbinskega rodovnega debla, na Marijini podobici pa ga pogrešamo. Po mrliški matici župnije Nova Cerkev so jo kot gospodično Barbaro pokopali dan pozneje, 14. februarja 1715, stara pa naj bi bila okoli 76 let (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.). V resnici jih je imela nekaj manj kot 72, saj so jo krstili 12. avgusta 1643 v Celju (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651, pag. 272).

Ta *Ditrih Friderik* pl. (*von und zu*) *Diensersberg*, cesarsko-kraljevi svétnik,¹⁴⁶ gospod in deželan na Štajerskem in Kranjskem,¹⁴⁷ lastnik gospostev [str. 28] in posesti Ponikva (*Ponickl*),¹⁴⁸ Ruda (*Ruth*),¹⁴⁹ Sevnica (*Lichtenwald*),¹⁵⁰ Tabor (*Weichselstätten*)¹⁵¹ in Socka (*Einöd*),¹⁵² ni bil samo izjemno dejaven in podjeten mož, ampak tudi strog zaščitnik pravičnosti. Umrl je v Sevnici 11. marca 1715, star 69 let.¹⁵³ Njegova nevesta *Marija* baronica *Moscon* je umrla 4. decembra 1669, in to le nekaj dni pred poroko.¹⁵⁴ Po njej je na Gosposki ulici v Celju podedoval svobodno hišo, ki jo je potem prodal sinu *Petru Dominiku*.¹⁵⁵ Z ženo *Ano Konstancijo*, hčerko Janeza Jurija

¹⁴³ Franc Ksaver je očitno poznal samo njegov priimek, ki ga je brez osebnega imena našel na glavnem rodovnem deblu *Dienserspergov* (StLA, A. *Diensersperg*, K 1, H 1). Soprog njegove pratete je bil Janez Kristjan *Führer* pl. *Führenberg*, s katerim se je po registru poročnega pisma v njenem zapuščinskem inventarju omožila neznano kje 29. januarja 1687 ali malo zatem (StLA, Landrecht, K 226, *Führer von Führenberg* (2), fol. 177v, 17. 8. 1699). O ženinu in njegovih starših ni znanega ničesar. Odgovora na vprašanje niso dali ne skromni arhivski fond *Führenbergov* ne številni spisi o njih v štajerski deželni pravdi (StLA, A. *Führer von Führenberg*, K 1; Landrecht, K 225–229). Rodbini sta sicer pripadali gospostvi Jamnik pri Zrečah in Ranšperk pri Celju. Poplemenitena je bila leta 1621, ko je Krištof *Führer* (*Füerer*) kot poročnik dobil plemiški predikat pl. *Führenberg* (*von Füernberg*) (Frank, *Standeserhebungen*. 2. Band, str. 54). Starejši soimenjak Janeza Kristjana je po štajerski imenjski knjigi od leta 1677 posedoval Jamnik, kjer je njegov rod gospodaril vse od leta 1620 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 106). Umrl je že leta 1681, nobeden od njegovih petih otrok pa ni bil Janez Kristjan, poročen z *Dienserspergovo* (StLA, Landrecht, K 226, *Führer von Führenberg* (2), fol. 217, 397–432). Kje sta zakonca Janez Kristjan in *Marija Marjeta*, rojena *Diensersperg*, živela do malo pred ženino smrtjo, ostaja za zdaj neznanka. *Marija Marjeta* je umrla doma na Taboru istega dne leta 1699 kot taborski gospodar, njen brat Janez Jurij pl. *Diensersperg*. Kot priča inventar njene skromne zapuščine, ni zapustila oporoke, brat pa ji je v poslednji volji, napisani 2. januarja 1698 ali 1699, namenil vinograd, nekaj gotovine in živine (StLA, Landrecht, K 226, *Führer von Führenberg* (2), fol. 177–186, 17. 8. 1699). Drugi brat, ponikovski graščak *Friderik Ditrih*, je nato očital *Führenbergu*, da nima sredstev za preživljanje, da je brez posesti in da ne bi imel od česa živeti, če ne bi užival posesti svojih mladoletnih otrok (StLA, Landrecht, K 124, *Diensersberg* (1), fol. 178, 1. 8. 1699).

¹⁴⁴ Janez Jožef Lukančič (1644–1691), sin Andreja Lukančiča in *Marije*, rojene *Grundler*, je bil lastnik dvorca Frankolovo (Verpete) (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 62, 76). Njegov plemiški (viteški) naslov je vprašljiv, saj velja za začetnika plemiške rodbine njegov polbrat *Gabrijel*, kranjski deželni pisar in dr. prava. Temu je cesar Leopold I. leta 1671 potrdil domnevno stari plemiški naziv, o katerem pa ni nobene opore v virih; ena redkih izjem, ki bi lahko pričala o zgodnejšem plemiškem naslovu, je oznaka Janeza Jožefa kot »nobilis« leta 1663 na seznamu graških študentov (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 102–105). Po rokopisnem rodovnem deblu Lukančičev se je Janez Jožef rodil leta 1644 v Škofji Loki in umrl 1. marca 1699. *Maksimilijana Diensersperg* je bila njegova druga žena, s katero se je poročil 10. januarja 1678 (ARS, AS 730, fasc. 119, Lukančič, pag. 386). Imela sta sina Janeza Jožefa Lukančiča ml., ki je leta 1699 izpričan kot študent poetičnega razreda jezuitske gimnazije v Gradcu (prav tam, pag. 391). Kot nujna varuhinja je *Maksimilijana* leta 1693 prevzela frankolovsko posest, o kateri v štajerski imenjski knjigi dotlej ni neposrednih podatkov. Še za njenega življenja ali že po smrti (1708) so deželni stanovi imenje zarubili in ga leta 1717 prodali (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 252, 293, 364).

¹⁴⁵ Mrliška matica župnije Nova Cerkev mu ob pokopu 3. aprila 1699 prisoja 38 let (NŠAM, *Matične knjige*, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.). Potemtakem se je rodil okoli leta 1660. V krstnih maticah župnij Celje in Nova Cerkev njegov krst pogrešamo, v najstarejši vojniški matici pa ni vpisov za čas od leta 1654 do 1673 (NŠAM, *Matične knjige*, Celje–Sv. Danijel, K 1651–1667; Nova Cerkev, K 1656–1679; Vojnik, K 1645–1702). Po očetu *Ditrihu* je prevzel domači dvorec Tabor, ki so mu ga v štajerski imenjski knjigi prepisali leta 1696 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 68, 382).

¹⁴⁶ Glavno rodovno deblo *Dienserspergov* ga imenuje »Landrath in Steyer« (StLA, A. *Diensersperg*, K 1, H 1).

¹⁴⁷ Deželanstvo v obeh deželah je bilo dedno in ga je *Ditrih Friderik* podedoval po očetu. Glavno rodovno deblo ga poleg tega imenuje gospod na Ponikvi, Rudi in Taboru, Franc Ksaver pa je temu dodal še Sevnico in Socko, prvo posest neupravičeno.

¹⁴⁸ O *Dienserspergovi* pridobitvi Ponikve leta 1695 gl. v nadaljevanju rodbinske kronike, kjer Franc Ksaver obravnava posesti svojega očeta (str. 52).

¹⁴⁹ Dvorec Ruda, od katerega stoji danes le še nekaj zidov, je bil pozidan v prvi polovici 17. stoletja in je stal na pobočju Lisce severozahodno od Sevnice. Kot priča regist kupnega pisma v zapuščinskem inventarju *Friderika*

barona *Kaltenhausa*, s katero se je oženil kmalu po smrti svoje prej omenjene neveste in ki mu je umrla 18. februarja 1683,¹⁵⁶ je imel osem sinov in pet hčera.¹⁵⁷

[SLIKOVNA PRILOGA 16]

Ana Konstancija pl. Diensperg, rojena pl. Kaltenhaus, prva žena Ditriha Friderika, ki si jo je njegov pravnuk Franc Ksaver prilastil za prednico (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17795, foto Tomaž Lauko).

Ditriha, je ta skupaj s soprogo Suzano Rozalijo kupil Rudo leta 1680, zelo kmalu po poroki (StLA, A. Diensperg, Landrecht, K 124, Diensberg (1), fol. 193, 28. 5. 1715). Posest s 24 funti imenjske rente je bila v štajerski imenjski knjigi prepisana na oba kupca leta 1701 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 310). Dienspergova družina se je tu zadrževala le občasno. Tako je Ditrih Friderik 29. marca 1690 izpričan kot krstni boter v krstni matici župnije Loka pri Zidanem Mostu, 25. julija 1694 pa je bil kot edini od njegovih otrok tukaj rojen in krščen sin Franc Ignac (I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 462).

¹⁵⁰ Lastništvo Sevnice je pomota. Gospostvo Sevnica kot takšno ni bilo nikoli v lasti Dienspergov, so pa ti veliko pozneje pridobili posest Spodnja Sevnica s sedežem v dvorcu sredi sevnškega trga (gl. op. 161).

¹⁵¹ Ob smrti leta 1715 so v njegovem zapuščinskem inventarju med nepremičninami popisane samo posesti Ponikva in Ruda ter hiša v Celju, ne pa tudi Tabor, čeprav je Ditrih Friderik uvodoma naveden kot gospod na Taboru, Rudi in Ponikvi (StLA, A. Diensperg, Landrecht, K 124, Diensberg (1), fol. 186, 199v). Tabor je namreč prevzel njegov leta 1699 umrli brat Janez Jurij, saj so mu ga leta 1696 prepisali v štajerski imenjski knjigi, leta 1720 pa ga je dala nase prepisati njegova neporočena sestra Marija Rozalija (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 69, 382). Kaj natanko se je s Taborom dogajalo po njeni smrti, razpoložljivi viri ne povedo. Dobro leto po njeni smrti ga je leta 1724 skupaj s svojimi otroki kupila njena ponikovska svakinja Suzana Rozalija pl. Diensperg, vdova po Frideriku Ditrihu, o čemer govori zapis v njenem zapuščinskem inventarju, potem ko je leta 1736 na Taboru umrla; isti datum 20. marec 1724 ima regest pogodbe, po kateri jim ga je odstopila Klara Katarina pl. Führenberg (StLA, A. Diensperg, Landrecht, K 125, Diensberg (2), fol. 8v, 12. 6. 1736). Vse kaže, da je bila Führenbergova hči Marije Marjete, rojene pl. Diensperg, in da je Tabor podedovala po svoji teti Mariji Rozaliji († 1723). Znano je namreč, da je Marija Marjeta, ki je umrla leta 1699, imela otroke (gl. op. 143). Klara Katarina je najverjetneje identična s »Freylein Sarel«, ki si je z Marijo Marjeto po oporoki njenega brata Janeza Jurija pl. Diensperga delila polovico živine (StLA, Landrecht, K 226, Führer von Führenberg (2), fol. 185v, 17. 8. 1699). V štajerski imenjski knjigi je prenos Tabora na otroke Friderika Ditriha opredeljen drugače: po Mariji Rozaliji naj bi šele leta 1741 dedovale sestre (njene nečakinje) Veronika, Eleonora, Frančiška in Maksimilijana in Tabor prepustile svojemu bratu Donatu Alojzu (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 69, 382). To se je lahko zgodilo samo po smrti njihove matere Suzane Rozalije, katere glavne dedinje so bile navedene štiri hčerke (StLA, A. Diensperg, Landrecht, K 125, Diensberg (2), fol. 39, 10. 11. 1736). Klara Katarina pl. Führenberg je (z denarjem od kupnine za Tabor) že leta 1725 kupila nekaj podložnikov bližnje posesti Socka in se poročila s stotnikom Strako (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 107). Literatura jo pozna kot Klaro Katarino Ströck oziroma Stragge, rojeno pl. Führenberg, imetnico posesti Frankolovo (Verpete) blizu Tabora (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 83; prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226).

¹⁵² Lastništvo Socke, dvorca vzhodno od Dobrne, je pomota. Šele veliko pozneje, leta 1758, je to posest kupila Marija Terezija pl. Diensperg, žena piščevega starega strica Donata Alojza (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 94).

¹⁵³ Datum smrti in starost svojega pradedca je Franc Ksaver našel na hrbtni strani Marijine podobice v rodbinskem arhivu, o kraju pa je napačno sklepal. Tako datum kot starost sta zelo verjetno točna. Zapuščino Ditriha Friderika so 28. maja 1715 popisali v Celju (StLA, A. Diensperg, Landrecht, K 124, Diensberg (1), fol. 186–249), kjer je po I. Orožnu 11. marca tudi umrl, star 69 let, pokopali pa naj bi ga na Ponikvi (I. Orožen, *Das Dekanat Cilli*, str. 311). Iz tega časa ni ohranjena ne celjska ne ponikovska mrliška matica. Glede na navedbo starosti se je rodil okoli leta 1646. Za razliko od štirih starejših sester, ki so bile med letoma 1640 in 1645 krščene v Celju, njegov krst tam pogrešamo in je bil najverjetneje vpisan v krstno matico župnije Nova Cerkev, katere vrsta krstnih knjig se začenja deset let pozneje (prim. NŠAM, Maticne knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651). Leta 1658 je bil z oznako deželan vpisan v prvi razred jezuitske gimnazije v Celovcu, naslednje leto pa v drugi razred kot Štajerec in pomotoma kot baron (KLA, KLA 642, Sign. 2, Album Studiosorum Clagenfurtensium 1657–1694, s. p.). Leta 1661 ga kot študenta tretjega, gramatičnega razreda in kot plemiča s Štajerskega najdemo na jezuitski gimnaziji

[str. 29] Prvega sina *Jožefa* je kot stotnika iz lahkomiselne neprevidnosti zabodel njegov najboljši prijatelj.¹⁵⁸ Drugi sin *Ditrih* je leta 1719 umrl samski,¹⁵⁹ tretji sin *Jordan* si je izbral duhovni stan, postal duhovnik in nazadnje leta 1731 umrl kot kapucin.¹⁶⁰ Četrti sin *Peter Dominik*, gospod na Ponikvi in v Sevnici,¹⁶¹ je bil poročen z *Jožefo Katarino*, hčerko *Volfa Sigmunda Dienersberga*.¹⁶² Rodil se je na Ponikvi in umrl 28. januarja 1764 v Sevnici v 64. letu starosti.¹⁶³ O njegovem potomstvu bo govor spodaj.

[SLIKOVNA PRILOGA 17]:

v Gradcu (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 2*, str. 120).

¹⁵⁴ Mosconova je bila vdova in je Ditrihu Frideriku resnično zapustila hišo v Celju. V njen spomin je Ditrih Friderik v svoji oporoki ustanovil štiri spominske maše v cerkvi sv. Martina na Ponikvi (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 62–63). Uvrstil jo je tudi na seznam pokojnih članov Dienerspergove rodbine, kjer jo imenuje »gospa Marija baronica Moscon, moja dobrotnica«, njeno smrt pa datira s 4. decembrom 1669 (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg, Index, s. d.). Njegov pravnuk Franc Ksaver je podatek o smrti lahko povzel z Marijine podobice iz 18. stoletja, ki o umrlih vsebuje večinoma iste podatke, Mosconova pa je na njej označena kot »eine grosse Wohltheterin«. Iz prepisa Breckerfeldovega orisa Dienerspergov je lahko izvedel, da je baronica Moscon umrla tik pred poroko (*im Brauth Stande*) in da je svojega izvoljenca imenovala za dediča (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

¹⁵⁵ V Dienerspergovi hiši na Gosposki ulici so se skoraj gotovo rodili vsi v Celju krščeni otroci Ditriha Friderika in tu je potemtakem sam tudi umrl (gl. op. 157). Njegovo zapuščino so namreč 28. maja 1715 popisali v Celju, med nepremičninami pa je navedena svobodna hiša na Gosposki ulici, ki ji je pripadal še svobodni vrt pred mestom; pokojnik je imel tudi izvornik kupnega pisma za hišo iz leta 1588, vendar v regestu niso navedeni takratni lastniki (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 194, 199v, 28. 5. 1715). Na popisu hiš v mestu Celje iz leta 1754 Dienersperge med lastniki pogrešamo, ker je šlo pri njihovi hiši za svobodno posest (StLA, Landschaftliches Archiv, Häuserzählung 1754, K 18, H 67, No. 14, Stadt Cilli, 6. 4. 1754). Hišo je najbrž res podedoval sin Peter Dominik, a je še pred njegovo smrtjo (1764) prešla v tuje roke, saj ni omenjena v njegovem zapuščinskem inventarju (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 73–78v, 24. 7. 1764). O njej tudi nima podatkov J. Orožen, ki za posamezne hiše v glavnem pozna šele vire od jožefinske dobe dalje (J. Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*).

¹⁵⁶ S Kaltenhausovo je Friderik Ditrih sklenil poročno pogodbo 22. novembra neznanega leta (1670 ali 1671); znana je iz regesta v zapuščinskem inventarju njegove druge žene Suzane Rozalije z navedbo, da je letnica pogodbe odtrgana (StLA, Landrecht, K 125, Dienersberg (2), fol. 6v, 10. 11. 1736). Ano Konstancijo pl. Dienersperg, rojeno (baronico) Kaltenhaus, poznamo tudi s portreta (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17795). Imena njenih staršev, starih staršev in prastaršev so na koloriranem rodovnem deblu, ki ga je, sodeč po pisavi, narisal Franc Ksaver sam (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Njena starša naj bi bila Janez Jurij baron Kaltenhaus in Ana Sabina, rojena pl. Webersberg, ki naj bi oba imela celo grofovsko prednike. Zakonca sta dejansko živela v Gradcu, kjer je Janez Jurij umrl leta 1675, Ana Sabina pa leta 1681. Janez Jurij ni bil baron, ampak zgolj pl. Kaltenhaus(en); ob njegovi smrti je naveden plemiški predikat »Kaltenhausen zu Sparbersbach«, medtem ko so ženo vpisali v mrliško matico kot rojeno baronico Webersberg (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 275, 510). Ko sta se jima v letih 1648 in 1650 rodila sin in hči, je mati pri prvem otroku navedena brez deklinškega priimka, pri drugem pa kot rojena Webber (prav tam, str. 60, 61). Kaltenhausi naj bi bili po navedbah Franca Ksaverja še srednjeveško plemstvo. V dokaznem gradivu za pridobitev komorniškega naziva je kot prvega navedel nekega Jurija, imenovanega Salmon Kaltenhausen, ki naj bi leta 1476 dobil izboljšani grb. Wolfgang, po njegovem ded Ane Konstancije, pa je leta 1610 oziroma 1621 prejel predikat »von und zu Grafenstein« (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Adelsbeweise). Plemiške povzdignitve govorijo o Kaltenhauserjih, tako tudi o Wolfgangu, tajniku štajerskih deželnih stanov s predikatom »von und zum Greiffenstein«, ki je dobil izboljšani grb najprej leta 1614 in nato še enkrat leta 1621, ko je bil tajnik notranjeavstrijske vlade (Frank, *Standeserhebungen, 3. Band*, str. 5). Kot priča mrliški list Ane Konstancije iz leta 1813 v Dienerspergovem rodbinskem arhivu, je resnično umrla 18. februarja 1673, in sicer v Sevnici (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 34, 7. 1. 1813). Pol leta pozneje so popisovali njeno zapuščino, vendar ni izpričano, kje (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 94 in 111, 5. 6. 1673). Glavno rodovno deblo Dienerspergov navaja samo njeno ime in primek in jo imenuje prva žena. Umrla naj bi 18. februarja 1673. Pozneje je druga roka letnico popravila v 1683 in prečrtala podatke o Dienerspergovi drugi ženi Suzani Rozaliji pl. Markuti. Primerjava pisave je pokazala, da je to storil Franc Ksaver sam. Tako si je za prababico namesto Markutijeve prilastil imenitnejšo (baronico) Kaltenhausovo, ker pa je bilo leto njene smrti 1673 občutno prezgodnje, da bi

Leta 1719 umrli neporočeni Ditrih pl. Dienersperg (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17796, foto Tomaž Lauko).

Peti sin *Rajmund Dionizij*, gospod na Rudi,¹⁶⁴ je imel za ženo *Frančiško*, rojeno baronico Langenmantel, ki se je po njegovi smrti – ta je sledila 26. avgusta 1738¹⁶⁵ – [str. 30] poročila z *Otom* baronom *Billoisom*.¹⁶⁶

Šesti sin *Leopold* je postal pavlinec in je umrl 3. septembra 1750 kot prior v Olimju, samostanu pri Podčetrtku na Spodnjem Štajerskem.¹⁶⁷

Ditrihu Frideriku lahko rodila trinajst otrok, ga je pomaknil za deset let bliže sedanosti, kar je še vedno za približno dvajset let premalo, da bi lahko rodila najmlajšega otroka (!). Razlogi za potvorbo so jasni. Franc Ksaver se je v istem času potegoval za naslov cesarsko-kraljevega komornika, za kar je potreboval dokazila o plemiških prednikih, po očetu za tri generacije in po materi za dve (o tem zlasti: ÖStA, HHStA, OKaA, 314 B, Dienersberg Frh. Franz Cajetan; 335 B, Dienersberg Freiherr Franz Cajetan). Ker njegova prababica Markutijeva ni bila plemiškega rodu, si je za prednico izposodil očetovo prvo ženo. Sam je seveda zelo dobro vedel, da je resnica drugačna. Na Marijini podobici iz 18. stoletja sta namreč vpisani smrti obeh žena Ditriha Friderika Dienersperga: Ane Konstancije, rojene baronice Kaltenhaus, 18. februarja 1673, Suzane Rozalije, rojene Markuti (*Marqueti*), pa z letnico 1736. Glavno rodovno deblo navaja pri prečrtani Suzani Rozaliji datum smrti 29. maj 1736 in starost 75 let, ne pa tudi dekliškega priimka (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Še več, v rodbinskem arhivu je Franc Ksaver lahko videl potrdila Friderika Ditriha Dienersperga, da mu je Suzana Rozalija malo po poroki izročila 3000 goldinarjev, s katerimi je kupil posest Ruda (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 25, 3. 8. 1680). Kot priča regist v zapuščinskem inventarju Ditriha Friderika, sta poročno pogodbo sklenila 5. maja 1680 v Celju (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 194v, 28. 5. 1715). Suzana Rozalija se je rodila neplemiškemu staršem Erazmu in Regini Markuti (Markut) in bila krščena 3. januarja 1664 v Celju kot edina od svojih sorojencev (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1651–1667, pag. 138). Bržkone je izviral iz družine gosposkiških upraviteljev; Janez Markut, v letu njenega rojstva izpričan kot upravitelj celjskega zgornjega gradu (*praefectus in Purk*), sicer pa oče hčerke in poročen z neko Elizabeto (prav tam, pag. 5, 145), je bil zelo verjetno njen stric ali ded. Tudi njen brat Ferdinand Markuti, znan iz prej omenjene pogodbe (1680), je leta 1687 izpričan kot upravitelj gospostva Celje (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 112–132, april 1687). Taisti Janez Ferdinand je skupaj z dvema bratoma leto pozneje (1688) dobil plemiški naslov (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Markuth, Johann Ferdinand, Wolfgang Friedrich und Johann Jakob, 17. VIII. 1688; prim. Frank, *Standeserhebungen*. 3. Band, str. 196), vendar pridobitev plemstva ni veljala za poročeno sestro Suzano Rozalijo. Tako se je Ditrih Friderik v resnici oženil z neplemkinjo, kar njegovemu pravnuku Francu Ksaverju nikakor ni bilo všeč in je to dejstvo premišljeno zamolčal, kot je iz rodbinskega spomina sploh izbrisal ime svoje prababice. Da naj bi bil Ditrih Friderik dvakrat poročen, je zapisal tudi Breckerfeld v orisu rodbine Dienersperg, ki pa ni poznal imena njegove druge žene (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Suzana Rozalija je umrla na Taboru in bila pokopana 30. maja 1736 v Novi Cerkvi, dan po datumu, ki ga kot datum smrti navaja glavno rodovno deblo (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.).

¹⁶⁷ Po glavnem rodovnem deblu Dienerspergov je imel s Kaltenhausovo samo sina Jožefa, preostalih 12 otrok pa mu je rodila druga žena, katere ime je bilo naknadno prečrtano, enako kot podatek, da gre za otroke iz drugega zakona (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Rodovno deblo res navaja osem sinov (Jožefa, Ditriha, Jordana, Petra Dominika, Rajmunda Dionizija, Leopolda, Donata Alojza in Franca) ter pet hčera (Jožefo, Maksimilijano, Veroniko, Frančiško in Eleonoro Ester). Enaki števili sinov in hčera ter njihova imena navaja tudi prepis Breckerfeldovega orisa rodbine (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Krstne podatke poznamo za devet otrok: za osem, krščenih med letoma 1681 in 1695 v Celju, in za enega, krščenega leta 1694 v Loki pri Zidanem Mostu. Drugi so morali zakrament krsta prejeti na Ponikvi, kjer je družina (pretežno) bivala po letu 1695, tamkajšnje matične knjige pa so leta 1782 v celoti zgorele (o požaru: Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 6). Krsti Dienerspergovih otrok si sledijo takole: 31. marca 1681 Marija Jožefa, 13. marca 1684 Ester Eleonora, 21. novembra 1686 Leopold Friderik, 25. januarja 1689 Suzana Veronika, 18. marca 1690 Jožef Joahim, 22. aprila 1692 Ferdinand Ludvik, 30. marca 1693 Rajmund Dionizij, 25. julija 1694 Franc Ignac in 10. oktobra 1695 Ivana Frančiška (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1677–1723, pag. 16, 46, 100, 134, 169, 181, 200, 209 in 232; za krščenega v Loki pri Zidanem Mostu gl. I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 462). Od teh devetih pozneje ni podatkov za Jožefa Joahima in Ferdinanda Ludvika, ki sta očitno umrla kot otroka v Celju, saj njune smrti ni v mrliški matici župnije Nova Cerkev (prim. NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765), starejše celjske matice pa so izgubljene. Ferdinand Ludvik je identičen s Ferdinandom, po katerem je del dediščine leta 1721 zahtevala sestra Frančiška, poročena Pauer (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol.

[SLIKOVNA PRILOGA 18]

Olimski prior Leopold pl. Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 966, foto Bojan Salaj).

Sedmi sin *Donat Alojz*,¹⁶⁸ gospod na Taboru, Socki in Vitanju,¹⁶⁹ je bil skupaj z otroki svojega pokojnega brata *Petra Dominika* z diplomo dne 1. julija 1766 povzdignjen v baronski stan. Ker izvirajo Dienersbergi iz Nemško-rimskega cesarstva in resnično pripadajo švabskemu neposrednemu državnemu viteštvu, jih je njeno pokojno veličanstvo *Marija Terezija* kot cesarica Svetega rimskega [str. 31] cesarstva iz

307, s. d., ad 11. 3. 1721).

¹⁵⁸ Gre za sina iz prvega zakona, rojenega med letoma 1671 in 1673, ko mu je umrla mati. Morda se je rodil v Sevnici, kjer naj bi leta 1673 preminila njegova mati. V celjski in novocerkovski krstni matici namreč njegov krst pogrešamo, v vojniški pa za ta čas zija vrzel (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1651–1667; Nova Cerkev, K 1656–1679; Vojnik, K 1645–1702). Leta 1683 ga kot štajerskega deželana iz Celja najdemo v prvem razredu graške jezuitske gimnazije (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 86). Zelo verjetno je identičen z Leopoldom Jožefom, ki se je leta 1685 vpisal na latinsko šolo v Rušah, pri čemer ostaja uganka, zakaj je označen kot plemič s Ponikve (*praenobilis Poniculensis*) (Mlinarič, Seznam imen, str. 170). Ponikovski dvorec s posestjo je namreč njegov oče kupil šele deset let pozneje (gl. op. 256). Lahko da se je na Ponikvi samo rodil, ko je bila ta še v drugih rokah. Polsestra Marija Frančiška, poročena Pauer, je Jožefa veliko po smrti izrecno imenovala polbrat (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 307, s. d., ad 11. 3. 1721). Njegova smrt ni zabeležena na seznamu umrlih Dienerspergov za obdobje 1613–1690, ki ga je sestavil Ditrih Friderik Dienersperg (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg, Index, s. d.), niti na Marijini podobici iz rodbinskega arhiva. Na glavnem rodovnem deblu je zapis, da je Jožefa pri vojaki zabodel njegov najboljši prijatelj, ki ga je imel pomotoma za sovražnika (*von seinen besten freund in meinung seines Feindts erstohern worden*). Eno od Dienerspergovih rodovnih debel iz 18. stoletja v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije navaja, da je bil prostovoljec v Sauerjevem polku in da je umrl v Petrovaradinu (gl. v isti opombi zgoraj). Breckerfeld ima v orisu rodbine enake podatke, navaja pa tudi vzrok smrti – zabodenje (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

¹⁵⁹ Po glavnem rodovnem deblu Dienerspergov je umrl samski avgusta 1719 (StLA, A. Dienersperg, k 1, H 1). Letnico smrti najdemo tudi na njegovem portretu v Narodnem muzeju Slovenije (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17796). Skoraj gotovo je identičen z Ditrihom Ferdinandom (sic!), ki je leta 1696 obiskoval tretji, gramatikalni razred graške jezuitske gimnazije in je v univerzitetni matriki označen kot Štajerec (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 142). V tem času ni bilo namreč v Dienerspergovi rodbini nobenega drugega Ditriha. Ni gotovo, kdaj in kje se je rodil, sodeč po vpisu v matriko okoli leta 1682. V vrsti Dienerspergovih otrok, krščenih v Celju, ga pogrešamo, med krstoma Marije Jožefe 31. marca 1681 in Ester Eleonore 13. marca 1684 pa je minilo skoraj tri leta, kar je vsekakor dovolj časa za rojstvo še enega otroka (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 16, 46). Prav tako ni znano, kje je umrl, morda na Dunaju, kot bi sklepali iz napisa na pismu, upodobljenem na njegovem portretu: Wien. Po Breckerfeldu ga je smrt doletela pred poroko: *im Brauthstand* (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

¹⁶⁰ Po glavnem rodovnem deblu Dienerspergov je kot kapucinski pater Jordan umrl leta 1731 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). M. Preinfalk je navedbo »in Aug:« zaradi nejasnosti pomotoma prebral kot »in Angl:« in postavil Jordanovo smrt v Anglijo (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 64, 76). Dejansko je kot redovni duhovnik preminil 8. avgusta 1731 na Ptuj, po kapucinskem nekrologiju je bil ob smrti 22 let redovnik in star 43 let; isti vir razkriva tudi njegovo krstno ime Jožef Joahim (*Nekrologij slovenskih kapucinov*, str. 223). V resnici je umrl v 42. letu, saj so ga krstili 18. marca 1690 v Celju (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 181).

¹⁶¹ Peter Dominik je Ponikvo, kjer se je tudi rodil, podedoval po starših, Sevnico pa kupil. Ponikvo je prevzel leta 1723 ob delitvi z bratom Rajmundom Dionizijem, o čemer izrecno piše mati Suzana Rozalija (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 325, prezentirano 10. 11. 1723). V štajerski imenjski knjigi pred letom 1751 za Ponikvo kot takšno ni podatkov; tedaj je imela 65 goldinarjev dominikalnega in 28 goldinarjev rustikalnega donosa (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 370). Spodnjo Sevnico je po imenjski knjigi kupil od Nikolaja grofa Auersperga šele leta 1758, ta pa leta 1751, vendar se letnica 1758 nanaša na zapoznili uradni prenos lastništva (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 67, 246). Posest, vredno 11.000 goldinarjev, je Jožefa pl. Dienersperg kupila z lastnim denarjem, kar ji je (mož) priznal s potrdilom (*mit Recognition*) z dne 16. junija 1756; zato so Spodnjo Sevnico ob popisu zapuščine Petra Dominika izvzeli iz inventure (po navedbi v njegovem zapuščinskem inventarju: StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 77, 24. 7. 1764).

posebne milosti in upošteva, da so Dienersbergi od same priselitve z navezanostjo brez primere, vdanostjo in zvestobo služili habsburški hiši (*dem Erzhaus Oesterreich*), blagovolila počastiti in povzdigniti v stan državnih baronov in baronov dednih dežel.¹⁷⁰

[SLIKOVNA PRILOGA 19]

Stran iz Dienerspergovе baronske diplome iz leta 1766 (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766, fol. 3v–4).

¹⁶² Jožefo Katarino Dienersperg (1712–1769) z Volavč pri Šentjerneju, vnukinjo Janeza Vajkarda Valvasorja, smo že srečali pri kranjski veji Dienerspergov (str. 21).

¹⁶³ Točne letnice in datuma njegovega rojstva ne poznamo, ker so matične knjige župnije Ponikva že leta 1782 zgorele v požaru. Tudi noben rodovnik rodbine Dienersperg ju ne navaja (prim. ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Po glavnem rodovnem deblu je Peter Dominik umrl 28. januarja 1764 v Sevnici v 64. letu starosti, rodil pa se je na Ponikvi (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Sevniška mrliška matica mu ob pokopu 30. januarja 1764 prisoja 63 let (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p.). Njegov portret ima poleg letnice smrti (1764) navedeno tudi starost 33 let ob poroki leta 1732 (»AE. SVAE 33 ANNO/ COP. 1732 ANNO«), kar je sploh omogočilo zanesljivo identifikacijo inicialk: »P: D: F: v. Dienersperg« kot »Petrus Dominicus Freiherr von Dienersperg« (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 909). Napis na portretu je bil obnovljen okoli leta 1832, saj imajo vsi portreti iz Kofler-Breznikove zbirke napise z enakim tipom črk kot portret najmlajšega, Ferdinanda barona Dienersperga, datiran omenjenega leta (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 888). Leta 1715 je skupaj z bratom Donatom Alojzom izpričan v drugem razredu graške jezuitske gimnazije (*ex principiis*), naveden kot Dominik Gotfrid Peter, štajerski deželan in Celjan (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 23). Če upoštevamo vse znane podatke o njegovi starosti, se je moral roditi leta 1699. Lahko bi bil rojen tudi leta 1698, saj je pred 2. januarjem 1723 skupaj z dvema bratoma naslovil na deželnega glavarja prošnjo za razdelitev očetove dediščine, ker so prosilci že postali polnoletni (StLA, Landrecht, K 124, Dienersperg (1), fol. 316–317, prezentirano 2. 1. 1723). Vendar navedbe o doseženi polnoletnosti v tem času niso vedno zanesljive.

¹⁶⁴ Rajmunda Dionizija so krstili 30. marca 1693 v Celju (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 209). Leta 1710 ga najdemo v četrtem, sintaktičnem razredu graške jezuitske gimnazije (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 202). Gospodar Rude je postal leta 1723 ob delitvi z bratom Petrom Dominikom (StLA, Landrecht, K 124, Dienersperg (1), fol. 325, prezentirano 10. 11. 1723). V štajerski imenjski knjigi ni bil nikoli vpisan kot lastnik, ampak sta to od leta 1701 ostajala njegova starša, nakar je leta 1751 postal lastnik Oto baron Billa, drugi soprog njegove medtem prav tako umrle žene (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 310).

¹⁶⁵ Rajmund Dionizij pl. Dienersperg in Frančiška Elizabeta baronica Langenmantel sta se poročila 5. marca 1728 v Šentrupertu na Dolenjskem; v danes izgubljeni poročni matici je bilo pri ženinu zapisano, da prihaja iz Loke na Štajerskem (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 428). Pravilni datum poroke je najbrž 5. maj, saj je bila poročna pogodba sklenjena 25. aprila 1728 (StLA, Landrecht, K 125, fol. 112v). Nevesta se je rodila kot hči Franca Antona barona Langenmantla in Katarine Elizabete, rojene baronice Ruessenstein, v Novem mestu, kjer so jo krstili 19. oktobra 1704 (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 73). Zakonca sta imela vsaj tri otroke, ki jih pisec genealoško-biografskega orisa ni omenil, ker so zgodaj pomrli. Vsi so se rodili na Rudi in bili v naslednjem zaporedju krščeni v Loki pri Zidanem Mostu: Jožef Rajmund Karel 30. avgusta 1729, Teodor Friderik Filip 22. avgusta 1732 in Karel Rajmund Friderik 23. julija 1738 (NŠAM, Loka pri Zidanem Mostu, K 1705–1744, s. p.). Za zadnjega sina poznamo krstne podatke samo iz objave, ker sega krstna matica dejansko le do leta 1736 (I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 462). Najstarejši Jožef Rajmund je umrl 29. novembra 1743 kot 14-letni študent v Gradcu (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 290; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 73). Ker mrliška matica župnije Loka ni ohranjena, tako za njunega očeta kot tudi zanju ne poznamo točnega dneva smrti. Breckerfeld navaja v orisu rodbine samo zgodaj umrlega Jožefa (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Datum smrti Rajmunda Dionizija 26. avgust 1738, ki ga je Franc Ksaver povzel po glavnem rodovnem deblu Dienerspergov, je najverjetneje točen, saj so na Rudi že 16. septembra omenjenega leta popisali njegovo zapuščino (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 125, Dienersperg (2), fol. 111–128, 16. 9. 1738), ob krstu zadnjega sina 23. julija pa sam ni naveden kot že pokojni.

¹⁶⁶ Podatek o tej poroki je Franc Ksaver našel na glavnem rodovnem deblu Dienerspergov (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Vdovin drugi mož Oto se je dejansko pisal baron Billa in je bil poročnik v Varaždinskem generalatu. Poročna pogodba je bila sklenjena 13. junija 1742. Žena Frančiška Elizabeta je na Rudi napisala

Donat Alojz, poročen z *Marijo Terezijo* pl. *Brandenau Mühlhoffen*,¹⁷¹ je imel edinega sina *Marijo Jožefa*, ki je kmalu po končanem študiju prava postal cesarsko-kraljevi svétnik in okrožni glavar v Celju, nadalje v gremiju (*in Gremio*) svétnik cesarsko-kraljevega gubernija in bil končno več kot četrto stoletja glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov ter vojni plačilni mojster.¹⁷² Ta Marija Jožef je imel z ženo *Barbaro* baronico [str. 32] *Hingenau*¹⁷³ samo dve hčerki.¹⁷⁴ Starejša hči *Terezija* se je poročila v Gradcu z Ernestom baronom *Kellersbergom*, lastnikom gospoštva Frauheim (*Freüheim*) in Grossöding,¹⁷⁵ mlajša *Frančiška Ksaverija*, ki je leta 1831 umrla na Dunaju za kolero,¹⁷⁶ pa je imela za moža Alojza grofa *Khünburga*, lastnika gospoštva Kleinstätten, Hohlenegg, Welspergl in Marenberk na Štajerskem ter gospoštva

oporoko že 5. maja 1744 (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 73) in verjetno kmalu zatem tudi umrla. Vsekakor se njeno življenje ni končalo pred 21. avgustom 1744, ko je na Rudi baronu Billi rodila sina Antona Jožefa Janeza Nepomuka (I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 461). Vdovec Oto baron Billa, ki je po njeni smrti podedoval Rudo (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 64; StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 310), je bil po I. Orožnu tu gospodar že istega leta 1744 in je živel vsaj še do leta 1767, ko je na Rudi napisal oporoko, s katero je ustanovil mašno ustanovo v Loki in štipendijo za okoliške fante, leta 1784 pa se kot lastnik Rude omenja Franc Anton Murnmayr, ki je na Rudi sicer prebival že leta 1749 (I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 477). Po smrti svakinje Frančiške Elizabete sta brata Peter Dominik in Donat Alojz zahtevala od njenega vdovca, naj jima odstopi Rudo, ker je bila ta vedno Dienerspergova. Argumenti, da bi bratova vdova lahko posest upravljala in uživala samo v imenu mladoletnih otrok, da pl. Billa ni štajerski deželan, ampak tujec iz Prusije, in drugi, niso mogli odtehtati oporočne volje brata Rajmunda Dionizija z dne 7. februarja 1738 (StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 1–46, zlasti 7–12 in 34–36).

¹⁶⁷ Podatka o smrti ni mogoče preveriti, ker mrliška matica župnije Podčetrtek iz tega časa ni ohranjena. V literaturi se vseskozi citira omemba patra Leopolda Franca Dienersperga kot olimskega priorja leta 1715, ki jo je leta 1887 objavil I. Orožen (*Das Dekanat Drachenburg*, str. 521; prim. Minařik, *Grad Olimje*, str. 99; Sekulić, *Olimje v XVII. in XVIII. stoletju*, str. 52). V Dienerspergovem rodbinskem arhivu je ohranjeno odpovedno pismo ob njegovi redovniški umestitvi, datirano v Olimju 16. avgusta 1708, ki pravi, da se zdaj imenuje Franc Leopold, prej pa je bil Vid Friderik (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 38). Glede na starost gre skoraj brez dvoma za Leopolda Friderika, krščenega 21. novembra 1686 v Celju (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 134), saj bi bili mlajši neporočeni bratje leta 1715 premladi za priorsko funkcijo, med njimi pa ni nobenega Vida Friderika. Imena patra Leopolda Franca ni najti v skromnem arhivskem fondu olimskega samostana (StLA, A. Olimie, Kloster und Staatsherrschaft, K 1). Vsekakor je bil še živ 30. oktobra 1738, ko ga je sestra Frančiška Maksimilijana v oporoki imenovala za svojega glavnega dediča, in tudi 27. novembra 1744, ko o tem govori dokument v zvezi z njeno zapuščino, ki Franca Leopolda sicer ne navaja kot patra, ampak kot gospoda (*Herr Leopold Franz von Dienersperg*) (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 125, Dienersberg (2), fol. 145, 27. 11. 1744). Drugega Franca Leopolda v rodbini ni bilo. Tudi v regestu odpovednega pisma bratu Rajmundu Dioniziju, datiranega 14. novembra 1736, je olimski pater naveden samo kot gospod Franc Leopold pl. Dienersperg (prav tam, fol. 112, 16. 9. 1738).

¹⁶⁸ Skupaj z bratom Petrom Dominikom ga leta 1715 najdemo v drugem razredu graške jezuitske gimnazije, in sicer s polnim imenom Donat Erazem Alojz (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 23). Glede na navedeno starost 74 let v mrliški matici župnije Vojnik se je rodil leta 1701. Brez dvoma je na svet prišel na Ponikvi, saj njegov krst pogrešamo tako v Celju kot v Novi Cerkvi in Vojniku. Umril je na Taboru 22. julija 1775 in bil pokopan v vojniški župnijski cerkvi (NŠAM, Matične knjige, Vojnik, M 1754–1780, s. p.; prim. I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 264–265). Njegov nagrobnik je danes vzdan na zunanji steni vojniške župnijske cerkve (o napisu gl. I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 228).

¹⁶⁹ O pridobitvi Tabora in Socke gl. op. 151 in 152. – V nasprotju z literaturo, ki postavlja nakup vitanjskega gospoštva šele v leto 1783 (gl. zlasti Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 214), je iz štajerske imenjske knjige jasno vidno, da ga je baron Marija Jožef, sin Donata Alojza, kupil že štiri leta prej, leta 1779 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 379).

¹⁷⁰ V baronski stan je bil skupaj z devetimi sinovi pokojnega brata Petra Dominika povzdignjen 5. junija 1766. Baronska diploma na splošno omenja civilne in vojaške zasluge prednikov, deželanov Štajerske in Kranjske ter delovanje Donata Alojza in pokojnega Petra Dominika v različnih pomembnih notranjeavstrijskih »komisijah«. Zgovornejša ni niti nedatirana prošnja Donata Alojza za povzdignitev, ki navaja historiat »napredovanj« prednikov od plemenitve leta 1587 dalje in poudarja zasluge pokojnega brata v raznih »komisijah«. V baronski diplomni ni nobene omembe švabskega in viteškega izvora, kot tudi ne priselitve iz nemškega prostora. ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766). Frank navaja kot datum povzdignitve 1. julij 1766 (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 229).

Tamsweg na Salzburškem.¹⁷⁷

[SLIKOVNA PRILOGA 20]

Nagrobnik Donata Alojza barona Dienersperga (ok. 1701–1775) na zunanji steni župnijske cerkve v Vojniku (foto B. Golec, marec 2017).

Osmi sin *Franc*,¹⁷⁸ ki je leta 1760 umrl v Olomoucu na Moravskem, je imel za ženo *Katarino*, rojeno baronico *Wagensfeld*.¹⁷⁹ Kot mladenič je odšel v Vyškov (*Vischau*)¹⁸⁰ na Moravskem k tedanjemu [str. 33] nadškofu in kardinalu grofu Schrottenbachu za

¹⁷¹ Marija Terezija pl. Brandenau Mühlhoffen je bila doma z bližnjega gradu Dobrna, kamor se je priženil njen oče, vendar se, sodeč po Orožnovih izpiskih iz dobrnskih krstnih matic (izvirniki so izgubljeni), ni rodila na Dobrni (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 335). Ne nje ne njenih sorojencev tudi ni v celjski krstni matici (NŠAM, Maticne knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723). Bila je hči Sigmunda Brandtnerja pl. Brandenaua (Brandenau Mühlhoffen) in Klare Rozine, rojene pl. Schlangenberg, Donat Alojz pa se je z njo oženil 15. oktobra 1737 na Dobrni (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 337–338). Umrla je 11. aprila 1781 v svojem dvorcu Socka pri Vojniku (NŠAM, Maticne knjige, Vojnik, M 1780–1827, s. p.). Glede na navedeno starost 81 let se je rodila leta 1700 in bila kakšno leto starejša od moža.

¹⁷² Običajnejša je bila obrnjena raba njegovih dveh osebnih imen: Jožef Marija. Kot vse kaže, je bil resnično edini (živorojeni) otrok svojih staršev. Ob krstu 4. marca 1744 v Novi Cerkvi so mu dali kar pet imen: Marija Jožef Anton Franc Ksaverij, za botra pa povabili berača in beračico (NŠAM, Nova Cerkev, K 1737–1759, s. p.), kar bi utegnilo biti povezano s kakšno zaobljubo, potem ko starša dolgo nista imela otrok. O njegovem šolanju je znano le to, da je leta 1757 obiskoval prvi razred graške jezuitske gimnazije (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 255). Po Breckerfeldu naj bi bil najprej vladni svétnik v Gradcu in šele nato okrožni glavar (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1), kar potrjujejo vpisi njegove funkcije ob krstu hčerk v letih 1773–1782 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 170, 172, 176). Funkcijo celjskega okrožnega glavarja je opravljal v letih 1783–1785 (Žižek, Upravni razvoj Celja, str. 25). Po štajerskih deželnih šematizmih je postal glavni stanovski prejemnik med letoma 1789 in 1794, izpregel pa je med letoma 1812 in 1817; hkrati je kot vojni plačilni mojster in gubernijski svétnik izpričan v letih 1811 in 1812 (*Schematismus für Steyermark 1789*, str. 142; *Schematismus für Steyermark 1794*, str. 93–94; *Schematismus für Steyermark und Kärnten 1811*, str. 195; *Schematismus für Steyermark und Kärnten 1812*, str. 209). Umrl je 16. septembra 1821 v Gradcu, ko mu mrliška matica daje 78 let in navaja, da je bil gubernijski svétnik (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 342).

¹⁷³ Marija Barbara baronica Hingenau, hči barona Franca Ksaverja in Marije Alojzije, rojene baronice Berlendis, se je rodila 10. julija 1752 v Gradcu (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 150). Tam se je tudi poročila 23. septembra 1771 z Marijo Jožefom baronom Dienerspergom (prav tam, str. 236) in umrla 5. novembra 1812, stara 60 let (prav tam, str. 342). Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 76. Baronski naslov je Hingenauovi družini prislužil leta 1736 njen ded, in sicer za službe pri štajerskih deželnih stanovih (Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 206).

¹⁷⁴ Zakonca sta imela dejansko tri hčerke, vse rojene v Gradcu (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 170, 172, 176), vendar je srednja, Marija Ksaverija Polikarpa, rojena 26. januarja 1776, umrla že 12. aprila istega leta (prav tam, str. 300). M. Preinfalk navaja štiri (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 76), toda druga, Alojzija, ki naj bi se rodila leta 1774 in bila poročena z Alojzom grofom Kuenburgom, je dejansko identična z najmlajšo Frančiško.

¹⁷⁵ Terezija, rojena 26. januarja 1773 v Gradcu (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 170), je z baronom Kellersbergom stopila pred oltar v rodnem mestu 30. maja 1791, stara 18 let (prav tam, str. 386). Štiri leta starejši baron Ernest, rojen v Gradcu 12. maja 1769, je bil sin barona Ignaca Franca in Valburge, rojene pl. Wachtendorf (prav tam, str. 167). Terezija je v štajerski prestolnici preminila 3. maja 1848, stara 75 let (prav tam, str. 39), o soprogovi smrti, očitno zunaj Gradca, pa ni podatkov (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg). Ernest baron Kellersberg je bil dejansko lastnik gospostva Frauheim pri Gradcu, ki ga je imela njegova rodbina vsaj že leta 1681 (Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 399). Najpozneje odtlej je bilo v njihovih rokah tudi gospostvo Groß-Söding, prav tako nedaleč od Gradca, od leta 1798 dalje last barona Ernesta (prav tam, *Vierter Theil*, str. 21). Kellersbergi so bili v barone povzdignjeni leta 1728, ena veja, ritmojster Ignac, pa 1779 (Frank, *Standeserhebungen. 3. Band*, str. 17). Prvotno so se pisali Keller; plemiški naslov in predikat »von und zu Kellersperg auf Söding« so dobili šele leta 1666 (prav tam, str. 16).

¹⁷⁶ Frančiška Ksaverija, rojena 17. februarja 1782 v Gradcu, je po Lazarinijevi genealoški zbirki umrla septembra 1831, kraj smrti pa ni naveden (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg). V mrliški maticni knjigi dunajske

paža (*Edelsknebe*), postal pozneje cesarsko-kraljevi višji lovski mojster v mejni grofiji Moravski ter imel z ženo pet hčera in sina.¹⁸¹ Najstarejša hči *Ksaverija* je umrla leta 1815 v Celju.¹⁸² Drugorojena *Barbara* je bila najprej poročena s cesarsko-kraljevim generalom baronom *Waldonerjem*, Nizozemcem, s katerim je imela poleg hčerk *Frančiške* in *Ivane* tudi hčerko *Antonijo*, ki se je poročila z gospodom Jožefom Kazimirjem vitezom *Protasijem* v Celju. Po smrti prvega moža se je [Barbara] omožila z upokojenim cesarsko-kraljevim generalmajorjem *Evgenom* grofom *Thurnom*, ki je kot fidejkomisni lastnik gospodstva Zbelovo umrl leta 1812 v Celju, ona pa nekaj let za

župnije Sv. Janeza Nepomuka v četrti Leopoldstadt je zapisano, da je 49-letna soproga Alojza grofa Kuenburga preminila 16. septembra 1831 zaradi disenterije in da je bila po rodu iz Celja na Štajerskem (*von Cilli in Steyermark gebürtig*); pokopali so jo na pokopališču Sv. Marka (St. Marx Friedhof). Po digitalni objavi matice: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/02-st-johann-nepomuk/03-04/?pg=48> – april 2017.

¹⁷⁷ Alojz grof Kuenburg (Khünburg) se je rodil 21. novembra 1775 v Mariboru Janezu Viljemu grofu Kuenburgu in Jožefi, rojeni baronici Jurkovich, umrl pa je 28. septembra 1839 v Gradcu; s Frančiško Ksaverijo baronico Dienersperg se je poročil leta 1799 neznano kje (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg; o smrti tudi: Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 38). Kuenburgova rodbina je po Schmutzu dejansko imela Kleinstätten ob Sulmu (po letu 1730) in več kot eno stoletje do leta 1821 bližnji Hollenegg (Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweyter Theil*, str. 91, 232). Grof Alojz je bil od leta 1809 dalje lastnik Welsbergla vzhodno od Schwanberga (prav tam, *Vierter Theil*, str. 339–340), ni pa potrjeno, da bi bil v rokah te rodbine tudi Marenberk v Dravski dolini (prav tam, *Zweyter Theil*, str. 476–479). V Tamswegu na Salzburškem stoji Kuenburg, matični grad Kuenburgov, ki je v rodbinski lasti od 16. stoletja vse do danes, vendar njegov lastnik ni bil nikoli grof Alojz ([https://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Kuenburg_\(Tamsweg\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Kuenburg_(Tamsweg)) – april 2017). Kuenburgi so bili v barone povzdignjeni leta 1613 in v grofe 1669 (Frank, *Standeserhebungen. 3. Band*, str. 25 in 28; prim. Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweyter Theil*, str. 212).

¹⁷⁸ Na rodovnem deblu na strani 25 je Franc označen kot Franc Serafik (*Franciscus Seraphicus*). V družini sta se rodila dva Franca, a se nobeden ni imenoval tudi Serafik. Prvi Franc je bil kot Franc Ignac krščen 25. julija 1694 v Loki pri Zidanem Mostu, ker je oče Ditrih Friderik predtem kupil dvorec Ruda pod Lisco (I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 462). Drugi Franc je imel dvojno ime Franc Leopold in se je rodil po letu 1700 na Ponikvi. Leta 1717 ga srečamo v začetnem razredu graške jezuitske gimnazije kot Franca, štajerskega deželana iz Celja (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 35). Mati Suzana Rozalija je leta 1723 zapisala, da je od sinov samo Franc Leopold še nepolnoleten, varuštvo nad njim pa je želela prenesti na dva njegova starejša brata (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 325, prezentirano 10. 11. 1723). Glede na to, da nečak Franc Ksaver navaja Franca kot zadnjega med brati, je bil ta vsekakor identičen z mlajšim, ne s starejšim Francem, torej s Francem Leopoldom, ki se je glede na začetno leto gimnazijskega šolanja rodil okoli leta 1704. M. Preinfalk ga ima za Franca Ignaca, za kar je bil v resnici bistveno premlad, Franca Leopolda pa za pavlinskega priorja Leopolda (M. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 74 in 76).

¹⁷⁹ Letnico smrti Franca Ignaca brez navedbe kraja je Franc Ksaver lahko povzel po glavnem Dienerspergovem rodovniku v rodbinskem arhivu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Po Breckerfeldovem orisu Dienerspergove rodbine naj bi bila Frančeva žena neka vdova baronica Pußheim (prav tam).

¹⁸⁰ Prav: Wischau.

¹⁸¹ Podatki o njegovi poklicni poti, petih hčerkah in sinu so prišli v genealoško-biografski oris Franca Ksaverja z glavnega Dienerspergovega rodovnika, ki vsebuje tudi ženino ime: Katarina pl. Wagensfeld, na njem pa ni imena hčerke Ksaverije (o njej gl. naslednjo opombo). Breckerfeldov oris Dienerspergove rodbine ima nekoliko drugačne podatke: Franc naj bi se preselil na Moravsko, sodeloval v pruski vojni, tj. v avstrijski nasledstveni vojni 1742–1748, in bil nekaj časa vojni ujetnik. V lovskega mojstra naj bi ga povzdignil kardinal grof Troyer (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). – Kardinal Wolfgang Hanibal grof Schratzenbach je bil olomouški nadškof v letih 1711–1738, kardinal Ferdinand Julius grof Troyer pa med letoma 1745 in 1758 (https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_olomouck%C3%BDch_biskup%C5%AF_a_arcibiskup%C5%AF#Olomou.C4.8Dt.C3.AD_biskupov.C3.A9 – marec 2017). Glede na to, da se je Schratzenbach (1660–1738) rodil v gradu Lemberg pri Dobrni (Sapač, Arhitekturna zgodovina gradu Lemberg, str. 641–642), odhod Franca Dienersperga na Moravsko niti malo ne preseneča. – Družina Franca Dienersperga je morala v resnici živeti nekje zunaj Olomouca. Dr. Jan Štěpán, ki je prijazen pregledal olomouške matice v Deželnem arhivu v Opavi (Zemský archiv v Opavě), v njih namreč ni našel nobenega Dienersperga.

¹⁸² Kje je Franc Ksaver izvedel za to domnevno najstarejšo hčerko svojega starega strica Franca, ostaja uganka. Na rodovnem deblu je, kot rečeno, ni. Bržčas je črpal iz spomina in pomešal podatke. Okoli leta 1815 ni namreč

njim.¹⁸³ [str. 34] Tretja hči *Jožefa* je imela za moža nekega barona *Loewna*,¹⁸⁴ četrta hči *Ana* in peta *Terezija* pa sta tako kot sin *Karel* umrli v mladosti.¹⁸⁵ Od petih hčera *Ditriha Friderika*¹⁸⁶ je *Jožefa* umrla leta 1728,¹⁸⁷ *Maksimilijana* 4. novembra 1738,¹⁸⁸ *Veronika* 26. oktobra 1744,¹⁸⁹ *Eleonora Ester* 31. decembra 1746¹⁹⁰ in *Frančiška* 11. aprila 1757.¹⁹¹ Med temi petimi hčerkami so dve omožili, in sicer *Veroniko* z Maksom *Sigfridom* vitezom *Strassbergom*,¹⁹² pravnukom *Emerika* pl. *Strassberga*, ki je imel za ženo *Elizabeto Hedviko* grofico *Habsburg*, sestro cesarja *Rudolfa I.* (glej *Johana Hübnerja* [str. 35] Genealoške tabele),¹⁹³ in potem *Frančiško*, ki je imela za moža viteza *Jožefa Ernesta Scarlichija*.¹⁹⁴

v Celju umrla nobena takšna oseba (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834).

¹⁸³ Imeni in vojaška čina obeh Barbarinih soprogov so na omenjenem rodovnem deblu, pri čemer je grof *Thurn* naveden samo s priimkom in kot general, ne kot generalmajor, pri *Waldonerju* pa ni podatka, da je bil Nizozemec (dejansko iz Avstrijske Nizozemske, današnje Belgije). Na enem od rodovnih debel *Dienerspergov* iz 18. stoletja v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije je *Barbarin* soprogo naveden kot polkovnik *Waldner*, ona pa kot *Marija*, z enakim imenom kot obe njeni sestri (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, *Dienersperg*). Njen drugi soprogo *Evgen* grof *Thurn*, generalmajor, je resnično umrl v Celju, vendar že 16. marca 1805, star 84 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1784–1807, pag. 298), *Barbara* pa precej za njim, 16. avgusta 1821, po celjski mrliški matici stara 75 let (prav tam, M 1808–1834, pag. 171). Potemtakem se je rodila okoli leta 1746. – Gospostvo *Zbelovo* sta si od leta 1739 delili graška in celjska veja *Thurnov*, *Evgen* je bil solastnik celjskega dela od leta 1798 skupaj s *Sigmundom* grofom *Thurnom* (*Janisch*, *Topographisch-statistisches Lexikon. II. Band*, str. 510). – Imena *Barbarinih* treh hčerk je *Franc Ksaver* očitno črpal iz lastnega védenja. 19-letna *Antonija* pl. *Waldoner (Valdonaire)* se je z *Jožefom* *Kazimirjem* pl. *Prothasijem* omožila 9. avgusta 1795 v Celju in imela z njim devet otrok, rojenih prav tam med letoma 1796 in 1807 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 146; K 1794–1801, pag. 37, 58, 96, 121; K 1801–1817, pag. 12, 62, 126, 182, 270).

¹⁸⁴ Podatek je z glavnega *Dienerspergovega* rodovnega debla. Na enem od rodovnih debel *Dienerspergov* iz 18. stoletja v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije je imenovana *Marija* (enako kot obe njeni sestri!), mož pa je označen kot stotnik baron *Löben* (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, *Dienersperg*).

¹⁸⁵ Podatki o zgodnji smrti ostalih treh otrok so z glavnega rodovnega debla. Eno od rodovnih debel *Dienerspergov* iz 18. stoletja v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije navaja, da je bila tudi tretja sestra *Marija* in da se je omožila z nekim baronom, pri *Karlu* pa je navedeno, da je bil stotnik v *Khevenhüllerjevem* polku (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, *Dienersperg*). *Breckerfeldov* oris *Dienerspergove* rodbine iz okoli leta 1785 ne pozna imen hčera, podatki o njihovih soprojih so enaki in tudi *Karel*, poročnik v omenjenem polku, naj bi bil še živ (StLA, A. *Dienersperg*, K 1, H 1).

¹⁸⁶ V nadaljevanju je *Franc Ksaver* njihove smrti navedel v kronološkem zaporedju, ki se razlikuje od kronologije rojstev.

¹⁸⁷ *Prvorojenka* *Jožefa*, krščena 31. marca 1681 v Celju kot *Marija* *Jožefa* (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 46), se je po *Dienerspergovem* glavnem rodovnem deblu poročila z nekim *Pauerjem (Josepha Paurin)* in umrla leta 1728 (StLA, A. *Dienersperg*, K 1, H 1). Na *Marijini* podobici je navedena z isto letnico smrti, a brez priimka. *Franc Ksaver* je njenega moža zaradi stanovsko neprimerne poroke zamolčal, čeprav je poznal vsaj njegov priimek. V prepisu *Breckerfeldovega* genealoškega orisa je poleg tega lahko prebral naslednje: »*Jožefa* bi se morala poročiti z nekim *Gaisruckom*, ker pa ni bilo mogoče skleniti nobenega sporazuma, so stvar razdrli in je potem vzela nekega navadnega človeka (*einen gemeinen Menschen*) (StLA, A. *Dienersperg*, K 1, H 1, Beschreibung von denen alten Dienern von *Dienersperg*, s. p.). Iz poročila v zvezi z dediščino po pokojnem očetu je razvidno, da se je poročila brez védenja in volje staršev (StLA, Landrecht, K 124, *Dienersberg* (1), fol. 286, s. d., predstavljeno 30. 7. 1718). Njen izbranec je bil *Sigmund Pauer*, človek neznanega izvora, po poroki nekaj časa upravitelj grofov *Auerspergov* na *Čušperku* na *Dolenjskem*. Do tega spoznanja je privedlo *Jožefino* pismo štajerskemu deželnemu glavarju iz leta 1721, v katerem je oporekala višini dodeljene dediščine po očetu. Tedaj je imela že šest otrok in je zapisala, da so ji vest o očetovi smrti okoli 15. marca 1715 sporočili na *Auerspergovo* gospostvo *Čušperk*, od koder se je z možem takoj podala na *Ponikvo* (prav tam, fol. 297, s. d., ad 11. 3. 1721). Na *Čušperku* sta se ji v letih 1712 in 1715 v zakonu z *Andrejem* *Sigmundom* *Pauerjem*, upraviteljem tamkajšnjega *Auerspergovega* gospostva, rodila dva otroka, drugi otroci pa predtem neznanu kje (NŠAL, ZA *Dobrepolje–Videm*, Matične knjige, R 1702–1723, s. p., 16. 10. 1712, 15. 1. 1715). Po vsem sodeč je *Jožefa* na *Čušperku* tudi preminila, vendar zija ravno v času okoli njene smrti (1728) v mrliški matici *dobrepoljske* župnije daljša vrzel – od leta 1718 vse do 1735 (prav tam, M 1671–1742). Njen soprogo se je 19. aprila 1730 ponovno poročil in umrl kot *čušperški* upravitelj štiri leta pozneje, nekaj dni ali tednov pred 14. aprilom 1734; v zapaščinskem inventarju je pomotoma imenovan *Andrej* *Sigfrid* namesto

Ker sta od tega številčnega potomstva *Ditriha Friderika*, ki je umrl 11. marca 1715 v Sevnici, star 69 let,¹⁹⁵ ostala tako kot moška naslednika samo dva sinova, *Peter Dominik* in *Donat Alojz*, sta si razdelila tudi očetove posesti. Peter Dominik je dobil Ponikvo, Rudo in Sevnico,¹⁹⁶ Donat Alojz pa Tabor in Socko.¹⁹⁷

Peter Dominik, nekdanji podpolkovnik v kirasirskem polku *Cordova*,¹⁹⁸ gospod na Ponikvi, v Selcah,¹⁹⁹ Rudi in Sevnici, je, kot je že bilo povedano, imel za ženo *Jožefo Katarino*, hčerko [str. 36] svojega strica *Volfa Sigmunda*.²⁰⁰ Čeprav je bil zakon blagoslovljen, je imel zakonito potomstvo vendarle samo sin *Franc Ksaver Avguštin* [piščev oče], o katerem več v nadaljevanju.

Andrej Sigmund (AS 309, šk. 86, fasc. XXXVI, P–103, 14. 4. 1734, pag. 31–32). Kot »Frau Paurin« brez imena je Jožefa leta 1736 navedena skupaj z drugimi sestrami v materinem zapuščinskem inventarju (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 125, Dienersberg (2), fol. 8v, 12. 6. 1736), delitvena libela pa razkriva, da so dejansko dedovali njeni dediči (*den Paurtischen Erben*) (prav tam, fol. 39, 10. 11. 1736).

¹⁸⁸ Maksimilijana se je rodila okoli leta 1702 na Ponikvi (tamkajšnje matice so pogorele), saj ji mrliška matica župnije Nova Cerkev ob pokopu 5. novembra 1738 daje 36 let in jo imenuje gospodična; pokopana je bila v kripti župnijske cerkve (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.). Datum smrti, ki ga je navedel Franc Ksaver, je najverjetneje pravilen, povzel pa ga je po Dienerspergovem glavnem rodovnem deblu. Njeno zapuščino so 27. novembra 1738 popisali v dvorcu Gorica pri Preboldu, kjer je živela pri sestri Veroniki, saj sama ni imela nepremičnin (StLA, A. Dienersperg, Landrecht, K 125, Dienersberg (2), fol. 139–162, 27. 11. 1738).

¹⁸⁹ Veronika, poročena z Maksom Sigfridom pl. Straßbergom, je bila krščena 25. januarja 1689 v Celju kot Suzana Veronika (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 169), umrla pa je 28. novembra 1744 v dvorcu Gorica pri Preboldu, po mrliški matični knjigi župnije Prebold stara okoli 50 let (dejansko 55) in pokopana v kapeli sv. Ane v župnijski cerkvi (prav tam, Prebold, M 1709–1745, s. p.).

¹⁹⁰ Eleonoro Ester so kot Ester Eleonoro krstili 13. marca 1684 v Celju (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 100). Datum njene smrti je Franc Ksaver povzel po Dienerspergovem glavnem rodovnem deblu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Kot priča mrliška matica župnije Nova Cerkev, so jo kot neporočeno gospodično pokopali 2. januarja 1747, stara pa naj bi bila 60 let (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1765, s. p.); dejansko jih je štela nekaj manj kot 63.

¹⁹¹ Frančiška, kot zadnja od Dienerspergovih otrok krščena v Celju, in sicer 9. oktobra 1695 z imenom Ivana Frančiška (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1677–1723, pag. 232), je bila poročena z Jožefom Ernestom pl. Scarlichijem. Po vsem sodeč je z možem živela nekje na njegovem rodnem Kranjskem in tam tudi umrla. Datum njene smrti, ki je po vsej verjetnosti točen, je Franc Ksaver našel na Dienerspergovem glavnem rodovnem deblu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Skoraj brez dvoma je umrla v Zavrhu pri Svibnem, vendar mrliška matica svibenske župnije iz časa njene smrti ni ohranjena. Ko se je njen vdovec Jožef Ernest pl. Scarlichij dobre tri mesece po njeni smrti 26. julija 1757 v Trebnjem poročil z Marijo pl. Wallensperg, je kot njegovo bivališče naveden Zavrh (NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, P 1713–1769, s. p.; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 422). Tudi Breckerfeldov oris Dienerspergov iz okoli leta 1785 navaja Scarlichija kot graščaka v Zavrhu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Beschreibung von denen alten Dienern von Dienersperg, s. p.). O lastništvu Zavrha gl. op. 194.

¹⁹² Poročna pogodba je bila sklenjena 27. decembra 1731 na Taboru (StLA, Landrecht, K 125, Dienersberg (2), fol. 2, 10. 11. 1736), poroke pa ni najti ne v Novi Cerkvi ne v Vojniku in ne v ženinem Št. Pavlu pri Preboldu (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, P 1689–1770; Vojnik, P 1684–1784; Prebold, P 1709–1738). Maksimilijan Sigfrid pl. Straßberg je bil sin Janeza Ferdinanda pl. Straßberga in lastnik posesti Gorica pri Preboldu. Očetovo posest je prevzel leta 1727, ta pa devet let prej po svojem očetu Janezu Ferdinandu (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 365, 366). Po ženini smrti je Maksimilijan Sigfrid postal njen edini dedič (StLA, A. Straßberger, K 1, 21. 11. 1744). Umrl je neznano kdaj in kje po letu 1759, ko je Gorico prodal (o prodaji: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 189). Prim. Dolinar, *Zgodovina Kaplje vasi*, str. 33.

¹⁹³ Hübnerjeve genealoške tabele (*Hübner's Genealogische Tabellen*) nikakor ne dokazujejo sorodstvene povezave skromnih spodnještajerskih plemičev Straßbergov s srednjeveškimi Habsburžani. Kralj Rudolf I. (1273–1291), ne cesar, je sicer res imel svaka Emerika Straßberga, toda ta je bil grof in poročen z njegovo sestro Klemencijo (Pohl – Vocelka, *Habsburžani*, str. 498). Soprog Veronike Dienersperg pa je v najboljšem primeru izviral od enega od dveh Straßbergerjev, ki sta dobila izboljšani grb leta 1555 in od katerih je bil Matija Pavel sočasno imenovan za cesarskega tajnika ter prejel palatinat (Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 65).

¹⁹⁴ Ni znano, kje in kdaj sta se zakonca poročila. Jožef Ernest je izviral iz rodbine dalmatinskih priseljencev pl. Scarlichijev, ki je dala ljubljanskega škofa Rajmunda (1631–1640), rodil pa se je na prelomu iz 17. v 18. stoletje

[SLIKOVNA PRILOGA 21]

Peter Dominik pl. Dienersperg (1699–1764) je na portretu neupravičeno naveden z baronskim naslovom, ki ga ni dočakal (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 909, foto Bojan Salaj).

[SLIKOVNA PRILOGA 22]

Njegova soproga, Valvasorjeva vnukinja Jožefa Katarina, rojena in poročena pl. Dienersperg (1712–1769) (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 910, foto Bojan Salaj).

Od njegovih devetih sinov²⁰¹ se jih je pet posvetilo vojaškemu stanu. V zadnji turški vojni je *Rajmund baron Dienersberg*,²⁰² nadporočnik v polku Deutschmeister, našel

v prvem zakonu Franca Ludvika Scarlichija z Ano Maksimilijano pl. Semenič (ARS, AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi). Mrliška matica župnije Trebnje mu ob pokopu 16. novembra 1781 daje 84 let (NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, M 1770–1784, s. p.). Po prej omenjenem rodovniku Scarlichijev je imel otroke samo z drugo ženo, s Frančiško pl. Dienersperg pa ne. Njegova mačeha je bila Ivana Rozina pl. Valvasor (1678–1748), najstarejša hči Janeza Vajkarda Valvasorja (Golec, *Valvasorji*, str. 221–224). Jožef Ernest je odrasčal na Dolenjskem in glede na skromno gmotno stanje svojega zgodaj umrlega očeta Franca Ludvika ni mogel imeti velike dediščine. Leta 1742 ali 1743 je od Valvasorjevega pranečaka Jurija Sigfrida Valvasorja kupil dvorec Zavrh pri Svibnem (Golec, *Valvasorji*, str. 439–440), že po ženini smrti pa je bil kratek čas lastnik mengeškega Novega gradu in nazadnje Vine Gorice pri Trebnjem (Smole, *Graščine*, str. 290, 525), kjer je leta 1781 tudi umrl (ARS, AS 309, šk. 110, fasc. XXXXV, S–243, 3. 12. 1781).

¹⁹⁵ Franc Ksaver je očitno sklepal na napačen kraj smrti, saj njegov praded Ditrih Friderik ni imel ničesar skupnega s Sevnico, kjer je pozneje umrl njegov ded Peter Dominik. Datum smrti 11. marec 1715 in starost 69 let sta navedena na Marijini podobici v Dienerspergovem rodbinskem arhivu, kamor so v 18. stoletju zapisali podatke o umrlih rodbinskih članih (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). I. Orožen navaja isti datum in enako starost, kot kraj pokopa pa Ponikvo (I. Orožen, *Das Dekanat Cilli*, str. 311), kar se zdi zelo logično glede na to, da pokop Ditriha Friderika pogrešamo v mrliški matici župnije Nova Cerkev (prim. NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1689–1715). Orožen podatka vsekakor ni našel v celjski mrliški matici, saj so bile mrliške knjige celjske župnije že tedaj ohranjene šele od leta 1757 dalje (I. Orožen, *Das Dekanat Cilli*, str. 310). Po M. Preinfalku naj bi umrl štiri dni pozneje, 15. marca 1715 (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 73). Glede na navedbo starosti se je Ditrih Friderik pl. Dienersperg rodil okoli leta 1646. Medtem ko v celjski krstni matici najdemo več njegovih sorojencev, rojenih v letih 1640–1645, njegov krst pogrešamo (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, K 1618–1651). Najverjetneje je bil rojen na Taboru in krščen v župniji Nova Cerkev, za katero krstne matične knjige ne segajo tako daleč nazaj.

¹⁹⁶ Peter Dominik je po očetu dejansko podedoval samo Ponikvo (gl. op. 161). Ruda, mali dvorec pod Lisco severozahodno od Sevnice, je pripadla njegovemu bratu Rajmundu Dioniziju, ki je leta 1738 tam tudi umrl (gl. op. 164 in 165). O tem in o vdovini vnovični poroki piše tudi Franc Ksaver sam na drugem mestu (str. 29–30). S Sevnico pa je bila mišljena Spodnja Sevnica, ki jo je Peter Dominik kupil veliko pozneje in o čemer bo še tekla beseda v nadaljevanju (gl. op. 161).

¹⁹⁷ Donat Alojz je po štajerski imenjski knjigi dobil leta 1741 Tabor od svojih štirih neimenovanih sester, te pa so ga podedovale po leta 1736 umrli materi (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 382). Socko je šele leta 1758 kupila od Marije Jožefe baronice Jabornigg njegova žena Marija Terezija, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen (prav tam, str. 94).

¹⁹⁸ O vojaškem udejstvovanju svojega deda Petra Dominika je Franc Ksaver edini znani vir.

¹⁹⁹ Selce pri Ponikvi (Zgornje in Spodnje) so bile ponikovska gorninska posest z dobrimi 24 funti dominikalnega donosa, pripisana leta 1781 v imenjski knjigi k imenju Franca Rajmunda barona Dienersperga (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 68, 350; *Steiermärkische Landtafel*, LT I, Einlagenbuch 5, fol. 362).

²⁰⁰ Volf Sigmund ni bil stric Petra Dominika, ampak njegov 20 let starejši mrzli bratranec; njuna deda Janez Jurij in Ditrih sta bila namreč brata (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 304–307).

²⁰¹ Zanimivo je, da govori Franc Ksaver tukaj o devetih sinovih, v nadaljevanju pa jih obravnava deset. Mislil je namreč na devet opravilno sposobnih bratov brez gluhonemega Antona. Vseh otrok je bilo sicer trinajst, kolikor jih razkriva glavno rodovno deblo (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1), ki ima poleg desetih, o katerih govori Franc Ksaver, še tri zgodaj umrle, označene s križcem: na tretjem mestu Antona, na četrtem Marijo Ano in na predzadnjem Bernarda. Ker so ponikovske župnijske matice že leta 1782 v celoti pogorele, za nobenega od trinajstih otrok ne poznamo krstnih podatkov iz prve roke, ampak samo za nekatere iz druge roke. O treh zgodaj umrlih otrocih gl. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 262.

²⁰² Po navedbi v zapuščinskem inventarju svoje matere Jožefe se je Rajmund rodil 7. avgusta 1750 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Njegovo polno ime je bilo Franc Serafin Rajmund. Ob

junaško smrt pri napadu na Dubico, in to 25. aprila 1788 v tranšaji (*Laufgraben*) med prostovoljci skupaj z generalmajorjem grofom Khuenom, ki je bil smrtno ranjen.²⁰³ Jožef,²⁰⁴ poročnik pri [polku] Baaden Durlach, je bil 3. oktobra istega leta obstreljen in pohabljen pri napadu na Novi in je moral iti v pokoj [str. 37] ter je kmalu zatem umrl.²⁰⁵ Novi je potem zavzel feldmaršal baron *Laudon*, Dubico pa konjeniški general knez Karel Lichtenstein.²⁰⁶ *Kajetan*²⁰⁷ je kot stotnik ostal v Steinovem polku in obležal pred sovražnikom 29. oktobra 1795 pri naskoku na wissembourške linije (*Weissenburger Linien*) pod generalom Wurmseerjem.²⁰⁸ *Maks* je bil zaradi vojaških in vojnih tegob (*Feld- und Kriegsbeschwerden*) in že tako slabotne telesne konstitucije tako zelo prizadet, da je moral prestopiti v civilne službe.²⁰⁹ Končno je *Peter* baron *Dienersberg*

doseženi polnoletnosti leta 1774 je že imel poročniški čin, kot živ pa je zadnjič izpričan leta 1777, ko je sopodpisal pogodbo o vzdrževanju gluhonemega brata Antona. Po rodovniku Dienerspergov, nastalem po letu 1779, naj bi omenjenega leta umrl na Češkem kot grenadirski nadporočnik v Thurnovem pehotnem polku (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Več o njem v: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 274.

²⁰³ Razen tega pričevanja ni o Rajmundovi udeležbi v bitki za Dubico nobenih znanih podatkov. Anton grof Khuen von Belasi (1732–1788) je po bitki pri Dubici umrl za posledicami ran 5. junija 1788 v Zagrebu. <http://free-vk.htnet.hr/nustar/kratka.htm>; http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_11042 – april 2017.

²⁰⁴ Jožef, s polnim imenom Jožef Karel (1734–1776), je leta 1738 upodobljen skupaj z leto dni starejšim bratom kot štiriletni otrok, kar pomeni, da se je rodil leta 1734 (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 907; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 141). Podatek o starosti se ujema s podatkom, da mu je bilo leta 1750 ob zaključku novomeške gimnazije 16 let; gimnazijski katalog ga imenuje Karel Jožef (Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 398). Zatem je študiral na višjih študijih v Gradcu in vse kaže na to, da mu najprej ni bila namenjena vojaška kariera. Prejkone bi moral postati naslednik na Ponikvi, saj se je starejši brat podal v duhovniški poklic. Po štajerski imenjski knjigi je namreč Jožef Karel pridobil Ponikvo na sodni dražbi po materi in jo prepustil (cediral) bratu Francu Rajmundu. Toda nazadnje se je ob končni delitvi zapuščine leta 1774 zadovoljil z denarjem (Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 268). Podatki o njegovi častniški karieri so protislovni. Po rodovniku, ki ni nastal pred letom 1779, je kot praporščak služboval v Beckovem polku in umrl samski (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). V resnici je zapustil vojsko in se leta 1775 na Dobrni odpovedal dediščini v korist brata Avguščina, dobrnskega graščaka, pri katerem se je zadrževal in si izgovoril običajno dosmrtno oskrbo. Njegova življenjska pot se je iz neznanega razloga končala manj kot pol leta pozneje, 9. februarja 1776, v neki zasebni hiši pri Radečah, na drugem, štajerskem bregu Save. Pri Sv. Petru v Radečah so ga tudi pokopali. Natančneje o njem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 268–269.

²⁰⁵ Nemara je bil nekaj let prej res ranjen in je zato zapustil vojsko, nečak Franc Ksaver pa se je pri navedbi bitke in časa krepko uštel. Zadnje preseneča tem bolj, ker je imel nečak ob Jožefovi domnevni smrti (kmalu po letu 1788) že petnajst let. Toda prav tedaj je bil več let zdoma, v šolah.

²⁰⁶ Točne podatke o vojskovanju pri Novem in Dubici in o obeh poveljnikih je Franc Ksaver zlahka našel v literaturi. Presenečata točna datuma, ko sta bila njegova dva strica Rajmund in Jožef ranjena in sta umrla, kar je po vsem sodeč pritaknil dogodkom na osnovi sklepanj in nezanesljivega spomina.

²⁰⁷ *Kajetan* naj bi se po materinem zapuščinskem inventarju rodil 18. novembra 1746 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Njegovo polno ime je bilo *Kajetan Oto*. Zadnjič ga potrjeno zasledimo kot živega leta 1774, najprej ob delitvi zapuščine po starših, ko je kot nadporočnik služboval v Steinovem polku, nato pa je sopodpisal še pogodbo o vzdrževanju gluhega brata Antona. Natančneje o njem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 273–274.

²⁰⁸ Avstrijski feldmaršal Dagobert Sigmund von Wurmser (1724–1797) je alzaško mesto Wissembourgh naskakoval dvakrat, obakrat jeseni 1793. Franc Ksaver se je očitno zmotil v letnici, pri čemer ni ničesar znanega o udeležbi njegovega strica *Kajetana* v kateri od obeh bitk. O wissembourških bitkah: [https://en.wikipedia.org/wiki/First_Battle_of_Wissembourg_\(1793\)](https://en.wikipedia.org/wiki/First_Battle_of_Wissembourg_(1793)); [https://en.wikipedia.org/wiki/Second_Battle_of_Wissembourg_\(1793\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Second_Battle_of_Wissembourg_(1793)) – april 2017.

²⁰⁹ *Maks* oziroma Maksimilijan (1756–1830) je po materinem zapuščinskem inventarju prišel na svet 12. oktobra 1756 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Najverjetneje je tako kot šest starejših bratov končal jezuitsko gimnazijo v Gradcu, kjer ga leta 1776 srečamo na višji študijski stopnji filozofija. Tisto leto so se dvajsetletniku odpovedali kar trije varuhi, potem ko je povsem zanemaril študij, padel v slabo družbo, obiskoval krčme in plesišča, se zapletal v pretepe in zveze z ženskami ter bil zato deležen graje oblasti. Slednjič je varuštvo nad njim prevzel brat Janez Nepomuk, ki ga je očitno tudi poslal v kadetnico. Ko je *Maks* leta 1780 dosegel polnoletnost, je bil namreč kadet v Rislovem pehotnem polku, o nekdanjem lahkomišelnem življenju pa naj ne bi bilo več sledu. Poleg brata Avguščina, graščaka na Dobrni, se je edini oženil, in sicer 21. oktobra 1782 v Gradcu z Ano Marijo Dissler (1759–1792), hčerko izdelovalca pahljač Johanna Disslerja in Katarine, rojene

kot general podmaršal (*Generalfeldmarschallieutenant*) umrl 23. julija 1819 v 73. letu v Požunu [Bratislavi] na Ogrskem. Njegovi vojni tovariši so mu postavili spomenik, na katerem so proti koncu epitafa naslednje [str. 38] vrstice: »23. julija 1819 je bilo z vojaškimi slovesnostmi, primernimi njegovim častem, pokopano telo v 73. letu življenja umrlega cesarsko-kraljevega podmaršala Petra barona *Dienersberga*«. ²¹⁰ Izobrazbo je pridobil na vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu, kamor so ga leta 1753 spravili štajerski deželni stanovi. V letu 1768 je kot poročnik vstopil v cesarsko-kraljevi kirasirski polk vojvode Jung-Modena in v tem času pokazal svoj vojaški talent v vseh vojnih pohodih in častno. Pridobljeno slavo, da je tudi kot vojščak spoštoval in cenil človečnost, je ob iskrenem žalovanju [str. 39] svojih prijateljev odnesel s seboj v grob. ²¹¹ Njegovo znatno premoženje je po oporoki dedoval njegov naravni sin Peter Fischer, praporščak pri [polku] »vacant *Duka* 1819«. ²¹²

Heininger. Njegova veja je usahnila, saj z ženo v slabih desetih letih zakona nista imela otrok. Ob ženini smrti 8. julija 1792 je bil Maksimilijan mitninski prejemnik. S cestne mitnice je pozneje presedlal na mesto administracijskega akcesista; o njem so nadrejeni menili, da je v službi prizadeven in spreten, a v moralnem pogledu nepoboljšljiv. Službovanje je končal kot prejemnik na carinski postaji Karlau pri Gradcu. Umrl je pri 74-ih kot zadnji od bratov, in to 8. februarja 1830 v Gradcu zaradi oslabelosti. Natančneje o njem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 274–275.

²¹⁰ Peter baron Dienersperg (1744–1819) je naredil bleščečo častniško kariero in si kot edini od Valvasorjevih potomcev prislužil geslo v Wurzbachovem avstrijskem biografskem leksikonu, ki kot datum smrti navaja 21. julij 1819 (Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Dritter Theil*, str. 285). Po sporočilu Državnega arhiva v Bratislavi njegova smrt ni vpisana v nobeno od tamkajšnjih mrliških matic; očitno so jo zapisali v eni od vojaških matičnih knjig. Tudi o epitafu ni za zdaj znanega ničesar.

²¹¹ Po viru druge roke je bil rojen 24. marca 1746 (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg). Wurzbachov biografski leksikon navaja samo rojstno letnico 1746 in netočen kraj rojstva Celje. Letnica rojstva ni pravilna, saj je Peter že leta 1768 s krstnim listom izkazal doseženo polnoletnost 24 let. Rodil se je torej leta 1744, kar je tudi logično glede na izpričana rojstna datuma bratov Franca Ksaverja Avguština (28. avgust 1742) in Kajetana (18. november 1746). O njegovem zgodnejšem šolanju ni podatkov. Pri petnajstih je 23. maja 1759 vstopil na vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu, v omenjeni kirasirski polk pa 29. junija 1767. Sodeloval je v bavarski nasledstveni vojni 1778–79 in se najbolj proslavil v vojnah s Francozi, ko se je strmo vzpenjal po častniški lestvici. Po zmagi pri Aachnu (1793), kjer je njegov eskadron zajel sovražnikov štab, je leta 1794 postal major, po vnovičnih vojaških uspehih že leta 1800 generalmajor in leta 1809 dosegel tretji najvišji vojaški čin, naslov podmaršala (*Feldmarschalleutnant*). Isto leto se je upokojil in nazadnje živel v Požunu, današnji Bratislavi, kjer je 21. julija 1819, star 75 let, tudi umrl. Natančneje o njem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 272–273.

²¹² Če se ne bi ohranila Dienerspergova rodbinska kronika, ne bi najverjetneje nikoli izvedeli za Petra Fischerja (1801–1896), ki je tako kot njegov nezakonski oče postal častnik. V bratislavskih arhivih namreč ni najti oporoke niti kakšnih drugih zapisov v zvezi z zapuščino Petra barona Dienersperga. Njegov pranečak Franc vitez Gadolla (1797–1866) v rokopisnem elaboratu o rodbini Dienersperg (po 1860) sicer pravi – v posrečeni besedni igri –, da je dediščino »ujel« nezakonski sin Fischer: »ein Seitenkind Fischer, der die Erbschaft gefischt hat«, toda tak podatek bi bil absolutno premalo za uspešno identificiranje Dienerspergovega nezakonskega sina s pogostim imenom in priimkom Peter Fischer. Kot kadet Dukovega, tj. 39. ogrskega pehotnega polka, je Fischer v vojaških šematizmih dejansko izpričan od leta 1821, torej dve leti po očetovi smrti, praporščak pa je postal dobro leto pozneje. Ob raziskovanju Fischerjeve življenjske poti se je sicer dolgo zdelo, da ne gre za pravo osebo in da je njegov bratranec Franc Ksaver napačno sklepal, da gre za sorodnika, zgolj iz častnikovega imena in priimka, ki ga je našel v vojaških šematizmih. Peter Fischer je bil namreč o svojem izvoru zelo skrivnosten in tako je samo vztrajno preverjanje razpoložljivih podatkov končno potrdilo, da gre res za Dienerspergovega sina. V Petrovi častniški karakteristiki najdemo več zavajajočih in protislovnih podatkov o njegovem izvoru, ki so se nazadnje pokazali kot izmišljeni. Tako se v rubriki o socialnem izvoru pojavljajo navedbe: sin oficirja, sin stotnika, sin pokojnega polkovnika Fischerja (!), vendar takšne osebe v avstrijski vojski nikoli ni bilo. Rodil se je v Veszprému nezakonski materi Marianne Schlicher, ki se je bržkone pozneje poročila z nekim Fischerjem, kot kraj rojstva pa je prav zato navajal Laufen v Švici. Po svojem očetu Petru baronu Dienerspergu je nesporno podedoval vojaške sposobnosti, saj službene karakteristike vseskozi poudarjajo njegove vsestranske sposobnosti, nadarjenost, bistrost, dober značaj, sproščenost in veselo naravo. Leta 1853 je slednjič napredoval do polkovnika in štabnega častnika 52. pehotnega polka in se leta 1855 v Budimu upokojil. Kot upokojeni polkovnik je živel še dobrih štirideset let, nazadnje na Dunaju, kjer je preminil v visoki starosti 95 let. O njem natančneje: Golec,

[SLIKOVNA PRILOGA 23]

Dvorec Ponikva po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 48a).

Najstarejši sin *Petra Dominika* z imenom *Sigmund* si je izvolil duhovni stan, postal duhovnik, se običajno zadrževal pri bratih ali sorodnikih in umrl leta 1811 na Dobrni poleg [dvorca] *Dobrna* (*in Doberna nächst Neühaus*), kjer je imel hrano in stanovanje pri tamkajšnjem župniku Francu Perkanu.²¹³ Sin *Franc Seraf*, pravzaprav prvi v civilnem stanu, je po očetovi smrti prevzel Ponikvo in tam živel več let. Samo zato, ker se je naveličal podeželskega življenja, je posest Ponikva in imenje Selce prepustil svojemu bratu *Francu* [str. 40] *Ksaverju Avguštinu*, in to za toliko, kolikor je dobil za svojim očetom.²¹⁴ Umrl je samski leta 1812 v Celju.²¹⁵ Drugi sin v civilnem stanu se je imenoval *Anton*, bil je gluhonem in se je do svojega konca leta 1807 zadrževal deloma pri bratih in deloma pri sorodnikih na Kranjskem.²¹⁶ Tretji sin v civilnem stanu

Valvasor, njegove korenine, str. 288–291.

²¹³ Po nekrologiju lavantinske škofije se je Sigmund (1732/33–1801) rodil že leta 1732, torej še v letu poroke svojih staršev, kar se ujema tudi s podatkom iz kataloga novomeške gimnazije, da mu je bilo leta 1749 ob zaključku šolanja 17 let. Portret iz leta 1738 mu daje pet let (roj. 1733). Očitno se je edini med brati šolal tudi v župnijski latinski šoli v Rušah (od 1744). Po gimnaziji je študiral v Gradcu, kjer je končal tudi moralno teologijo. Mašniško posvečenje je prejel 18. septembra 1756 od svojega škofa ordinarija v Gorici. V duhovniškem poklicu se bržčas ni dobro počutil ali znašel, saj je vse življenje – kljub plemiškemu rodu in pridobljenemu baronskemu naslovu – ostal le beneficiat in duhovni pomočnik, največ časa v Šmarju pri Jelšah, kot grajski duhovnik – sacelan pa v dveh Dienerspergovih dvorcih: na rodni Ponikvi in pri stričevi družini na Taboru pri Vojniku. Pri navedbi letnice njegove smrti se je nečak Franc Ksaver uštel za celo desetletje. Sigmund je namreč umrl že 12. februarja 1801 na Dobrni za prisadom, po mrliški matici star 67 let. O njem natančneje: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 267–268. – Župnik Franc Perkan je služboval na Dobrni od leta 1785 do 1810, nato pa do smrti leta 1820 v Vojniku (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 330).

²¹⁴ Franc Serafin ali kratko Franc (1740/41–1808) se je rodil najpozneje v začetku leta 1741, in sicer glede na navedbo v oporoki, datirani 20. februarja 1801, da je tedaj že dopolnil 60 let. Skupaj z malo mlajšim bratom Francem Ksaverjem Avguštinom (1742–1814) se je leta 1754 znašel v prvem razredu graške jezuitske gimnazije. Logično je, da je Franc kot starejši ostal na Ponikvi in da je Avguštin moral zdoma. Francu gospodarjenje na zemlji morda že od začetka ni najbolj dišalo. Ponikvo, ki ji je Franc dodal še bližnje, z nakupom pridobljeno imenje Selce (gornino), je od njega leta 1786 kupil brat Avguštin, tedaj graščak na Dobrni (natančni podatki o pogodbi: Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 67). Letnico menjave lastnikov 1787 navaja štajerska deželna deska, bržkone pa je bila kupoprodaja sklenjena prej. V zapuščinskem inventarju Franca Rajmunda iz leta 1812 je namreč navedena zadolžnica za 7500 goldinarjev z datumom 5. februar 1786, vpisana na posest Ponikva. Očitno Avguštin bratu ni v celoti izplačal kupnine. O Francu Serafinu natančneje: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 271–272.

²¹⁵ Umrl je štiri leta prej, 23. avgusta 1808, po celjski mrliški matici zaradi prisada in star 60 let (NŠAM, *Matične knjige*, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 11). V resnici je bil kakšnih osem let starejši (gl. prejšnjo opombo).

²¹⁶ Anton (1737–1797) je bil petorojenec in tretji Dienerspergov odrasli sin, v družini drugi s tem imenom, saj je njegov soimenjak umrl. O času njegovega rojstva je veliko zanesljivejši vir napis na dvojnem portretu iz leta 1738, na katerem je kot enoletni otrok upodobljen z dveletno sestro Marijo Ano (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 908; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 140), kakor navedba v novomeški mrliški matici, po kateri naj bi mu bilo ob smrti 29. julija 1797 že 65 let in bi se torej moral roditi leta 1732 (KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, pag. 50; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382). Pri letnici smrti se je nečak Franc Ksaver uštel za deset let. Kdaj je Anton postal gluhonem, viri ne povedo, pa tudi stopnja njegove telesne okvare poraja vprašanja. Dejstvo je, da zaradi nje leta 1766 kot edini od desetih bratov ni postal baron (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766); prim. Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 229). Znano je tudi, da je imel težak značaj in je zato potreboval stalen nadzor. Njegova brata graščaka, ponikovski Franc Rajmund in dobrnski Avguštin, sta leta 1774 na Ponikvi sklenila pogodbo o Antonovem dosmrtnem vzdrževanju iz dohodkov od dediščine, ki so jo podpisali vsi polnoletni bratje. Anton se je po tem dogovoru izmenično zadrževal na Ponikvi in Dobrni (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774). Ko so se ga sorodniki slednjič naveličali, se je v skladu s pogodbo znašel v oskrbi pri tujih ljudeh, pri novomeških frančiškanih, kjer je tudi umrl, in sicer za vodenico. Morda je bila izbira Novega mesta stvar dogovora s sestrično Jožefo grofico Paradeiser z Gracarjevega turna, soprogo novomeškega

je bil *Janez Nepomuk*, izjemno sposoben poslovnež. Čeprav se je zelo pozno posvetil političnim poslom, je s svojo strogo pravičnostjo in preizkušenim poslovnim znanjem prišel v kratkem tako daleč, da so ga leta 1796 postavili že za okrožnega glavarja v Celju. Na tem mestu je ostal do leta 1809, ko so ga premestili k deželnemu guberniju, in je kot cesarsko-kraljevi gubernijski svétnik [str. 41] umrl samski leta 1811.²¹⁷

[SLIKOVNI PRILOGI 24 IN 25]

Leta 1738 so bili upodobljeni vsi štirje tedaj živeči otroci Petra Dominika in Jožefe Katarine pl. Dienersperg, od katerih so trije dečki odrasli. Na prvem portretu sta petletni Sigmund in štiriletni Jožef, na drugem pa dveletna Marija Ana in enoletni Anton (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 907 in S 908, foto Bojan Salaj).

Končno se je četrti v civilnem stanu, dejansko pa deseti sin *Petra Dominika, Franc Ksaver Avguštin baron Dienersberg*, kot edini od desetih sinov *Petra Dominika* oženil in zapustil legitimne dediče.²¹⁸ V Celju je posedoval dve hiši: tisto na Trgu je kupil leta 1795 od barona *Contija*,²¹⁹ drugo na Gosposki ulici pa je leta 1800 skupaj z 20.000 aktivnega kapitala in gospostvom Ranšperk podedoval po svojem bratrancu Francu Antonu Führerju pl. Führenbergu.²²⁰ Poleg tega je leta 1804 kupil zelo lepo, takoj iz

okrožnega zdravnika dr. Franca Sedeja. Natančneje o njem: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 270–271.

²¹⁷ Janez Nepomuk (1745–1810) se je glede na rojstni letnici bratov Petra (1744) in Kajetana (1746), med katerima je bil vedno naveden, in glede na to, da je v materinem zapuščinskem inventarju (1769) uvrščen med polnoletne sinove, rodil leta 1745. Leta 1758 je začel v Gradcu obiskovati gimnazijo, ni pa znano, ali je študij nadaljeval in kje vse se je zadrževal, preden je leta 1797, star dobrih petdeset let, postal celjski okrožni glavar. Leta 1773 je potrjeno živel doma na Ponikvi, šest let pozneje (1779) pa ga srečamo na gospostvu Vitanje, ki ga je očitno upravljal za bratranca Marijo Jožefa barona Dienersperga. Okrožni glavar v Celju je bil skoraj dvanajst let, do premestitve v Gradec jeseni 1808 na mesto gubernijskega svétnika. Življenjsko pot je sklenil kot gubernijski svétnik 14. marca 1810. Umrl je za prsno vodenico, po mrliški matici star 62 let, dejansko pa je bil tri leta starejši. O njem natančneje: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 273.

²¹⁸ Franc Ksaver Avguštin, kratko Avguštin (1742–1814), pravnuk Janeza Vajkarda Valvasorja, je praoče vseh danes živečih potomcev kranjskega polihistorja. V resnici se je oženil – ni pa imel potomcev – tudi njegov najmlajši brat Maksimilijan, kar je nečak Franc Ksaver vsekakor vedel, saj je še študiral v Gradcu, ko je umrla stričeva žena (gl. op. 209).

²¹⁹ Kot lastnik hiše št. 10 je leta 1783 izpričan Janez baron Conti. Po J. Orožnu sta jo od njega konec 18. stoletja kupila Franc Ksaver (Avguštin) baron Dienersperg in njegova žena Jožefa, za njima pa sta bila lastnika Ignacij Senčar in dr. Maks Andree, ki je umrl najpozneje leta 1840. J. Orožen, *Posestna in gradbena*, str. 23.

²²⁰ J. Orožen kot lastnika hiše št. 15 navaja leta 1783 Franca Antona pl. Führenberga. Hišo naj bi od njega kupil Anton pl. Dienersperg, po njem pa podedoval Franc (Ksaver) Avguštin pl. Dienersperg. Pred letom 1814 jo je z nakupom pridobil Vincenc Novak. J. Orožen, *Posestna in gradbena*, str. 27. Omenjeni Anton je lahko samo Avguštinov gluhonemi brat, na čigar ime se je očitno glasila kupna pogodba in ki je umrl leta 1797 v Novem mestu. – Führenberg je bil v resnici le Dienerspergov daljni sorodnik, kar pove Franc Ksaver sam v nadaljevanju pri opisu Ranšperka (str. 49), razkrije pa tudi sorodstveno razmerje: hči prvega štajerskega Dienersperga, Avguštinovega pradedca Ditriha, se je omožila z (vitezom) Führerjem pl. Führenbergom (str. 27). Vendar je Dienerspergovo dedovanje temeljilo na sorodstvu po materi Franca Ksaverja, Jožefi pl. Brandenau Mühlhoffen, katere babica Rozalija pl. Curti Francini, rojena pl. Führenberg, je bila sestrična Franca Antona pl. Führenberga; to povezavo je ugotovil Dienerspergov nečak, domoznanec Franc vitez Gadolla (StLA, A. Führer von Führenberg, K 1, Stammbaum der Führenberg). – Franc Anton pl. Führenberg je umrl v Celju 30. avgusta 1800 v starosti 58 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 231). Za sedem let ga je preživela mati Katarina, ki je umrla v isti hiši 31. julija 1807, stara 87 let (prav tam, pag. 334). Po deželni deski je Franc Avguštin postal dokončno lastnik šele leta 1806 oziroma formalno v začetku leta 1807 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 576–577, Hauptbuch 11, fol. 145; LT I, 6. Umschreibungsquatern, fol. H 23–27). Posest je imela čednih 121 funtov in pol dominikalnega donosa ter 54 funtov rustikalnega (prav tam, LT II, Hauptbuch 11, fol. 145). Ranšperk je stal v naselju Rupe pri Šmartnem v Rožni dolini. Več o dvorcu gl. pri Dienerspergovem opisu Ranšperka (str. 48–50).

Celja ležečo posest [Zgornji] Lanovž (*Gut Lanhof*)²²¹ in bil torej lastnik gospostev in posesti *Dobrna*, ki jo [str. 42] je leta 1770 kupil za 26.000 goldinarjev konvencijske valute²²² na javni dražbi prek svoje tete Marije Terezije baronice *Dienersberg* s Tabora;²²³ Ranšperka, ki ga je podedoval po svojem bratrancu Führenbergu, kot je bilo prej povedano na drugi strani,²²⁴ Ponikve s Selcami, ki jo je ob zelo ugodnih pogojih dobil v last za 22.000 goldinarjev konvencijske valute od brata *Franca Serafa*,²²⁵ in končno [Zgornjega] Lanovža, ki ga je, kot že vemo, kupil leta 1804 v zelo rušljivem stanju od nekega gospoda Kniebergerja za 20.000 goldinarjev.²²⁶ Posest [Zgornji] Lanovž je bila njegovo priljubljeno bivališče, zanjo je porabil zelo veliko, tako vrt kot stavbe je čudovito uredil, naredil sprehajališča (*Spaziergänge angelegt*) [str. 43] in pri tem nasploh skrbel za koristno in prijetno. Žal je v tem domovanju užival le deset let, kajti umrl je 6. maja 1814 v starosti 72 let,²²⁷ saj je bil rojen 28. avgusta

²²¹ Letnico nakupa 1804 navaja poleg Schmutza tudi Pirchegger (*Die Untersteiermark*, str. 182), po deželni deski pa je Dienersperg postal lastnik že jeseni 1803 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 511; Hauptbuch 11, fol. 123). Zgornji Lanovž je Dienerspergu prodal Jurij Kienberger; iz deželne deske je razvidno zgolj, da je bila kupnina v celoti poravnana, ne pa tudi njena višina. Franc Ksaver je skoraj vse védenje o dvorcu (str. 53–54) črpal iz Schmutza (*Historisch Topographisches Lexicon. Zwejter Theil*, str. 365–366). Zgornji Lanovž, danes tako rekoč sredi Celja, je stal tedaj severozahodno od mesta. Več o dvorcu gl. pri Dienerspergovem opisu Zgornjega Lanovža (str. 53–54).

²²² Konvencijska valuta (*Conventionalmünze*) je bila denar, ki so ga kovali iz kurantnega srebra od leta 1753 do uvedbe avstrijske valute leta 1857.

²²³ Usoda Dobrne je bila po smrti zakoncev Janeza Gašperja viteza Brandenaua (1702–1765) in Maksimilijane Karoline, rojene pl. Curti Francini (ok. 1714–1766), zelo negotova. Varuh Brandenauovih sirot je postal Avguštinov stric Donat Alojz baron Dienersperg, lastnik bližnjih dvorcev Tabor in Socka pri Vojniku, poročen z njihovo teto Marijo Terezijo, domačo hčerko pl. Brandenauovo z Dobrne. Ostareli baron in njegova soproga sta po svoje tudi »zakrivila« priženitev ponikovskega nečaka Avgušтина barona Dienersperga na dobrnski grad. Stric je namreč Avguštinu občasno zaupal vodenje gospodarstva na Dobrni, tako da se je mladenič po več dni zadrževal pri osirotelih Brandenauih in je tam že pred poroko dodobra spoznal svojo bodočo soprogo, leto dni mlajšo gospodično Marijo Jožefo (1743–1818), nečakinjo stričeve žene. Medtem ko je varuh podpiral ponudbo treh Brandenauovih polnoletnih hčerk, da bi skupaj prevzele posest in izplačale sorojence, se je kurator zavzel za prodajo Dobrne na javni dražbi. Ko je slednje prišlo na uho bližnjemu sosedu Antonu Karlu baronu Adelsteinu, gospodarju posesti Dobrnica pri Dobrni, se je spomladi 1769 brž ponudil za kupca. Valvasorjev pravnik Avguštin s Ponikve, ki se je že videl kot Jožefin soprog in novi dobrnski graščak, je takoj zatem 25. maja 1769 dobil od svoje matere posojilo 15.000 goldinarjev (predtem je namreč prodala Spodnjo Sevnico in Klevišče), da bi izplačal bodoče svake in svakinje, kar je bilo očitno pogodu vsem v Brandenauovi družini. V zaostrenih odnosih med Adelsteinom na eni strani ter Brandenaui in Dienerspergi na drugi je v dobrnskih toplicah prišlo poleti do incidenta, zaradi katerega Avguštin po odločitvi deželnega glavarja ni smel stopiti na tla gospostva Dobrna, vse dokler niso izpeljali javne dražbe. Dobrno je kot najboljša ponudnica kupila za 22.000 goldinarjev »skupna teta« Marija Terezija baronica Dienersperg. Po samo dveh mesecih in pol lastništva je posest z gradom 23. januarja 1770 prodala Avguštinu, potem ko je bilo vse že dogovorjeno za njegovo poroko z Jožefo. To so praznovali dober mesec pozneje, 25. februarja 1770, na Dobrni. Dejanji sta bili torej sestavni del poročnega manevra. Dvojna teta baronica Dienersperg je z odkupom na dražbi rešila domačo Gačnik-Brandenauovo posest in jo s (pre)prodajo izročila skorajšnjemu ženinu svoje nečakinje. Kot vse kaže, so tetino ime uporabili za krinko, bržčas zato, da bi odvrnili konkurente, saj je kot domača hči najverjetneje imela predkupno pravico. Avguštin je bil nato dobra tri leta varuh ženinih mladoletnih sorojencev, ob dosegu polnoletnosti pa jim je izplačal dediščine. Natančno o tem: Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 426–432. – Po štajerski imenjski knjigi je Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg leta 1772 (tj. letnica vpisa) z nakupom pridobil posest Dobrna (*Gut Neuhaus*) z dobrimi 215 funti dominikalnega in 57 funti rustikalnega donosa od Marije Terezije baronice Dienersperg (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 68), ta pa je posest pokojnega Jožefa Gašperja pl. Brandenaua kupila na dražbi (prav tam, str. 69).

²²⁴ Mišljena je prejšnja stran 41.

²²⁵ Gl. op. 214.

²²⁶ Gl. op. 221.

²²⁷ Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg je omenjenega dne umrl v dvorcu Zgornji Lanovž, Lava št. 13; celjska mrliška matica mu daje 73 let, kot vzrok smrti pa je navedena oslabeledlost (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 76).

1742 na Ponikvi.²²⁸ Njegova ovdovela soproga Jožefa, rojena pl. *Brandenau Mühlhoffen*, iz zelo stare viteške rodbine²²⁹ – Krištof Brandtner pl. *Brandenau* se je že leta 1520 oženil z Marjeto, hčerko gospoda Jurija pl. Herbersteina (glej *Hübnerjeve Genealoške tabele*)²³⁰ – mu je sledila čez štiri leta in umrla v Celju 23. marca 1818.²³¹ Rodila se je 29. decembra 1743 na Dobrni.²³²

[SLIKOVNA PRILOGA 26]

Valvasorjev pravnik Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (1742–1814), »družinski absolutist« in prednik vseh danes živečih polihistorjevih potomcev (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 962, foto Bojan Salaj).

[SLIKOVNA PRILOGA 27] Njegova žena Jožefa, rojena pl. *Brandenau Mühlhoffen* (1743–1818) (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 965, foto Bojan Salaj).

Da bi imeli boljše védenje o prejšnjih lastnikih teh [str. 44] štirih prvoimenovanih posesti, sledi tukaj njihov kratki opis.

Dobrna (Neuhaus): ta trdnjava, ki stoji na visokem hribu med Lembergom in Velenjem, je bila prvotno izvorni dom (*das Stammenhaus*) starega rodu gospodov pl. Neuhausov,²³³ za tiste čase je bila dobro utrjena, s tremi vhodi (*Eingangsthorn*), dviznim mostom, lastno orožarno (*Ristkammer*), različnimi starimi topovi (*Luntengeschütz*) in z velikim podzemnim zaporom (*Gefängnis – Burgverließ*).²³⁴ Ta trdnjava je bila dolga leta last omenjenih vitezov pl. Neuhausov, končno pa jo je zadnji lastnik

²²⁸ Za datum rojstva je edini vir navedba sina Franca Ksaverja, saj so ponikovske matične knjige pogorele. V rodovnikih se pojavlja tudi letnica 1743 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1), v Lazarinjevi genealoški zbirki pa najdemo datum 28. marec 1743 (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg).

²²⁹ Jožefa oziroma Marija Jožefa je bila hči Janeza Gašperja pl. (viteza) Brandenaua in Maksimilijane Karoline, rojene pl. Curti Francini; z Dienerspergom se je omožila 25. februarja 1770 v župnijski cerkvi na Dobrni (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1; prav tam, H 20, poročni list 23. 11. 1835). V resnici je imela piščeva mati plitve plemiške korenine. Utemeljitelj plemiške rodbine *Brandenau* je bil namreč Johann Brandtner, sodeč po literaturi tajni svétnik in predsednik notranjeavstrijske dvorne komore, poplemeniten šele leta 1651 s predikatom »v. *Brandenau auf Milhofen*«; tedaj ali predtem je opravljal službo oskrbnika pri grofih Dietrichsteinih (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 292; Frank, *Standeserhebungen. I. Band*, str. 121). Kot priča izvirnik plemiške diplome in prošnje za poplemenitev, je bil Brandtner dejansko samo Dietrichsteinov dolgoletni oskrbnik, njegov gospod Sigmund Ludvik grof Dietrichstein pa tajni svétnik in predsednik dvorne komore. Grof je Brandtnerja, ki je medtem pridobil nekaj funtov imenjske rente, vpisane v štajersko imenjsko knjigo, predtem že sam poplemenitil, cesar Ferdinand III. je dejanje nato potrdil in prosilcu podelil predikat »von Prandtenau auf Milhofen« (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Prandtner von Prandtenau auf Milhofen, Johann, 9. IX. 1651; prim. prepise tega in drugih poplemenitvenih aktov v: StLA, A. Brandner von Brandenau, K 1, H 2). Jožefa, poročena baronica Dienersperg, je bila pravnukinja Johanna Brandtnerja (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 292).

²³⁰ Ni jasno, kje je Franc Ksaver našel domnevnega prednika Krištofa Brandtnerja pl. Brandenaua, vsekakor pa ne v Hübnerjevih Genealoških tabelah (*Hübner's Genealogische Tabellen*), na katere se je skliceval. Na rodovniku grofovske rodbine Herberstein je v 16. stoletju sicer res izpričana neka Marjeta, poročena Prandtner, hči Jurija Sigmunda (1518–1578), ki pa se glede na genealoške podatke svojega očeta ni mogla poročiti že leta 1520 (https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Herberstein,_das_Haus_Genealogie – april 2017).

²³¹ Jožefa baronica Dienersperg je preminila v starosti 75 let v Celju št. 40, po mrliški matici za oslabelostjo (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 141).

²³² Sin Franc Ksaver je podatek o njenem krstu zlahka našel v danes neohranjeni krstni matici župnije Dobrna, ki je navajala krstno ime Marija Frančiška Jožefa. Pozneje (1893) ga je po krstni matici objavil I. Orožen (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 336).

²³³ Vitezi Neuhausi se pojavljajo v listinah od leta 1224, zadnji tega rodu pa je bil Franc, po katerem je gospostvo s toplicami leta 1605 prevzela sestra Regina Putterer (Saurau) (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 220–221).

²³⁴ O arhitekturni podobi gradu Schlangenburg gl. Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 32–33.

Franc pl. Neuhaus zaradi dolgov prodal vitezu Janezu (*Hansu*) Gačniku (*Gaitschnig*)²³⁵ in ta naprej svojemu bratu [str. 45] Matiji Gačniku, ki je izstopil iz službe podpolkovnika²³⁶ in imel za ženo neko pl. Sibeničkijevo (*Sibenitschky*).²³⁷ Matija Gačnik je, kot priča v kamen vsekana letnica 1624, na novo zgradil kopališko stavbo na Dobrni,²³⁸ in taisti Matija Gačnik je v času, ko so uporni kmetje napadli kartuzijo Žiče ter umorili tamkajšnjega priorja, prihitel s svojimi ljudmi na pomoč in vodjo tega krdela lastnoročno ustrelil pred glavnim vhodom v Žiče.²³⁹ Matija Gačnik, gospod na Dobrni, Šratneku (*Schrottenegg*)²⁴⁰ in Taboru,²⁴¹ je [str. 46] na stare dni po originalni cesiji z dne 24. aprila 1643 izročil svoje glavno domovanje (*Hauptsitz*) Dobrna

²³⁵ V štajerski imenjski knjigi ni vpisov o Dobrni za čas pred letom 1610, ko je Rozina baronica Saurau, rojena pl. Neuhaus, gospostvo z 90 funti imenjske rente prenesla nase z Janeza Franca pl. Neuhausa, nato pa ga je leta 1617 prodala Janezu Gačniku (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 275). Dejansko sta ga, kot priča kupoprodajna pogodba, skupaj s soprogom Rudolfom prodala Gačniku že leta 1613 (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 177).

²³⁶ Iz imenjske knjige ni razvidno, kdaj je prišlo do prenosa med bratoma, saj vpisu o prodaji gospostva Janezu leta 1617 sledi neposredno vpis, da je gospostvo s 102 funtoma imenjske rente po svojem očetu Matiji prevzel Janez Matija Gačnik (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 275). Matija Gačnik (*Mathes Gaitschnig*) je kot nekdanji častnik in novopečeni dobrnski graščak leta 1619 dosegel pri kralju in deželnem knezu, skorajšnjem cesarju Ferdinandu II., potrditev grba in povzdignitev v plemiški stan (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Gaitschnig, Mathes, 24. VI. 1619). Matijev podpolkovniški čin je navedel šele sin Janez Matija leta 1666 v prošnji za izboljšanje grba in spremembo plemiškega naslova; v tej je tudi zapisal, da je bil njegov oče od mladih let vojak, in sicer na ogrski meji in v Vojni krajini, vojne zasluge pa si je pridobil zlasti med furlansko vojno, tj. drugo avstrijsko-beneško vojno (1615–1617), med katero si je prislužil omenjeni čin (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Schlangenberg auf Schlangenburg, Johann Mathias, 29. VI. 1666, fol. 21v).

²³⁷ Ni gotovo, ali je Matija ob poplemenitvi leta 1619 že bil poročen s Sibeničkijevo, hčerko graščaka Štefana na bližnjem Taboru pri Vojniku (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 178). Potrditev, da je bila Matijeva žena res Štefanova hči, najdemo v plemiški diplomi njunega sina Janeza Matije leta 1666, kjer prav tako ni navedena z osebnim imenom, kot tudi ne v prošnji (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Schlangenberg auf Schlangenburg, Johann Mathias, 29. VI. 1666, fol. 3v, 21v). Štefan Sibenički je po štajerski imenjski knjigi kupil Tabor s 64 funti imenjske rente leta 1603 od Morica Welzerja (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 382). Ko je bil leta 1613 povzdignjen v plemiški stan, ne izvemo iz kratke plemiške diplome nič konkretnega, samo meč s sulico v izboljšanem grbu kaže na vojaško službo (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Sibeniki (sic!), Stefan, 6. IX. 1613; prim. Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 1). – Po nagrobniku, ki je nekoč stal v dobrnski župnijski cerkvi, je Marjeta Gačnik, rojena Sibenički, umrla 2. marca 1631 na Dobrni. Nenavadno je, da Franc Ksaver baron Dienersperg ne bi vedel za ta nagrobnik (in s tem za Marjetino ime), o katerem še v drugi polovici 19. stoletja poročata K. Tangl (1852) in I. Orožen (1893). Od njiju poznamo tudi vsebino Matijevega nagrobnika v isti kapeli: umrl je 22. januarja 1647 na Šratneku (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 188; I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 305).

²³⁸ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 179; J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 282.

²³⁹ Gre za dogajanje med štajerskim kmečkim uporom leta 1635, vendar žički prior tedaj ni izgubil življenja (o tem gl. zlasti Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, str. 386–389; Koropec, *Mi smo tu*; Grafenauer, *Kmečki upori na Slovenskem*, str. 271–303). Matija Gačnik se v znanih virih pojavi šele po zatrtju upora kot preiskovalni komisar (Koropec, *Mi smo tu*, str. 199, 208, 210). Tangl (1852), ki isto zgodbo postavlja v leto 1635, se je po vsej verjetnosti oprl samo na Dienerspergovo rodbinsko kroniko, čeravno dodaja, da je Gačnik ustrelil poleg vodje upora več njegovih pomočnikov, druge upornike pa pognal v beg (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 186). Franc Ksaver je zrno resnice skoraj brez dvoma našel v plemiški diplomi Matijevega sina Janeza Matije iz leta 1666, ki je samo povzemala njegovo prošnjo. Tako naj bi Matija leta 1635 »med velikim in nevarnim kmečkim uporom v četrti Celje pred žičkim samostanom lastnoročno pobil veliko upornikov in nato sodeloval pri njihovem kaznovanju«, ni pa seveda govora o umoru priorja (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Schlangenberg auf Schlangenburg, Johann Mathias, 29. VI. 1666, fol. 3–3v, 21v).

²⁴⁰ Dvorca, ki je stal pri Kotljah na Koroškem in ga je v začetku 17. stoletja postavil Hans Sauer, danes ni več; po nepreverjenih trditvah naj bi ga Matija Gačnik že leta 1613 kupil od Regine Ptujске, rojene Sauer (Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga*, str. 101). Ker je ob Gačnikovi poplemenitvi leta 1619 govor samo o Dobrni, do nakupa dotlej še ni prišlo (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Gaitschnig, Mathes, 24. VI. 1619). Matija je Šratnek vsekakor pridobil pred letom 1643, ko ga je po originalni cesiji, ki jo na

najstarejšemu sinu Janezu Matiji,²⁴² ki je bil poročen z Evo Katarino pl. Gabelhofen (*Gablkouhen*).²⁴³ Prav tako je svojemu drugemu sinu prepustil posest Šratnek na Koroškem,²⁴⁴ hčerki Rozini, poročeni pl. Dienersberg, pa končno posest Tabor.²⁴⁵ Ker se Gačnik (*Gatschnig*) v nemškem narečju (*Mundart*)²⁴⁶ imenuje Schlangenberger, je takratni posestnik Janez Matija Gačnik zaradi dveh kač, ki ju ima rodbina tudi v grbu, dosegel, da so mu z najvišjega mesta dovolili in odobrili nositi ime pl. Schlangenberg, trdnjavo Dobrna pa imenovati Schlangenburg.²⁴⁷ [str. 47] Tako je zdaj trdnjava Schlangenburg ostala veliko let neprekinjeno v rokah rodbine plemenitih Schlangenbergov, pozneje baronov, dokler ni zadnji z imenom Maks baron Schlangenberg umrl brez potomcev²⁴⁸ in so posest s trdnjavo Schlangenburg

strani 46 citira Franc Ksaver in za njim tudi zgodovinar K. Tangl, izročil mlajšemu sinu Juriju Matiji (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 187). Koroška imenjska knjiga, ki bi lahko pojasnila čas in način pridobitve, ni ohranjena.

²⁴¹ Po štajerski imenjski knjigi je Tabor, posest pokojnega Jurija Sibeničkega s 84 funti imenjske rente, leta 1636 kupil Matevž (sic!) Gačnik in ga leta 1649 prodal Ditrihu Dienerspergu, gozdnemu mojstru v četrti Celje, in njegovi ženi Rozini, rojeni Gačnik (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 382).

²⁴² Navedba se ne ujema z imenjsko knjigo (gl. prejšnjo opombo). V tej so lastniške spremembe sicer pogosto vpisovali z večletno zamudo, nič manj verjetno pa ni, da je Franc Ksaver baron Dienersperg iz predloge narobe prepisal letnico, ki bi se lahko glasila 1633 ali 1643. Janez Matija, od leta 1666 s priimkom Schlangenberg (gl. op. 247), je umrl kmalu po 19. avgustu 1682, ko je na Dobrni sestavil oporoko, saj so 10. novembra istega leta že začeli s popisovanjem njegove zapuščine (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 192).

²⁴³ Štajerska rodbina Gabelhofen (Gabelkhofen, Gabelkoven) naj bi izvirala z Bavarskega, od koder se je prvi že kot plemič konec 15. stoletja preselil v Leoben. Posedovanje več gospostev in posesti je leta 1652 vodilo v pobaronjenje nekaterih njenih članov, leta 1718 pa je eden od Gabelhofinov dosegel povzdignitev v grofovski stan (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 435–436; natančneje o povzdignitvah: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Gablkoven, Johann Philipp Anton 5. X. 1718; Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 61). O starših Eve Katarine ni podatkov. Po Orožnovem opisu nagrobnika v Jožefovi kapeli dobrnske župnijske cerkve (1893) je Eva Katarina Gabelkoven, soproga Janeza Matije Schlangenberga, umrla 23. februarja 1676 (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 305). Lahko da je tudi Franc Ksaver baron Dienersperg izvedel zanjo samo z nagrobnika. Janez Matija je svojo ženo v prošnji za izboljšanje grba in spremembo plemiškega naslova leta 1666 navedel samo s priimkom (*mit ainer gebornen von Gabelkhouen*) in izpričal, da je imel z njo pet sinov in štiri hčerke (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Schlangenberg auf Schlangenburg, Johann Mathias, 29. VI. 1666, fol. 3–3v, 21v).

²⁴⁴ Graški zgodovinar K. Tangl, ki je poznal genealoško-biografske zapise Franca Ksaverja barona Dienersperga, je leta 1852 zapisal, da je Matija Gačnik izročil posest Šratnek mlajšemu sinu Juriju Matiji; cesijo iz leta 1643 je glede na točnejše navedbe moral imeti še sam v rokah (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 187). Matija naj bi leta 1646 dobil od koroških deželnih stanov koroško deželanstvo in umrl 22. januarja 1647 na Šratneku, kjer je preživel zadnja leta; datum in kraj njegove smrti je razkrival nagrobnik v dobrnski župnijski cerkvi (prav tam). Po Tanglu je imel Jurij Matija sina in dva vnuka, ki naj bi bila povzdignjena v baronski stan, nato pa naj bi koroška veja Gačnikov po moški strani izumrla leta 1805 z njegovim pravnukom (prav tam, str. 189). Brata Jurij Kristijan in Friderik Jakob sta dobila baronski naslov leta 1733 (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Schlangenberg, Georg Christian und Friedrich Jacob, 25. VII. 1733; prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 250).

²⁴⁵ Gl. op. 241.

²⁴⁶ Mišljen je nemški jezik.

²⁴⁷ Janez Matija Gačnik z Dobrne je 24. junija 1666 dosegel pri cesarju Leopoldu I. združitev Gačnikovega grba z grbom izumrle rodbine Sibenički, iz katere je izvirala njegova mati (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Schlangenberg auf Schlangenburg, Johann Mathias, 29. VI. 1666). Odtlej se je rodbinski grad Dobrna smel imenovati Schlangenburg, rodbina, tudi koroška veja njegovega brata Jurija Matije, pa Schlangenberg auf Schlangenburg. V utemeljitvi prošnje je Janez Matija zapisal, da se njegov rodni slovenski priimek (*in wündischer Sprach*) Gačnik (*Gaitschnigg*) nemško glasi Schlangenberger (prav tam, fol. 23, s. d.). Sklicevanje na dve kači v grbu je tako šele interpretacija njegovega potomca Franca Ksaverja barona Dienersperga.

²⁴⁸ Volf Maks, sin Karla Evzebija in Katarine Rozalije, rojene pl. Sattelberg, je bil kot Wolfgang Maksimilijan krščen 17. septembra 1686 v Celju (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 357). Po imenjski knjigi je Dobrno podedoval leta 1717, leta 1728 pa so mu sledili neimenovani dediči (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 275). Umrl je leta 1728 ali v začetku leta 1729. Njegovi dediči so postali dve sestri in trije

svečano odstopili Francu Sigmundu²⁴⁹ vitezu Brandenau, ki je imel za ženo Terezijo, sestro omenjenega Schlangenberg. ²⁵⁰ Ker je potem sin omenjenega Franca Sigmunda pl. Brandenaua z imenom Janez Gašper pl. Brandenau ob smrti zapustil mladoletne sinove, ²⁵¹ je bila posest s trdnjavo in mineralnim zdraviliščem po visoki odredbi prodana na dražbi [str. 48] in jo je prek svoje tete s Tabora kupil Franc Ksaver Avguštin baron Dienersberg [piščev oče] kot najboljši ponudnik. ²⁵²

[SLIKOVNA PRILOGA 28]

Dobrna s starim gradom Schlangenburgom in toplicami po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (*Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 105).

Ranšperk (Rabensberg): ta trdnjava blizu Dobrne v nabornem okraju Lemberg, ki stoji na visokem hribu, imenovanem Gradišče (*Gradische*), je bila prej last grofov Schaumburg, od katerih je bil eden dvornik (*Hofherr*) cesarja Friderika IV. [III.]. V 15. stoletju je dal Friderik grof Celjski iz sovraštva do Schaumburgov trdnjavo povsem demolirati in uničiti po svojem vojskovodji (*Feldhauptmann*) Janu Vitovcu, češ da je preblizu Celja. Po Schaumburgovem [str. 49] glavnem urbarju sta temu gospostvu v celotnem ranšperškem okraju in povsod na lastnih tleh in zemljiščih pripadala tako lovska pravica za nizko in visoko divjad kot tudi krvno sodstvo. Pozneje je to gospostvo postalo last vitezov Hohenwarterjev in ostalo veliko let neprekinjeno v rokah te rodbine. Andrej Hohenwart si je tudi proti vzhodu tik pod hribom s staro trdnjavo zgradil za svoje bivanje novo stavbo. Še do danes se sedanji grofi Hohenwarti imenujejo gospodje na Ranšperku in Jelšah (*Herren zu Rabensberg und Gerlachstein*). Končno je gospostvo prešlo s poroko [str. 50] na gospode Führerje

otroci pokojne sestre Klare Terezije, poročene pl. Brandenau (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 197–198).

²⁴⁹ Prečrtano: Janez Gašper.

²⁵⁰ Klara Terezija je v letih 1691 in 1692 v danes izgubljeni dobrnski krstni matici izpričana kot krstna botra (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 334). S Francem Sigmundom, sinom viteza Janeza Brandenaua Mühlhoffna, se je poročila 19. decembra 1697, mu rodila tri otroke in bila že leta 1704 vdova (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 198). Brandenau, če sodimo po štajerski imenjski knjigi, v tem času v deželi niso imeli posesti (StLA, B 249/7, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*). Ni znano, kje je ležala posest Mühlhofen, ki jo je Klara Terezija že kot vdova prodala leta 1714 samostanu studeniških dominikank (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 198). Glede na odsotnost krstov Brandenauovih otrok v dobrnskih krstnih maticah zakonca nista živela na Dobrni (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 334–335), kot tudi ne v Celju (NŠAM, Celje–Sv. Danijel, R 1677–1723). Na Dobrni navaja I. Orožen kot prvo osebo s tem priimkom gospodično Marijo Terezijo Kleopo pl. Brandenau, ki je kot krstna botra izpričana leta 1721 (prav tam, str. 335), in nato šele krste 16 otrok Janeza Gašperja in Marije Maksimilijane Karoline med letoma 1735 in 1756 (prav tam, str. 335–337).

²⁵¹ Edini sin Janez Gašper pl. Brandenau se je glede na podatek o starosti 63 let ob smrti 26. marca 1765 rodil okoli leta 1702 (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 339). Po poravnavi med stričevimi dediči je postal lastnik Dobrne leta 1729 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 275; Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 199). Od leta 1734 je bil poročen z Maksimilijano Karolino pl. Curti Francini (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 199), ki mu je na Dobrni med letoma 1735 in 1756 rodila kar 16 otrok (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 335–337). Poročno pogodbo sta sklenila 26. septembra 1734 na Hompošu pri Mariboru (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, *Verzeichniss der Beilagen etc.*), kjer je po štajerski imenjski knjigi od leta 1725 gospodaril nevestin oče Karel Krištof Curti Francini (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 217). Ta je bil vojaški pisar v Koprivnici, povzdignitev v viteški stan je dosegel leta 1718, imel pa naj bi plemiške prednike španskega rodu (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Curti Francini, Karl Christoph, 11. V. 1718; prim. Frank, *Standeserhebungen. I. Band*, str. 208). Ko sta zakonca pl. Brandenau leta 1765 in 1766 drug za drugim umrla, sta zapustila zanemarjen grad in kopico otrok. Polnoletne so bile samo tri hčerke – Charlotte, Terezija in Maksimilijana; štiri mladoletne hčerke so imele od 23 let in pol do 17 – najstarejša (Marija) Jožefa (poznejša nevesta barona Dienersperga), Antonija in Marija Ana; sinovi Marija Jožef, Mihael, Benedikt in Alojzij pa so bili stari šele od 18 in pol do devet let (Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 426–427).

²⁵² Gl. op. 223.

viteze Führenberge.²⁵³ Ker zadnji lastnik iz te rodbine po imenu Franc Anton pl. Führenberg ni imel lastnih otrok ali bližnjih sorodnikov, je gospostvo leta 1800 z oporoko prepustil svojemu daljnemu bratrancu Francu Avguštinu baronu Dienersbergu proti izplačilu (*Abführung*) znatnih volil.²⁵⁴

[SLIKOVNA PRILOGA 29]

Dvorec Ranšperk po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (*Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 90). Danes ni za njim nobenih sledov.

Ponikva (Ponigg): ta posest in urad Ponikva med Rifnikom in kartuzijo Žiče je bila prej del velikega gospostva Vojnik. Trdnjava Vojnik je poprej stala na visokem hribu nedaleč od še zdaj deželno knežjega trga Vojnik. [str. 51] Gospostvo je bilo izvorni dom (*Stammhaus*) starega rodu gospodov Vojniških (*von Hohenegg*) in je potem postalo last grofov Schaumburgov. Zaradi sovražnosti, nastalih med grofi Schaumburgi in Celjskimi, je bila omenjena trdnjava v 15. stoletju tako kot ranšperška uničena in porušena. Potem ko so grofje Celjski kmalu zatem izumrli, je omenjeno gospostvo pripadlo avstrijski hiši, nadvojvoda Karel Avstrijski pa ga je v 16. stoletju prodal v [prosto] last Viktorju Welzerju z Ebersteina (zu Eberstein), gospodu z Welzenegga in Lemberga (*zu Welzenegg und Lemberg*).²⁵⁵ Nato je [str. 52] Moriz Welzer, sin omenjenega Viktorja Welzerja, ločil urad Ponikva, dejansko posest Ponikva, od svojega gospostva Vojnik in ga skupaj z deželskim sodiščem na območju te posesti in z lovsko pravico prodal vitezu Danijelu *Katschianovitschu*. Potem je posest leta 1676 po dedni pravici prešla v last viteza Janeza (*Hansa*) Wokalitscha, ki je imel za ženo neko Kazianovitschevo. Nazadnje pa, ko se je po smrti Janeza (*Hansa*) Wokalitscha pokazal goljufivi stečaj (*eine Krida*), je doktor Fleischhaker kot Wokalitschev kurator po ediktu posest Ponikva prodajal in jo kot najboljšemu ponudniku sodno izročil gospodu vitezu Ditrihu pl. Dienersbergu, ki je prek svoje [str. 53] žene Rozine pl. Schlangenberg že prej dobil gospostvo Tabor.²⁵⁶ Od tega časa do danes je ostala pri Dienersbergovi rodbini.²⁵⁷

²⁵³ Podatke o Ranšperku je Franc Ksaver zbral iz več virov, ne le iz Schmutza, ki je veliko bolj skop (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 239). Grofje Schaunberg, ki jih naslavlja kot Schaumburg, so ga leta 1438 podedovali po Ptujskih, Celjski pa so ga razdejali leta 1439 ali 1452. Hohenwarti so ga leta 1463 dobili v zastavo od Schaunbergov in ga nato leta 1487 kupili kot svobodno posest. Führenbergi naj bi jim sledili pred letom 1685. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 216–217; Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 119–121. Po štajerski imenjski knjigi je posest s 122 funti imenjske rente prešla leta 1699 s Hohenwartov na Führenberge (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 286). Dvorec, katerega podobo poznamo s Vischerjevega bakroreza (1681), je bil leta 1832 že brez strehe, danes pa je razpoznavna le še nekdanja lokacija (Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 121).

²⁵⁴ O Dienersbergovi pridobitvi Ranšperka gl. op. 220. Posest je v začetku leta 1815 podedovala hči Terezija, poročena pl. Resingen (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 577; prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 239).

²⁵⁵ Tudi za zgodovino vojniškega gradu in gospostva je Franc Ksaver poleg Schmutza uporabil še kak vir, grofe Schaumburge pa pritaknil pomotoma (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Zweijter Theil*, str. 73–75; prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 211–213; Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 152).

²⁵⁶ Lastnike od Viktorja Welzerja do Wokalitscha je Franc Ksaver povzel po Schmutzovem leksikonu (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 192), ne pa tudi tega, da je po Wokalitschevi smrti kupil Ponikvo Janez (Hans) vitez Dienersperg. Kupoprodajo je pritaknil še Ditrihu († 1667) in njegovi ženi Rozini († 1688). Dejansko je Ponikvo pridobila še naslednja generacija Dienerspergov. Friderik Ditrih in njegova žena Suzana Rozalija sta jo kupila leta 1695 od Janeza Jurija Bokaliča (natančni podatki o tem: Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 62). Iz štajerske imenjske knjige pridobitev ni jasno razvidna (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 67–68). Pred letom 1751 v njej za Ponikvo kot tako namreč sploh ni podatkov (prav tam, str. 370).

[SLIKOVNA PRILOGA 30]

Dvorec Ponikva na razglednici okoli leta 1900 (zbirka Milana Škrabca). Danes ni za dvorcem, porušenim po drugi svetovni vojni, nobenih sledov.

[Zgornji] Lanovž (*Lanhof*): Lanovž v nabornem okraju magistrata [mesta] Celje je bil prej deželni stanovom podložna pristava prav blizu mesta Celje. Več let ga je posedoval Avgust grof Thurn, potem pa ga je prodal gospodu Rudolfu Feliksu grofu Reisingu. Grof Reising ni samo povečal stanovanjskega poslopja in ga zgradil skoraj povsem na novo, ampak je od svoje bližnje posesti Prešnik (*Mayerberg*), ki leži proti Šmartnemu, temu dvoru podredil podložnike dveh vasi, in sicer Gorice in Lahovne,²⁵⁸ [str. 54] in dvorec na ta način spremenil v posest. V nadaljevanju je imela ta posest različne lastnike, kot na primer Robido, gospoda Sutorja, gospoda Vincenca grofa Gaisrucka in za njim Jurija Kniebergerja, od katerega jo je leta 1804 kupil gospod Franc Avguštin baron Dienersberg.²⁵⁹

[SLIKOVNA PRILOGA 31]

Dienerspergov dvorec Zgornji Lanovž na Dolgem polju v zahodnem delu Celja danes (foto B. Golec, november 2017). Vanj se je na stara leta umaknil »družinski absolutist« baron Avguštin.

Ker je zdaj konec pripovedi o štirih posestih v rokah gospoda Franca Avguština barona *Dienersberga*, lahko kot dodatek služi še to, da so Dienersbergi na Štajerskem – o tistih na Kranjskem je že bil govor – imeli naslednje posesti: Tabor, Socka, Vitanje, Ponikva, [str. 55] Graschitz, Sevnica, Ruda, Frankolovo (Verpete), Pogled, Ranšperk, Dobrna, Lanovž, Dobrnica, Rožni Vrh, Sparbersbach, imenja v Ojstrici in St. Petru pri Gradcu, tri hiše v Celju in eno v Gradcu.²⁶⁰

²⁵⁷ Ko je Franc Ksaver pisal rodbinsko kroniko, je bil lastnik Ponikve njegov brat Janez Nepomuk, ki je umrl prav tedaj, 15. novembra 1836, v Gradcu. O njem gl. v nadaljevanju (str. 60–62 rodbinske kronike).

²⁵⁸ Gorica pri Šmartnem in Lahovna sta kraja severozahodno in severno od Celja.

²⁵⁹ Franc Ksaver je podatke o Zgornjem Lanovžu tako rekoč dobesedno povzel po Schmutzovem leksikonu Štajerske (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Zweyter Theil*, str. 365–366). Po novejših raziskavah je šlo prvotno za dvor grofov Celjskih. Schmutz je poznal samo lastnike od konca 17. stoletja. Dvonadstropna, v jedru renesančna in v baroku prezidana stavba v obliki črke L je še ohranjena (Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 56–57).

²⁶⁰ Navedbo, katere posesti je imela rodbina na Štajerskem, je lahko Franc Ksaver skoraj dobesedno prepisal iz Schmutzovega leksikona (1822), le da je tam malo drugačno zaporedje in da nekatere posesti pogrešamo. Sledijo si takole: Tabor, Graschnitz (sic!), Ponikva, Socka, Spodnja (!) Sevnica, Ruda, Frankolovo (Verpete), Dobrna, imenja v Ojstrici v Savinjski dolini in v St. Petru pri Gradcu, Pogled in Sparbersbach (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 234). – Na tem mestu se dotikamo samo tistih, ki jih drugje v besedilu ni, medtem ko lastništvo vseh ostalih obravnavamo drugje. Rožni Vrh (Rosenberg) je naselje blizu Šmartnega v Rožni dolini, ki je v celoti spadalo pod posest Dobrnica (prav tam, *Dritter Theil*, str. 390). V okviru Dobrnice, ki jo je leta 1822 od baronov Adelstein kupil pisec spominov Franc Ksaver baron Dienersperg, je sestavljalo poseben urad (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 193). – Posest Graschitz, ki jo Schmutz imenuje Graschnitz, deloma ostaja uganka. Po štajerski imenjski knjigi naj bi šlo za drugo ime za Tabor pri Vojniku. Leta 1705 je bil (tedaj že pokojni) Janez Jurij pl. Dienersperg vpisan kot lastnik »Gut Gräschnitz«, že leta 1712 pa so ime popravili v »Weichselstetten«, tj. Tabor (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 68, 146). – Dvorec Frankolovo (Verpete) je bržkone pomota, saj omenja Dienersperge kot lastnike samo Schmutz, in sicer brez časovne opredelitve, pri čemer naj bi se med njimi in Ströckovo zvrstile do leta 1730 še tri rodbine (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 83; prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226). – Dvorec Pogled blizu Loč pri Poljčanah je bil po Schmutzu v rokah Tattenbachov in nato Dienerspergov, vsekakor pred letom 1730, ko so ga že imeli baroni Conti (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 177). Franc Ksaver je skoraj brez dvoma vedel samo za ta podatek. Štajerska imenjska knjiga Dienerspergov kot lastnikov ne pozna, ampak ima od leta 1687 dalje Contije (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 36). Ti so po Pircheggerju izpričani kot lastniki od leta 1679 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 149). Z ničimer ni potrjena Jakičeva trditev, da so

V informacijo tudi to, da je v nemški grbovni knjigi Svetega rimskega cesarstva iz leta 1657 – to delo Paulusa Fürsta je v štirih zvezkih nadaljeval Weigl²⁶¹ – najti v celoti in nazorno prikazan prvotni grb gospodov pl. *Dienerjev* z letnico 1318, ki je bil najden v arhivu dvorne pisarne v Regensburgu.

Da bi se поблиže seznanili s starim državnim viteškim plemstvom in dobili zelene informacije o rodbini Dienerjev, zdaj baronov Dienersbergov, naj se berejo naslednji spisi in [str. 56] dela:²⁶² *von Leüwnova* Zgodovina švabskega okrožja,²⁶³ *Weiglova* in Fürstova Nemška grbovna knjiga,²⁶⁴ *Valvasorjeva* Slava vojvodine Kranjske,²⁶⁵ grofa Reicharda *Solma* Izvor plemstva,²⁶⁶ *Praunova* Plemiška Evropa,²⁶⁷ *Lercha von Dürnsteina* Izvor državnega viteškega plemstva,²⁶⁸ *Hansa von Willicha zu Bärnsau* Izvor švabskega neposrednega državnega viteštva,²⁶⁹ *Lercha von Dürnsteina* Seznam plemiških rodov Svetega rimskega cesarstva,²⁷⁰ *Hübnerjeve* Genealoške tabele v 6 zvezkih formata folio,²⁷¹ *Schmutzov* Štajerski leksikon²⁷² itd. itd.«

pred Contiji (od 1679) imeli Pogled po letu 1671 pl. Dienerspergi (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 250). – Sparbersbach je dvorec vzhodno od Gradca, ki je bil po Schmutzu v lasti rodbine Dienersperg neznano kdaj pred letom 1790, pred njimi pa so ga imele rodbine Wildenstein, Elario in Müller (Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 33). – Z Ojstrico je, kot potrjuje Schmutz (gl. v isti opombi zgoraj), mišljeno gospostvo v Spodnji Savinjski dolini, o Dienerspergovih imenjih na tem območju pa ni podatkov (prim. prav tam, *Dritter Theil*, str. 82–84). Schmutz prav tako ne pozna Dienerspergovih imenj v St. Petru pri Gradcu (prav tam, str. 116). – Kar zadeva tri hiše v Celju, je bila ena vsekakor svobodna hiša, ki naj bi jo Friderik Ditrih Dienersperg podedoval po svoji leta 1669 umrli nesojeni nevesti Mariji baronici Moscon (gl. op. 155). Dve hiši je rodbina pridobila šele po letu 1783. Hišo na Glavnem trgu sta od barona Contija kupila starša Franca Ksaverja – Avguštin in Jožefa, hišo na Gosposki ulici pa od pl. Führenberga Anton, za katerim jo je podedoval Avguštin. Prva je šla v druge roke pred letom 1840, druga pa že pred letom 1814 (J. Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina*, str. 23, 27). – O Dienerspergovi hiši v Gradcu ni nobenih podatkov, čeprav je lastništvo hiš v mestu in predmestjih zelo dobro raziskano (prim. Popelka, *Geschichte der Stadt Graz*). Franc Ksaver je nemara mislil Hingenuovo hišo v Hofgasse, ki jo je imela v lasti rodbina soproge njegovega starega strica Donata Alojza (Popelka, *Geschichte der Stadt Graz. I. Band*, str. 259, 553).

²⁶¹ Gl. op. 264.

²⁶² Za pomoč pri identifikaciji naslovov del se iskreno zahvaljujem gospema Anici Zadnikar in Mojci Uran iz Biblioteke SAZU ter dr. Hansu-Christianu Pustu iz Württemberške deželne knjižnice v Stuttgartu ([Württembergische Landesbibliothek Stuttgart](http://www.wuerttembergische-landesbibliothek-stuttgart.de)).

²⁶³ »v. Leüwen Geschichte des schwäbischen Kreises«. Avtor in delo sta ostala neidentificirana. Izvirni naslov je morda latinski.

²⁶⁴ »Weigl's und Fürsten's deutsches Wappenbuch«. Gre za Fürstovo grbovno knjigo iz srede 17. stoletja v Weiglovi izdaji iz leta 1734: Paul Fürst, *Das grosse und vollständige Siebmacherische hernach Fürstliche und Helmerische, nun aber Weigelische Wappen-Buch* etc. [Paul Fürst, Rudolph Johann Helmer, Johann Siebmacher, Christoph Weigel]. Nürnberg: Weigel, 1734.

²⁶⁵ »Valvasor's Ehre des Herzogthums Krain«. Valvasorjevo temeljno delo je bilo natisnjeno v Nürnbergu leta 1689 (Valvasor, *Die Ehre*).

²⁶⁶ »Graf Reichard Solm's Ursprung des Adels«. Izvirni naslov: Reinhard Graf zu Solms, *Beschreibung vom ursprung anfang und herkhomen des adels adellichen underhaltungen und auffgelegtem gebuerlichem bevelch wie sich der adel seinem tittel nach halten und herwiderumb solle gehalten werden. Alles mit berichtlichen ursachen angezeiygt*. Frankfurt/Main, Martin Lechler, v. Sigmund Feyerabend & Simon Hüter, 1563.

²⁶⁷ »Praun's adeliches Europa«. Izvirni naslov: Michäel Praun, *Das adeliche Europe, u. das noch viel edlere Teutschland samt dysen sieben Herr-Schilden, Reichs Landsassen und Stadt. Adel. etc. Entworfen von D. Michaël Praun com. Palat.* Etc. Speyer: Christoph Olffem, 1685.

²⁶⁸ »Lerchii v Dürnstein altes herkommen des reichritterlichen Adels«. Izvirni naslov: Caspar Lerch von und zu Duernstein, *Ordo equestris germanicus Caesareus. Bello-politicus sive sacri romani imperii nobilitatis Caesareae immediatae antiquitas dignitas libertas et iura Das ist deß Heil. Römischen Reichs Ritterl. Teutschen Freyen Adels ... Herkommen bod. hohe Würdigung* etc. Mayntz: Moeres, 1625.

²⁶⁹ »Hans von Willich zu Bärnsau Ursprung der schwäbischen unmittelbaren Reichsritterschaft«. Avtor in delo sta ostala neidentificirana. Izvirni naslov je morda latinski.

²⁷⁰ »Lerchii v. Dürnstein Verzeichniß adelicher Geschlechter des H. R. Reichs«. Izvirni naslov verjetno: *Bibliotheca Equestris. Dessen Erster Theil hält in sich, C. Lerchium à Dürnstein, R. de Gemmingen, J. F. ... de Nobilitate Imp. immediatá Reichs Ritterlichen Adels alten Herkommen* etc. [S. I.]: Joh. Gassenmeyer, 1720.

S pregledom uporabljene literature je Franc Ksaver sklenil zgodovinski del rodbinske kronike, za katerega je podatke skoraj v celoti črpal iz pisanih virov in le malo, predvsem o zadnjih desetletjih pred svojim rojstvom, tudi iz pripovedovanja okolice.

Zgodba je strnjena v zgoščeno pripoved, ki se ji pozna, da je v največji meri le ubeseditev glavnega rodovnega debla, tedaj shranjenega v rodbinskem arhivu na Dobrni. Nanizana so imena, tu in tam zasveti kakšna letnica in datum, konstanta so navedbe o lastništvu gradov in dvorcev, drugih podatkov pa je malo. Določena dejstva je avtor črpal še iz virov prve roke, kot so plemiške in deželanske diplome ter pisma, še danes shranjenih v Dienerspergovem rodbinskem fondu v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, sicer pa je o sosledju dogajanja pogosto samo logično sklepal in s tem zagrešil nemalo napak. Še posebej za eno smo lahko stoodstotno prepričani, da je bila namerna, in sicer prilastitev Ane Konstancije pl. Kaltenhaus († 1673), prve žene pradeda Friderika Ditriha, za prednico (str. 28), saj je dobro vedel, da je njegov rod izviral od pradedove druge žene, neplemkinje Suzane Rozalije Markuti. Kaltenhausovo je preprosto potreboval na svojem rodovnem deblu, ko se je potegoval, sicer neuspešno, za mesto cesarsko-kraljevega komornika. Pri nekaterih drugih zmotnih navedbah gre prav tako za zavestno olupševanje, ne za nevednost. Tako je pri podelitvi predikata pl. Dienersperg pritaknil diplomi cesarja Ferdinanda II. iz leta 1636 trditev, da je predikat izpeljan iz imena Dienerjevega matičnega gradu Dienersberg (str. 17–18), o katerem je v »mitološkem delu« brez vsake podlage povedal, da so še vidne njegove ruševine pri Tübingenu. Kot priročno razlago za njegovo izginotje je našel »protestantski fanatizem«, katerega žrtev naj bi grad postal (str. 11). Rodbino svoje matere pl. Brandenau Mühlhoffen je podobno povzdignil v staro viteško rodbino in za podkrepitev trditve navedel na moč sumljivo poroko njenih prednikov davnega leta 1520 (str. 43), korenine moža svoje stare tete pl. Strasßberga pa je meni nič tebi nič potegnil v 13. stoletje in Straßberge spravil nič manj kot v sorodstvo s kraljem Rudolfom I. (str. 34).

Vsa zgodba Dienerspergove rodbine je predstavljena z avtoriteto poznavalca, ki nima dvomov in pomislekov niti ne izraža domnev ali zadržkov, ampak kvečjemu pove, da viri ne izdajajo imena moža pratete Ane Marije, ki jo je leta 1683 umoril lastni mož (str. 26–27). Ta navedba popestri monotono pripoved podobno kot podatek, da je piščevega starega strica Jožefa pomotoma ubil njegov najboljši prijatelj (str. 29). O slabih straneh svojega sorodstva Franc Ksaver bodisi ni bil poučen bodisi jih je zamolčal. Njegovi strici naj bi kot častniki vsi po vrsti umirali junaške smrti, četudi vse kaže, da je o njihovi dejanski usodi vedel komaj kaj. Najbolj presenečajo navedbe o Jožefu, ki naj bi bil ranjen šele leta 1788, a je v resnici umrl, ko je bilo Francu Ksaverju dve leti in pol (1776). Tako se porajajo upravičeni dvomi tudi v zvezi s smrtjo stricev Rajmunda in Kajetana v vojnah proti Turkom in Francozom, čeravno je bil pisec tedaj že napol odrasel (str. 36–37). Zanimivo je, s kakšno suverenostjo je pri tem navajal datume. Posebnih razlogov za zavestno navajanje neresnice ni imel. Očitno je medel spomin na ljudi in dogodke kompletiral z zgodovinskimi dejstvi, ki jih je poiskal v literaturi. Kronologija je bila nasploh njegova šibka stran, saj se je nekajkrat krepko uštel, tako denimo za deset let pri smrti stricev Sigmunda (str. 39) in Antona (str. 40), ki sta oba umrla že v njegovih odraslih letih.

V rodbinsko zgodovino po njegovem niso sodili neplemiški zakonski tovariši. Tako je mirno izpustil plebejski priimek svoje stare tete Jožefe (str. 34), ki ga je poznal z glavnega rodovnega debla, pri graškem stricu Maksu pa je zamolčal njegovo neplemiško ženo (str. 37),

²⁷¹ »Hübner's genealogische Tabellen 6 folio Bände«. Izvirni naslovi: Johann Hübner, *Drey hundert und drey und dreyßig Genealogische Tabellen*. Leipzig: Joh. Friedrich Gleditsch, 1708; 2. izdaja: Leipzig: Joh. Friedrich Gleditsch, 1712; *Zweiter Theil*: Leipzig: Joh. Friedrich Gleditsch seel. Sohn, 1727; *Dritter Theil*: Leipzig: Joh. Friedrich Gleditsch seel. Sohn, 1728; *Vierter Theil*: Leipzig: Joh. Friedrich Gleditsch seel. Sohn, 1733. –

²⁷² »Schmutz Steyermärkisches Lexicon«. Izvirni naslov: Carl Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Erster–Vierter Theil*. Gratz: Kienreich, 1822–1823.

dasiravno je zanjo moral vedeti, saj je v času njene smrti študiral v Gradcu. Na drugi strani pa nam je posredoval dragocen podatek, da je imel njegov najbolj slavni in zaslužni stric, avstrijski podmaršal Peter, nezakonskega sina Petra Fischerja in da je ta postal stričev dedič (str. 39). Brez skromnih podatkov, ki jih je podal o častniški karieri tega svojega nelegitimnega bratranca, Fischerjeve nadaljnje usode ne bi mogli izslediti.

Precej šibek je Franc Ksaver pri navedbah, katere gradove in dvorce je posedoval kateri od rodbinskih članov. Nekajkrat je določeno posest pripisal starejši generaciji, ker se mu je tako zdelo logično, virov pa ni imel pri roki. Tako naj bi že praded Friderik Ditrih posedoval Sevnico (str. 28), za katero se je izkazalo, da jo je šele veliko pozneje pridobil ded Peter Dominik in da ni šlo za sevniško gospodstvo, ampak za posest Spodnja Sevnica z dvorcem v sevnškem trgu. Prvi avtor rodbinske kronike prav tako najverjetneje ni vedel ničesar o zapletenem prenosu »matičnega gradu« Tabor pri Vojniku na svojega starega strica Donata Alojza, bil pa je dobro poučen, s kakšnimi težavami je njegov oče Avguštin kupil Dobrno (str. 42, 47–48), kjer je malo zatem sam prišel na svet. Glede na to, da je z Dobrne izviral njegova mati, ne preseneča, da je njeni rodbini in rodbinski posesti namenil nesorazmerno veliko prostora (str. 43–47).

3.3 Spomini barona Franca Ksaverja

Preden bo Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846) z lastnimi besedami spregovoril o sebi in svojih najbližjih – ta del njegovega besedila se začne na strani 56 –, se pomudimo pri njegovih starših in okolju, kamor se je rodil. Ne da bi omenil, da gre za njegovega očeta, je tega – Franca Ksaverja Avgušтина (1742–1814), od leta 1766 barona – predstavil kot četrtega sina Petra Dominika Dienersperga, gospoda na Ponikvi, in njegove žene Jožefe Katarine, prav tako rojene pl. Dienersperg (1712–1769), na Volavčah pri Šentjernejju rojene vnukinje Janeza Vajkarda Valvasorja (str. 29).²⁷³ O Avguštinu, kot so klicali piščevega očeta in kot ga bomo imenovali v nadaljevanju,²⁷⁴ je Franc Ksaver zapisal tudi dragocene rojstne podatke – rojen 28. avgusta 1742 na Ponikvi (str. 43) – ki jih ne poznamo iz nobenega drugega vira; ponikovska krstna matica je namreč že leta 1782 zgorela v požaru.²⁷⁵ Pri 28-ih se je Avguštin priženil na Dobrno, kjer je 25. februarja 1770 stopil pred oltar z leto dni mlajšo Jožefo pl. Brandenau Mühlhoffen, hčerko pokojnega dobrnskega graščaka.²⁷⁶ V svojem »enciklopedičnem« slogu je pisec spominov navedel, da je Avguštin Dobrno istega leta 1770 kupil na javni dražbi prek svoje tete [dejansko stričeve žene] Marije Terezije baronice Dienersperg s Tabora pri Vojniku (str. 41–42). Podatek o nakupu Dobrne s pomočjo starejše sorodnice je ključen za razumevanje poznejšega Avguštinovega odnosa do sinovega razmerja z Antonijo baronico Adelstein, saj se je Antonijin oče Anton Karel baron Adelstein (ok. 1736–1784) skušal z intrigami dokopati do lastništva zadolžene in zanemarjene dobrnske posesti. Ne vemo, koliko je bila predzgodovina Avguštinovega nakupa Dobrne in

²⁷³ O njeni sorodstveni zvezi z Valvasorjem piše Franc Ksaver na str. 20–21.

²⁷⁴ V sodobnih virih je Franc Ksaver Avguštin največkrat naveden z vsemi tremi imeni, kjer pa katero od imen manjka, kar je redko, vedno ostaja ime Avguštin. Tako ga Schmutzov leksikon leta 1822 imenuje »Xaver Augustin« (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 23), poročilo dobrnskega župnika za Göthovo topografijo (1843) pa le: »Augustin Freyher von Dienersberg« (Kuret, *Slovensko Štajersko*, str. 165). Na portretu je njegovo ime okrajšano kot: »F. A. F. v. Dienersperg«, tj. Franz Augustin Freiherr von Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 962).

²⁷⁵ O požaru: Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 6.

²⁷⁶ O datumu in kraju poroke zakoncev Dienersperg, 25. februarja 1770 v župnijski cerkvi na Dobrni, priča izpisek iz danes izgubljene poročne matične knjige (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20, izpisek z datumom 23. 11. 1835).

poroke z domačo hčerko Jožefo sploh znana sinu Francu Ksaverju. Morda je ta v spomilih raje zamolčal, v kako zastrupljenem medsosedskelem ozračju je Avguštin tri leta pred njegovim rojstvom postal dobrnski graščak.

Ker je v sporu med baronoma Dienerspergom in Adelsteinom ključ za poznejše Avguštinovo trdovratno nasprotovanje, da bi se sin Franc Ksaver oženil z Adelsteinovo hčerko Antonijo, kar se je nazadnje sicer zgodilo, si najprej v glavnih potezah oglejmo zgodbo o Avguštinovem nakupu Dobrne in ženitvi. Avguštin je bil za dobrnskega zeta verjetno predviden še za življenja Janeza Gašperja pl. Brandenaua Mühlhoffna (1702–1765), ki je zapustil kopico otrok, leto za njim pa je preminila tudi njegova soproga Maksimilijana Karolina, rojena pl. Curti Francini (ok. 1714–1766). Varuh sirot je postal Avguštinov stric, taborski graščak Donat Alojz baron Dienersperg, poročen z njihovo prej omenjeno teto. Stric je Avguštinu občasno zaupal vodenje gospodarstva na Dobrni, tako da se je ta že pred poroko dobro seznanil s svojo bodočo soprogo, leto dni mlajšo Jožefo (1743–1818). Medtem je štajerska deželna pravda v Gradcu odločila, naj gre Dobrna na javno dražbo, da bodo Brandenauovi otroci lahko dobili vsak svoj dedni delež. Za kupca se je ponujal baron Adelstein, lastnik sosednjega dvorca Dobrnica, nakar si je Avguštin od svoje matere brž izposodil 15.000 goldinarjev. Napetosti med Adelsteinom na eni strani ter Brandenau in Dienerspergom na drugi so poleti 1769 privedle do incidenta v dobrnskih toplicah. Adelstein se je zaradi tega pritožil deželnemu glavarju, ki je odločil, da se mora Avguštin do nadaljnega izogibati Dobrne. Prepoved je umaknil šele nekaj dni po javni dražbi, na kateri pa baron Adelstein začuda ni nastopil kot ponudnik. Kot najboljša ponudnica je gospostvo Dobrna kupila domača hči Marija Terezija, poročena baronica Dienersperg, skupna teta skorajšnjega zakonskega para Avguština in Jožefe. Kupnino je seveda prispeval Avguštin, ki je Dobrno formalno odkupil od sorodnice samo dva meseca in pol po dražbi, 23. januarja 1770, tj. dober mesec pred poroko.²⁷⁷

Sin Franc Ksaver je v spomilih obšel še en pomemben dogodek, ki se je pripetil mladi družini malo pred njegovim rojstvom. Vsa pričevanja o njem so sicer veliko poznejša in se deloma razlikujejo, jedro zgodbe pa je takšno. Spomladi 1773 se je stari dobrnski grad Schlangenburg začel nenadoma podirati, tako da je postal neprimeren za bivanje. Dienerspergova družina naj bi si celo z begom rešila golo življenje.²⁷⁸ Franc Ksaver se ni spuščal v podrobnosti, ampak je povedal le to, da je gradu »grozilo zrušenje« in da se je sam zato rodil v bližnji kmečki hiši (str. 66–67).

V kratkem času po zrušenju Schlangenburga je avtoritativni družinski oče Avguštin baron Dienersperg zgradil v dolini pod gradom novi dvorec Dobrna in, kot smo videli, pridobil pozneje še dva bližnja dvorca, Ranšperk in Zgornji Lanovž. Na drugi strani pa je imel zelo malo posluha za dobrnsko zdravilišče, ki je v njegovem času ostajalo zanemarjeno in zastarelo. V takšnem okolju je torej odraščal prvi in glavni pisec Dienerspergove rodbinske kronike.

[SLIKOVNA PRILOGA 31A]

Razvalina starega dobrnskega gradu Schlangenburg (foto B. Golec, julij 2011).

Rodovnik zadnjih baronov Dienersperg

Rodovnik zadnjih baronov Dienersperg	
Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg	Jožefa pl. Brandenau Mühlhoffen

²⁷⁷ Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 425–431.

²⁷⁸ O tem natančno: Golec, Zrušitev starega dobrnskega gradu, str. 462–467.

(1742, Ponikva – 1814, Zg. Lanovž)		(1743, Dobrna – 1818, Celje)		
poročena 1770 na Dobrni Otroci:				
1) Barbara, por. pl. Gadolla (1772, Dobrna – 1841, Blagovna)	3) Terezija, por. pl. Resingen (1776, Dobrna – 1849, Gradec)	2) FRANC KSAVER KAJETAN baron DIENERSPERG <u>prvi pisec kronike</u> (1773, Dobrna – 1846, Gradec) poročen 1813 na Blagovni žena Antonija baronica Adelstein (1782, Celje – 1845, Gradec)	4) Jožef Benjamin (1778, Dobrna – 1811, Dobrna)	5) Janez Nepomuk (1781, Dobrna – 1836, Gradec)
Otroci:				
1) Kajetana, por. grofica Hoyos (1815, Celje – 1892, Celje)	2) Ferdinand baron Dienersperg (1817, Celje – 1853, Gradec)	3) Janez Nepomuk baron Dienersperg (1818, Celje – 1885, Lainz/Dunaj)	5) Ida Terezija, por. Vital (1819, Dobrna – 1894, Celje)	6) Marija Ivana, por. Garbich (1824, Celje – 1890, Celje)
4) ANTON ALEKS baron DIENERSPERG <u>drugi pisec kronike</u> (1820, Dobrna – 1889, Ormož) poročen 1849 v Jihlavi (Moravska) žena Karolina Heller, vdova Sonnewend (1819, Staré Hory/Jihlava – 1882, Ormož) Otroka:				
Ferdinand baron Dienersperg (1850, Jihlava – 1905, Budimpešta) poročen 1905 v Budimpešti žena Marie Mathilde Epstein (1873, Věszprem – ne pred 1931, ZDA?)		Antonija baronica Dienersperg, por. Kofler (1855, Gradec – 1908, Kog pri Ormožu) poročena 1876 na Dunaju mož Ludvik Kofler <u>pisec sklepnih besed kronike</u> (1843, Ptuj – 1914, Kog pri Ormožu)		
		sin Ludvik Kofler ml. (1876, Gradec – 1914, Kog pri Ormožu)		

»Spominski« del genealoško-biografskih skic je 63-letni Franc Ksaver pomenljivo uvedel z očetovo smrtjo leta 1814. Od te je tedaj minilo že več kot dvajset let, a je nikoli docela razčiščen odnos med njima pisca še vedno bremenil in vodil v nenehno načenjanje istega problema. Samo v tem delu je – preden je s pripovedjo prešel od svojih bližnjih na avtobiografski del – spregovoril tudi o namenu svojega pisanja. Komu ga je namenil, je povedal posredno, ko je izrazil željo, naj potomci in otroci njegovo pripoved nadaljujejo (str. 66).

Drugi, krajši, a veliko zgovornejši del njegovega besedila (str. 56–88) se v prevodu glasi takole:

»[str. 56] Upošteva je, da se pričujoča pripoved v nadaljevanju nanaša predvsem name, avtorja teh skic, in na moje najbližje sorodnike, [str. 57] bom tudi poslej vedno govoril v prvi osebi in začel s smrtjo svojega nepozabnega očeta. Kot že vemo, je moj oče *Franc Ksaver Avguštin* baron (*Freyh. v.*) *Dienersberg* umrl 6. maja 1814 na svojem posestvu [Zgornji] Lanovž in zapustil poleg žalujoče soproge

štiri otroke, namreč mojo sestro *Babette* [Barbaro], mene, sestro *Terezijo* (*Therese*) in brata *Janeza* (*Johan*) *Nepomuka*.

Moja starejša sestra *Babette* [Barbara], rojena 24. marca 1772 na Dobrni,²⁷⁹ še v starem viteškem gradu, se je leta 1795 omožila z Johannom vitezom *Gadollo* (*Ritter v. Gadolla*), gospodom gospostev Blagovna, Anderburg in Rifnik.²⁸⁰ Po našem umrlem očetu je po dedni pogodbi z dne 9. januarja 1815 dedovala [str. 58] posest [Zgornji] Lanovž tik ob Celju, povsem čisto, brez dolgov, ter njej [sestri] pripadajoči delež hišne in sobne opreme.²⁸¹ S svojim možem, ki je 14. decembra 1832 ob 9. uri ponoči umrl na Blagovni v 78. letu za hipno možgansko kapjo,²⁸² je imela hčer *Viljemino* (*Wilhelmine*) in sina *Franca*, ki sta oba še samska²⁸³ in skupaj z materjo gospodarita in živita na Blagovni.²⁸⁴

Moja druga sestra *Terezija* (*Therese*), rojena 24. avgusta 1776,²⁸⁵ je imela za moža Ignaca viteza (*Ritter v.*) *Resingena*.²⁸⁶ Ta je leta 1802 od mojega strica Marije

²⁷⁹ Podatki o rojstvih Dienerspergovih otrok danes niso preverljivi, ker se ohranjene krstne matice župnije Dobrna začenjajo šele z letom 1783 (NŠAM, Matične knjige, Dobrna). Za dva otroke, Franca Ksaverja in Janeza Nepomuka, sta na voljo tudi izpiska iz krstne matice župnije Dobrna (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 31 in 32). Dobrnska mrliška matica razkriva poleg tega še dve zgodaj umrli hčerki (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, M 1771–1830, fol. 77 in 78). – Enak rojstni datum navaja za Barbaro tudi *Gothaisches genealogisches Taschenbuch 1862*, str. 125. Po uradnem rodovniku (Ahnenpaß) njenega pravnuka Josefa Gadolle (1897, Gradec – 1945, Weimar), ki se sklicuje na izpisek iz dobrnske krstne matične knjige, pa se je rodila dan prej, 23. marca 1772 (rodovnik hrani Museum für Regionalgeschichte und Volkskunde Gotha, kopijo je avtorju posredoval Barbarin prapravnuk polkovnik Egon Ehrlich z Dunaja).

²⁸⁰ Poroka je bila sklenjena 16. novembra 1795; zanimivo je, da ne v nevestini župniji, temveč v kapeli ženinevega dvorca Blagovna pri Šentjurju (NŠAM, ŽA Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 36). Ženin Johann vitez (*Ritter von*) *Gadolla*, vdovec, rojen 11. januarja 1757 v Gradcu v družini iz Švice priseljenega trgovca in domačinke, je bil povzdignjen v viteški stan enajst let pred poroko (1784) kot odvetnik štajerske deželne pravde, potem ko je prejšnje leto (1783) kupil Blagovno s pridruženim gospostvom Anderburg (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 164; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 1–2).

²⁸¹ Zgornji Lanovž je Barbara še isto leto prodala (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 511).

²⁸² Enake podatke brez ure smrti navaja šentjurska mrliška matica (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, M 1785–1836, fol. 467), le da pokojniku pomotoma prisoja 73 let; *Gadolla* se je v resnici bližal 76. letu.

²⁸³ Brat in sestra *Gadolla* sta se oba poročila šele po materini smrti in stara že 47 let. *Viljemina* pl. *Gadolla* (14. 6. 1796, Blagovna – 3. 11. 1855, Spodnji Lanovž pri Celju) se je omožila 28. maja 1843 v Gradcu s 15 let mlajšim gospodarskim upraviteljem blagovenskega gospodstva *Josefom Hauswirthom*, viničarskim sinom iz okolice Gradca. Umrla je 12 let pozneje v dvorcu Spodnji Lanovž pri Celju, ki ga je njen mož kupil (tudi) s kupnino za *Viljeminino* podedovano polovico Blagovne in Anderburga. Njen brat *Franco* vitez *Gadolla* (26. 6. 1797, Blagovna – 20. 4. 1866, Gradec) je stopil pred oltar 29. oktobra 1844 na Dunaju z 29 let mlajšo sorodnico dobrnskih Dienerspergov, *Kajetano baronico Adelstein* (1826–1912), hčerko generalmajorja *Jožefa barona Adelsteina*, svaka *Franca Ksaverja barona Dienersperga*. Po prodaji Blagovne (1844) je bil do leta 1862 graščak na Turnu pri Šaleku, od koder se je z družino preselil v Gradec. *Golec, Valvasor, njegove korenine*, str. 363–373. Šele konec 20. stoletja je bilo v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu odkrito njegovo obsežno rokopisno delo domoznanske narave, zaradi katerega ga lahko upravičeno imenujemo »mali (spodnje)štajerski Valvasor« (o njem gl. zlasti *Golec, Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«*).

²⁸⁴ Piščeva sestra *Barbara* – *Babette* je umrla 12. avgusta 1841 za vodenico, stara 69 let; ob smrti je bila skupaj z otrokoma še vedno solastnica Blagovne in Anderburga (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, M 1837–1864, fol. 63).

²⁸⁵ Enak datum rojstva navaja tudi *Gothaisches genealogisches Taschenbuch 1862*, str. 125.

²⁸⁶ Dienersperg ne pove, da se je vitez *Resingen* ob poroki s *Terezijo* 3. decembra 1799 na Blagovni imenoval še *Resnik*, bil najemnik *Gadollovih* posesti, sicer pa sin meščanskega mesarja iz Celja, tam krščen 1. februarja 1765. Njun prvi otrok, *Jožefa*, se je rodil že čez dober mesec (gl. op. 292), kar kaže, da Dienerspergi nad poroko nikakor niso bili navdušeni. Šele jeseni 1800 je *Resnik* dobil plemiški naslov pl. *Resingen*, po osmih letih, potem ko je tudi sam postal graščak, pa se je leta 1808 s povzdignitvijo v viteški stan statusno končno izenačil s svakom pl. *Gadollo*. Za viteštvo je zaprosil že leta 1800 in se v prošnji skliceval na poroko z baronico ter na namero kupiti posest. Prošnjo je dvorna pisarna zavrnila, vendar so vnovični prošnji, tokrat naslovljeni neposredno na cesarja, presenetljivo ugodili, a je *Resingen* tedaj dobil le navaden predikat pl. (*Elder von*), nedvomno s pomočjo priporočil svoje okolice, šele osem let pozneje pa je lahko postal vitez. *Golec, Valvasor, njegove korenine*, str.

Jožefa [str. 59] barona Dienersberga kupil za 115.000 goldinarjev gospostvo Tabor in Socka.²⁸⁷ Poleg tega je pozneje kupil še posest Frankolovo,²⁸⁸ ki leži v bližini, in ker je moji sestri po očetovi smrti pripadlo po prej omenjeni dedni pogodbi gospostvo Ranšperk,²⁸⁹ sta imela zelo lepo in donosno posest. Resingen je bil odličen gospodar (*Oekonom*), razumen in na vseh področjih preizkušen višji uradnik²⁹⁰ ter pošten družinski oče (*ein redlicher Hausvater*). Umrl je 12. marca 1833 ob 4. uri zjutraj v 68. letu, tako kot Gadolla za nenadno možgansko kapjo.²⁹¹ Od njegovih štirih otrok je hči Jožefa vdova s štirimi otroki po Gabrijelu Pauerju, [str. 60] lastniku gospostva Velenje in Šalek,²⁹² hči Terezija (*Therese*) je poročena z g. nadporočnikom Vettrom von Doggenfeldom,²⁹³ hči *Fani (Fany)*²⁹⁴ in sin Janez (*Johann*) Nepomuk²⁹⁵ pa sta še v samskem stanu.

[SLIKOVNI PRILOGI 32 IN 33]

Piščevi sestri Barbara in Terezija kot še neporočeni dekleti:

Barbara, poročena pl. Gadolla (1772–1841) (last Mirjam Gadolla, Dunaj).

Terezija, poročena pl. Resingen (1776–1849), leta 1796 (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 3147, foto Tomaž Lauko).

285, 319–322.

²⁸⁷ O prodaji: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 8, fol. 429; Hauptbuch 11, fol. 96. Prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 310; I, str. 311. – »Stric« Jožef Marija baron Dienersperg (1744–1821), deželni svétnik na Štajerskem, je bil tako bratranec piščevega očeta kot tudi matere ter dedič posesti Tabor in Socka (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersberg: Familien Acten). Živel je v Gradcu, kjer se je tudi poročil (1771) in umrl (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 236, 342).

²⁸⁸ Do nakupa je prišlo leta 1815 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 7, fol. 913; prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 85).

²⁸⁹ Terezija je dobila Ranšperk po delilni pogodbi z 9. januarja 1815 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 577; prim. tudi Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 239).

²⁹⁰ Pisec misli na uradniške službe, povezane z zakupom in pozneje lastništvom zemljiških gospostev. Resnik se je leta 1800 potegoval za viteštvo kot zakupnik in okrajni komisar gospostev Blagovna in Anderburg, kot zasluge pa navajal pospeševanje šolstva, gradnje cest, oskrbe in nastanitve (vkvartiranja) avstrijskih enot v koalicijskih vojnah (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsdakt von Resing von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 7–10, 4. 9. 1800, 15. 10. 1800; prim. Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 71).

²⁹¹ Enake podatke brez ure smrti navaja mrliška matica župnije Nova Cerkev (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1784–1833, s. p.).

²⁹² Jožefa (13. 1. 1800, Blagovna – 13. 7. 1870, Gradec) se je rodila še s priimkom Resnik nekaj mesecev pred očetovo poplemenitvijo. 20. aprila 1823 se je v Celju omožila z neplemičem Alojzom Gabrijelom Pauerjem (1792–1831), lastnikom gospostva Velenje in Šalek. Po izgubi gospostva, ki je šlo že leta 1829 na dražbo – tega Franc Ksaver ne omenja – in moževi smrti (1831) se je kot vdova 30. junija 1841 v Celju drugič poročila s podporočnikom Franzom Michaelom baronom Carmasinijem iz Prage, s katerim se je preselila v Gradec. V času pisanja Dienerspergove rodbinske kronike je z otroki živela pri ovdoveli materi na Taboru. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 338–342.

²⁹³ Terezija (7. 10. 1802, Tabor – 3. 2. 1890, Celje) se je malo pred nastankom Dienerspergovih spominov 26. novembra 1834 omožila v Novi Cerkvi z nadporočnikom Antonom Vettrom von Doggenfeldom (3. 7. 1803, Mestre pri Benetkah – 26. 7. 1882, Budimpešta), s katerim se je razšla najpozneje med revolucijo 1848/49, ko je ambiciozni Doggenfeld prestopil na madžarsko stran, postal celo podmaršal in namestnik ogrskega vojnega ministra; v domovino se je vrnil šele po amnestiji, potem ko je skoraj dve desetletji preživel v emigraciji (Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 54–56; isti, *Valvasor, njegove korenine*, str. 333–336).

²⁹⁴ Frančiška pl. (Edle von) Resingen (24. 1. 1801, Celje – 31. 3. 1869, Gradec) je ostala vse življenje samska. Krščena je bila sicer na ime *Ksaverija Terezija Marija*, pozneje pa so jo po zavetnici Frančiški Ksaveriji običajno imenovali *Frančiška*. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 322, 337–338.

²⁹⁵ Janez (Johann) Nepomuk vitez (Ritter von) Resingen (5. 1. 1812, Celje – 24. 3. 1885, Celje), ki je prav tako ostal neporočen, je bil druga generacija in hkrati zadnji vitez Resingen. Po prodaji očetovih posesti Tabor in Socka (1852–55) je imel nekaj časa v lasti nekdanji Dienerspergovi posesti Dobrna in Dobrnica, bil dobrnski župan in kratek čas tudi poslanec v štajerskem deželnem zboru. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 328–333.

Mojega brata *Janeza Nepomuka*, rojenega 16. junija 1781²⁹⁶ – tako kot jaz in moji sestri – na Dobrni, je oče po letih študija²⁹⁷ poklical domov in brat mu je moral pomagati pri upravljanju njegovih posesti. Čeprav je imel iz filozofije kakor tudi iz (oboje) prava vedno prvo klaso z odliko (*die 1te Klaß mit Vorzug*)²⁹⁸ in je zato z gotovostjo računal, da mu bo oče na njegovo željo pustil opravljati prakso pri cesarsko-kraljevi deželni pravdi,²⁹⁹ kjer bi [str. 61] do zdaj gotovo že napredoval do predsednika, je moral tako kot jaz ostati doma in (ni smel) početi ničesar. Po očetovi smrti je šel prakticirat na cesarsko-kraljevi okrožni urad v Celju ter kmalu postal nadštevilni okrožni komisar.³⁰⁰ Ker pa zaradi majhnih dohodkov posesti Ponikva, ki mu je pripadla po dedni pogodbi, sklenjeni med nami,³⁰¹ ni mogel shajati in je gojil kar najbolj vročo željo, da bi lahko kmalu napredoval na plačano mesto, pri okrožnem uradu pa za to ni imel nobene možnosti, je z veseljem zgrabil priložnost, da pri štajerskih deželnih stanovih zaprosi za mesto drugega sekretarja, ki je bilo ravno prosto. [str. 62] Deželni zbor je bil sklican oktobra 1826 in brata so brez nadaljnega izvolili z veliko večino glasov.³⁰² Kot tak se do zdaj nahaja v Gradcu, in to še vedno v samskem stanu.³⁰³

Čeprav je moj drugi brat *Jožef* umrl že leta 1811, mi bratovska ljubezen ne dovoljuje, da bi ga molče preskočil. Brat *Jožef Benjamin*, rojen 28. avgusta – kot moj

²⁹⁶ Pisec je datum in kraj rojstva povzel po krstnem listu z dne 15. aprila 1789, shranjenem v domačem arhivu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 32).

²⁹⁷ Gimnazijo je začel obiskovati pri dvanajstih, in to leta 1793 v Mariboru, kjer ga najdemo v prvih treh letnikih, v prvem semestru pomotoma z imenom Anton, sicer pa kot Janeza (Nepomuka), Štajerca iz Celja; bil je štipendist in kot študent večkrat pohvaljen (SI_PAM/0739, šk. 186, katalog 1776–1813, pag. 193, 196, 205, 214, 221, 232). V t. i. univerzitetni matriki graškega liceja njegovega imena ni zaslediti (UBG, Ms. 58–2, Universitätsmatriken, Band II 1771–1826).

²⁹⁸ Najvišja ocena.

²⁹⁹ Cesarsko-kraljeva deželna pravda za Štajersko v Gradcu je bila sodno oblastvo prve stopnje za privilegirano prebivalstvo in druge stopnje za nepriviligirane prebivalce, če so se pritožili na odločitev prvostopenjskega sodišča; sestavljali so jo predsednik in svétniki.

³⁰⁰ Celjsko okrožje – njegov organ je bil cesarsko-kraljevi okrožni urad – je bilo eno od petih okrožij na Štajerskem in je pokrivalo skoraj vso slovensko Štajersko med Savo in Dravo. – Po uradnem dopisu štajerskega stanovskega odbora Francu Ksaverju baronu Dienerspergu jeseni 1835 je imel Janez Nepomuk tedaj za seboj skoraj dvajset let državne službe, najprej kot okrožni uradnik v Celju (StLA A. Dienersperg, K 1, H 19, 17. 10. 1835). Po štajerskih deželnih šematizmih je najpozneje leta 1817 nastopil službo konceptnega praktikanta pri celjskem okrožnem uradu (*Schematismus für Steyermark 1817*, str. 137), od leta 1818 do 1820 pa je izpričan kot t. i. nadštevilni okrožni komisar (*Schematismus für Steyermark 1818*, str. 163; *1819*, str. 170; *1820*, str. 188). Prim. Žižek, Upravni razvoj, str. 37–38.

³⁰¹ Gre za pogodbo z dne 9. januarja 1815 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 561; Urkundenbuch Tom 14, fol. 389–399).

³⁰² Glede na navedbo stanovskega odbora iz leta 1835, da je funkcijo drugega stanovskega tajnika opravljal 14 let, je moral biti na to mesto imenovan že leta 1821 (uradni dopis stanovskega odbora v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 19, 17. 10. 1835). Na tej funkciji je izpričan do leta 1835 (*Schematismus für Steyermark 1823*, str. 305; *1826*, str. 263; *Schematismus des Herzogtums Steyermark 1827*, str. 264; *1828*, str. 142; *1829*, str. 147; *1830*, II. Abt., str. 104; *1831*, II. Abt., str. 141; *1833*, II. Abt., str. 142; *1834*, II. Abt., str. 130; *1835*, II. Abt., str. 130). Slabo leto pred smrtjo je 30. novembra 1835 postal glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov (gl. uradni dopis v isti opombi zgoraj; *Schematismus des Herzogtums Steyermark 1836*, str. 134). Zanjega podatka Franc Ksaver ne navaja, kar kaže, da je spomine pisal pred bratovim imenovanjem na novo funkcijo.

³⁰³ Janez Nepomuk baron Dienersperg je umrl pri 55-ih 15. novembra 1836 v Gradcu, kmalu zatem, ko je njegov brat Ksaver prenehal pisati spomine; v mrliški matici je označen zgolj kot deželan (*Landstand*) (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Maria Himmelfahrt, Sterbefälle 1836, pag. 7; v Schiviz von Schivizhoffnovi monografiji o plemstvu v graških matičnih knjigah je njegova smrt po pomoti izpuščena (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 343). Moral je biti svojevrsten človek, če je celo nečak Franc vitez Gadolla (1797–1866), ki se pri opisovanju svojega sorodstva ni spuščal v zasebnost, zapisal, da niso Gradčani nadeli stricu nobenega nešaljivega nadimka (*dem die Grätzer keinen unwitzigen Nahmen gaben*) (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 655, fol. 6v).

pokojni oče – 1778,³⁰⁴ je bil na vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu nameščen na stanovskem mestu [štajerskih deželnih stanov].³⁰⁵ Tam je zelo dobro napredoval, s častmi končal osemletno šolanje in bil [str. 63] spomladi 1797 kot praporščak dodeljen linijskemu pehotnemu polku št. 27.³⁰⁶ Leta 1804 so ga potegnili že v štab generalnega kvartirmojstra, ko pa je še pri polku napredoval do poročnika, je bil tu povišan v nadporočnika. Po bratislavskem miru [26. 12. 1805] je bil spet dodeljen prejšnjemu polku. Ker je bil zelo uporaben častnik, so ga v mirnem času navadno uporabili za konskripcijske posle ali za sprejemanje v vojsko in risanje map. Na zadnjem področju je v veliko zadovoljstvo svojih nadrejenih delal poskuse v Dalmaciji in Vojni [str. 64] krajini. Leta 1807 so ga poklicali na Dunaj in uporabili pri cesarsko-kraljevem tajnem vojnem arhivu. Ta nastavitev, povezana z lepim dodatkom, je trajala do izbruha nesrečne vojne leta 1809, ko je bil ponovno dodeljen v štab generalnega kvartirmojstra, in sicer kot pravi stotnik. Ne toliko zaradi naporenega vojnega pohoda kakor zaradi večmesečnega bivanja na Ogrskem med umikom se je nalezel tamkajšnje endemične mrzlice. Deloma oslavljen zaradi rane v prsi 14. junija 1800 pri Marengu³⁰⁷ in morda zaradi napačnega in [str. 65] nepravilnega zdravljenja boleznij je močno izčrpan zbolel za neke vrste vodenico, si le toliko opomogel, da je zmožer potovanje iz Győra na Ogrskem do Celja. Mislil je, da mu bodo toplice na Dobrni bolezen ublažile, a ji je 26. maja 1811³⁰⁸ podlegel. Tako je umrl ta dobri brat v 32. letu življenja kot pravi stotnik³⁰⁹ in glede na njegovo lepo kariero smo upravičeni [sklepati], da bi ob izjemnem talentu in nadvse dobrih lastnostih prišel nekoč še do visokih časti. Requiescat in pace.³¹⁰ Človek je navadna žoga [v rokah] usode.«

[str. 66] Tudi če bi si še tako želel zbrati več podatkov o naši družini in jih kot volilo zapustiti svojemu potomstvu, nisem imel na voljo sredstev, saj bi bili s tem povezani številni stroški. Tako sem prisiljen končati pripoved z lastnim življenjepisom in s prošnjo, da je moji potomci in dediči ne bi pozabili nadaljevati.^{*311}

[SLIKOVNA PRILOGA 34]

Novi dvorec Dobrna, ki ga je leta 1774 postavil piščev oče Avguštin baron Dienersperg, z razvalinami Schlangenburga po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 10).

[SLIKOVNA PRILOGA 35]

³⁰⁴ Lazarinijeva genealoška zbirka, ki vsebuje nasploh zelo točne podatke o rojstvih in smrtih Dienerspergovih otrok, ga imenuje Jožef Marija (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg), vsi drugi viri pa zgoj Jožef. Ker so matične knjige župnije Dobrna za čas pred letom 1783 uničene, ne vemo, katera imena je dobil pri krstu, najbrž Jožef Marija Benjamin.

³⁰⁵ Mesto gojenca na akademiji, rezervirano (predvsem) za otroke iz družin štajerskih deželanov.

³⁰⁶ Štajerski 27. pehotni polk s sedežem v Gradcu.

³⁰⁷ Bitka med francosko vojsko pod poveljstvom Napoleona Bonaparteja in avstrijskimi silami pri Marengu v severni Italiji.

³⁰⁸ Po dobrnski mrliški matici je preminil tri dni pozneje, 29. maja 1811, in sicer za otrdelostjo trebuha (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, M 1771–1830, fol. 308).

³⁰⁹ Po vojaških stopnjah je Jožef baron Dienersperg, pripadnik 27. pehotnega polka, napredoval takole: 1796 praporščak, 1801 poročnik, 1805 nadporočnik, 1809 podstotnik, isto leto stotnik; zgodovina 27. pehotnega polka ga sicer zmotno imenuje Johann (*Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments*, Beilagen, str. XXVIII).

³¹⁰ Naj počiva v miru.

³¹¹ Besede je podčrtal piščev sin Janez Nepomuk (napisala jih je roka, ki je ne srečamo nikjer drugje v knjigi) in na koncu stavka dodal znamenje *, ki napotuje na opombo na dnu strani: »* diese folgt von Joh. Nep. Freyh. von Dienersberg«. Poleg navedbe zgodovinarja K. Tangla, da si je knjigo izposodil od Janeza Nepomuka (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 160–161), je dostavek dodatni dokaz, da je bil rokopis dejansko v njegovih rokah.

Dobrnski dvorec danes (foto B. Golec, marec 2016).

Rodil sem se 7. avgusta 1773 zjutraj,³¹² tj. v letu, ko je Marija Terezija razpustila jezuite.³¹³ Majhne kmečke hiše, v kateri sem zagledal luč sveta, že dolgo ni več. Stala je pod Lastnakom (*Lastnag*), podložnikom dekanije Nova Cerkev [str. 67] na Vidnu (*na Viden*),³¹⁴ tik ob cesti z Dobrne na nekdanji Schlangenburg [stari dobrnski grad].³¹⁵ Ta hiša je bila namenjena vsakokratnemu slu v Celje in nadzorniku gosposčinskih njiv in travnikov na dobrnskem polju (*am Doberna Feld*). Ker pa je začel moj oče leta 1773 graditi sedanjo Dobrno (*Neuhaus*), saj je staremu gradu, v katerem se je rodila moja sestra Babette [Barbara] Gadolla, grozilo zrušenje,³¹⁶ so se starši nastanili v omenjeni hišici, da bi lahko nenehno nadzorovali delavce pri gradnji novega gradu. Pozimi 1773–74 so se vselili v stanovanje v toplicah in spomladi 1774 v novozgrajeni grad. Z osmimi leti [1781] sem šel v šolo v Šmartno v Rožni dolini k takratnemu župniku Antonu Bürgerju,³¹⁷ ki je vedno [str. 68] poučeval 6 do 7 dečkov branja, pisanja, računanja itd. Ko pa je ta dobri mož ob koncu tretjega leta, kar sem bil tam [1784], umrl,³¹⁸ me je oče odpeljal na Kranjsko, v Trebnje. Tamkajšnji župnik Rudolf baron (*Freyhr. v.*) Zierheim³¹⁹ se je prav tako ukvarjal s poučevanjem mladih, le da je bilo treba izpite opravljati javno, in sicer na gimnaziji v Novem mestu.³²⁰ Tam

³¹² V Dienerspergovem rodbinskem arhivu je ohranjen njegov krstni list, izdan 2. junija 1834 na Dobrni, v katerem je tudi natančna ura rojstva: ob 3. uri zjutraj (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 31); krstna matična knjiga iz tega časa je danes uničena.

³¹³ Jezuitskega reda ni razpustila Marija Terezija, temveč na pritisk več evropskih vladarjev papež Klemen XIV. 21. avgusta 1773.

³¹⁴ Po franciscejskem katastru (1826) je domačija Gašperja Lastnaka (*Lastnag*), lesena hiša brez drugih poslopij, stala nad dvorcem Dobrna, nekoliko desno od ceste proti ruševinam starega dobrnskega gradu (ARS, AS 177, C 35, k. o. Dobrna, mapna lista III in IV (1825); zapisnik stavbnih parcel, 7. 3. 1826). Mikrotoponim Na Vidnu izvira očitno od cerkvene posesti, podložne župniji Nova Cerkev.

³¹⁵ Franc Ksaver je na straneh 46–47 sam razložil nastanek tega alternativnega imena dobrnskega starega gradu, ki naj bi v 17. stoletju nastalo iz priimka njegovih prednikov.

³¹⁶ Stari dobrnski grad Schlangenburg se je dejansko začel podirati. Od leta 1852 dalje, ko je graški zgodovinar K. Tangl dramatično opisal nočni beg stanovalcev iz podirajočega se gradu in dogodek postavil v leto 1772, je zgodba s povzemanjem njegovih besed postajala še bolj začinjena. Na podlagi edinega sodobnega poročila, ki ga je poleti 1773 napisal Avguštin baron Dienersperg, in izročila, da se je grad začel nenadoma rušiti na velikonočno nedeljo, je bilo moč ugotoviti, da se je nesreča pripetila 11. aprila 1773, grad pa se je zrušil nedolgo zatem. O tem natančno: Golec, Zrušitev starega dobrnskega gradu.

³¹⁷ Franc Ksaver si ni dobro zapomnil priimka župnika, ki se je v resnici pisal Porger oziroma Porgar. Obe različici najdemo v vizitacijskih zapisnikih savinjskega arhidiakonata med letoma 1756 in 1766 (Ožinger, *Vizitacijski zapisniki*, str. 270, 445, 464, 758), ko je kot kooperator služboval v Novi Cerkvi; leta 1766 je označen kot prizadeven duhovnik in dober govornik, doma iz Vojnika (str. 758). Sam se je podpisoval Porger (NŠAM, Matične knjige, Šmartno v Rožni dolini, R 1760–1784, P 1761–1784, M 1760–1784). Od leta 1756 do pomladi 1768, ko je postal drugi župnik mlade župnije Šmartno (ustanovljene 1760), je bil kaplan v Novi Cerkvi (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 501).

³¹⁸ Anton Porger je po I. Orožnu umrl 9. marca 1784 (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 501). V mrliški matici, ki je prav za mesece okoli njegove smrti vodena zelo površno, zapis o Porgerjevi smrti ni datiran, matica pa umrlemu prisoja 51 let. Vsekakor je preminil po 20. januarju 1784 (zadnji datirani vpis smrti v isti mrliški matici, ki mu sledijo štirje nedatirani, med njimi prvi o Porgerjevi smrti) in pred 31. majem, ko se začenja naslednja mrliška knjiga (NŠAM, Matične knjige, Šmartno v Rožni dolini, M 1760–1784, s. p.; M 1784–1826).

³¹⁹ Rudolf baron Zierheim (1736–1802), rojen na gradu Hmeljnik na Dolenjskem, je v Trebnjem služboval kot župnik dobrih 27 let od leta 1769 do 1797, ko je postal prošt in dekan v Novem mestu, kjer je umrl. F. Pokorn ga je označil z besedami: »Obnašal se je spodbudno, živel je zgledno, bil je ponižen in pokoren višjim.« (Pokorn, *Šematizem ljubljanske nadškofije*, str. 142).

³²⁰ Novomeško gimnazijo je leta 1746 ustanovila Marija Terezija in so jo do podržavljenja leta 1870 vodili frančiškani. Glede na to, da se je Franc Ksaver leta 1787 vpisal v 3. letnik mariborske gimnazije, na sintakso (str. 69 rodbinske kronike), je moral dotlej v Novem mestu opraviti izpite za prva dva gimnazijska letnika. Prav med njegovim triletnim šolanjem na Dolenjskem je dvorni odlok z dne 5. decembra 1785 odpravil možnost, da smejo

sem ostal neprekinjeno tri leta in počitnice navadno preživljal pri grofih *Barbo* na Rakovniku ali pri *baronih Schweigerjih* na Otočcu.³²¹ Med dečki, ki so bili tam na hrani (Kostknaben), so bili neki grof *Barbo*,³²² potem [str. 69] *Anton*, *Feliks* in *Benjamin* baroni *Schweiger*,³²³ nadalje Franc *baron Jurič (Juritsch)*,³²⁴ *Ladislav* baron *Taufferer*,³²⁵ *Alojz* pl. *Födransberg*,³²⁶ *Anton* pl. *Glosenau*,³²⁷ *Janez Pober*³²⁸ in *Ksaver Lilek*.³²⁹ Septembra 1787 so prišli pome v Trebnje starši in z njimi sem šel še na [gradove] Mirno, Škrljevo, Rakovnik, Otočec, Strugo, Gracarjev turn, Volavče in Šrajbarski turn, kjer so povsod obiskali sorodnike in znance.³³⁰

[SLIKOVNA PRILOGA 36]

Gracarjev turn pri Šentjerneju, kjer je živelo piščevo kranjsko sorodstvo, danes (foto B. Golec, marec 2014).

privatni učenci delati izpite doma; odtlej so morali tudi privatisti dvakrat na leto opravljati izpite na gimnaziji v navzočnosti direktorja in prefekta (Dodič, *Dvesto petindvajset let*, str. 61).

³²¹ V času, ko se je Franc Ksaver šolal v Trebnjem, je bil lastnik Rakovnika pri Mirni Dizma Barbo grof Waxenstein, Otočca pa Franc Jožef Schweiger baron Lerchenfeld (Smole, *Graščine*, str. 339, 415).

³²² Najverjetneje Janez Nepomuk Barbo grof Waxenstein, zgodaj umrli sin rakovniškega graščaka grofa Dizme, rojen leta 1771 na Rakovniku. O njem: Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 34 in 52. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 429; Smole, *Graščine*, str. 415.

³²³ Brata Anton in Feliks Schweiger barona Lerchenfeld, sinova graščaka Franca Jožefa z Otočca, sta se rodila v letih 1775 in 1776 v Ljubljani (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 116) in nadaljevala šolanje na ljubljanski gimnaziji, kjer sta izpričana leta 1790 (Črničev, *Ljubljanski klasiki*, str. 325, 326). Prvi, dedič Klevevža in Zbur, je bil pozneje graščak na Ruperčvrhu pri Novem mestu, drugi pa nadporočnik (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 143, 147, 150). Benjamin je bil njun veliko mlajši polbrat, rojen šele leta 1786 (prav tam, str. 151). Pisec spominov ga je očitno zamenjal s starejšim Jožefom, rojenim leta 1772 v Ljubljani, poznejšim majorjem (prav tam, str. 143 in 147).

³²⁴ Sin Ferdinanda barona Juriča, graščaka na Radeljci pri Bučki, rojen prav tam leta 1775, nazadnje gubernialni svetnik v Gradcu (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 161–162 in 165).

³²⁵ Sin krajiškega častnika Sigfrida barona Tauffererja, usmrčenega leta 1796 zaradi veleizdaje, rojen očitno v Vojni krajini, kjer se je pred njim rodil leta 1774 njegov brat Hugo. Pozneje je izpričan kot avstrijski vojak. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 242–243, 251.

³²⁶ Sin leta 1768 plemenitenega Gregorja Födrana, poštnega mojstra v Malem Hudem pri Višnji Gori, kjer se je rodil leta 1774. Pozneje priženjen na Vina Gorico pri Trebnjem. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 24, 28 in 42.

³²⁷ Verjetno iz malo znane kranjske plemiške rodbine Klosenau (prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*) ali pa iz družine novomeškega okrožnega glavarja Karla Janeza pl. Klaffenaua (1767–1783), pozneje okrožnega komisarja v Ljubljani (prim. Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 126).

³²⁸ Janez Nepomuk Pober iz Črnomlja, ki je leta 1791 pri 18-ih končal novomeško gimnazijo (Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971*, str. 406).

³²⁹ Franc Ksaver Lilek iz Novega mesta, ki je pri 17-ih leta 1792 končal novomeško gimnazijo (Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971*, str. 406).

³³⁰ Leta 1787 so bili lastniki navedenih gradov: Mirne Janez Pavel Jenko pl. Jenkensfeld (Smole, *Graščine*, str. 296), Škrljevega Karolina baronica Pittoni, rojena baronica Langenmantel (prav tam, str. 487), Rakovnika Dizma Barbo grof Waxenstein (prav tam, str. 415), Otočca Franc Jožef Schweiger baron Lerchenfeld (prav tam, str. 339), Struge Alojz baron Jurič (prav tam, str. 470), Gracarjevega turna Lovrenc Regulat grof Paradeiser (prav tam, str. 165), Volavč Marija Jožefa Svetlin, rojena grofica Paradeiser (prav tam, str. 535) in Šrajbarskega turna Rihard Jožef grof Auersperg (prav tam, str. 491). Dienerspergovi bližnji sorodniki, prav tako Valvasorjevi potomci, so gospodarili le na dveh gradovih pri Šentjerneju: na Gracarjevem turnu Lovrenc Regulat grof Paradeiser (1751–1823), bratranec Avguština barona Dienersperga, lastnica Volavč pa je bila Paradeiserjeva sestra Jožefa (1753–1810), tedaj sveže omožena v dvorcu Radeljca pri Bučki z neplemičem Janezom Jurijem Svetlinom (Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 248–253).

Preostali del počitnic sem preživel na Ponikvi,³³¹ nato pa so me 2. novembra istega leta poslali v Maribor v sintakso (*in die Syntax*)³³² in prišel sem na hrano k nekemu lekarnarju Miklu.³³³ V Mariboru sem bil prepuščen posebnemu nadzoru *patra Gajška (Gaischeg)*, [str. 70] nekdanjega jezuita.³³⁴ Tu sem preživel dve leti,³³⁵ in sicer v sintaksi pod profesorjem Luko (*Lucas*) Millerjem³³⁶ in v retoriki³³⁷ pod patrom *Gajškom*. Naš prefekt je bil pater Janez (*Johann*) Ringauf,³³⁸ vsi pa nekdanji jezuiti.³³⁹

[SLIKOVNA PRILOGA 37]

Vpis Franca Ksaverja barona Dienersperga v katalogu mariborske gimnazije leta 1787 (SI_PAM/0739, šk. 186, katalog 1776–1813, pag. 132).

V začetku novembra 1789 me je oče odpeljal v Gradec v poetiko (*in die Poesie*)³⁴⁰ pod profesorjem *Wiesenfeldom*³⁴¹ in prefektom *Wertnigom*.³⁴² Na hrani in stanovanju sem bil pri svojem stricu Mihaelu vitezu pl. *Brandenauu*, nadzorniku

³³¹ Ponikvo pri Šentjurju, svojo rodno posest, je njegov oče Avguštin baron Dienersperg prejšnje leto (1786) ugodno kupil od svojega starejšega neporočenega brata Franca Serafa (gl. op. 214).

³³² Tretji gimnazijski letnik.

³³³ Lekarnar Janez Nepomuk Mikl (*Mickl*) je bil lastnik hiše št. 184 na Glavnem trgu, v neposredni bližini rotovža in tako rekoč nasproti gimnazijskega, prvotno jezuitskega poslopja (Curk, *Viri za gradbeno zgodovino*, str. 78).

³³⁴ Pater Jurij Gajšek (*Geischeck*), rojen 1738 v Vojniku (»Stochenegensis« je pomota namesto »Hochenegensis«), je vstopil v jezuitski red leta 1756, prebival v različnih samostanih, v letih 1771–72 v Mariboru, razpust reda 1773 pa je doživel v Ljubljani (Lukács, *Catalogus generalis, Pars I*, str. 407; o njegovem rojstvu 29. marca 1738: NŠAM, Matične knjige, Vojnik, R 1737–1770, s. p.). Kot Dienerspergov bližnji rojak se je najbrž dobro poznal z njegovo družino po materini strani, z vitezi Brandenau, še zlasti pa z očetovimi sorodniki baroni Dienerspergi s Tabora pri Vojniku, čemur gre tudi pripisati omenjeni »posebni nadzor«. Gajšek leta 1794 ni več naveden med profesorji mariborske gimnazije (*Schematismus für Steyermark 1794*, str. 108), v Mariboru pa tudi ni umrl (prim. NŠAM, Matične knjige, Maribor–Sv. Janez Krstnik, M 1762–1857).

³³⁵ Dve leti zapored je Franc Ksaver vpisan tudi v gimnazijskem katalogu, in sicer kot Štajerec iz Celja (*Stirus Cilleiensis*), v šolskem letu 1787/88 v tretjem, sintaktičnem razredu in v letu 1788/89 v četrtem, retoričnem. V vseh štirih kategorijah: vedenje (*Mores*), nadarjenost (*Talentum*), nagnjenje (*Applicatio*) in uspeh (*Profectus*) je bil vse štiri semestre ocenjen s samimi najboljšimi ocenami, pri čemer ni bil edini »popolni odličnjak« (SI_PAM/0739, šk. 186, katalog 1776–1813, pag. 132, 136, 139, 142).

³³⁶ Nekdanjega jezuita Millerja z imenom Luka (Lukas) v avstrijski jezuitski provinci ni bilo. Verjetno gre za Franca Pavelskega Millerja, rojenega 1739 v Kočevju, ki je teologijo študiral v Gradcu in je razpust reda doživel v Trstu (Lukács, *Catalogus generalis, Pars II*, str. 1018). Profesorja Millerja leta 1794 ni bilo več na mariborski gimnaziji (*Schematismus für Steyermark 1794*, str. 108) in v Mariboru tudi ni umrl (prim. NŠAM, Matične knjige, Maribor–Sv. Janez Krstnik, M 1762–1857).

³³⁷ Četrty gimnazijski letnik.

³³⁸ Johann Ringauf, rojen 1739 v Celovcu, je doživel razpust reda kot profesor v Gradcu (Lukács, *Catalogus generalis, Pars III*, str. 1385). R. Puff, ki ga zmotno imenuje Johann Riegau, navaja, da je bil prefekt mariborske gimnazije od leta 1776 do smrti 1806 (Puff, *Marburg*, str. 216; prim. *Schematismus für Steyermark 1794*, str. 108).

³³⁹ Mariborsko gimnazijo so leta 1758 ustanovili jezuiti, ki so na njej poučevali tudi po ukinitvi reda (1773), ko je za kratek čas prenehala delovati.

³⁴⁰ Peti, zadnji gimnazijski letnik.

³⁴¹ Leopold Wiesenfeld, tudi Wis(s)enfeld, rojen 1731 v Ljubljani, umrl 1810, je bil v letih 1771–73 profesor etike na teološki fakulteti graške univerze, po ukinitvi jezuitskega reda pa premeščen na gimnazijo (Lukács, *Catalogus generalis, Pars III*, str. 1857–1858; Krones, *Geschichte*, str. 441, 587). Leta 1789, ko je Dienersperg prišel na graško gimnazijo, je poučeval v najvišjem, t. i. drugem humanističnem razredu (*Schematismus für Steyermark 1789*, str. 165).

³⁴² Doktor filozofije in teologije Michael Wertnig oz. Werdnig, svetni duhovnik, je v letih Dienerspergovega šolanja v Gradcu izpričan kot prefekt akademske gimnazije (UBG, Ms. 58–2, Universitätsmatriken, Band II 1771–1826, pag. 71, 76; *Schematismus für Steyermark 1789*, str. 165; *Schematismus für Steyermark 1794*, str. 107).

mesnega urada štajerskih deželnih stanov,³⁴³ le da mi tam ni šlo najbolje. Stric me tudi zaradi poti na Dunaj, kjer je nameraval z ženo spomladi preživeti kakšna dva meseca,³⁴⁴ ni mogel več [str. 71] obdržati na hrani in stanovanju in tako sem oboje dobil pri očetovem zastopniku (*Agent*) gospodu Josephu Zwölfböth, deželnostanovskem blagajniku.³⁴⁵ V tej hiši (*Kosthaus*) sem absolvirati filozofijo in fiziko,³⁴⁶ prvo pri profesorju *Wolfu*,³⁴⁷ drugo pri profesorju *Biwaldu*.³⁴⁸ Tudi *Taube*,³⁴⁹ profesor višje matematike in matematike, je bil tako kot prva dva nekdanji jezuit. Po končani filozofiji sem 5. septembra 1792 prišel na prvo leto prava³⁵⁰ k profesorju *Tillerju*³⁵¹ in na hrano k nekemu gospodu von Pillsteinu, uradniku cesarsko-kraljevega višjega poštnege urada,³⁵² pri katerem sem ostal tudi naslednje leto, ko sem [str. 72] absolvirati celotno pravo pri profesorjih *Ulbrichu*, *Gmeinerju* in *Eggerju*,³⁵³ potem pa 7. septembra 1794 kot absolvirani jurist³⁵⁴ z najboljšimi spričevali odpotoval k svojim staršem na počitnice. Z veliko napora in s pridnostjo sem celotno pravo, kot je bilo tedaj dovoljeno, končal v dveh letih, da bi kar se da hitro šel na prakso v kakšen politični urad (*politische Stelle*), toda zelo sem se motil. Domov sem prišel z 21 leti kot absolvirani jurist, a sem moral pomagati svojemu očetu pri upravljanju (*in der Administration*) njegovih posesti. In tako je minilo leto za letom in svoja najlepša mladostna leta sem žal! preživel v – brezdelju!!!

³⁴³ Mihael pl. Brandenau je bil poročen z Jožefo pl. Bleyberg in služboval kot nadzornik višjega mesnega urada vsaj med letoma 1787 in 1790 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 178, 327, 488, 489). Bil je mlajši brat piščeve matere Jožefe, rojen 10. septembra 1752 na Dobrni (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 337), umrl pa je 7. septembra 1818 v Ljubljani kot upokojeni komorni nadzornik (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 228). Leta 1789 je v Gradcu stanoval v hiši barona Kellersberga v Sackgasse 165 (*Schematismus für Steyermark 1789*, str. 145).

³⁴⁴ V tem času, 28. aprila 1790, se je zakoncema Brandenau v Gradcu rodil sin Jožef, ki je umrl 4. septembra isto leto (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 327, 489).

³⁴⁵ Joseph Zwölfböth, blagajnik glavne blagajne pri uradu stanovskega glavnega prejelnika, je leta 1789 prebival v Mandlovi hiši na Glavnem trgu (*auf dem Platz*) (*Schematismus für Steyermark 1789*, str. 143).

³⁴⁶ Dveletni filozofski študij na liceju je bil po končani gimnaziji pripravljavnica za druge študije. Prvo leto je obsegal logiko in matematiko, drugo leto pa fiziko. Graška univerza je bila od leta 1782 do 1827 spremenjena v licej.

³⁴⁷ Johann Nepomuk Wolf, po ukinitvi jezuitov svetni duhovnik, doma s Kočevskega (roj. 1738), profesor logike, metafizike in etike od 1774 do 1808 (Krones, *Geschichte*, str. 442, 588, 590). Prim. *Schematismus für Steyermark 1789*, str. 165.

³⁴⁸ Leopold Biwald (1731–1805), Dunajčan, jezuit, nato svetni duhovnik, priznan naravoslovec, od 1762 na graški univerzi profesor logike in metafizike, 1763 je zasedel stolico za fiziko, na kateri je deloval zelo dolgo in uspešno, vsaj do leta 1797, umrl pa je na Dunaju (Krones, *Geschichte*, str. 440–441, 578, 581, 587, 588; Lukács, *Catalogus generalis, Pars I*, str. 104). Prim. *Schematismus für Steyermark 1789*, str. 165; 1794, str. 104.

³⁴⁹ Karl Taupe (1726–1791), sam se je podpisoval Taube, Celovčan, jezuit, nato svetni duhovnik, poučeval je tudi v Ljubljani, od 1766 je bil v graškem kolegiju profesor matematike, umrl je spomladi 1791 med Dienerspergovim študijem v Gradcu (Krones, *Geschichte*, str. 115, 580, 587, 588; Lukács, *Catalogus generalis, Pars III*, str. 1691). Prim. *Schematismus für Steyermark 1789*, str. 165.

³⁵⁰ Študij prava na liceju je trajal dve leti.

³⁵¹ Franz Alois Tiller, jezuit, profesor za naravno, mednarodno, državno in civilno pravo ter (Justinijanove) Institucije od ustanovitve pravne fakultete leta 1778 do 1797 (Krones, *Geschichte*, str. 102, 588, 589). Prim. *Schematismus für Steyermark 1789*, str. 163.

³⁵² Vinzenz von Pillstein, poštni uradnik v Gradcu vsaj od leta 1776, poročen od 1784 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 240, 246, 306, 327, 333). Stanoval je v Langovi hiši na Postgasse 270 (*Schematismus für Steyermark 1789*, str. 109; 1794, str. 66).

³⁵³ Franz Xaver Ulbrich, profesor za pandektno pravo, deželno zakonodajo, kazensko pravo in cerkveno pravo od 1783 do 1823 (Krones, *Geschichte*, str. 588, 589); Franz Xaver Gmeiner (1752, Studenice pri Poljčanah – 1824, Gradec), svetni duhovnik, profesor cerkvenega prava 1783–1784 in cerkvene zgodovine 1782–1822 (Lukman, Gmeiner Franc, str. 223); Franz Egger, profesor političnih znanosti vsaj od 1793 do 1803 (Krones, *Geschichte*, str. 116, 589). Prim. *Schematismus für Steyermark 1794*, str. 104.

³⁵⁴ Absolvirani jurist je imel zaključeno pravniško izobrazbo, pridobljeno na liceju. – V t. i. univerzitetni matriki Dienerspergovega imena ni zaslediti (UBG, Ms. 58–2, Universitätsmatriken, Band II 1771–1826).

[str. 73] Tako sem nadaljeval svoje življenje skoraj devet let, in sicer do 7. avgusta 1804,³⁵⁵ ko sem moral na izrecni ukaz svojega razjarjenega očeta zapustiti domačo hišo. Razlog je bil naslednji: konec leta 1800 sem začel znanstvo s svojo sedanjo soprogo [Antonijo baronico Adelstein],³⁵⁶ za kar sem domneval, da je povsem v skladu z željami mojega očeta, a sem se spet zelo motil. Oče me je od trenutka, ko je za to izvedel, sovražil in me na najokrutnejši način preganjal. Prizori med nama so preveč škandalozni in presunljivi, da bi jih zmoželi ponoviti in zapisati. [str. 74] Z eno besedo, po enem takih prizorov sem moral iti od doma brez vsakršne podpore, brez strehe nad glavo. Največ sem se zadrževal pri svojih dveh sestrah, *Gadollovi* in *Resingenovi*, ostal 8–10 dni na Blagovni in potem spet toliko časa na Taboru.³⁵⁷

[SLIKOVNA PRILOGA 38]

Tabor pri Vojniku, kjer je bila poročena piščeva sestra Terezija pl. Resingen, danes (foto B. Golec, marec 2016).

Da jima ne bi bil vedno v nadlego, sem se potem odpravil v Celje, živel tam več dni s podporo svoje matere, ki pa je bila seveda zelo pičla, in svoje ljubljene, ki je z lastnimi rokami izdelovala kapice, oprsnike, predpasnike in rutice, [str. 75] jih prodajala neki stari kramarici in mi pošiljala prisluženi denar. V hiši grofa Grosa, sedanjem rotovžu,³⁵⁸ sem imel za stanovanje sobo po dobroti *Gadollovih*, ki so za svoje bivanje najeli celo drugo nadstropje. To se je nadaljevalo in tako sem živel v tihi odmaknjenosti štiri leta in pol [1804–1809].

[SLIKOVNA PRILOGA 39]

Celje po Stari Kaisejevi suiti, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 7).

Vsi moji poskusi, da bi se ponovno spravil z očetom, so propadli brez uspeha, moja žalost, moja zlovoljnost je bila brezmejna, pogosto sem bil na točki, da s premišljenim strelom končam svoje življenje, le ljubezen do moje sedanje soproge, zavest, [str. 76] da trpim po nedolžnem in da enkrat vendar mora biti bolje, me je odvracala od uresničitve te namere. Do svojega življenja sem bil ravnodušen, bilo mi je skoraj breme in tako se je zgodilo, da sem nemudoma zaprosil za častniško mesto, ko je bilo z najvišjega mesta ukazano sestaviti deželno brambo za vojno, ki se

³⁵⁵ Med koncem študija 7. septembra 1794 in sporom z očetom 7. avgusta 1804 je dejansko minilo skoraj deset let.

³⁵⁶ Dienspergu je bilo takrat 27 let, njegovi izvoljenki Antoniji baronici Adelstein pa 18. Rojena ali krščena je bila 25. septembra 1782 v Celju, kjer se je rodila kot hči Antona barona Adelsteina in Kajetane, rojene grofice Attems, ter dobila pri krstu ime Antonija Marija Kleopa Mihelina (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1773–1784, pag. 110). Potem ko je že pri dveh letih izgubila očeta, je odraščala z materjo, mlajšo sestro in bratom (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5).

³⁵⁷ Svak Johann vitez Gadolla je posedoval Blagovno s še dvema gospostvoma od leta 1783 (gl. op. 280), drugi svak Ignac Pavel (vitez) Resingen pa Tabor od leta 1802 (gl. op. 287).

³⁵⁸ Ni izključeno, da je tedaj v isti hiši prebivala mati Dienspergove izvoljenke Kajetana baronica Adelstein, za katero piščevec nečak Franc vitez Gadolla (1797–1866) v rokopisu o celjskih hišah pravi, da je do smrti največ živela v Celju, v hiši grofa Grosa in v Fröhlichovi hiši (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 282 (1192), F. Gadolla, *Die Hausbesitzer der Stadt Cilli etc.*, fol. 26v). Po istem avtorju je hišo v Celju skupaj z gospostvom Lemberg kupil leta 1767 Karl Erman grof Gros in je ostala v rokah Grosove rodbine do leta 1811 (fol. 16v–17). Po J. Orožnu je bil konec 18. stoletja lastnik hiše (Minoritski trg 1, danes Prešernova ulica 17) grof Gros, v začetku 19. stoletja pa Vincenc Langer, lastnik dvorca Lemberg. Hišo je po daljših pogajanjih leta 1830 kupil mestni svet in so jo globoko v 20. stoletje uporabljali za mestno hišo (rotovž); leta 1782 je v njej prenočeval papež Pij VI. na poti na Dunaj (J. Orožen, *Posestna in gradbena*, str. 31). V prezidani stavbi je danes Muzej novejšje zgodovine.

je pripravljala s Francijo.³⁵⁹ Njegova cesarsko-kraljeva visokost nadvojvoda Janez (Johann) me je 22. julija 1808 resnično postavil za stotnika 6. čete 2. celjskega brambovskega bataljona pod poveljstvom majorja von *Leüzendorfa*.³⁶⁰ Pred odhodom 10. aprila 1809, ko se je spet začela vojna s Francijo,³⁶¹ sem se poslovil od [str. 77] očeta s pismom, polnim otroške ljubezni in obzirnosti, se mu zahvalil za vso milost in dobroto, ki mi ju je izkazal, in mu pri vsem, kar je svetega, zatrdil, da bo, če v boju s sovražnikom padem, moja zadnja prošnja Bogu, naj mojega ljubega očeta, čeprav me je skrajno napačno sodil, vendarle pusti še dolgo in srečno živeti. To pismo je učinkovalo, njegovo sicer dobro očetovsko srce se je prebudilo in z ljubeznijo me je sprejel nazaj v svoj dom. Usoda deželne brambe in te nesrečne vojne je vsem v preveč svežem spominu, da bi še govoril o tem. 9. maja 1810 sem na željo svojega [str. 78] očeta, potem ko je bila deželna bramba po dunajskem miru z dne 20. oktobra 1809 razpuščena,³⁶² vzela odpustnico, živel v [Zgornjem] Lanovžu, kjer se je oče tedaj zadrževal,³⁶³ in z njegovo privolitvijo nadaljeval znanstvo s svojo prejšnjo ljubeznijo. Ne le, da je oče z menoj spet ravnal ljubeče, ampak je, kot že prej, pokazal tudi posebno naklonjenost do moje bodoče soproge. 11. aprila 1813 je za pljučnico nenadoma umrla *Kajetana baronica (Freyin v.) Adelstein*, rojena grofica *Attems*, mati moje ljubljene.³⁶⁴ Njeni trije otroci, *Jožef*, v času materine smrti major pri Vogelsangovem polku in službujoči [str. 79] komornik pri njegovi cesarski visokosti prestolonasledniku Ferdinandu,³⁶⁵ ter hčerki *Antonija* in *Barbara*³⁶⁶ so mi obljubili, da mi bodo za osem let dali v zakup svoje podedovano gospostvo Dobrnica,³⁶⁷ da se

³⁵⁹ Deželno brambo ali brambovstvo (Landwehr) je cesar Franc I. ustanovil s patentom 9. junija 1808 kot stalno in splošno institucijo za podporo avstrijski redni armadi.

³⁶⁰ Dekret o postavitvi na stotniško mesto po odločitvi dvorne komisije z dne 22. julija 1808 je štiri dni pozneje soppodpisal Dienerspergov stric Janez Nepomuk kot celjski okrožni glavar (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 16). – Major Franz Leuzendorf je poveljeval 2. celjskemu bataljonu Peilenstein (http://www.napoleon-series.org/military/organization/Austria/ArmyStudy/c_AustrianArmyInner.html – april 2017). Umril je 27. decembra 1811 v Celju kot višji stražmojster (*Obristwachtmeister*), star 65 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 35).

³⁶¹ Avstrijski cesar Franc I. je Francoskemu cesarstvu napovedal (peto koalicijsko) vojno dan prej, 9. aprila 1809.

³⁶² Schönbrunnski mir med Avstrijo in Francijo je bil sklenjen 14. oktobra 1809, deželna bramba pa razpuščena šele leta 1814. Dienersperg je z razpustitvijo mislil na začasni konec njenega delovanja.

³⁶³ Po navedbi Franca Ksaverja je Avguštin tam preživel zadnjih deset let svojega življenja (str. 43), tj. od 1804 do 1814.

³⁶⁴ 56-letna Kajetana baronica Adelstein, rojena grofica Attems, je tega dne umrla v Celju št. 44 (NŠAM, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 48). Rodila se je v Gorici 28. januarja 1757 (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5).

³⁶⁵ Jožef baron Adelstein je bil rojen na Dobrnici pri Dobrni 24. avgusta 1780 kot sin Antona Karla barona Adelsteina in Kajetane Antonije, rojene grofice Attems (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5). Komornik je postal leta 1812 (HHStA, AB XII/15a, Verzeichnis der Kämmerer vom Beginn des 16. Jhs. bis 1903, str. 206). Ob materini smrti leta 1813 je imel v Vogelsangovem polku še čin stotnika; njegov polk je bil 47. češki pehotni polk z »lastnikom« Ludvikom baronom Vogelsangom (*Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee* XXIII (1813), str. 154; Amon von Treuenfest, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47*, str. 479). Poročil se je 24. aprila 1820 v Gorici s Klementino Jožefo grofico Coronini-Kronberg, vdovo grofico Lanthieri, umrl pa kot zadnji baron Adelstein 13. decembra 1850 na Dunaju s činom generalmajorja in podporočnika cesarjeve telesne garde ter z nazivom cesarsko-kraljevega komornika (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5).

³⁶⁶ Obe sta se rodili v Celju. Antonija, Dienerspergova poznejša žena, je bila rojena ali krščena 25. septembra 1782, Barbara pa 18. novembra 1783 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1784–1794, pag. 110, 119). Barbara (Babette) se je 5. februarja 1826 že priletna omožila v Celju z nadporočnikom Ferdinandom Car(r)iere de Tour de Campom (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 259) in bila živa vsaj še leta 1852 (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 205). Vse kaže, da ni umrla v Gradcu, kjer je 27. aprila 1883 preminil njen 92-letni sopro, upokojeni polkovnik (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 323).

³⁶⁷ Ni znano, od kdaj do kdaj natanko je trajal zakup, preden je Dienersperg Dobrnico 1. marca 1822 kupil. Trije Adelsteini so jo uradno podedovali po svoji materi šele 24. junija 1814, več kot leto po materini smrti, ko je bil Franc Ksaver že osem mesecev poročen z Antonijo (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol.

bom lahko oženil. Ker ni bilo za mojo ženitev zdaj nikakršne ovire več, je 28. oktobra 1813 sledila poroka v grajski kapeli na Blagovni,³⁶⁸ potem ko sem torej polnih 13 let vzdrževal znanstvo.

[SLIKOVNA PRILOGA 39a]

Grb Antonije baronice Adelstein, izvoljenke Franca Ksaverja (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg, foto Marko Zaplatil, marec 2011).

Moj oče je bil do mene in moje soproge izjemno dober, pridno naju je obiskoval in v najino veliko veselje pri naju preživel veliko časa, ker sva pozimi stanovala v Celju.³⁶⁹ Žal je bilo naše veselje [str. 80] kratkotrajno, kajti moj dobri oče je 6. maja 1814 umrl. V svoji bolečini sem napisal tale nekrolog: »Najdražji, najbolj ljubljeni, nepozabni oče! Spi blago v naročju smrti, Ti plemeniti, pošteni mož. Z vencí cvetja, z neuyenljivimi spominčicami posipamo kraj, kjer počivajo ostanki Tvoje tostranske navzočnosti, s pobožnimi molitvami blagoslavljamo Tvoj sveti spomin in naše solze naj nikoli ne usahnejo, kakor tudi ne otroška hvaležnost, ki jo dolgujemo Tvojemu nepozabnemu očetovskemu srcu. O, kruta [str. 81] smrt! Tvojemu vsemogočnemu čaščenju se je morala 6. maja 1814 podvreči tudi ta dragocena žrtev.« Ob 7. uri zjutraj se je njegovo življenje v 72. letu izteklo zaradi zlate žile, ki mu je veliko let povzročala hude bolečine. 23. aprila je legel v posteljo in 14 dni zatem izpustil dušo v neprekinjenem, groznem trpljenju, ki nam je trgalo srca.³⁷⁰ Moja najzvestejša soproga, ki jo je tako srčno vzljubil, mu je zatisnila levo oko, jaz pa desno.

Rojen 28. avgusta 1742 na očetovi posesti *Ponikva* je [oče] že zgodaj izgubil očeta *Petra Dominika*, se oprijel prava [str. 82], iz katerega je imel veliko znanja,³⁷¹ vodil do leta 1770 vse hišne in podložniške posle za svojo mater,³⁷² se potem poročil z mojo materjo *Jožefo*, rojeno pl. *Brandenau Mühlhoffen*,³⁷³ in za 26.000 goldinarjev na javni dražbi kupil gospostvo *Dobrna*.³⁷⁴ V mladosti nadvse dejaven si je z lastno dediščino in z dediščino svoje soproge v višini 6000 goldinarjev³⁷⁵ lahko pridobil le to

193).

³⁶⁸ Po poročni matični knjigi župnije Šentjur pri Celju je bila poroka z dovoljenjem celjskega župnijskega urada v kapeli gospostva Blagovna dan prej, 27. oktobra; navedene so kar tri poročne priče: ženinova svaka Johann vitez Gadolla in Ignac vitez Resingen ter brat Janez (Nepomuk) baron Dienersperg (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 93). Poroka je vpisana tudi v poročni matici celjske župnije, ki je poročevalcu, drameljskemu župniku, izdala pooblastilo, datum in imena prič so enaki kot v šentjurski matici, vpis pa vsebuje še podatek o ženinovem bivališču pri starših v Zgornjem Lanovžu in nevestinem na Dobrnici (prav tam, Celje–Sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 142).

³⁶⁹ Od pomladi do jeseni sta zakonca očitno živela v dvorcu Dobrnica pri Dobrni, ki ga je imel Franc Ksaver v osemletnem zakupu in katerega tretjinska lastnica je bila Antonija, ki je šla od tod tudi k poroki.

³⁷⁰ Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg je umrl v dvorcu Zgornji Lanovž, Lava št. 13; kot vzrok smrti je v mrliški matici navedena oslabeledost: »Aufloßung« (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 76).

³⁷¹ Avguštin se je šolal na graški gimnaziji in morda tudi na tamkajšnji univerzi. Leta 1754 je skupaj z bratom Francem izpričan v pripravnici graške gimnazije kot Ksaver pl. Dienersperg (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 242).

³⁷² Njegova ovdovela mati Jožefa Katarina je umrla na Ponikvi 5. avgusta 1769 (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Ponikovska mrliška matica iz tega časa je uničena.

³⁷³ Zakonca sta se poročila 25. februarja 1770 v župnijski cerkvi na Dobrni, o čemer priča izpisek iz danes izgubljene poročne matične knjige z datumom 23. 11. 1835 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20).

³⁷⁴ Gl. op. 223.

³⁷⁵ Po delitveni libeli med brati z dne 17. julija 1774 je Avguštinu pripadlo dobrih 3290 goldinarjev dediščine po obeh starših (StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), fol. 162). Višina Jožefine dediščine nasprotno ni znana. K. Tangl (1852), ki ni imel drugih virov kot spomine Franca Ksaverja, je potemtakem prišel do precej točnega sklepa: »Ker mu [Avguštinu] je žena prinesla 6000 goldinarjev, je vsota, s katero je začel gospodariti, znašala

premoženje. Brez dolga pa je zapustil posestva (Güter) *Dobrna, Ranšperk*, [Zgornji] *Lanovž* in *Ponikva*. Moja neutolažljiva mati, brat *Nepomuk*, sestra *Gadollova*, sestra *Resingenova* in jaz smo postali zakoniti dediči sadov njegovega dela, njegove marljivosti in njegovega milega očetovskega srca.

Zdaj poveljuje ta mala, neuvenljiva cvetica, posajena na Tvoj grob, hvaležnost, ljubezen in čaščenje ob veselju Tvojega sina, ki Te vselej nosi v srcu in si ga dlje časa povsem napačno sodil. Glej sem dol iz svojega eteričnega domovanja, iz vzdikajoče srede [str. 83] blaženih na to malo žrtev ganljive, otroške hvaležnosti. Blaženi mir naj lebdi nad Tvojim grobom. Lanovž. 24. maja 1814.

Moje glavno delo sta bila kmetovanje in nove gradnje, ki sem se jih moral lotiti zlasti pri toplicah [Dobrna], saj sem jih prevzel v najslabšem stanju. Pozno jeseni 1815 je pri vhodnih vratih že stalo povsem novo poslopje in tako sem se iz leta v leto loteval novih razdelitev sob, poskrbel za nabavo postelj in za novo opremo. Vse gradnje v toplicah, na Dobrni in na Dobrnici, ki sem jo od treh zakonitih dedičev, baronov *Adelsteinov*, kupil 1. marca 1822³⁷⁶ za 28.000 goldinarjev konvencijske valute,³⁷⁷ so me doslej stale že okoli 17.000 goldinarjev konvencijske valute.³⁷⁸ V domačem zadovoljstvu in slogi so mi prehitro minila najsrečnejša leta in ob rojstvih mojih šestih otrok me je vedno osrečevalo sladko očetovsko veselje.

[SLIKOVA PRILOGA 40]

Dvorec Dobrnica po *Novi Kaiserjevi suiti* okoli leta 1840 (Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 37).

[SLIKOVA PRILOGA 41]

Vas Dobrna z zdraviliškim kompleksom po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 11a).

[str. 84] *Kajetana*, moj prvi otrok, se je rodila 7. aprila 1815 po 48 urah porodnih bolečin, takoj po 6. uri zvečer v Celju. *Kristianelli*, doma in v tujini komaj dosegljivi spretni rodni pomočnik,³⁷⁹ je po stokratnih popadkih z instrumenti iz matere srečno potegnil otroka, ki je pri krstu dobil ime *Kajetana Jožefa*. Botra sta bila moja mati in brat [Janez] *Nepomuk*.³⁸⁰ Moj drugi otrok, sin *Ferdinand*, je prišel na svet 11. januarja

kakšnih 8000 do 9000 goldinarjev. S to je leta 1770 za 26.000 kupil gospostvo Dobrna.« (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 202).

³⁷⁶ Zakoniti dediči so bili njegova žena *Antonija* ter njena brat in sestra, od katerih je *Dienersperg* navedenega dne kupil gospostvo skupaj s pripadajočim uradom *Rožni Vrh* (StLA, *Steiermärkische Landtafel*, LT II, *Hauptbuch* 1, fol. 193).

³⁷⁷ Uradno je šlo za izročilno pogodbo, ki jo je sklenil z ženo, svakinjo in svakom, tretjinskimi lastniki posesti. V kakšni obliki in koliko je *Franc Ksaver* dejansko odštel *Adelsteinom*, ostaja tako neznanka, skrita v formulaciji, da temelji izročitev na ustnem dogovoru. Ta je vsekakor moral vključevati tudi hipoteki svaku in svakinji za 20.000 goldinarjev, ki sta bremenili Dobrnico še ob smrti *Franca Ksaverja* četrtr stoletja pozneje. Dve manjši hipoteki v skupni višini 5000 goldinarjev sta bili izbrisani leta 1824 oziroma 1826, hipoteki *Jožefu baronu Adelsteinu* in njegovi sestri *Barbari – Babette* pa vpisani v letih 1818 in 1826 (StLA, *Steiermärkische Landtafel*, LT II, *Hauptbuch* 1, fol. 197).

³⁷⁸ Za primerjavo naj rabi podatek, da so prihodki zdravilišča znašali leta 1816 nekaj več kot 3000 goldinarjev (StLA, A. *Dienersperg*, K 2, H 56).

³⁷⁹ *Janez* (*Johann*) *Kristianelli*, tudi *Christianelli*, celjski okrožni ranocelnik, je izviral iz znane celjske ranocelniške družine (I. Orožen, *Celska kronika*, str. 191; J. Orožen, *Zgodovina Celja I*, str. 599). Umrli je v Celju 29. aprila 1828, star 64 let (NŠAM, *Matične knjige, Celje–Sv. Danijel*, M 1808–1834, pag. 240).

³⁸⁰ Otrok se je rodil v Celju št. 86 in bil krščen naslednji dan (NŠAM, *Matične knjige, Celje–Sv. Danijel*, R 1801–1817, fol. 565–566).

1817 proti 12. uri ponoči v Celju,³⁸¹ moj tretji otrok *Janez Nepomuk Donat* pa 3. februarja 1818 popoldne ob poltretji uri, prav tako v Celju.³⁸² Botra sta bila brat [Janez] *Nepomuk* in svakinja *Babette* [Barbara] *Adelstein*, pri Ferdinandu pa prej omenjena svakinja in njen brat *Jožef* baron (*Freiherr v.*) *Adelstein*. Ob pol peti uri zjutraj 21. julija 1819 je zagledal luč sveta moj četrti otrok, hči *Ida Terezija*, ob pol peti uri zjutraj 17. julija 1820 moj peti otrok *Anton Aleks* (*Anton Alexis*) in končno ob pol enajstih dopoldne 12. julija 1824 moj šesti otrok, hči *Marija Ivana Nepomucena*, [str. 85] zadnji trije na Dobrni.³⁸³ Pri Idi sta bila botra moja sestra Resingenova in njen soprog, pri *Antonu Aleksu* (*Anton Alex*) moj prijatelj podpolkovnik baron *am Ende*,³⁸⁴ pri *Mariji Ivani Nepomuceni* pa *Nepomucena Hohenwart* in njen brat *Anton*.³⁸⁵ Moja najdražja soproga, ki se je stalno ukvarjala z vzgojo otrok in se posebej posvečala predvsem temu, je imela pri hišnih opravilih zvesto oporo v svoji sestri *Babette* [Barbari] in sestrični *Nepomuceni Hohenwart*, ki je leta 1830 v naši hiši tudi umrla.³⁸⁶

[SLIKOVNA PRILOGA 42]

15-letni Ferdinand baron Dienersperg kot šolar leta 1832, najmlajši znani portret katerega od članov Dienerspergove rodbine (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 888, foto Bojan Salaj).

Jaz sam sem vodil gospodarstvo na Dobrni in Dobrnici, skrbel za zdraviliško korespondenco (*die Bad Correspondenz*), sam pobiral vse davke in gosposčinske dajatve podložnikov ter bil do novembra 1835, ko sem se z družino preselil v Gradec,³⁸⁷ od štajerskih deželnih stanov za različne zadeve 22-krat delegiran za komisarja.³⁸⁸ Leta 1819 je njegova cesarska visokost nadvojvoda Janez (Johann) ustanovil Kmetijsko družbo na Štajerskem [str. 86] in 17. septembra 1819 sem bil z dekretom postavljen za odbornika njene podružnice v Celju. Čeprav je ta nastavitev zahtevala le malo napora, je bilo treba pri tem vendarle marsikaj početi in po šestih letih [1825 ali 1826] sem moral zaradi domačih poslov odstopiti in prestopiti v vrste drugih pravih članov.³⁸⁹ Svojega sina *Janeza Nepomuka* sem konec oktobra 1829

³⁸¹ V celjski krstni matici je naveden samo datum (krsta) 12. januar 1817, krščenec z imenom *Ferdinandus Rex Josephus* pa se je rodil v hiši št. 42 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 627–628).

³⁸² Otrok, ki je pri krstu dobil ime *Johann Nep.(omuc) Donatus*, se je rodil v Celju št. 39 in bil krščen naslednji dan (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1818–1840, fol. 11–12).

³⁸³ Prva dva otroka sta se resnično rodila in bila krščena na Dobrni; v krstni knjigi je ob njunih imenih navedeno: »p(ro) t(empore) in Neühauß« (začasno na Dobrni). Najmlajša hči pa je sodeč po celjski krstni matici prišla na svet v Celju, v hiši št. 86. Pisec spominov se je zmotil tudi pri imenu krstnega botra svojega sina Antona Aleksa (v krstni matici *Alexius Antonius*), ki sta mu prav tako kot Idi Tereziji botrovala teta Terezija in njen mož Ignac vitez Resingen. Botra Antona pl. Hohenwarta je pri krstu najmlajše Dienerspergove hčerke zastopal namestnik. NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1783–1830, pag. 248, 354; Celje–Sv. Danijel, R 1818–1840, fol. 207–208.

³⁸⁴ Edini častnik s podobnim priimkom je bil leta 1820 Andreas Amende, naveden brez vsakršnega plemiškega naziva kot podporočnik pri 30. galicijskem pehotnem polku (*Militär-Schematismus 1820*, str. 154).

³⁸⁵ Neporočena sestra in brat pl. Hohenwarta, Marija Ivana Nepomucena (roj. 1758) in Maksimilijan Anton (roj. 1768), sta bila z Adelsteini v sorodu po materi. Rodila sta se na gradu Podgrad pri Vranskem staršema Janezu Ludviku Mihaelu pl. Hohenwartu (1716–1785) in Mariji Tereziji, rojeni baronici Adelstein (1740–1811). SI_ZAL_LJU/0340, šk. XXV, Hohenwarth.

³⁸⁶ Neporočena Ivana Nepomucena pl. Hohenwart je umrla 25. februarja 1832 v Celju št. 41 za vodenico, po mrliški knjigi stara 72 let, dejansko pa dve leti več (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 310). Piščev nečak Franc vitez Gadolla (1797–1866) v petdesetih letih v svojem rokopisu o hišah v Celju navaja, da je gospodična Ivana Nepomucena dolgo živela pri Kajetani baronici Adelstein (materi Dienerspergove žene) in v Celju tudi umrla (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 282 (1192), F. Gadolla, *Die Hausbesitzer der Stadt Cilli etc.*, fol. 26v).

³⁸⁷ Pisec je popravil prvotno letnico 1834.

³⁸⁸ Arhiv rodbine Dienersperg ne ponuja o tem nobenih podatkov (StLA, A. Dienersperg).

³⁸⁹ Dienerspergova funkcija odbornika ni dokumentirana v rodbinskem arhivu (StLA, A. Dienersperg) in tudi sicer je o celjski podružnici Kmetijske družbe malo znanega (prim. J. Orožen, *Zgodovina Celja I*, str. 563). Po

odpeljal na vojaško akademijo v Dunajsko Novo mesto, na stanovsko mesto [štajerskih deželnih stanov],³⁹⁰ a sem ga moral maja 1835 vzeti ven in sem ga spravil za kadeta h koroškemu Latermannovemu polku, kjer je bil tedaj polkovnik moj svak *baron Adelstein*.³⁹¹ Njegova [sinova] tiha narava in celotni značaj sta bila namreč tako malo primerna za akademijo, da bi težko prišel ven kot častnik. Razlog, da sem se z družino preselil v Gradec, je predvsem ta, da bi lahko najinega najstarejšega sina [Ferdinanda], ki je napredoval v višje šole,³⁹² imela [s soprogo] pod starševskim nadzorom, dvema mlajšima hčerkama, Idi in Mari, [str. 87] pa omogočila primeren pouk francoščine, plesa in igranja klavirja, ter končno, da ne bi pogrešali zdravniške pomoči, ki nam je v Celju povsem manjkala. Selitev v Gradec bi izpeljali že jeseni 1834,³⁹³ ko ne bi bilo v stiski nežno materino srce. Moja hči Kajetana se je namreč 28. oktobra 1832 poročila z Johannom grofom *Hoyosom*, konceptnim praktikantom okrožnega urada v Celju,³⁹⁴ ter sebe, svojega soproga in nas 1. septembra 1833 osrečila s srčno ljubljenim dečkom.³⁹⁵ Med dojenjem tega otroka je mati trpela na desni dojki neznosne bolečine in je s herojsko vztrajnostjo izpolnila svojo materinsko dolžnost. Toda posledica je bila huda oslabeledost, ki sta jo lahko zmanjšala le čas in mladost.³⁹⁶ Zaradi tega dogodka smo se potem preselili v Gradec in bili tako srečni, ko smo pri gospodu gubernijskem predsedniku grofu *Wickenburgu*, poznejšem

uradnem seznamu članstva je bil Franc Ksaver maja 1822 samo navaden član, ni pa ga v štiričlanskem odboru podružnice, ki jo je kot predstojnik vodil njegov svak vitez Resingen (*Personalstand*, str. 9, 33).

³⁹⁰ Mesto gojenca na akademiji, rezervirano (predvsem) za otroke iz družin štajerskih deželanov.

³⁹¹ Polkovnik Jožef baron Adelstein je v vojaškem šematizmu leta 1835 še zadnjič naveden kot najvišji štabni oficir (komandant) 7. ilirskega pehotnega polka, katerega »lastnik« (Inhaber) je bil od leta 1824 feldmaršal Joseph Freiherr von Lattermann (*Militär-Schematismus 1835*, str. 53). Kadeta Dienersperga tedaj še ni pri tem polku. Pojavi se kot Johann Frh. v. Dinersberg naslednje leto (*Militär-Schematismus 1836*, str. 111), ko je bil Adelstein povišan v generalmajorja in že premeščen za brigadirja v Linz (prav tam, str. 49).

³⁹² 10-letni Ferdinand je 30. oktobra 1827 kot privatist s samimi odličnimi ocenami (*sehr gut*) opravil zaključni izpit tretjega razreda glavne šole v Celju (SI_ZAC/0868, šk. 2, 2/60, katalog 1827, s. p.). Naslednje leto (1828) je bil vpisan v matriko celjske gimnazije, kjer je po kraju rojstva in najbrž tudi bivanja naveden kot Celjan (*Styrus Cellejensis*) (SI_ZAC/0845, I. gimnazija v Celju, šk. 1, 1/2 Matricula (1809–1851), s. p.). Po končani šestletni celjski gimnaziji se je novembra 1833 vpisal v prvi letnik filozofije na graškem liceju (UBG, Ms. 58–3, Universitätsmatriken, Band III 1827–1876, fol. 29v), v drugem letniku pa ga naslednje leto (1834) pogrešamo (fol. 33v), ker so študente vpisovali le v letu imatrikulacije. Vir druge roke, štajerski guverner grof Wickenburg, leta 1840 v podporo za pridobitev komorniškega naziva za Franca Ksaverja navaja, da je eden njegovih treh sinov – in to ne more biti nihče drug kot Ferdinand – tisto leto absolviral iz prava (ÖStA, HHStA, Oberstkämmereramt, 335 B, Dienersberg Freiherr Franz Cajetan, 24. 9. 1840). Poleg tega je Ferdinand ravno od naslednjega leta (1841) izpričan kot konceptni praktikant pri graškem okrožnem uradu (*Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1841*, str. 50).

³⁹³ Pisec je popravil prvotno letnico 1833.

³⁹⁴ 17-letna Kajetana Jožefa baronica Dienersperg in 24-letni Johann Ernst Joseph grof Hoyos sta se poročila v Celju; kot bivališče je v poročni matici navedeno Celje št. 41, tedanje Dienerspergovo stanovanje. Na isti številki je namreč osem mesecev prej umrla sorodnica Nepomucena pl. Hohenwart (gl. op. 386), za katero pravi Franc Ksaver, da je umrla »v naši hiši« (str. 85). Ženin je bil Dunajčan, sin cesarsko-kraljevega komornika in spodnjeavstrijskega vladnega svetnika Ernsta grofa Hoyosa in Marije, rojene grofice Kueffstein. Njuni poročni priči sta bila celjski okrožni glavar Baltazar pl. Ziernfeld in nevestin stric Janez (Nepomuk) baron Dienersperg, tajnik štajerskih deželnih stanov. NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1826–1845, fol. 39. – Hoyos je kot konceptni praktikant celjskega okrožnega urada prvič naveden v deželnih šematizmih šele v letu poroke 1832 (*Schematismus des Herzogthums Steyermark 1832*, str. 52), prejšnje leto ga še ni v Celju (1831, str. 20).

³⁹⁵ Dienerspergov najstarejši vnuk Franc Ksaver grof Hoyos s polnim krstnim imenom Franc Ksaver Anton Ernest Baltazar Marija se je rodil v dobrnskem dvorcu in bil istega dne krščen v tamkajšnji župnijski cerkvi; njegovi krstni botri so bili stari starši Dienerspergi (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1830–1848, fol. 19). Večino življenja je preživel na Dunaju, kjer se je leta 1859 in 1864 oženil z neplemiškima sestrama Hauck in tam umrl 25. julija 1896 kot cesarsko-kraljevi komornik (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 112 (1939), str. 233). O njem natančneje: Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 312–314.

³⁹⁶ Najverjetneje iz tega razloga mlada, 18-letna mati Kajetana pozneje ni več rojevala.

guvernerju Štajerske in Koroške,³⁹⁷ [str. 88] dosegli, da so Hoyosa s 1. marcem 1836 kot takšnega (*qua talis*)³⁹⁸ premestili v Gradec.³⁹⁹ Med drugim sem se zavzel tudi za svojega sina Janeza Nepomuka, da so ga iz Latermannovega polka prestavili v domači polk *Luxem*.⁴⁰⁰

Z zvesto soprogo, najinimi šestimi otroki, zetom in vnukom živimo zdaj pravo patriarhalno življenje.⁴⁰¹ Neskončno dobri Stvarnik naj nam podeli zdravja in ohrani to srečo, slogo in zadovoljstvo še dolgo vrsto let.«

S tem je Franc Ksaver, zdaj graški »upokojenec« sredi šestdesetih let, privedel svoje genealoško-biografske skice in spomine do konca. Povedal je vse, kar je nameraval, in knjigo bržkone varno shranil za tiste, ki jim je bila (po njegovi smrti) namenjena. Pozneje ni več ničesar dodal ali dopolnil, denimo o smrti starejšega brata, žene ali o spremembah pri drugih v knjigi omenjenih sorodnikih. Prav tako ni zapisal tega, da so ga štajerski deželni stanovi leta 1837 izvolili za svétnika stanovskega odbora.⁴⁰² Ničesar torej ni imel pripisati, zanj je bila stvar enkrat za vselej končana, pripoved je sklenil v trenutku, ki se mu je zdel vrhunec življenjskih dosežkov: za družino je poskrbljeno, živimo vsi skupaj, srečno in složno.

A pogledjmo mu še enkrat pod prste, kot smo to ves čas počeli v opombah, tokrat z vprašanjem, česa ni povedal in kaj je zanamcem hote ali nehote sporočil med vrsticami. Iz pripovedi premočno bije na plano naslednje. Vse dokler je živ njegov oče Avguštin, tj. do piščevega 41. leta, je nekakšna rdeča nit pripovedi On, brez njega se ne zgodi nič pomembnega in njegova beseda je vedno zadnja. Konflikti z očetom, čeprav nazadnje vsaj na zunaj zglajeni, ostajajo za Franca Ksaverja breme še v letih, ko je sam že šestdesetletnik, oče odraščajočih otrok in ded. Mešanih občutkov, tudi občutkov lastne krivde se ne more otresti in jih prekriva s slavospevi očetovi dobroti, čeprav v isti sapi pove, kako zelo je zaradi očeta po nedolžnem trpel in kako ga je ta dolgo napačno sodil.

³⁹⁷ Matthias Constantin Capello Graf von Wickenburg (1797–1880), od 1830 gubernijski podpredsednik, 1835–1848 guverner Štajerske, 1861–1863 trgovinski minister v Schmerlingovi vladi (http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Wickenburg,_Matthias_Graf_von – april 2017).

³⁹⁸ Kot takšnega, torej z enakim službenim nazivom.

³⁹⁹ Po deželnih šematizmih je Hoyos do leta 1835 ostajal konceptni praktikant okrožnega urada v Celju (*Schematismus des Herzogtums Steyermark 1832*, II. Abt., str. 52; *1833*, II. Abt., str. 54; *1834*, II. Abt., str. 51; *1835*, II. Abt., str. 51), leta 1836 pa je na enakem uradniškem mestu naveden pri cesarsko-kraljevem guberniju v Gradcu (*1836*, II. Abt., str. 36).

⁴⁰⁰ 27. štajerski pehotni polk, katerega »lastnik« (Inhaber) je bil od leta 1826 Jakob vitez (Ritter von) Luxem. Kadet »Johann Frh. v. Dinersberg« je pri tem polku prvič naveden leta 1837 (*Militär-Schematismus 1837*, str. 156).

⁴⁰¹ Te besede je Diensperg napisal v času, ko so bili vsi otroci doma in v bližini tudi Janez Nepomuk, tedaj že premeščen v Gradec. Iz štajerskih letnih šematizmov, v katerih je kot državni uradnik vseskozi naveden grof Hoyos, od 1838 do 1843 pa kot stanovski svétnik tudi Diensperg, je vidno, da so Dienspergi in Hoyosi živeli na istem naslovu, najprej v hiši na Hauptwachplatzu 384 (od 1838 nova h. št. 389), od leta 1845 pa na Herrengasse 211, kjer sta zakonca Diensperg kmalu zatem tudi umrla in kamor so se glede na Antonijino smrt v začetku leta 1845, 14. januarja, vsekakor preselili že prejšnje leto. Obe hiši sta stali na prestižni lokaciji, prva, podsodna deželnim stanovom, je bila v lasti Johanna von Griendla in od 1841 Aloisa Eisla, druga, nedaleč od deželne hiše, pa last Antona Raimunda grofa Lambega. – *Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1837*, str. 35 (Hoyos), 258 (lastnik hiše); *1838*, str. 35 (Hoyos), 129 (Diensperg), 262 (lastnik hiše); *1839*, str. 35, 129, 260; *1840*, 35, 145, 275; *1841*, str. 50, 124, 323; *1842*, str. 51, 125, 370; *1843*, str. 37, 119, 364; *1844*, str. 43 (Hoyos), 374 (lastnik hiše); *1845*, str. 45, Verzeichnis etc., str. 6; *1846*, str. 45, 384. – Na istem naslovu kot oče in svak je v letih 1840–1844 naveden tudi Dienspergov sin Ferdinand, najprej konceptni praktikant pri praškem okrožju, nato pri guberniju, obakrat pri istem uradu kot svak Hoyos (*Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1841*, str. 50; *1842*, str. 51; *1843*, str. 37; *1844*, str. 43, 44).

⁴⁰² Izvolitev z dne 20. septembra 1837 je cesar potrdil 5. decembra (StLA, A. Diensperg, K 1, H 19, 11. 1. 1838). Štajerski deželni šematizmi navajajo Diensperga med svétniki od leta 1838 do 1843 (gl. prejšnjo opombo).

Preden pa spregovorimo o kompleksnem odnosu med sinom in očetom, se ustavimo pri glavnih ugotovitvah o prvih štirih desetletjih Franca Ksaverja in njegovih odnosih z osebami, ki nastopajo v spominih do očetove smrti leta 1814. Vloge teh oseb so zelo različne, o mnogih pisec ne pove drugega, kot da so se znašle na njegovi življenjski poti, marsikoga s podobno težo pa z večdesetletne časovne distance najbrž tudi gladko prezre.

Ni naključje, da svoj prihod na svet poveže z razpustom jezuitskega reda, do česar je prišlo samo dva tedna po njegovem rojstvu. Od 14. do 21. leta, ko je končal študij prava, so Franca Ksaverja namreč nenehno spremljali nekdanji jezuiti, najprej na mariborski gimnaziji, nato na graški in končno še na tamkajšnjem liceju. Vrednostnih sodb o njih ne daje, »posebni nadzor« nekdanjega patra Gajška na mariborski gimnaziji je mogoče razumeti tako ali drugače, najverjetneje pa v smislu znanstva tega vojniškega rojaka z Dienerspergovimi starši. Na splošno se zdi, da je bil mladi graščakov sin z Dobrne »ex-jezuitski« vzgoji naklonjen. Več kot štiri desetletja pozneje se predstavlja kot poslušen študent, ki ga je vodila edina želja, da bi čim prej in s čim boljšimi ocenami končal študij, kar je pri 21-ih tudi uresničil. Edina negativna pripomba iz šolskih in študijskih let je kratkotrajno bivanje v Gradcu pri stricu po materi (1789), kjer »mi ni šlo najbolje«. Tudi o začetnih šestih letih šolanja od svojega 8. do 14. leta, najprej v Šmartnem v Rožni dolini, nato v Trebnjem na Dolenjskem, in o obeh tamkajšnjih učiteljih, župnikih, ne pove ničesar določnega, le šmartenskega župnika imenuje ob njegovi smrti »dobri mož«. Prva tri leta v šoli v Šmartnem, od svojega osmega do enajstega leta, je ostal blizu doma, kamor bi se sicer težko vsak dan vračal, zlahka pa bi bil doma enkrat ali dvakrat na teden. Zanimivo bi bilo vedeti, zakaj so ga od tam poslali v šolo ravno na Kranjsko k trebanjskemu župniku in zakaj naslednja tri leta niti med počitnicami ni prihajal domov, ampak je te navadno preživljal pri starših svojih sošolcev grofov Barbo in baronov Schweiger na dolenjskih gradovih Rakovnik in Otočec. Glede na poznejše očetovo zaščitniško vedenje do odraslega sina je na mestu vprašanje, kako da Franca Ksaverja, še otroka, doma ves ta čas niso pogrešali. Ker je bil dolga tri leta celo med počitnicami prepuščen tujim ljudem, je razumljivo, da mu je v trebanjskem obdobju toliko več pomenila družba plemiških in neplemiških vrstnikov. Tako našteje iz tega časa kar deset imen, pozneje pa ne omenja nobenih sošolcev ne v Mariboru ne v Gradcu in kot svojega prijatelja imenuje le podpolkovnika barona Am Endeja.

Gotovo je bilo za štirinajstletnika posebno doživetje, ko so po dolgih treh letih prišli ponj v Trebnje (1787) starši in ga pred vrnitvijo na Štajersko vodili po obiskih k raznim sorodnikom in znancem na dolenjskih gradovih od Mirnske doline do Krškega polja. Gradove je navedel v natančnem zaporedju, bodisi po spominu bodisi s pomočjo Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske* (1689), iz katere je sicer črpal zgodovinske podatke o kranjskih Dienerspergih. Ne nazadnje se je pri sorodnikih na Gracarjevem turnu in Volavčah srečal s kranjsko vejo polihistorjevih potomcev: z očetovim bratrancem grofom Paradeiserjem, ki je fanta nemara poučil o zgodovini rodbine, in z njegovo sestro.⁴⁰³ Tega v spominih ni, v genealoškem delu (str. 21) pa so vendarle naštetni vsi trije možje očetove stare tete in njeni štirje otroci grofje Paradeiser, čeprav niso bili Dienerspergi. Tudi navedba, da je utegnila biti

⁴⁰³ Kranjska veja Dienerspergov, dejansko njihovih potomcev po ženski strani, je prav v tem času preživljala žalostne trenutke. Prejšnje leto je na Gracarjevem turnu umrla Marija Ksaverija baronica Gall, rojena pl. Dienersperg (1719–1786), Valvasorjeva vnukinja, teta Avgušтина barona Dienersperga in stara teta Franca Ksaverja. Leto pred njeno smrtjo se je omračil um njenemu sinu iz prvega zakona Kajetanu grofu Paradeiserju, frančiškanskemu patru Saleziju (1751–1812), ki je ostal do konca življenja v oskrbi pri usmiljenih bratih v Gradcu. Nekaj mesecev pred obiskom štajerskih Dienerspergov na Gracarjevem turnu in Volavčah je v dvorcu Radeljca pri svoji sestri preminila njegova neomožena sestra Marija Terezija grofica Paradeiser (1748–1787). Druga sestra Jožefa, poročena Svetlin (1753–1810), je s tem postala edina lastnica posesti Volavče pri Šentjerneju. Na Gracarjevem turnu pa je gospodaril njihov brat Lovrenc Regulat grof Paradeiser (1751–1823), ki se je tri leta prej oženil in ni imel otrok, po petih letih zakona pa so ga leta 1789 zaradi duševne bolezni poslali v oskrbo k usmiljenim bratom v Ljubljano, kjer je 34 let pozneje umrl kot zadnji član kranjske rodbinske veje Valvasorjevega potomstva. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 247–254.

stara teta Marija Ksaverija baronica Gall sodeč po portretu velika lepotica, je zelo verjetno vtis, ki ga je Franc Ksaver dobil ob gledanju njene slike na Gracarjevem turnu.⁴⁰⁴ Po obiskih dolenskih gradov je omenil le še bivanje na štajerski Ponikvi, rodnem dvorcu svojega očeta, kjer je pred odhodom na mariborsko gimnazijo preživel preostanek jesenskih počitnic. Podobno za vsa leta šolanja pove, pri kom je stanoval in bil na hrani, kar se zdi skoraj enako pomembno kot imena profesorjev in nazivi letnikov. Pisanje o tem, kaj ga je v šolskih letih zares zanimalo in kaj mu je bilo morda odveč, pa v spominih ni našlo prostora.

Njegova prva izražena želja je šele, da bi nastopil prakso pri kakšnem uradu, ko se je pri 21. letih z najboljšimi spričevali kot jurist vrnil iz Gradca na Dobrno. A tu so se morala vsa pričakovanja po volji avtoritativnega očeta razbliniti in nastopilo je skoraj dvajsetletno obdobje, ki mu je Franc Ksaver namenil največ prostora, sedem strani in pol (str. 72–80), ter vtikal vanj na osebnoizpovedni način tudi svoje najbolj intimne trenutke. Namesto opravljanja uradniške službe je moral ostati doma in pomagati očetu pri upravljanju posesti. Kako je »svoja najlepša mladostna leta žal! preživel v – brezdelju«, je podkrepil z nič manj kot tremi klicaji. Prvih šest let (do 1800) je minilo v monotonosti, naslednjih devet (do 1809) v veliki negotovosti, od tega je bilo skoraj pet let (1804 do 1809) čas odkritega spora z očetom, obdobje hudih notranjih bojov in brezupa, sledila so štiri leta »premirja« do poroke leta 1813, ko se je 40-letni Franc Ksaver po 13 letih prijateljavanja s svojo izvoljenko končno lahko z njo oženil.

Kaj je imel 58-letni Avguštin proti zvezi svojega 27-letnega, za zakon zrelega sina, da – kot pravi Franc Ksaver – »me je od trenutka, ko je za to izvedel, sovražil in me na najokrutnejši način preganjal«? Glede na vse, kar vemo o sinovi izbranki Antoniji baronici Adelstein, je edina racionalna razlaga Avguštinov spor z njenim že zdavnaj pokojnim očetom Anonom Karlom, ki je tako kot Avguštin hotel leta 1769 postati lastnik Dobrne. Pri 18-ih je bila Antonija morda še malo premlada za možitev, za zaroko pa nikakor ne. Prav tako kot Franc Ksaver je izvirala iz baronske družine,⁴⁰⁵ bila za povrh hči lastnice sosednjega dvorca Dobrnica in Dienerspergom zelo dobro znana še od svojih otroških let.⁴⁰⁶ Prav nič tudi ne kaže, da bi njeno zvezo z bodočim gospodarjem Dobrne ovirala kakšna družinska nasprotja, saj je Franc Ksaver vendar menil, da bo nevesta »povsem v skladu z željami mojega očeta«. Še več, po vsem sodeč je bil Avguštin sosedovi »gospodični« dotlej naklonjen, kajti naš pisec pravi, da je po pomiritvi z očetom (1809) ta pokazal do njegove bodoče soproge, »kot že prej (sic!), posebno naklonjenost«. Antonija resda ni mogla pričakovati tolikšne dediščine kot Dienerspergovi otroci, saj je imela njena zgodaj ovdovela mati Kajetana, rojena grofica

⁴⁰⁴ V zapuščinskem inventarju leta 1786 umrle Marije Ksaverije baronice Gall ni nobenih slik (ARS, AS 309, šk. 39, fasc. XX, G–164, 17. 7. 1786), ker so že prej prišle v last njenega sina Lovrenca Regulata grofa Paradeiserja. V inventarju grofove zapuščine tri leta pozneje, ko je duševno zbolel in so ga poslali na »dosmrtno zdravljenje«, pa je skupno omenjenih 18 portretov, a brez imen upodobljencev (prav tam, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, 1. 8. 1789, str. 17–18). Ni znano, kakšna je bila nadaljnja usoda portreta njegove matere, je pa malo verjetno, da bi kdaj prišel v roke štajerskih Dienerspergov. Vsekakor ga ni bilo v Kofler-Breznikovi zbirki na Kogu, katere glavnino je leta 1934 kupil Narodni muzej v Ljubljani (Narodni muzej Slovenije, Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2, inv. št. 3753–3791).

⁴⁰⁵ Antonijin prednik Jurij Adel (Adl), glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov, je bil leta 1622 poplemeniten s predikatom pl. Adelstein, baronstvo pa sta leta 1689 dobila njegova sinova; Antonija je bila tako že peta baronska generacija rodbine (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5; Frank, *Standeserhebungen. I. Band*, str. 4).

⁴⁰⁶ Adelsteini so Dobrnico posedovali od konca 17. stoletja, Antonijin oče Anton Karel baron Adelstein pa je poleg tega po svojem očetu podedoval še gospostvi Gorica in Švarcenštajn pri Velenju, ki ju je njegova vdova kmalu prodala, tako kot tudi pogorelo hišo v Celju (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 209, 222, 224; StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 2–3; StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 282 (1192), F. Gadolla, *Die Hausbesitzer der Stadt Cilli etc.*, fol. 26–26v; prav tam, Gruppe 2, Hss. 911, F. Gadolla, *Genealogische Notizen etc.*, fol. 1–2).

Attems,⁴⁰⁷ le posest Dobrnica podobne vrednosti kot Dobrna⁴⁰⁸ in tri otroke – dediče, a tudi v tem Franc Ksaver ni videl težav.

V »normalnih okoliščinah« teh ne bi smelo biti, vendar »okoliščine« v Dienerspergovem domu niso bile takšne. Ko se je Franc Ksaver zblizal z Antonijo, se je pri njem že šest let vleklo »brezdelje«, potem ko ga je oče Avguštin po končanem študiju (1794) priklenil na domačo posest in mu dovolil zgolj pomagati pri »administraciji«. Svojega najstarejšega sina je očitno hotel imeti samo zase, tako kot pozneje najmlajšega Janeza Nepomuka. Pri drugih treh otrocih je najbrž ravnal bolj diferencirano. Srednjega sina Jožefa je pač »žrtvoval« rodbinski tradiciji, ko ga je pri 11-ih (1789) poslal na vojaško akademijo, po stopinjah svojih bratov častnikov.⁴⁰⁹ Tudi hčerki je, ko sta bili godni, oddal v zakon, a vsaj mlajše ne brez hudih težav. Poroki – Barbarina z vitezom Gadollo leta 1795 in Terezijina z Resnikom, poznejšim vitezom Resingenom, leta 1799 – sta si sledili prav v letih »brezdelja« Franca Ksaverja pri očetu na Dobrni. Ne ena ne druga sestra se, kar je pomenljivo, nista poročili v domači župniji, kot je velevalo nepisano pravilo, temveč v kapeli Gadollovega dvorca Blagovna pri Šentjurju. Terezijo je oče oddal v zakon sploh že visoko nosečo, predvsem ali le zato, da se izogne sramoti, potem ko je dekle zapeljal tedanji zakupnik Blagovne, sicer navaden mesarski sin iz Celja. Dejstvo, da si je ena od hčerk, če ne kar obe, izbrala moža po svoji volji, ni moglo ostati brez vpliva na očeta Avguština in ko mu je leta 1800 predstavil bodočo nevesto še sin Franc Ksaver, je bila mera polna. Prvorojeni sin in naslednik rodu, na katerega je bil očitno najbolj navezan, preprosto ni smel ravnati po svoje. Očetov pričakovani blagoslov je izostal, po štirih letih preprirov, za katere Franc Ksaver pravi, da so bili »preveč škandalozni in presunljivi, da bi jih zmogel ponoviti in zapisati«, je 7. avgusta 1804, na njegov enaintrideseti rojstni dan, počilo in brez vsake odpravnine je moral od doma. Jezo na »nehvaležnega« sina je šestdesetletnik Avguštin hladil pri najmlajšem sinu Janezu Nepomuku, ki se je nekako v tem času vrnil domov kot absolvirani jurist, v službo k deželni pravdi pa ga oče ni pustil. Najbrž bi mu užaljeni oče dovolil oditi, a ga je imel zdaj kot pripravno nadomestilo za »odpadnika« Franca Ksaverja. Morda je mlajši brat zameril starejšemu, češ da je on povzročil takšno očetovo ravnanje, in morda prav zato neporočeni Nepomuk po smrti (1836) ni zapustil posesti Ponikva svojim trem sorojencem in nečakom, ampak jo je še razmeroma mlad, star 38 let, v oporoki (1819) volil Ani grofici Trauttmansdorf, najverjetneje svoji nesojeni soprogi.⁴¹⁰

[SLIKOVNA PRILOGA 43]

Nekdanja Grosova hiša v Celju, kjer je Franc Ksaver doživljal »trpljenje celjskega Wertherja« (foto B. Golec, november 2009).

⁴⁰⁷ Kajetanin soproj Anton Karel baron Adelstein je umrl 29. septembra 1784 v Celju št. 42, po mrliški matici star 45 let, ko je bil na poti njegov tretji otrok (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1784–1807, pag. 1).

⁴⁰⁸ Po deželni deski je Dobrnica konec osemdesetih let 18. stoletja izkazovala dobrih 247 funtov dominikalnega in 125 funtov rustikalnega donosa, Dobrna pa nekaj nad 223 funtov dominikalnega in 122 rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 153, 156).

⁴⁰⁹ O svojih stricah častnikih piše Franc Ksaver na str. 36–39.

⁴¹⁰ Podrobnosti o dedovanju: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 165, fol. 435–436v. – Anino identiteto je razkril podatek v Göthovi topografiji, da je bila kot ponikovska graščakinja poročena z Vincencem grofom Trauttmansdorffom (ZRC SAZU, ISN, Göthova topografija, št. 286.1, Ponikva). Bila je hči celjskega meščana, pivovarja in lektarja Adalberta Fischerja in Julijane, rojene Drechsler, z grofom Trauttmansdorffom pa se je poročila 28. februarja 1808 v Gradcu, stara 21 let (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 244). Odprto ostaja vprašanje, ali bi si Nepomuk sploh upal stopiti pred svojega očeta s prošnjo, naj mu dovoli poroko z meščansko hčerko, zapovrh v času, ko je bil njegov brat Franc Ksaver pri očetu v taki nemilosti.

Ravnanje Franca Ksaverja po očetovi vehementni odsloovitvi je z današnje perspektive teže razumeti kot v okviru takratnih danosti. Štiri leta in pol blodi brez dela po Celju in okolici, se dober teden zadržuje pri eni sestri na Blagovni, spet toliko časa pri drugi na Taboru in vmes vegetira v Gadollovem najetem stanovanju v Celju. Tu ga gmotno podpirata mati in izbranka Antonija, prva najverjetneje skrivaj, zato je njena podpora »seveda zelo pičla«, druga z zaslužkom od izdelovanja okrasnih delov ženskih oblačil, ki jih prodaja neki kramarici. In zakaj si on, dobrih trideset let star jurist, vendar ne poišče vsaj kakšne uradniške službe? Končno ima daleč naokrog veliko besede očetov brat Janez Nepomuk, tedaj celjski okrožni glavar (1797–1808),⁴¹¹ za katerega Franc Ksaver pravi, da je prišel daleč zaradi svoje stroge pravičnosti in preizkušenega poslovnega znanja (str. 40). Je stric za nečakovo osamosvojitve dodatna ovira, ker je zvest svojemu bratu, ali ga Franc Ksaver niti ne poprosi za pomoč? Tako kot opisuje svoje tedanje življenje, za kaj takega ni imel moči. Očetovo nejevoljo bi s tem samo še povečal, v najslabšem primeru bi ga oče razdedinil, mati njegove izbranke baronica Adelsteinova pa hčerke ne bi dala v zakon nepreskrbljenemu zetu. Antonija je sprva sploh še mladoletna in vsako nasprotovanje družbenim normam je vnaprej obsojeno na propad. A zakaj si Franc Ksaver ni sam vsaj malo pomagal čez vodo? Štiri leta in pol živi »v tihi odmaknjenosti«, žalosten in zlovoljen. Vzrok pasivnosti je v nemoči, vse svoje sile očitno usmerja v poskuse, da bi se spravil z očetom, a brez uspeha. Pisma očetu ali ustna sporočila prek posrednikov bodisi ostajajo neodgovorjena bodisi naletijo na zavrnitev. Vseh razsežnosti spora z očetom ne poznamo, da bi lahko o njih objektivno sodili. Nečesa nam namreč pisec ni razkril, in sicer vsebine »preveč škandaloznih in presunljivih« prizorov med njim in očetom. Oče ga sovraži in preganja, ne vemo pa, kako se do usodnega 7. avgusta 1804 brani sin, s kakšnimi dejanji in s kakšnimi besedami. To je tisto, kar Franca Ksaverja dodatno nažira, čeprav je prepričan, da trpi po nedolžnem. V letih, ko se preklada med Celjem in dvorcema svojih sester, pogosto premišljuje o samomoru. Od »wertherjanske smrti« s premišljenim strelom (v glavo) ga odvrata le ljubezen do Antonije in zavest, da trpi po nedolžnem in da bo nekoč bolje. »Celjski Werther« tako ni postal drugi Werther, naslovni lik iz romana, ki je v Goethejevi glavi zorel v letu Dienerspergovega rojstva in nastal v začetku naslednjega leta 1774. Tudi tega ne vemo, koliko se je Franc Ksaver navdihoval pri literarnem »antijunaku«; o njegovem obstoju je kot izobražen in načitan človek vsekakor moral biti poučen. Trikotnik oče–sin–izvoljenka je le na videz primerljiv z ljubezenskim trikotnikom Werther–Lotte–Albert, občutki Franca Ksaverja pa so vendarle precej podobni doživljanju Goethejevega »uspelega« samomorilca.⁴¹² »Celjski Werther« Franc Ksaver baron Dienersperg torej ni odigral svoje wertherjevske vloge in tudi če bi jo, ta najverjetneje ne bi nikogar motivirala za kakšno literarno stvaritev, tako kot je smrt znanca navdihnila Goetheja.⁴¹³ Nastal bi kvečjemu kak retorično nabuhel nekrolog ali pozneje v kateri od krajevnih zgodovin omemba baronove nesrečne smrti.

Rešitev za Franca Ksaverja je pravzaprav prišla od zunaj, iz tiste Napoleonove Francije, ki je bila Goetheju precej ljuba, mlademu baronu pa mrzka. Iz ravnodušnosti se je prijavil k deželni brambi, brž ko so zaradi bližajoče se vojne nevarnosti to ustanovili. Dekret o postavitvi za stotnika pri celjskem bataljonu je po sklepu komisije 22. julija 1808 sopolodpisal stric Janez Nepomuk baron Dienersperg kot okrožni glavar, malo preden se je poslovil s tega mesta.⁴¹⁴ Ko se brambovski bataljon naslednjo pomlad, dan po izbruhu vojne s Francijo, pripravlja na odhod iz mesta, naredi Franc Ksaver še zadnji obupni poskus za pomiritev z očetom. S poslovilnim pismom, »polnim otroške ljubezni in obzirnosti«, doseže odločilni preboj. Zaobljuba, da bodo, če v boju pade, njegove zadnje besede prošnja Bogu za očetovo

⁴¹¹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 17, 1. 11. 1808. Prim. tudi Žižek, *Upravni razvoj*, str. 25, 35–36.

⁴¹² O nastanku in vplivnosti romana prim. Goethe, *Die Leiden*, str. 172–175.

⁴¹³ Prav tam, str. 127–134.

⁴¹⁴ Cesar ga je odpoklical s tega mesta 7. oktobra 1808 in ga imenoval na mesto gubernijskega svétnika v Gradcu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 17, 1. 11. 1808).

dolgo in srečno življenje, čeprav je sina »skrajno napačno sodil«, doseže pri 67-letnem Avguštinu želeni namen: »izgubljenega sina« velikodušno sprejme nazaj v svoj dom.

S pleč Franca Ksaverja je zdaj odpadlo najtežje breme – odkrit spor z očetom, problem pa s tem še zdaleč ni bil rešen. Naslednjo pomlad (1810) sin na očetovo željo (!) zapusti deželno brambo in se nastani pri Avguštinu v Zgornjem Lanovžu, dvorcu, ki ga je ta medtem kupil in se mu ves posvetil. Drugi korak je očetova privolitev, da sme zdaj že 37-letni Franc Ksaver nadaljevati zvezo z Antonijo, toda prihodnost te zveze ostaja še naprej zelo negotova. Oče je s sinom zdaj sicer »spet ravnal ljubeče« in »pokazal posebno naklonjenost« do njegove izbranke, vendar minejo tri leta, preden se ponovno kaj premakne. Stari Avguštin s taktiko »usmiljenega pravičnega sodnika« nikomur ničesar ne obljubi, prijaznost pa je vse, kar izkazuje bodočima zakoncema, če si ju sploh že kdo drzne tako naslavlјati. Franc Ksaver še vedno nima zagotovljene eksistence, da bi se lahko oženil, očetovega blagoslova za poroko ni, sin si zanj očitno ne upa prositi. Spremembe ne prinese niti smrt srednjega brata Jožefa, obetavnega častnika, umrlega leta 1811 v zdravilišču na Dobrni. Šele ko spomladi 1813 nepričakovano umre Antonijina mati Kajetana, ovira za sveti zakrament poroke končno odpade. Antonija podeduje tretjino Dobrnice, druga dva lastnika, njena prav tako še samska sestra in brat, pa pristaneta, da gospostvo za osem let izročijo v zakup Francu Ksaverju. Stisko torej rešijo Adelsteini, poroka sledi pol leta po materinem oziroma taščinem pogrebu, 27. oktobra 1813, pri čemer je pomenljivo, da se je tudi Franc Ksaver oženil na Gadollovi Blagovni kot že pred njim obe njegovi sestri. Po trinajstih letih znanstva sta Franc Ksaver in Antonija postala mož in žena, on pri štiridesetih, ona pri enaintridesetih.

[SLIKOVNA PRILOGA 44]

Pismo Antonije baronice Dienersperg, rojene baronice Adelstein, Jožefu Kalasancu Erbergu na Dunaj z dne 19. novembra 1813, v katerem sorodniku sporoča, da se je po 13 letih končno omožila (ARS, AS 730, fasc. 43, Korespondenca, Antonija Dienersperg).

Mladoporočenca stanujeta čez leto na Dobrnici in pozimi v Celju, kjer ju oče zdaj pogosto obiskuje. V zadnjih mesecih Avguštinovega življenja in ob njegovi smrti prideta samo še bolj do izraza njegova posesivnost in čustvena odvisnost Franca Ksaverja od očeta. Avguštin je do sina in snahe »izjemno dober« in je – kot pravi nadalje naš pisec – »v najino veliko veselje pri naju preživel veliko časa«. Navedba dneva, ko je obležal v postelji, empatija do njegovega hudega predsmrtnega trpljenja, opis, kako sta mu z ženo zatisnila vsak eno oko, in sinova kar dva baročno solzava nekrologa dajo misliti. V drugem nekrologu, nastalem v Zgornjem Lanovžu dobra dva tedna po Avguštinovi smrti, Franc Ksaver sicer navrže, da je oče svojega sina »dlje časa povsem napačno sodil«, vse drugo pa deluje kot pretiravanje: »Najdražji, najbolj ljubljeni, nepozabni oče«, »ti plemeniti, pošteni mož«, »otročka hvaležnost, ki jo dolgujemo tvojemu nepozabnemu očetovskemu srcu« itd. Niti po več kot dvajsetih letih ne more šestdesetletni pisec teh besed skriti svoje obremenjenosti z očetom. Vse se vrti okoli Njega, nobena pomembna odločitev ni bila sprejeta mimo Njega, še pri bratovem rojstnem dnevu Franc Ksaver ne pozabi omeniti, da se pokriva z rojstnim dnevom Očeta.

Da bi laže razumeli ravnanje Avguština barona Dienersperga, Valvasorjevega »absolutističnega« pravnuka in enega polihistorjevih ključnih potomcev, pogledjmo nekoliko še v ozadje, v njegovo življenjsko zgodbo. Marsikaj je povedal že Franc Ksaver, graški zgodovinar Tangl pa je leta 1852 na podlagi njegovih pisnih pričevanj in zgodovinskih virov podal tole oceno: »Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg je spadal med tiste ljudi, ki so svoje malo premoženje s pametnim izkoriščanjem razmer, neutrudno delavnostjo, železno vztrajnostjo in veliko varčnostjo podeseterili, in sreča stori zelo prav, ko takšne prizadevne

narave podpira.«⁴¹⁵ Notorično dejstvo, da Avguštin ni vlagal v toplice, ki so skoraj dve stoletji ostajale takšne kot ob zgraditvi leta 1624, je Tangl opravičil z besedami, da se je njegovo premoženjsko stanje izboljšalo šele, ko je bil že star, stari ljudje pa praviloma ne začnejo nič novega in velikega.⁴¹⁶ Toda na drugi strani si je šestdesetletni Avguštin prav v svojih zadnjih letih dal veliko opraviti s preurejanjem kupljenega dvorca Zgornji Lanovž tik ob Celju. Zdi se, da si je takrat prvič privoščil večje razkošje, ne po naključju na pragu okrožnega glavnega mesta, kjer ga je lahko občudovalo kar največ ljudi. Moral je imeti precej razvejano mrežo znanstev in zvez, če le pomislimo na obiske dolenjskih gradov leta 1787 in na njegovega graškega »zastopnika«, od zdraviliških gostov na Dobrni pa si očitno ni obetal posebne koristi in družbe, zato je zdravilišče pod njim spalo.

Avguštin si je svoje čedno premoženje res pridobil sam, nekaj s prizadevnostjo, nekaj s spretnostjo v širšem pomenu besede. Tako ne gre prezreti sinove navedbe, da je oče od svojega neporočenega brata kupil rodno posest Ponikva ob zelo ugodnih pogojih (str. 42) ali da je postal oporočni dedič svojega daljnega bratranca (str. 41, 49–50). Rodil se je leta 1742 v družini srednje premožnega graščaka na Ponikvi, v zakonu staršev, ki sta si bila v sorodu, oba pl. Dienersperga. Na svet je prišel kot sedmi med trinajstimi otroki, od desetih preživelih bratov se jih je kar pet posvetilo vojaškemu poklicu, poročila sta se le dva, legitimne otroke pa je imel samo on.⁴¹⁷ V navedbah Franca Ksaverja, da je njegov oče Avguštin »že zgodaj izgubil očeta« in da je do smrti svoje matere zanjo »vodil vse hišne in podložniške posle«, se najbrž skrivajo več kot le dejstva. Oče Peter Dominik ni umrl tako kmalu, ampak šele takrat, ko je bilo Avguštinu 22 let (1764). Mati Jožefa Katarina, preminila je pet let in pol zatem (1769), je Avguština nemara precej priklepala nase in podobno najbrž tudi njegovega starejšega, neporočenega brata Franca Serafa (1740/41–1808), dediča Ponikve.⁴¹⁸ Avguštin je bil poleg skromne dediščine deležen materinega izdatnega denarnega posojila 15.000 goldinarjev in je začel graditi svoj »imperij« neposredno po materini smrti, ko je šlo na dražbo Brandenauovo gospostvo Dobrna. Kupila ga je domača hči Marija Terezija, žena njegovega strica Donata Alojza, in ga naslednje leto (1770) za enako vsoto prodala Avguštinu, ki se je tedaj oženil z njeno nečakinjo Jožefo pl. Brandenau Mühlhoffen. Sčasoma je Avguštin poleg Dobrne pridobil še tri dvorce: bratovo Ponikvo, sorodnikov Ranšperk in Zgornji Lanovž pri Celju, kjer si je uredil prijeten dom za stare dni. Njegovo je bilo tudi dobrnsko zdravilišče, ki pa ga je kot že številni lastniki pred njim zanemarjal. Ko so toplice med Napoleonovimi vojnami doživljale povečan obisk – tudi pomembnih gostov, med njimi dvakrat celo Napoleonovega brata Ludvika, potem ko je abdiciral kot holandski kralj –, je bil Avguštin za vse novotarije že prestar in nedovzeten.⁴¹⁹ Ni pa se čutil tako starega in opešanega, da bi svoj »imperij« pred smrtjo razdelil med štiri otroke. K temu so gotovo še dodatno prispevale zamere do (nekaterih) svojih otrok, ki jih je na ta način najlaže držal v strahospoštovanju. Za vsakega je imel dvorec, a je do zadnjega prav vse imetje tiščal v svojih rokah. Glede na vse, kar vemo o njem, ni bil človek, ki bi »predčasno« izpregel in se umaknil za zapeček. Zapustil ni niti oporoke, ampak je sinovoma in hčerkama prepustil, naj se o

⁴¹⁵ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 202.

⁴¹⁶ Prav tam, str. 206.

⁴¹⁷ Najzanesljivejše podatke o tej generaciji Dienerspergov navaja Franc Ksaver v svojem genealoško-biografskem orisu (str. 35–43). Med drugim pove, da sta bila Peter Dominik in Jožefa Katarina v krvnem sorodstvu, ki pa ga precej poenostavi (str. 35–36). Dejansko sta imela skupne prednike tri oziroma štiri generacije nazaj – Jurija pl. Dienersperga in Ano Samerl, ki sta bila njegova prastarša in njena praprastarša (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 305–306).

⁴¹⁸ O Francu Serafu gl. op. 214 in 215.

⁴¹⁹ O toplicah: Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 206–207.

delitvi dogovorijo sami.⁴²⁰ Francu Ksaverju je šel malo pred svojo smrtjo samo za poroka, ko sin še ni imel lastnega premoženja in je najel 1000 goldinarjev zasebnega posojila.⁴²¹

Kaj bi na to porekel baron Avguštin, družinski »absolutni vladar«, ki je kljub težavam z otroki in njihovim občasnim upiranjem sklenil svoje življenje trdno na prestolu in si v sinovi interpretaciji rodbinske zgodovine pridobil osrednje mesto kot »pravični razsvetljeni absolutist«? Čeprav je bil eden redkih med svojimi brati, ki se ni posvetil vojaškemu poklicu, bi mirno lahko zatrdil, da je bil v tej vojni edini zmagovalec on sam. Ne nazadnje je imel edini od desetih bratov legitimno potomstvo,⁴²² vsi danes živeči Valvasorjevi potomci, več kot sto po številu, pa izhajajo iz njega, natančneje iz njegovih dveh hčerk Gadollove in Resingenove.⁴²³ Dienerspergovo ime je Avguštin preživelo za manj kot stoletje (do 1905),⁴²⁴ rod njegovega sina Franca Ksaverja, nesojenega »celjskega Wertherja«, pa je izumrl leta 1936 v Gradcu,⁴²⁵ natanko sto let zatem v mestu, kjer je mož končal pisanje svojih genealoško-biografskih skic in spominov. »Wertherjeva« samomorilska krogla, ki v začetku 19. stoletja ni bila izstreljena, je omogočila življenje še trem generacijam, četrta pa je izostala.

[SLIKOVNI PRILOGI 45 IN 46]

Starša Antonije baronice Dienersperg – Anton baron Adelstein (ok. 1736–1784) in Kajetana baronica Adelstein, rojena grofica Attems (1757–1813) (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17798 in 17799, foto Tomaž Lauko). Antonijinega portreta, ki ga je leta 1934 prevzel Narodni muzej, potem pa naj bi ga prenesli v Narodno galerijo, danes ni v evidenci.

Piščeva mati Jožefa (1743–1818) ima v njegovih spominih v primerjavi z očetom povsem obstransko, tako rekoč nepomembno vlogo. Če odmislimo podatek, da so po štirinajstletnika prišli v Trebnje starši, je mati v ožjem avtobiografskem delu omenjena vsega trikrat, od tega dvakrat le mimogrede. V letih, ko mu je bilo najteže (1804–1809) in je v brezdelju in obupu, odvisen od miloščine sorodnikov, taval med Celjem, Taborom in Blagovno, je tiste dni, ko je stanoval v Celju, živel z »zelo pičlo« podpora svoje matere in od dela rok svoje izbranke. Drugič se mati pojavi ob očetovi smrti kot »moja neutolažljiva mati«, tretjič pa leto pozneje kot krstna botra piščevi prvorojenki. Več kot presenetljivo je, da za mater ne najde nobene druge oznake kot »neutolažljiva«, povsem drugače kot za očeta, ki je »moj dobri oče« z »dobrim očetovskim srcem«, »najdražji, najbolj ljubljeni, nepozabni oče«, ali za »dobrega brata« Jožefa, »dobrega moža« župnika Porgerja, »dobroto« Gadollovih in »poštenega družinskega očeta« svaka Resingena. Celo materina smrt je omenjena samo v genealoškem delu (str. 43): očetova žena, iz zelo stare viteške družine, je umrla štiri leta za očetom, 28. marca 1818 v Celju. Ko v avtobiografskem delu opisuje pomiritev z očetom in v Avguštinovih zadnjih mesecih življenja njegove obiske v Celju pri sinu in snahi, ni nikjer

⁴²⁰ Da je moralo biti v Dienerspergovi družini nekaj narobe – glede na neporočenost Janeza Nepomuka, Terezijino izsiljeno poroko in štirideset let samskosti Franca Ksaverja –, je bilo mogoče sklepati še pred najdbo Dienerspergove rodbinske kronike. Posredno potrditev, da je bil zaviralec marsičesa oče Avguštin, najdemo tudi v popotnem dnevniku nadvojvode Janeza (Johanna) Habsburškega, ki je o slabem stanju zdravilišča na Dobrni zapisal: »Lastnik Dienersperg vse ovira. Njegov sin in zet bi rada prevzela, on ima vsa sredstva pri roki, ne da pa ničesar od sebe.« (Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 68).

⁴²¹ Zadolžnica je bila 20. maja 1814 vpisana kot hipoteka na gospostvo Dobrna (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol.1341).

⁴²² Kot je izpričal Franc Ksaver, je imel Avguštinov brat Peter, avstrijski podmaršal, nezakonskega sina Petra Fischerja (str. 39). Ta je pozneje postal polkovnik (1801–1896), od njegovih dveh hčera pa je odrastla hči Alice, poročena Preininger (1844–1941), ki je umrla brez potomcev. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 288–292.

⁴²³ Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 384–389.

⁴²⁴ Dienerspergova rodbina je po moški strani izumrla z njegovim pravnukom Ferdinandom (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 61 (1911), str. 155).

⁴²⁵ Zadnja ženska potomka je bila Avguštinova prapravnukinja in Franc Ksaverjeva pravnukinja Eugenie Hermine grofica Hoyos (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 112 (1939), str. 233).

matere. Glede na ganljiv, že kar patetičen opis očetove smrti leta 1814, pospremljen z dvema nekrologoma, deluje več kot nenavadno popolno neomenjanje materine smrti. Tam, kjer bi ga v kronološkem zaporedju dogodkov pričakovali, ga ni, da ne govorimo o omenjanju kakšnega materinega veselja ob rojstvih vnukov. Le suho kot »moja mati« je omenjena v vlogi krstne botre vnukinji Kajetani, prvorojenki Franca Ksaverja. Drugič in tretjič je niso več vabili za botro sinovih otrok ali pa sama ni več hotela botrovati, čeprav je bil moški boter pri drugem otroku isti kot pri prvem, tj. njegov stric Janez Nepomuk. Mati Jožefa je imela v sinovem življenju očitno zelo neizrazito vlogo, sin ji je morda tudi zameril preveliko pasivnost ob dominantnem očetu, čigar »absolutizem« se je tako lahko samo še krepil. Pri tem ne gre pozabiti, v kakšnih okoliščinah sta se Avguštin baron Dienersperg in Jožefa pl. Brandenau Mühlhoffen leta 1770 poročila. Dienersperg je s svojo dediščino in prihranki rešil propadajoče Brandenauovo premoženje, ko je s pomočjo stričeve žene kupil Dobrno, ki se je znašla na dražbi, z gospostvom pa je pravzaprav »kupil« še nevesto, s katero je bil v daljnem krvnem in veliko bližjem priženjenem sorodstvu. Če pomislimo, da je prevzel močno zadolženo gospostvo z gradom, ki se je dobesedno podiral, čez tri desetletja in pol pa se je lahko bahal s štirimi dvorci, je njegova dominantnost v zakonu tem bolj razumljiva. Ko sta se zakonca okoli svojega šestdesetega leta dala portretirati, zre Jožefa s platna precej brezbarvno in odsotno v primeravi z ognjevitim pogledom svojega moža. Njena sivo modra obleka in Avguštinov živo rdeči plašč s črnim ovratnikom bi si bila težko bolj nasprotna.⁴²⁶

Prav tako kot odnos z materjo ostajajo tudi odnosi Franca Ksaverja z njegovimi štirimi sorojenci v senci »vroče-hladnega« razmerja z očetom. Očitno mu je bil najbližje pet let mlajši brat Jožef, s katerim v otroštvu sicer nista mogla biti veliko skupaj, saj je Franc Ksaver zapustil dom, ko je bilo bratu komaj šest let, pred tem pa je bil sam tri leta v šoli v Šmartnem. Z enajstimi leti je Jožef odšel na vojaško akademijo v Dunajsko Novo mesto in se do konca svojega kratkega 33-letnega življenja vračal domov kvečjemu na dopust. A Franc Ksaver nameni temu očitno zelo nadarjenemu bratu, nazadnje stotniku, več besed kot drugim trem sorojencem skupaj. Bil je dobro poučen o njegovi karieri in dejavnostih, imenuje ga »dobri brat«, poleg izjemnega talenta mu pripisuje »dobre lastnosti«, sklicuje se na »bratovsko ljubezen« in iskreno prizadeto piše o njegovi prezgodnji smrti. Tedaj, leta 1811, je bil očitno sam zraven ali v bližini, saj je Jožef preminil v domačih toplicah na Dobrni.

O svojem drugem bratu, osem let mlajšem Janezu Nepomuku, morda nima toliko pohvalnih besed tudi zato, ker je brat med pisanjem spominov še živel. Nepomuku, kot ga skrajšano imenuje in kot so ga klicali, je podobno kot njemu grenila življenje očetova posesivnost. Čeprav je bil odličen študent, je moral ostati doma in je začel prvo uradniško pripravništvo šele po očetovi smrti, star okoli 35 let. Pisec spominov ga ne naslavlja z nobenim pridevkom, ampak zgolj opiše njegovo nadaljnjo uradniško pot in ga omeni kot krstnega botra svojih prvih dveh otrok. Leta 1832 je šel tudi za poročno pričo bratovi prvorojenki, ko pa je Franc Ksaver končal spomine, je brat morda že preminil (15. novembra 1836 v Gradcu). Kaj bi utegnil biti razlog, da je Nepomuk zapustil podedovano posest Ponikva »tujki« in ne kateremu od sorodnikov, smo že omenili.

Ko je umrl, sta poleg Franca Ksaverja še živeli tudi obe sestri, Barbara – Babette, vdova po vitezu Johannu Gadolli, in Terezija, vdova viteza Ignaca Pavla Resingena, prva na Blagovni pri Šentjurju, druga na Taboru pri Vojniku. V ožjem avtobiografskem delu ju pisec omeni kot sodedinji po očetu, Babette – Barbaro kot zadnjo, ki se je še rodila v starem viteškem gradu Dobrna (1772), Terezijo in njenega moža kot krstna botra njegovi hčerki Idi (1819), sicer pa obe sestri kratko pri opisu svojega najtežjega življenjskega obdobja (1804–1809). Ko se je znašel brez sredstev, se je največ zadrževal zdaj pri eni, zdaj pri drugi, a skupaj samo 8–10 dni, da jima ne bi bil preveč v nadlego. Še največ pove o njiju v prvem delu spominov, kjer opisuje člane svoje ožje družine, vendar jima, enako kot bratu Nepomuku, ne

⁴²⁶ Narodna galerija, Ljubljana, NG S 962 in S 965.

daje nobenih pridevkov. Zdi se, da sta mu bila bliže njuna moža, katerih nenadni smrti v razmiku samo treh mesecev (pozimi 1832/33) navaja do ure natanko. O vitezu Gadolli kot takem sicer ne govori, razen ob njegovi poroki in smrti, toda »po dobroti Gadollovih« je pisec v letih spora z očetom stanoval v njihovem najetem stanovanju v Celju.⁴²⁷ Svaka viteza Resingena pohvali kot odličnega gospodarja, razumnega, na vseh področjih preizkušnega uradnika in poštenega družinskega očeta, kar je posebej pomenljivo. Omenja tudi vseh šest nečakov in nečakinj, brez navedbe imen pa še štiri pranečake, vnuke sestre Resingenove. Pri tem ne moremo mimo ugotovitve, da so se vsi nečaki razen najstarejše nečakinje Jožefe Resingen poročili pozno ali sploh ostali samski, čeprav jim za poroko ni moglo manjkati primernih »partij«. Najstarejša nečakinja Resingenova je bila ob nastanku stričevih spominov že vdova s štirimi majhnimi otroki, zdaj spet doma na Taboru. Malo prej se je poročila njena že 32-letna sestra, a zelo nesrečno, medtem ko sta njun edini brat, zadnji vitez Resingen, in druga sestra ostala vse življenje samska. Na Blagovni so ob nastanku spominov leta 1835 gospodarili piščeva ovdovela sestra Barbara – Babette Gadolla in njena dva otroka, ki sta se bližala že štiridesetemu letu in sta se drug za drugim omožila šele po materini smrti, oba stara 47 let. Še več, hči Viljemina je vzela za moža blagovenskega ekonomista, celih 15 let mlajšega viničarskega sina, sin Franc vitez Gadolla pa 29 let mlajšo nevesto baronico Adelstein, pravo nečakinjo soproge Franca Ksaverja Dienersperga. Njihove precej nenavadne življenjske zgodbe prejkone pričajo, da odnosi niti v Gadolli niti v Resingenovi družini niso bili idilični. Svak Resingen je označen kot »pošten družinski oče«, sestri Barbara in Terezija se izkažeta kot (dobri) gostiteljici svojega od očeta zavrnjenega brata, ki jima vendar noče biti predolgo v breme, vsemu drugemu pa se Franc Ksaver zavestno izogne. Najbrž bi moral obema sestrama pripisati kakšno lastnost njunega očeta, namreč pretirano ljubosumnost do svojih otrok. Posesivnost lahko skoraj zagotovo prepoznamo pri Barbari, ki se oklepa svojih dveh otrok in jima očitno pusti zadihati šele, ko leta 1841 sama izdihne.⁴²⁸

[SLIKOVNA PRILOGA 47]

Tiskana pesem ob godu Antonije baronice Dienersperg, ki ji jo je 13. junija 1814 posvetila kopališka družba na Dobrni, sestavil pa nedvomno njen soprog Franc Ksaver (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 18).

O Antoniji baronici Adelstein, svoji devet let mlajši »najzvestejši soprogi« (1782–1845), govori Dienersperg ljubeče. Trinajst let je skupaj z njim vztrajala in upala, da bo nekoč drugače in da se bosta le lahko vzela. In medtem je morda kakšnega snubca tudi zavrnila. Očitno se Franc Ksaver pri šestdesetih ne sramuje, da ga je v letih, ko je moral zapustiti očetov dom in mu je bilo že dobrih trideset let, med drugim prav »moja ljubljena« gmotno podpirala, in to z delom lastnih rok. Njeno žrtev je znal ceniti in jo ob »zelo pičli podpori« svoje matere pravzaprav postavlja za zgled. A njegov odnos z Antonijo je v spominih vedno v senci odnosa z očetom. Franc Ksaver ne pove, kje in kako je pri 27-ih s tedaj 18-letno Antonijo »začel znanstvo«, ampak to takoj naveže na očetovo sovraštvo, brž ko je za zvezo

⁴²⁷ O živahnem življenjskem utripu na Blagovni, Gadolli naravi in značaju, družini in družabnem okolju je v svojih dnevnikih pisal nadvojvoda Janez (Johann) Habsburški (1782–1859), brat cesarja Franca I., sicer znan predvsem po svoji nekonvencionalnosti in raziskovalnem duhu. Gadollove in njihov dom je spoznal v letih 1810–1812, ko je tri poletja zapored letoval v Rogaški Slatini in bil vsakič njihov gost. Blagovenskega viteza Gadollo, ki ga sicer imenuje le »Herr Gadolla«, je označil kot pametnega, razgledanega in do vseh gostoljubnega moža, izvrstnega poznavalca okolice, lastnika lepe knjižnice in več zbirk. V družbi z njim, ženo, hčerko in nekaj obiskovalci Blagovne je nadvojvoda po lastnih besedah že prvič užival v sproščenosti, tem bolj ker ni bilo čutiti nikakršne »dunajske prisiljenosti«, ob svojem drugem obisku pri Gadolli leto pozneje pa je zapisal: »Es sind so gute Leute.« Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 28–30, 75, 81–82, 85, 86–89, 116.

⁴²⁸ Pomenljivo je tudi, da je še danes ohranjeni nagrobnik staršem na šentjurskem pokopališču marca 1842 ali 1843 (letnica je poškodovana) postavila samo hči Viljemina, ne pa tudi sin Franc.

izvedel. Glede na vse posledice mu toliko več pomeni, da je oče po desetih letih »pokazal posebno naklonjenost do moje bodoče soproge« in da »jo je tako prisrčno vzljubil«. V letih zakona – ko piše spomine, je z Antonijo poročen 22 let, njuna zveza pa traja že 35 let – Franc Ksaver samo dvakrat omeni svojo soprogo, prvič pri težkem porodu prvorojenke in drugič, ko ji nameni pol stavka: »moja najdražja soproga« se je stalno ukvarjala z vzgojo otrok in imela pri hišnih opravilih zvesto oporo v svoji sestri in sestrični.

Ženina družina, baroni Adelsteini, se v šestdesetletnikovih spominih pojavljajo na več mestih, a nikjer povezano. Franc Ksaver ne pove ničesar o rodu in družini svoje v Celju rojene izvoljenke, saj niti njenega imena ne zasledimo drugje kot med imeni Adelsteinovih treh otrok, ki so piscu dali v zakup gospostvo Dobrnica. Tudi priimek Adelstein je omenjen šele v stavku pred tem, ob nenadni smrti njihove matere spomladi 1813. Dejansko sta bodoči svak, častnik Jožef baron Adelstein, in njegova sestra Babette (Barbara) Francu Ksaverju omogočila, da se je lahko poročil z njuno sestro Antonijo, ko so mu vsi trije za osem let prepustili zakup Dobrnice. Spomini pričajo o piščevih dobrih odnosih z Adelsteinoma in njunima sorodnikoma pl. Hohenwartoma – s sestrično Ivano Nepomuceno in bratrancem Antonom. Vsaj eden od njih je bil vedno krstni boter Dienerspergovim otrokom, razen pri prvem in četrtem krstu, in nanje se je Franc Ksaver lahko očitno vedno zanesel. Tako je s pomočjo svaka Jožefa sinu Janezu Nepomuku leta 1835 priskrbel premestitev z vojaške akademije v svakov polk, samski sestra in sestrična pa sta, kot rečeno, v Dienerspergovi hiši pomagali pri gospodinjstvu. V spominih je omenjena smrt sestrične Hohenwartove leta 1830, ne pa tudi poroka sestre Babette štiri leta prej. Z njenim možem, častnikom francoskega rodu, bo imel pozneje slabe izkušnje drugi pisec spominov Anton Aleks. Dobri stiki med Adelsteini in Dienerspergi pa bodo slednjič, leta 1844, privedli do navzkrižne poroke. Antonija baronica Adelstein (1826–1912), hči zdaj že generalmajorja Jožefa (1780–1850), se bo omožila s skoraj trideset let starejšim blagovenskim graščakom Francem vitezom Gadollo (1797–1866), nečakom Franca Ksaverja.⁴²⁹ Iz njunega zakona bo v Gadollovih poznih letih izšla ena od dveh danes živečih vej Valvasorjevega potomstva.⁴³⁰

Potomstvo je našemu avtobiografu vsekakor pomenilo največ, saj je rojstvom svojih otrok odmeril več prostora kot vsem svojim dejavnostim, še enkrat toliko pa poznejšim družinskim dogodkom. Ni razloga, da bi dvomili v iskrenost njegovih besed, ko pravi: »V domačem zadovoljstvu in slogi so mi prehitro minila najsrečnejša leta in sladko očetovsko veselje me je vedno osrečevalo ob rojstvih mojih (!) šestih otrok.« Zakon je bil resnično blagoslovljen, če pomislimo, da so prav vsi otroci odrastli. Pri vseh otrocih, ki jih Franc Ksaver skrbno oštevilči (prvi, drugi ...), zapiše še uro rojstva in imena krstnih botrov, pri rojstvu prvorojenke dokaj natančno opiše tudi hude porodne težave. Nepomembna podrobnost je pomota pri rojstnem kraju najmlajše hčerke, precej nenavadno in pomenljivo pa je dejstvo, da pisec vsakega otroka imenuje samo »moj«, nikoli »najin«, torej šestkrat »moj«. Tudi če odmislimo retoriko in sodobne avtobiografske vzorce, se ni mogoče otresti občutka, da je šel Franc Ksaver v tem pogledu po poti svojega očeta. V primerjavi z Avguštinom je bil seveda dobrohotnejši, zavedajoč se lastnih slabih izkušenj, otrokom je hotel dobro, ni pa vedno pravilno presodil, kaj je dobro tudi zanje. Storjeno napako je napol priznal pri srednjem sinu Janezu Nepomuku. Dienerspergova vojaška rodbinska tradicija je bila očitno tako močna, da je bilo enega od sinov nujno treba še v rosnih letih poslati na vojaško akademijo. Tako je 11-letnega Janeza Nepomuka odpeljal v Dunajsko Novo mesto, a ga je moral po šestih letih vzeti ven, ker bi glede na svojo tiho naravo in celotni značaj težko postal častnik. Pa vendar 17-letniku ni dal boljše priložnosti, kot da ga je poslal za kadeta v polk svojega svaka Adelsteina, kjer mu očitno ni šlo veliko bolje, saj ga je oče po kakšnem letu spravil v domači štajerski polk v Gradec, kjer je tedaj že živela vsa družina. O Nepomukovem zavoženem življenju, ki

⁴²⁹ Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5.

⁴³⁰ Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 278, 367.

se je po skoraj četrt stoletja bivanja v umobolnici tam tudi končalo, bomo govorili v nadaljevanju, pri obravnavi spominov njegovega brata Antona Aleksa. Tudi tega svojega zadnjega sina je Franc Ksaver poslal v vojsko, sicer šele pri 19-ih, česar njegovi spomini ne zajamejo več, a poteza je bila podobno ponesrečena kot pri Nepomuku, za povrh še v nasprotju s sinovimi poklicnimi željami. Kot da Francu Ksaverju ne bi bila dovolj že napaka, storjena pri srednjem sinu deset let prej.⁴³¹

Skoraj gotovo je tudi poroka najstarejše hčerke, sedemnajstinpolletne Kajetane (1832), zrastle v očetovi glavi. 24-letni izbranec, konceptni praktikant pri okrožnem uradu v Celju, bi bil slaba izbira, če se ne bi rodil na Dunaju in imel pred imenom grofovskega predikata. Imeti za zeta grofa je prevladalo nad pomisleki, da je Johann grof Hoyos pravzaprav ubožen sin ubožnega očeta. Kajetana je Dienerspergovo družino naslednje leto osrečila z edinim sinom, nato pa hudo zbolela, ob čemer se je srce pisca spominov spet raznežilo. Zakonca prva leta, dokler je bil Hoyos v službi v Celju, bržčas niti nista živela skupaj, ampak je mladi grof ženo samo obiskoval na Dobrni, kjer je rodila, zbolela in okrevala. Z zetom grofom Hoyosom, ki je prišel pozneje do položaja svétnika štajerskega namestništva, si Dienerspergi sicer niso posebej opomogli. Anton Aleks ga predstavlja kot nepremišljenega intriganta, kar je v svojem bistvu tudi bil. Tik pred tastovo smrtjo (1846) je Hoyos tega prepričal, da mu je prodal dobrnske toplice, pet let zatem pa je pregovoril še svaka Ferdinanda v prodajo posesti Dobrna (1851), kar je bilo po spominih Antona Aleksa »razlog za bankrot naše družine« (str. 98).

Zgovoren je stavek Franca Ksaverja, zakaj so se vsi skupaj, Dienerspergi in Hoyosi, leta 1835 preselili z Dobrne v Gradec. Poleg zdravniške oskrbe, ki se je kot razlog pridružila zadnja, je bil prvi razlog ta, da bi imeli »pod starševskim nadzorom« najstarejšega sina Ferdinanda, ki je napredoval v višje šole, in da bi hčerkama Idi in Mari omogočili primeren »damski« pouk (francoščine, plesa in klavirja). Poudarek je vsekakor na »starševskem vodstvu«, tega pa seveda »vodi« oče Franc Ksaver. Na koncu spominov je pisec življenje svoje družine v Gradcu očitno zelo upravičeno označil kot »pravo patriarhalno življenje«. Nihče si mu ne prej ne zdaj ni upal zares ugovarjati ali pa ni s tem ničesar dosegel; niti žena ni imela veliko besede, podobno kot ne svojčas njegova mati pri očetu. Zdi se, da je znal Franc Ksaver res obvladovati svojo okolico prav »patriarhalno«, drugače kot njegov oče brez večjih konfliktov.

Njegova siceršnja zanimanja in dejavnosti so že od opisa šolskih let dalje nekaj postranskega, kot da ga ne bi nič zares pritegovalo. Potem ko zaradi očeta ni smel in mogel v uradniško službo, tako ali tako pa mu je bil namenjen večji delež Dienerspergove dediščine, se je sicer težka vdal v usodo, a se je z njo nekako sprijaznil. Prvo pravo odgovornost si je naložil šele pri 35-ih kot brambovski stotnik, bolj iz obupa kakor veselja, nato pa pri 40-ih, ko so mu Adelsteini malo pred poroko dali v zakup gospostvo Dobrnica v neposredni bližini rodne Dobrne. Ko je dobro leto pozneje, po očetovi smrti, dobil dobrnsko gospostvo z močno zanemarjenimi toplicami (1815), se zdi, da novi soprog in gospodar še vedno ni vedel, kaj bi pravzaprav počel. Z mlado družino je prva leta živel v najetih stanovanjih v Celju,⁴³² od tam upravljal Dobrno in Dobrnico, ki jo je nato leta 1822 od Adelsteinov kupil, toplic pa se je kmalu po začetni obnoviteljski vnemi nameraval znebiti. Le čemu? Tega v spominih sploh ne omenja, ko v treh stavkih povzema vso svojo gospodarsko dejavnost zadnjih dvajsetih let. Ne pove niti, kako si je z bratom in sestrama v začetku leta 1815 z dedno pogodbo razdelil očetovo zapuščino. Te podatke najdemo raztresene samo pri obravnavi sorojencev, kjer za vsakega pove, kaj mu je pripadlo. Franc Ksaver se je zdaj po lastni navedbi največ ukvarjal s

⁴³¹ Prav tam, str. 302.

⁴³² Hišne številke pri rojstvih njegovih otrok se razlikujejo, enaka je le št. 86 (na Glavnem trgu) pri rojstvu prvega in zadnjega otroka (1815 in 1824), spet drugačna je hišna številka ob smrti Nepomucene Hohenwart, ki je po besedah Franca Ksaverja umrla »v naši hiši« (gl. op. 380–383 in 386). Ob nastanku franciscejskega katastra leta 1826 ni bila v lasti Dienerspergov nobena hiša v mestu (ARS, AS 177, C 563, k. o. Celje, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826).

kmetovanjem in z novogradnjami v zdravilišču. Sam je upravljal gospodarstvo obeh gospostev, pobiral davke in podložniške dajatve ter vodil t. i. zdraviliško korespondenco. Do leta 1835 naj bi ga prenova zdravilišča, Dobrne in Dobrnice stala skupaj že okoli 17.000 goldinarjev, kar je znašalo toliko kot tri petine kupnine za Dobrnico (28.000 goldinarjev). A pri tem ne gre prezreti dejstva, da svaku in svakinji Adelsteinovima vse do svoje smrti (1846) ni izplačal njunih hipotek na dobrniškem gospostvu v višini 22.000 goldinarjev, tj. večjega dela kupnine.⁴³³ Sodeč po tem, da so bile v štajerski deželni deski hipoteke na njegovih posestvih za najeta zasebna posojila po večini kmalu izbrisane,⁴³⁴ so mu šle stvari sicer dobro od rok. Zdravilišče, ki je od 17. stoletja do smrti očeta Avgušтина (1814) ostalo tako rekoč nespremenjeno in ga sodobniki v začetku 19. stoletja opisujejo kot zanemarjeno,⁴³⁵ je vzcvetelo in dobilo bolj svetovljanski pridih.⁴³⁶ Toda po Tanglovi zaslugi nimamo samo natančnega opisa novogradenj⁴³⁷ in podatkov o narasli vrednosti zdravilišča, ampak tudi pomenljiva podatka, da je Franc Ksaver topliški kompleks kar dvakrat ponudil v odkup štajerskim deželnim stanovom. Prvič leta 1819 za 36.000 goldinarjev in drugič štirinajst let pozneje, leta 1833, že za 50.000, kar so stanovi sicer ocenili kot realno vrednost, do kupoprodaje pa vseeno ni prišlo.⁴³⁸ Je torej Franc Ksaver velikopotezno gradil samo zato, da bi prodal, ali pa ni vedel, kaj naj pravzaprav počne? Ravno v času prve ponudbe stanovom se je iz Celja začasno preselil v dobrnski dvorec in v drugi polovici dvajsetih let za stalno,⁴³⁹ pri tem da so Dienerspergi najverjetneje vse do zadnjega, do preselitve v Gradec, obdržali v mestu najeto stanovanje za občasno bivanje, zlasti za sinova, ki sta tam obiskovala gimnazijo.⁴⁴⁰ Družina se je več zadrževala na Dobrni, potem ko se je leta 1824 še v Celju rodila najmlajša hči in je Franc Ksaver očitno že pred letom 1822 – in ne šele tri leta pozneje – odložil mesto odbornika celjske podružnice Štajerske kmetijske družbe, kot kaže, svoje edine javne funkcije. Kot deželana štajerskih deželnih stanov so ga ti sicer prenekaterokrat pooblastili za komisarja v različnih nalogah, ki pa se mu jih ni zdelo vredno opisovati, le preštel jih je, skupaj 22. Vse to daje občutek, da je bil mož sicer precej dejaven, a kot da ne v Celju ne pozneje na Dobrni ne bi našel pravega miru in zadovoljstva. Novogradnje ga, kot smo videli, niso zares veselile, z zdraviliščem ni imel resnih načrtov, iz vsega znanega lahko razberemo nestanovitnost.

V začetku tridesetih let, ko je omožil svojo prvorojenko Kajetano in je dozorevala misel, da bi se z družino preselil v Gradec, se je Franc Ksaver začel zavedati svojih let. Približevanje šestdesetemu, kar je bilo v tem času že spodobno visoka starost, ga je spobujalo, da ustrezno poskrbi za ohranjenje rodbinske tradicije in spomina ter še pravočasno naredi »bilanco svojega življenja«. Tako sta v teh letih med pripravami na selitev v deželno

⁴³³ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 197. – Dolg do Adelsteinov je kot del kupnine za zdravilišče prevzel leta 1846 zet Johann grof Hoyos (prav tam, Urkundenbuch Tom 199, fol. 223).

⁴³⁴ Prav tam, Hauptbuch 1, fol. 195–198; LT II, Hauptbuch 11, fol. 1340–1347.

⁴³⁵ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 180, 206–207. Prim. Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 68.

⁴³⁶ O občutnih spremembah na Dobrni pričajo med drugim dva imenika gostov iz let 1816 in 1827 ter tiskan cenik storitev iz leta 1827 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 56).

⁴³⁷ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 207–208.

⁴³⁸ Prav tam, str. 208; Hammer-Luza, Zdravilišče Dobrna, str. 472.

⁴³⁹ Ko sta bila leta 1819 in 1820 na Dobrni rojena dva njegova otroka, je v krstni knjigi navedeno »začasno bivanje« Dienerspergov v dobrnskem dvorcu (gl. op. 383). Referenci za ugotavljanje, kje je bila Dienerspergova družina dejansko »doma«, ponujata najstarejši knjigi status animarum dobrnske in celjske župnije. V statusu animarum za župnijo Dobrna 1831–1840 je navedena vsa družina s služinčadjo vred, medtem ko njene člane zaman iščemo v sočasnem celjskem statusu animarum 1830–1839 (NŠAM, Zapisniki duš, 0030 Dobrna, K 01 status animarum 1831–1840, str. 117; prav tam, 0016 Celje–Sv. Danijel, K 01, status animarum 1830–1839).

⁴⁴⁰ Pomenljiva je navedba v spominih Franca Ksaverja (str. 85), da je ženina sestrična Nepomucena pl. Hohenwart »leta 1830 v naši hiši tudi umrla« – preminila je 25. februarja 1832 v Celju št. 41 (gl. op. 386) – pa tudi o zdravniški pomoči, ki jim je v Celju (!) pred selitvijo v Gradec povsem manjkala (str. 87). – O sinovih gimnazijcih gl. op. 392 in 502.

prestonico, okvirno med letoma 1832 in 1835, nastali dve njegovi »veliki deli«. Prvo je znano, avtorsko – lotil se je študija zgodovine Dienerspergove rodbine in pisanja spominov –, drugo pa »anonimno« oziroma naročniško: urediti in obnoviti je dal zbirko portretov svojih prednikov in sorodnikov. Zbirka, katere največji del je leta 1934 od Breznikov s Koga pri Ormožu odkupil Narodni muzej v Ljubljani, vsebuje več skritih sporočil, ki še dodatno odstirajo tančico nad osebnostjo in značajem njenega lastnika Franca Ksaverja Kajetana barona Dienersperga. Enotni napisi na slikah, enaki napisu na oljni sliki sina Ferdinanda iz leta 1832,⁴⁴¹ skupaj s samim tipom črk pričajo, kdaj so bili obnovljeni napisi na starejših portretih. Ne le obnovljeni, ampak deloma tudi samovoljno dopolnjeni, s čimer pa je naš pisec spominov na nekaterih mestih le pregrebo »popravitl« zgodovino. Če je trem svojim stricem in teti s Ponikve, upodobljenim leta 1738 kot otrokom, deloma še upravičeno pripisal baronski naslov,⁴⁴² saj sta bila dva strica kot odrasla res povzdignjena med barone (1766), tega nikakor ne bi smel storiti pri sorodnikih, ki nikoli niso imeli takega predikata, tj. pri svojem dedu Petru Dominiku († 1764), babici Jožefi Katarini († 1769), starem stricu Ditrihu († 1719) in starem polstricu po babičini strani Jožefu Avguštinu († 1737).⁴⁴³ Pri starejših prednikih in sorodnikih takšne »napake« ni, tako tudi ne na sliki Valvasorjeve hčerke Regine Konstancije pl. Dienersperg in na upodobitvi njenega soproga Volfa Sigmunda, ki sta oba le »von und zu«.⁴⁴⁴ Pravi ponaredek pa si je Franc Ksaver ali že kateri od Dienerspergov v 18. stoletju privoščil z napisom na sliki neobstoječega stiškega opata Dienersperga iz 16. stoletja. Ta nima niti osebnega imena, gre pa seveda za namišljenega opata Engelberta, ki naj bi Dienersperge pripeljal na Kranjsko in o katerem piše Franc Ksaver na straneh 13–14 svojih genealoško-biografskih skic.⁴⁴⁵ Čeprav je priimek vseh generacij v knjigi dosledno pisal kot Dienersberg, je ta na vseh portretih vendarle napisan v skladu s tradicijo – Dienersperg, vključno z najmlajšim, sinovim portretom (1832). V slogu »novega višjega plemstva«, ki mu je pripadal – z baronskim naslovom je namreč prišla na svet šele njegova generacija –, je bil Franc Ksaver pač zelo ponosen na svoj rod. V »rodbinski kroniki« ga je temu ustrezno povzdigoval, a kolikor se je dalo, še v okvirih verjetnega. Več so mu pomenili »slavni« vojščaki med predniki in sorodniki kot kranjski polihistor Valvasor, ki si je omembo svojega dela kot »znamenitega« zaslužil samo na drugem mestu v knjigi, ne pa pri prednikih. Pri teh je štel, če so bili »stara viteška rodbina« (str. 43), visoki častniki, kot je bil stric Peter baron Dienersperg (str. 37–39), ali če so umrli »junaške« smrti na bojiščih oziroma za posledicami ran kot trije drugi strici, očetovi bratje (str. 35–37). V tem kontekstu sta razumljiva hčerkinina možitev z grofom, pa čeprav samo konceptnim praktikantom Hoyosom, in molk o meščanskem rojstvu svakov Gadolle in Resingena, ki sta prišla v Dienerspergov prikaz rodbine le kot viteza, četudi je bil Franc Ksaver sam priča, s kakšnimi težavami je mesarski sin Resnik vstopil v njihovo – baronsko družino.

[SLIKOVNA PRILOGA 48]

Hiša na Herrengasse št. 9 v Gradcu (nekoč št. 211), kjer se je iztekla življenjska pot zakoncev Antonije in Franca Ksaverja barona Dienersperga (foto B. Golec, julij 2017).

⁴⁴¹ Narodna galerija, Ljubljana, NG S 888.

⁴⁴² Narodna galerija, Ljubljana, NG S 907 in S 908. Na sliki sta tedaj petletni Sigmund in štiriletni Jožef, na drugi pa dveletna Marija Ana in enoletni Anton.

⁴⁴³ Upodobitve: Peter Dominik (Narodna galerija, Ljubljana, NG S 909), Jožefa Katarina (prav tam, NG S 910), Jožef Avguštin (prav tam, NG S 905), Ditrih (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17796).

⁴⁴⁴ Narodna galerija, Ljubljana, NG S 906 (Regina Konstancija); Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17797 (Volf Sigmund). Na sliki Volfa Sigmunda je zavajajoč napis »† 1680«, dejansko pa se nekoliko napačna letnica nanaša na njegovo rojstvo (rojen 1679). Natančen datum rojstva navaja Franc Ksaver v genealoško-biografskem orisu na str. 21.

⁴⁴⁵ Narodni muzej Slovenije, inv. št. 15855. Napis na sliki se je pred restavriranjem glasil: »V: Dienersperg Abt in Sittich. 1580.«. Gl. tudi op. 72.

V Gradcu, kjer so Franca Ksaverja leta 1837, dve leti po preselitvi v štajersko prestolnico, izvolili za svétnika deželnih stanov, je spodnještajerski baron opravil še tretje nadvse pomembno delo za spoznavanje zgodovine svoje rodbine, ki pa so ga vodili povsem pragmatični razlogi. Omenjenega leta je namreč prosil cesarja Ferdinanda I. za podelitev častnega naziva cesarsko-kraljevi komornik (*k. k. Kämmerer*). A ker je bilo za dosego te časti potrebno predložiti neizpodbitne dokaze o ustreznem poreklu za več generacij prednikov, je urad najvišjega komornika prosilcu naložil, naj jih zbere in s tem odpravi določene pomanjkljivosti. Nekaj overjenih izpiskov iz matičnih knjig je Franc Ksaver pridobil že prej, v prvi polovici tridesetih let, ko je zbiral gradivo za svoje »genealoško-biografske skice«, zdaj pa je po sili razmer sledilo še skoraj tri leta dopisovanj z župnijskimi uradi po Kranjskem in Štajerskem, s Štajerskim deželnim muzejem v Gradcu, s Kranjskim deželnim muzejem v Ljubljani in tudi z Jožefom Kalasancem baronom Erbergom, lastnikom bogatega zasebnega arhiva v Dolu pri Ljubljani. Dopolnjeno vlogo za pridobitev komorniškega naslova je Franc Ksaver skupaj s 43 prilogami oddal leta 1840,⁴⁴⁶ vendar mu želenega naziva nazadnje niso podelili.⁴⁴⁷ Zato pa je zanamcem v svojem arhivu zapustil nadvse dragocene verodostojne dokaze o izvoru svojih prednikov (krstne in poročne liste, rodovnike idr.), med drugim tudi take, ki jih zaradi uničenih matičnih knjig danes ne bi več našli.⁴⁴⁸ Še posebej zanimivo je dejstvo, da je Franca Ksaverja spravljal v zadrego nedokazani baronski naziv njegovih prednikov iz rodbine Valvasor. V glavnem spisu vloge za pridobitev komorništva, »Deduction der Ahnenprobe«, se je lahko v zvezi s tem skliceval le na Valvasorjevo *Slavo*, njegovo poročno pogodbo, v kateri se polihistor izrecno imenuje baron, in na to, »da je družina Valvasor splošno znana«. Tako mu ni preostalo drugega, kot da je izrecno prosil za spregled (*Dispens*) predložitve nadaljnjih dokazov.⁴⁴⁹ Polihistorjeva prilastitev baronskega naziva, ki mu v resnici ni pripadal, ampak so ga leta 1667 dobili le nekateri iz Valvasorjeve rodbine,⁴⁵⁰ se je torej po poldrugem stoletju vrnila kot bumerang njegovemu prapravnuku. Nazadnje to sicer ni bil razlog za zavrnitev prošnje, ampak so Franca Ksaverja prikrajšali za komorništvo pomanjkljivi podatki drugih prednikov. Po očetovi strani je moral vsak kandidat predložiti genealoške dokaze za tri generacije do vključno prastaršev, Valvasor pa je spadal že v četrto generacijo.⁴⁵¹

Ob ujetosti v družbene norme in hierarhijo je bil Franc Ksaver baron Dienersperg na drugi strani precej ranljiva in romantična duša. Potomcem v spominih ni zamolčal okrutnosti, ki jih je doživljal od svojega očeta. Ne da bi se spuščal v podrobnosti, je omenil škandalozne prizore med njima in celo večkratno namero, da v obupu konča življenje s strelom. O tem je preprosto moral pisati, da si je pri 63-ih olajšal breme, ki ga je še vedno težilo. Tudi oba izumetničena nekrologa očetu, napisana iz bolečine ob njegovi smrti (1814), je »celjski Werther« dve desetletji zatem dobesedno vključil v svoje spomine. Potem ko je prepisal prvega in že prešel na očetov kratki življenjepis, si ni mogel kaj, da ne bi dodal še drugega, nastalega dobra dva tedna po očetovem pogrebu. Ali je tedaj res tako zelo žaloval za Avguštinovim »milim očetovskim srcem« ali pa ga je mučilo (še) kaj drugega, je vprašanje zase. »Neutolažljiva mati«, kot jo imenuje, se je bržkone v resnici težko pustila potolažiti, kdo drug pa je tudi zadihal, čeprav se prvih zajemov sape morda še ni zavedal. Pet tednov po Avguštinovem pogrebu je bila 13. junija 1814 na Dobrni zbrana vesela družba. Prvič so

⁴⁴⁶ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20, 10. 8. 1840.

⁴⁴⁷ Dienersperga noben poznejši vir ne navaja kot komornika (gl. op. 401) niti ni njegove mape v arhivskem fondu Urad najvišjega komornika v Hišnem-, dvornem in državnem arhivu na Dunaju (ÖStA, HHStA, Oberstkämmeramt, Indices).

⁴⁴⁸ Zbrano dokazno gradivo o prednikih iz let 1833–1840 je v Dienerspergovem rodbinskem arhivu raztreseno na več mestih: K 1, H 1, 20, 27–33.

⁴⁴⁹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Deduction der Ahnenprobe, s. p.

⁴⁵⁰ Golec, *Valvasorji*, str. 340–345.

⁴⁵¹ ÖStA, HHStA, OKäA, 314 B, Dienersberg Frh. Franz Cajetan; 335 B, Dienersberg Freiherr Franz Cajetan.

praznovali god še sveže poročene baronice Dienersperg, domačinke Antonije, ki ji je razigrana »kopališka družba« (*Badgesellschaft zu Neuhaus*) ob tej priložnosti dala natisniti voščilno pesem.⁴⁵² Kot sta razkrila rokopis in slog druge, bolj intimne pesmi ob Antonijinem godu,⁴⁵³ je bil nepodpisani avtor kar Franc Ksaver sam.

Njegova »romanca« z Antonijo je trajala skoraj 45 let, od leta 1800 do njene smrti 14. januarja 1845 v Gradcu, kjer je v 63. letu preminila zaradi možganske kapi. Čez dobro leto in pol ji je na mestno pokopališče sledil še 73-letni Franc Ksaver, ki je umrl 15. avgusta 1846 zaradi vodenice.⁴⁵⁴ Za njim je ostala rodbinska kronika, knjiga »genealoško-biografskih skic« z dragoceno avtobiografsko pripovedjo in izraženim upanjem, da bo kdo od potomcev nadaljeval s pisanjem.

4. Spomini Antona Aleksa barona Dienersperga (1820–1889)

Željo Franca Ksaverja po nadaljevanju genealoško-biografskih skic je, ne da bi jo docela izpolnil, začel uresničevati njegov najmlajši sin Anton Aleks (1820–1889). Potem ko je neznano kdaj po letu 1852 dobil v roke očetov rokopis, je, verjetno podobne starosti kot oče, ko je napisal svoj del, nadaljeval tam, kjer je predhodnik prenehal – v drugi polovici tridesetih let, ko naj bi Dienerspergova družina po besedah Franca Ksaverja živela v Gradcu srečno in složno, »pravo patriarhalno življenje«. Sinov pogled na tisti čas se je od očetovega vendarle nekoliko razlikoval. Četudi se ni potožil, je namreč že v prvem stavku povedal, da so mu poklicno pot začrtali drugi.

[SLIKOVNA PRILOGA 49]

88. stran knjige, kjer se konča rokopis prvega avtorja in začne rokopis drugega (foto Marko Zaplatil, marec 2011).

»[**str. 88**] Nadaljevanje – Napisal Anton Aleks (Alex), najmlajši sin svojega očeta Franca Ksaverja barona *Dienersberga*.

Moja želja je bila, da bi se posvetil tehniki, toda stric, soprolog sestre moje matere, gospod Ferdinand vitez (*Ritter v.*) *Carriere de Tour de Camp*, takrat stotnik [**str. 89**] pri 47. pehotnem polku,⁴⁵⁵ je pregovoril mojega očeta, naj me dá v vojsko, in

⁴⁵² StLA, A. Dienersperg, K 1, H 8, Zum Namensfeste der Hochwohlgebohrnen Frau Frau Antonia Freyinn von Dienersperg etc.

⁴⁵³ Nedatirana pesem, napisana na listku z drobno pisavo, ki izdaja Franca Ksaverja, se začne z vzklikom: »13ter Juni!«, deveta vrstica »Sanft wie die ersten Frühlingskränze« pa je skoraj identična s prvo vrstico v tiskani pesmi: »Sanft wie beym jungen Frühlungsglanze«. Druga roka, nekdo od Dienerspergov ali Hoyosov, je rokopisno pesem pozneje datiral kot nastalo pred Antonijino smrtjo 14. januarja 1845, vendar izvira pesnitev, sodeč po papirju in vsebini, še iz časa kmalu po poroki.

⁴⁵⁴ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Hl. Blut, Sterbefälle 1845, s. p.; Sterbefälle 1846, s. p.; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 315. – Lokacija groba zakoncev Dienersperg iz današnjih pokopaliških evidenc ni ugotovljiva (po informaciji Hauptverwaltung des Zentral-, St. Peter-Stadt- und Steinfeldfriedhofes, Graz).

⁴⁵⁵ 47. štajerski pehotni polk je imel leta 1839 glavno naborno postajo v Mariboru, štab pa v Italiji (*Militär-Schematismus 1839*, str. 197); eden njegovih stotnikov je bil Ferdinand vitez (Ritter) Car(r)iere de Tour de Camp (prav tam, str. 198), ki se je kot nadporočnik istega pehotnega polka 5. februarja 1826 v Celju oženil z devet let starejšo 43-letno Babette [Barbaro] baronico Adelstein (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 259). Po J. Orožnu je bil »francoski plemiški begunec« in grof (J. Orožen, Donesek k zgodovini

tako sem bil leta 1839 v svojem 19. letu kot polkovni kadet sprejet v omenjeni polk, tedaj nastanjen v Bologni v Papeški državi.⁴⁵⁶ Kmalu zatem je polk prejel ukaz o premiku v Milano. V Parmii⁴⁵⁷ smo prejeli nasproten ukaz, naj se napotimo v Padovo, in tako nisem bil deležen sreče, da bi videl najlepše mesto v Italiji. Nekaj časa po prihodu v Padovo sem s transportom korakal v Maribor na Štajerskem, kmalu zatem pa sem se vrnil v Padovo, sodeloval tam na velikih manevrih pod feldmaršalom grofom Radetzkyem,⁴⁵⁸ bil leta 1844 povišan v poročnika 2. razreda⁴⁵⁹ pri 8. pehotnem polku nadvojvode Ludvika⁴⁶⁰ [str. 90] ter prišel v garnizijo v Jihlavi na Moravskem. Kmalu po prihodu tja sem iz Gradca prejel žalostno vest o smrti svoje zelo spoštovane matere gospe Antonije baronice *Dienersberg*, rojene baronice *Adelstein*, dne 4. februarja 1844.⁴⁶¹

Moj srednji brat Janez Nepomuk baron Dienersberg je vstopil v vojaški stan še pred menoj in bil v času smrti dobre matere poročnik 4. dragonskega polka princa Johanna Saškega.⁴⁶²

Zaradi dvoboja z nekim gospodom kolegom (*Kamerad*)⁴⁶³ sem bil prestavljen v Znojmo k 1. bataljonu polka nadvojvode Ludvika in kmalu nato, jeseni 1845, z istim bataljonom odkorakal na Poljsko, kjer so izbruhnili nemiri.⁴⁶⁴ [str. 91] Zaradi hudega prehlada, ki sem ga staknil med vojaškimi vajami, me je napadel strašen revmatizem in začasno sem postal zelo močno naglušen. Ko sem bil v garniziji v Biali na Poljskem,⁴⁶⁵ sem od svojega najstarejšega brata Ferdinanda prejel sporočilo, da je zbolel dobri oče, in prosil sem za dopust. Že osem dni po mojem prihodu v Gradec se je oče 16. avgusta 1846 poslovil od življenja.⁴⁶⁶

Moj oče je bil posestnik posesti (*Güter*) Dobrna, Dobrnica, Ranšperk, nekega imenja pri Konjicah in mineralnih toplic Dobrna.⁴⁶⁷ Te je oče malo pred svojo smrtjo

Dobrne, str. 284), vendar zadnje ne drži. Poročna matica ga pravilno imenuje »Chevalier«, Anton Aleks Dienersperg pa »R. v.« (Ritter von). Z Barbaro se je gotovo seznanil preko njenega brata Jožefa, s katerim sta že leta 1813 skupaj služila v 47. pehotnem polku (Amon von Treuenfest, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47*, str. 479).

⁴⁵⁶ Glede na podatek, da je imel Anton Aleks 31. oktobra 1847 za seboj 8 let, 9 mesecev in 16 dni vojaške službe, je v vojsko vstopil 15. januarja 1839 (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1847).

⁴⁵⁷ Prvotno »Modena«, pozneje prečrtano in z drugačno pisavo nadpisano »Parma«.

⁴⁵⁸ Josef grof Radetzky von Radetz (1766–1858), od 1831 do 1857 vrhovni poveljnik avstrijske armade v Italiji, od 1836 feldmaršal.

⁴⁵⁹ Čin podporočnika je dobil 16. septembra 1844 (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845).

⁴⁶⁰ »Lastnik« 8. moravskega pehotnega polka je bil od leta 1801 nadvojvoda Ludvik Jožef, Dienersperg pa je v vojaških šematizmah do leta 1845 naveden pri 47. pehotnem polku in šele od 1846 dalje pri 8. moravskem (*Militär-Schematismus 1845*, str. 205; *1846*, str. 115).

⁴⁶¹ Anton Aleks se je glede materine smrti zmotil skoraj za celo leto. 62-letna Antonija baronica Dienersperg je namreč umrla šele 14. januarja 1845, in sicer za možgansko kapjo v Dienerspergovem stanovanju v Gradcu na Herrengasse 211 (gl. op. 454).

⁴⁶² Napačni sta tako številka polka kot ime njegovega »lastnika«. Janez Nepomuk je bil namreč v tem času kadet 5. češkega dragonskega polka (barona Mohra) (*Militär-Schematismus 1844*, str. 311; *1845*, str. 312). Šele leta 1846 ga najdemo v 3. češkem kirasirskem polku, katerega »lastnik« je bil saški kralj Friedrich August, in ne Johann (*Militär-Schematismus 1846*, str. 296, 297).

⁴⁶³ V Dienerspergovi letni častniški karakteristiki tega podatka ni (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1844, 1845, 1846).

⁴⁶⁴ Mišljena je krakovska vstaja februarja 1846.

⁴⁶⁵ Danes Bielsko-Biala nedaleč od poljsko-češke meje, tedaj del leta 1772 Avstriji priključene Galicije.

⁴⁶⁶ Franc Ksaver baron Dienersperg je umrl na istem naslovu v Gradcu kot leto in pol prej njegova žena, v mrliški matici pa je kot datum smrti naveden 15., ne 16. avgust 1846; kot vzrok smrti navaja matica vodenico in pokojnika netočno označuje kot zemljiškega gospoda na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem (gl. op. 454).

⁴⁶⁷ Anton Aleks je pisal na pamet, saj njegov oče nikoli ni posedoval kakšnega imenja pri Konjicah niti Ranšperka, ki ga je po delilni pogodbi leta 1815 dobila njegova sestra Terezija, poročena pl. Resingen (gl. op. 254). Bržčas je pisec z Ranšperkom (Rabensberg) zaradi podobnega imena mislil na urad Rožni Vrh (Rosenberg), ki je pripadal gospostvu Dobrnica (gl. op. 260).

prodal za 80.000 goldinarjev konvencijske valute Johannu grofu Hoyosu, soprogu moje najstarejše sestre Kajetane.⁴⁶⁸ [str. 92] Posesti je dedoval moj najstarejši brat Ferdinand, vendar je moral svojima bratoma in sestram izplačati dedne deleže, in sicer sestri Kajetani 18.000 goldinarjev, drugi sestri Idi 17.000, najmlajši sestri Mariji 15.000, bratu Janezu in meni pa po 10.000 goldinarjev. Dedna deleža najstarejše sestre Kajetane in brata Janeza ter moj delež je ob obljubi izplačila prevzel grof Hoyos na račun kupnine za toplice, za katero je ostal dolžan še 42.000 goldinarjev. Po kupni pogodbi, sklenjeni maja 1846 med mojim očetom in Hoyosom, se je zadnji zavezal, da bo izplačal hipoteke (*Tabelarposten*) na posestih mojega očeta, in sicer ob pogoju, da za varnost teh hipotek ne sme najeti za gradnjo toplic več kot 25.000 goldinarjev bančnih posojil (*Sparkassegeld*).⁴⁶⁹ [str. 93] Za gradnjo, s katero je Hoyos začel, mu je moj brat Ferdinand po očetovi smrti dobavil potrebni gradbeni material v skupni vrednosti 23.500 goldinarjev, za kar je dobil pisno potrdilo.⁴⁷⁰

[SLIKOVNA PRILOGA 50]

Zdravilišče Dobrna po Hoyosovi prenovitvi – prizor iz *Prospekta Dobrne z okolico*, tonirana litografija (Narodni muzej Slovenije, Grafična zbirka, inv. št. G-2543, foto Tomaž Lauko).

Poleg tega je brat kupil t. i. Novakovo posestvo (*Novaksche Realität*),⁴⁷¹ a ga je pozneje prepustil Hoyosu in prejel od njega menico za 10.000 goldinarjev. Grof Hoyos prej omenjene obveznosti ni izpolnil, ampak je namesto 25.000 goldinarjev, kot je določil oče, najel za okoli 170.000 goldinarjev bančnih posojil,⁴⁷² zaradi česar ni

⁴⁶⁸ Kupoprodajna pogodba z zgoraj navedeno kupnino je bila podpisana 10. junija 1846 na Dobrni (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 583; Urkundenbuch Tom 199, fol. 222–224v).

⁴⁶⁹ Anton Aleks je s časovno distanco nekatera dejstva pomešal oziroma razlagal po svoje. Natančne vsebine izročilne pogodbe za gospostvo Dobrna z dne 18. septembra 1846, mesec dni po smrti Franca Ksaverja, ne poznamo in tako tudi ne višine dednih deležev njegovih hčerk Ide in Marije. Pogodba je zgolj omenjena ob prepisu posesti na Ferdinanda 5. decembra istega leta (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 199, fol. 477v–478v). Marija, poročena Garbich, je po Ferdinandovi smrti leta 1853 dala vpisati v deželno desko v breme že prodanih gospostev Dobrnica in Dobrna terjatev 13.000 goldinarjev dediščine po očetu, za katero ji je Ferdinand 23. oktobra 1852 izdal zadolžnico (prav tam, Hauptbuch 1, fol. 200; Hauptbuch 11, fol. 1352). Višina dednih deležev Kajetane, Janeza Nepomuka in Antona Aleksa, skupaj 38.000 goldinarjev, je navedena v izbrisni pogodbi z dne 5. decembra 1846, ko je dolg od Ferdinanda Dienersperga prevzel njegov svak Johann grof Hoyos na račun 38.700 goldinarjev kupnine za gospostvo, ki jih je dolgoval njegovemu očetu, svojemu pokojnemu tastu (prav tam, Urkundenbuch Tom 199, fol. 483v–484). Po kupni pogodbi za toplice (gl. op. 468) je Hoyos obljubil poplačati tastove dolgove v višini 41.300 goldinarjev (predvsem dediščina oziroma kupnina za Dobrnico svaku baronu Adelsteinu in svakinji Barbari – Babette Car(r)iere de Tour de Camp), tako da je znašal preostanek kupnine le 38.700 goldinarjev. Tega bi moral Hoyos izplačati tastu še za življenja s 4-odstotnimi obrestmi, zato je nameraval najeti 25.000 goldinarjev posojila, kar je v kupoprodajni pogodbi tudi navedeno, ni pa Dienersperg postavljajl pogoja, da Hoyosova posojila ne smejo preseči omenjene vsote. Prim. tudi J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 286.

⁴⁷⁰ Menico za 23.000 goldinarjev z dne 1. septembra 1851 so vpisali kot hipoteko na dobrnske toplice že po Ferdinandovi smrti (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 593). Do izbrisa leta 1860 je ta dolg terjala njegova vdova, ki ji je po Ferdinandu pripadala zapuščina 44.000 goldinarjev (prav tam, fol. 594, 595, 596, 597, 598, 382, 386, 470).

⁴⁷¹ Mišljena je Novakova domačija s posestjo v neposredni bližini toplic, t. i. Topličarjeva kmetija, nastala iz treh kmetij in več parcel, ki ji je pomen dajala starodavna gostilna, namenjena predvsem kopališkim gostom. Zadolžena Novakova posest ni bila nikoli last Ferdinanda Dienersperga, ampak jo je po nenadni smrti Bernarda Novaka (1847) kupil 26. in 27. aprila 1848 na dražbi grof Hoyos in enonadstropno hišo z gostilno prezidal v hišo za goste (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 284–287). Anton Aleks je nakup Novakove posesti očitno pomešal s Ferdinandovim prehodnim lastništvom druge, Zidarjeve kmetije, ki jo je njuna teta Babette Car(r)iere de Tour de Camp leta 1846 preko Ferdinanda odstopila Hoyosu in mu tako gmotno priskočila na pomoč (prav tam, str. 286; prim. StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1338; Hauptbuch 29, fol. 581).

⁴⁷² Prvemu, največjemu posojilu za 25.000 goldinarjev, najetemu v začetku leta 1847 pri Štajerski hranilnici v Gradcu, so sledila predvsem posojila zasebnikov. Brez dolga svakoma Ferdinandu (23.000) in Antonu Aleksu

bilo več nobene varnosti za hipoteke na posestih mojega brata Ferdinanda, ki jih je Hoyos prevzel.⁴⁷³ Še naprej so morale ostati kot jamstvo na posestih, [str. 94] za kar je moral grof Hoyos dati mojemu bratu menico za 31.500 goldinarjev, s tem pa je preskočil nekaj zahtev sorodnikov.⁴⁷⁴

Med dopustom⁴⁷⁵ sem bil premeščen k 3. bataljonu 8. polka nadvojvode Ludvika,⁴⁷⁶ kjer sem ostal približno tri četrt leta. Jeseni 1847 je bataljon odkorakal iz Komárna⁴⁷⁷ nazaj v Jihlavo. Kmalu po prihodu tja pa so na Dunaju že izbruhnili nemiri,⁴⁷⁸ zato je bilo treba stotnije polka – oba njegova prva bataljona sta bila na Dunaju – okrepiti z 80 na 180 mož. Tako so bili vpoklicani dopustniki (*Urlauber*) in s transportom poslani na Dunaj. Skoraj vsi [str. 95] častniki bataljona so zboleli za komárnsko mrzlico (*Comorner Fieber*),⁴⁷⁹ meni in dvema mojima tovarišema pa je bilo prizaneseno in tako me je doletelo vodenje dopolnitvenega transporta 370 mož, s katerim sem sredi novembra 1847 odkorakal proti Dunaju. Tja smo prišli po osmih dneh marša na veliko zadovoljstvo poveljnika polka in takoj sem dobil ukaz, naj odpeljem nazaj v Jihlavo transport rekonvalenscentov in odpuščenih vojakov (*Abschieder*). Na tem pohodu sta nas pri Stockerauu⁴⁸⁰ presenetila strašen mraz in snežni metež, ki sta trajala ves čas pohoda. Po prihodu v Jihlavo sem moral [str. 96] velik del moštva z zmrznjenimi rokami, nogami, nahodom ipd. pustiti v špitalu [bolnišnici], sam pa sem se prijavil za bolniški dopust. In ker se je spet pojavila naglušnost, sem prosil za upokojitev. Zaradi intrig mojega strica, gospoda viteza (*H. Ritters*) *Carriere de Tour de Campa*, takrat majorja,⁴⁸¹ so mi upokojitev preprečili. Ker pa zaradi slabega telesnega stanja in naglušnosti nisem več mogel služiti, sem iz jeze, a z ohranjenim činom (*mit Beibehalt des Charakters*), zapustil visoko (*allerhöchste*) vojaško službo.⁴⁸²

(11.500) in ženi Kajetani (20.000) se jih je v nekaj letih nateklo kar za okoli 160.000. V bremenskem delu deželnodeskinega vložka je leta 1856 zmanjkalo prostora za vpisovanje novih hipotek, tako da so jih do leta 1859 vpisovali še na štirih drugih mestih v glavni knjigi (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 585–601, 380–382, 386–388, 437–447, 463–472). J. Orožen (Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288) je o tem zapisal: »Kakorkoli je bil Hoyos podjeten, je bil vendar lahkomiseln. Človek se čudi številu in velikosti dolgov, ki jih je delal. Bilo jih je toliko, da se sam v njih ni spoznal. Upniki so jih večinoma dajali vknjižiti na njegovo posest. Med njimi je bilo posebno veliko Gradčanov, plemičev in meščanov, in tudi nekaj domačinov. Žena, grofica Kajetana, je bila toliko previdna, da se je za svojo doto dala vknjižiti na prvo mesto.«

⁴⁷³ Anton Aleks je svojo terjatev 10.000 goldinarjev in dodatnih 1500 goldinarjev dal 9. avgusta 1848 vpisati kot hipoteko na dobrnske toplice, malo pred poroko 1849 je vpisal še petodstotne obresti in takoj po njej poročno obveznost do svoje žene, ki bi po njegovi smrti iz skupne vsote 11.500 goldinarjev prejemale letno rento 300 goldinarjev; hipoteke so bile izbrisane 22. oktobra 1860 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 587, 588).

⁴⁷⁴ Antonu Aleksu se je pomotoma zapisala desetkrat višja vsota 315.000 goldinarjev, a je iz zadnjega stavka njegovih spominov vidno, da je šlo le za 31.000 goldinarjev (str. 104), kar je tudi logično. Takšna vsota in menica med bremeni v deželni deski ni vknjižena. Mišljen je izbris Ferdinandovega dolga za dedne deleže bratoma in sestri (38.000 goldinarjev), ki ga je Hoyos prevzel v zameno za dolgove dobrnskih toplic, kupljenih od tasta leta 1846.

⁴⁷⁵ Dopust v času očetove bolezni in smrti leta 1846.

⁴⁷⁶ Gre za premestitev znotraj polka, v katerem je služil že dotlej.

⁴⁷⁷ Komárno/Komárom na levem bregu Donave, danes na Slovaškem.

⁴⁷⁸ Revolucija na Dunaju je izbruhnila 13. marca 1848 po hudi gospodarski stiski in lakoti pozimi 1847/48.

⁴⁷⁹ Ime bolezni po mestu Komárno/Komárom.

⁴⁸⁰ Stockerau v Weinviertlu, okoli 25 kilometrov severozahodno od Dunaja, tedaj trg, do katerega je od leta 1841 vodila z Dunaja železniška proga, tretja v Avstriji.

⁴⁸¹ Ferdinand vitez Car(r)iere de Tour de Camp je bil leta 1848 že upokojeni polkovnik in je živel v Gradcu (*Militär-Schematismus 1848*, str. 63). Pozneje se je Antonu Aleksu še dodatno negativno vtisnil v spomin kot zadnji kratkotrajni upravitelj zdravilišča Dobrna v času Hoyosovega lastništva ter kot sekretar pri njegovi javni dražbi konec leta 1858 (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288–289).

⁴⁸² Natančnega datuma odhoda iz vojske ne poznamo. Anton Aleks sam je 26. februarja 1849 v prošnji škofijskemu konzistoriju v Brnu, da bi mu dovolili poroko brez npravstvenega spričevala za nevesto – to je

Takoj po odhodu marca 1849⁴⁸³ sem se oženil z vdovo Wilhelma *Sonnewenda*, višjega »amtmana« (*Oberamtmann*) pri grofu Dietrichsteinu, umrlega v Pribislavu na Češkem, z gospo [str. 97] *Carolino Sonnewend*, rojeno von *Heller*, hčerko lastnika papirnice.⁴⁸⁴ 7. januarja 1850 je prišel na svet moj sin Ferdinand in 12. januarja 1855 hči Antonija.⁴⁸⁵ S svojo srčno ljubljeno soprogo sem živel v sreči in zadovoljstvu, četudi pozneje v hudih skrbah in žalosti, ki mi jih je povzročala samo ravnodušnost mojih dragih sester.

Jeseni leta 1851 [prav 1850]⁴⁸⁶ sem s soprogo, sinom in pastorko Marie *Sonnewend*⁴⁸⁷ obiskal svojega najstarejšega brata Ferdinanda na posesti Dobrna. Ker mi je brat povedal, da ga *Hoyosi* silijo k prodaji podedovanih posesti, s čimer se sam nikakor nisem strinjal, in ko so *Hoyosi* to izvedeli, so napeli [str. 98] vse moči, da me spravijo iz bratove bližine. Žal jim je ta nizkotna intriga uspela in brat je prodal posesti za 86.000 goldinarjev s pridržkom zemljiške odveze njegovi ekscelenci grofu *Kolowrathu Liebsteinskemu (Libsteinsky)*.⁴⁸⁸ To je bil razlog za bankrot (*Ruin*) naše družine, kot se bo v nadaljevanju še jasno videlo.⁴⁸⁹

zamujalo –, navedel, da je vojsko zapustil prejšnje leto, ohranitev čina pa potrjuje poročno dovoljenje vojaških oblasti v Brnu z dne 1. marca 1849 (MZA SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno). Anton Aleks je zadnjič naveden v vojaškem šematizmu leta 1848, vendar ne med častniki, ampak čisto na koncu v posebni skupini (*Militär-Schematismus 1848*, str. 115).

⁴⁸³ Gl. prejšnjo opombo.

⁴⁸⁴ Anton Aleks je izpustil datum poroke, 20. marec 1849, in kraj, Jihlavo na Moravskem, kjer je dotlej služboval. Žena Karolina – Charlotte (Carolina Josepha Martha) je bila vdova po uradniku Wilhelmu Sonnewendu, sicer pa hči papirničarja Karla Hellerja in Walburge, rojene Liener, rojena 13. oktobra 1819 v bližnjem kraju Staré Hory (MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika oddaných sv. VI, pag. 535; matrika narozených pro Staré Hory sv. BO II, pag. 64).

⁴⁸⁵ Tudi tu pogrešamo navedbi krajev. Ferdinand (Ferdinand Carl Franz Cayetan Anton) je prišel na svet še v Jihlavi, v Špitalskem predmestju (Spital-Vorstadt) št. 154 (MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika narozených sv. XVI, pag. 295), Antonija (Antonia Maria Carolina Johanna Walburga) pa v Gradcu na Schiesstattgasse 338 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Münzgraben, Taufden 1855, pag. 78; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 494). Njena krstna botra je bila teta Ivana Marija Garbich, rojena Dienersperg, živeča v Trstu, Ferdinandu pa sta botrovala stric Ferdinand baron Dienersperg, »graščak na Štajerskem«, in stara mati Walburga Heller. V zadnjem stavku v knjigi Dienerspergovih spominov (str. 105) je tretja roka, Antonijin mož Ludvik Kofler st., napisala, da se je Antonija rodila v Gradcu.

⁴⁸⁶ Glede na to, da je bil brat Ferdinand v času obiska še lastnik gospostva Dobrna, ki ga je prodal junija 1851, je Anton Aleks obiskal Dobrno jeseni prejšnje leto (1850). O prodaji gospostva: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1339.

⁴⁸⁷ Marija Sonnewend se je rodila 11. septembra 1847 v Pribislavu na Češkem (SI_ZAP/0008/001/001, št. 81, Popis prebivalcev Ormož 1880). Očitno se je uradno imenovala Maria Margaretha, v dokumentih je povsod imenovana Maria, le ob krstu sina Milana 13. avgusta 1874 je navedena kot Margareth (Župnijski arhiv Ormož, status animarum 1860–1885, s. p., Stadt No. 17; prav tam, status animarum 1889–1913, Stadt No. 17, Obere Vorstadt No. 38; NŠAM, Prepisi matičnih knjig, Ormož, R 1870–1899, fol. 76, 123, 149, 165). Običajno so jo klicali Marjeta, kot jo imenujeta mož dr. Ivan Geršak v svojih spominih (Geršak, *Ormoški spomini*, str. 9) in očim Anton Aleks v pismu leta 1881 (NUK, Rokopisna zbirka, Ms. 485, Ivan Geršak, zapuščina, XVI, 3. 5. 1881).

⁴⁸⁸ Kupec je bil Franz grof Kolowrat Liebsteinsky, kupoprodajna pogodba pa je datirana 20. in 26. junija 1851 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1339). Grof je kupil obe posesti za 60.000 goldinarjev, pohištvo, živino, žito in druge premičnine pa za 26.000, skupaj za vsoto 86.000 goldinarjev. Iz prodaje je bila izvzeta odškodnina za izgubljeno podložniško posest, ki je Ferdinandu pripadla z zemljiško odvezo, odnesel pa je lahko tudi nekaj opreme, knjižnico ter poslovne in uradne knjige in spise (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundensammlung 1851 (2347–2612), No. 2370). Ferdinand je v gotovini takoj prejel le 35.000 goldinarjev, medtem ko se je grof Kolowrat za izplačilo glavnine kupnine, 51.000 goldinarjev v treh obrokih, zavaroval z določitvijo pogojev, da Ferdinand na svoje stroške izbriše v enem letu vse hipoteke, vpisane v deželno desko, razen zadnjih deset tisoč. O prenosu lastništva: prav tam, Hauptbuch 11, fol. 1339; Hauptbuch 1, fol. 193.

⁴⁸⁹ Pravna zadeva novega lastnika dobrnskega gospostva grofa Kolowrata Liebsteinskega proti grofu Hoyosu zaradi dolga 27.000 goldinarjev je sprožila javno dražbo toplic konec leta 1858 (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288).

Takoj po prodaji posesti se je moj brat Ferdinand ukvarjal z dobavljanjem ladijskega lesa, a ta posel je bil zanj zaradi velikanskih nadlog prenaporen. Pozneje je sklenil poslovno zvezo za tovarno furnirja z nekdanjim doktorjem (*ex-Doctor*) Aloisom Smerekerjem,⁴⁹⁰ zaradi njegove podlosti zelo zoprnim človekom, pred čimer sem brata [str. 99] na moč svaril, toda zaman. V posel je moj brat pristopil z zalogo furnirja, vrednega več kot 50.000 goldinarjev, medtem ko je Alois Smereker prispeval le nekaj sto plohov črvive orehovine. Brata sem pogosto spremljal pri kupovanju lesa, ga silil k žigosanju lesa, ki mu je pripadal, zato vem, kako veliko vrednost je imela zaloga furnirja, ki jo je prinesel v posel. Moj brat je dal na razpolago tudi štiri rezalne stroje za furnir v vrednosti več kot 12.000 goldinarjev. Pisarna trgovine s furnirjem (*das Fournier-Geschäfts-Compoir*) je bila v Gradcu, na Annenstrasse št. 48 v pritličju.

[str. 100] Konec oktobra 1852 je moj brat Ferdinand izsledil lokal za skladiščenje furnirja in zato odpotoval na Dunaj in v Brno ter me prosil, naj med njegovo odsotnostjo skrbno nadzorujem pisarno. To prošnjo sem takoj izpolnil in se naslednji dan po bratovem odhodu že navsezgodaj, okoli pol sedme ure, odpravil v pisarno. Tam sem našel [bratovega] družabnika Aloisa Smerekerja, zaposlenega s tem, da je iz glavne knjige in dobavnega protokola izrezoval cele liste in zapisoval drugače, ter njegovega brata Raimunda Smerekerja,⁴⁹¹ ki je radiral blagajniški dnevnik. Ko sem dnevnik držal pred lučjo, sem namreč prepoznal cele stolpce zradiranih in drugače napisanih števil. O tovrstnem poslovanju [početju] Aloisa Smerekerja [str. 101] sem obvestil svojega svaka Johanna grofa Hoyosa, svétnika pri namestništvu, nakar so bile nabavljene žigosane in s tiskanimi oštevilčenimi stranmi opremljene poslovne knjige.⁴⁹²

8. februarja 1853 je moj ljubljeni brat Ferdinand umrl.⁴⁹³ Za dobroto, ki mi jo je izkazal na smrtni postelji, mu bom do konca življenja zavezan h globoki hvaležnosti. V svoji oporoki z dne 4. februarja 1853 je mojemu sinu Ferdinandu volil 25.000 goldinarjev, meni pa iz te vsote zagotovil dosmrtno uživanje (*Fruchtgenuß*).⁴⁹⁴ Kot najmlajši sin svojega očeta sem imel le majhno premoženje, tako da obresti od njega niso zadoščale za preživljanje in vzdrževanje družine, zato sem bil že pred [str. 102] bratovo smrtjo več mesecev nameščen kot diurnist⁴⁹⁵ pri graškem železniškem uradu; ker sem tedaj trpel za hudo putiko, je bila izkazana dobrota mojega brata »dvojna« (*eine »doppelte«*).

⁴⁹⁰ Gre za Aloisa Smrekerja, doktorja prava, ki je končal študij v Gradcu in je tam leta 1848 izpričan kot odvetniški kandidat (*Handbuch des Herzogthumes Steiermark 1848*, str. 238). Dienersperg je z oznako *ex-Doctor* hotel opozoriti, da Smreker tedaj ni več opravljal pravniskega poklica. Leta 1855 je bil lastnik tovarne furnirja in parketa (*Handbuch von Steyermark 1855*, str. 260). Kot dr. prava je naveden v graškem mestnem naslovniku leta 1867 (*Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 229), ne pa tudi pet let prej, v naslovniku iz leta 1862, v katerem je njegov brat Raimund Smreker (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 95).

⁴⁹¹ Po graškem mestnem naslovniku za leto 1862 je bil Raimund W. Smreker lastnik poslovne pisarne za industrijo in merkantilne zadeve (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 95). V naslovniku za leto 1867 ga ni več (*Adreß und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 229).

⁴⁹² Ni jasno, ali je nabava novih poslovnih knjig povezana s Hoyosovo intervencijo.

⁴⁹³ Ferdinand baron Dienersperg je umrl v 37. letu v Gradcu na Annenstrasse 633, in sicer za tifusom, ki pa v štajerski prestolnici tedaj ni razsajal; v mrliški matici je označen kot zasebnik (*Privat*) (DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz – St. Andrä, *Sterbefälle 1853*, fol. 3). Zanimivo, da ni Anton Aleks niti omenil, da se je brat manj kot pol leta pred smrtjo poročil.

⁴⁹⁴ Vsota je dokumentirana v častniški karakteristiki nečaka Ferdinanda barona Dienersperga leta 1887: »Ima premoženje 25.000 goldinarjev, uživanje tega pa pripada njegovim staršem« (ÖStA, KA, *Qualifikationslisten*, K 451, No. 216). V zapuščinskem spisu za stricem Ferdinandom, ki obsega le peščico dokumentov iz let 1854–1856, ni omenjena (StLA, *Bezirksgericht Graz I, D5/1853, Ferdinand Freiherr v. Dienersberg*). Datum oporoke potrjuje deželna deska (StLA, *Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29*, fol. 594).

⁴⁹⁵ Upravni uradnik, ki kot uradni pisar opravlja pisarska dela, vodi protokole, sestavlja odgovore in prepise.

[SLIKOVNA PRILOGA 50a]

Zdravilišče Dobrna na razglednici z začetka 20. stoletja (Fotodokumentacija Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. K-1078).

Maja 1846 je moj oče gospod Franc Ksaver baron *Dienersberg* za 80.000 goldinarjev prodal toplice Dobrna svojemu zetu Johannu grofu *Hoyosu*, soprogu moje najstarejše sestre Kajetane. Ker grof *Hoyos* ni zmožal izplačati kupnine, je prevzel več hipotek na toplicah in očetovih posestvih Dobrna, Dobrnica in Ranšperk v skupni višini 41.300 goldinarjev, preostalih 38.700 goldinarjev pa je ostal dolžan. Zato je moj oče [str. 103] izrecno vnesel v prodajno pogodbo pogoj, da kupec pri prezidavi toplic ne sme jamčiti s toplicami za več kot 25.000 goldinarjev kapitala.⁴⁹⁶ 16. avgusta 1846 je moj dobri oče umrl⁴⁹⁷ in takoj po njegovi smrti je grof *Hoyos* začel s prezidavo kupljenih toplic, in sicer v veliko bolj sijajnem slogu, kot je bila očetova želja,⁴⁹⁸ za kar seveda ni zadoščalo 25.000 goldinarjev bančnega posojila, kot je pogojeval oče. Prej omenjeni preostanek kupnine 38.000 goldinarjev je grof *Hoyos* poravnal z dediščino (*Erbschaftscapital*) svoje žene, moje sestre Jette [Kajetane], v višini 18.700 goldinarjev,⁴⁹⁹ z dediščino mojega srednjega [str. 104] brata Janeza Nepomuka in z mojo, obakrat 10.000 goldinarjev. Glede na to, da je grof *Hoyos* za topliško novogradnjo namesto 25.000 goldinarjev, kot je bil pogoj, najel za skoraj 100.000 goldinarjev bančnih in drugih posojil,⁵⁰⁰ ni bilo zdaj nobene gotovosti več za hipoteke, ki se jih je obvezal izplačati. Še naprej so ostale zajamčene na posestvih Dobrna, Dobrnica in Ranšperk, takrat pripadajočih mojemu najstarejšemu bratu Ferdinandu, za kar je grof *Hoyos* po dogovoru izročil bratu menico za 31.000 goldinarjev.⁵⁰¹

Tu se spomini barona Antona Aleksa nenadoma končajo, kot da bi nekaj poseglo v njegovo pripovedovanje, ne da bi končal vsaj z opisom bankrota zakoncev *Hoyos*, ki ga je že napovedal in ki mu je tako zelo ležal na duši. O razlogih za nenadni konec pisanja lahko zgolj ugibamo. Morda je pisec preprosto izgubil voljo za nadaljevanje ali pa ga je celo prehitela smrt, če se je pisanja res lotil tako pozno. Zanimivo bi bilo videti, kaj vse bi še povedal, a tudi iz zapisanega si je mogoče ustvariti precej jasno sliko o piščevi osebnosti.

Bolj kot kar koli drugega sta Antona Aleksa bolela lastna poklicna neuspešnost in finančni polom *Dienspergove* rodbine, ki je njega in njegovo mlado družino za nekaj časa pahnil v eksistenčno stisko. Razloge oziroma opravičilo za svoje poznejše brezdjelje je implicitno iskal v napačni izbiri poklica in v bolezni, ki je iz tega izhajala. Ni naključje, da je začel pripoved z neuresničeno mladostno željo, da se posveti tehniki. V nasprotju z očetom se ni niti dotaknil otroških in šolskih let, ampak je kronološko nadaljeval tam, kjer je oče prenehal. Želja po študiju tehnike je namreč dozorevala prav v tistih letih, potem ko se je družina leta 1835 preselila v Gradec. Antonu Aleksu je bilo tedaj petnajst let in je imel za seboj predvidoma štiri letnike celjske gimnazije, v katero je vstopil po privatnem elementarnem šolanju in opravljenem zaključnem izpitu na glavni šoli v Celju.⁵⁰² V Gradcu,

⁴⁹⁶ Gl. op. 468 in 469.

⁴⁹⁷ Gl. op. 454.

⁴⁹⁸ O velikopoteznih prezidavah in posodobitvah na toplicah gl. Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 209–212; J. Orožen, Donsek k zgodovini Dobrne, str. 287–288.

⁴⁹⁹ Po izbrisni pogodbi z dne 5. decembra 1846 je znašal Kajetanin dedni delež 18.000 goldinarjev (gl. op. 469), preostalih 700 goldinarjev pa so očitno prinesle obresti. Kajetana je svoj delež zavarovala tako, da je dala 21. marca 1856 vpisati kot hipoteko na toplice zastavno pravico za 20.000 goldinarjev s 5-odstotnimi obrestmi (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 601).

⁵⁰⁰ Na drugem mestu (str. 93) navaja Anton Aleks vsoto okoli 170.000 goldinarjev. O tem gl. op. 472.

⁵⁰¹ Gl. op. 474.

⁵⁰² V gimnazijski matriki je leta 1832 vpisan kot Dobrnčan (*Stirus e Neuhaus*) (SI_ZAC/0845, šk. 1, 1/2 Matricula (1809–1851), s. p.). Leto prej, 10. avgusta 1831, je kot eden od štirih privatistov (*privatim*) opravil

kjer njegovo ime pogrešamo tako na gimnaziji kot na liceju,⁵⁰³ bi imel odlične možnosti za usmeritev v tehniko, seveda ob ustrezni podpori družine. Ni odveč spomniti, kako je njegov oče v spomilih zapisal, da se je družina preselila v deželno prestolnico zlasti zaradi izobrazbe otrok – da bi imeli pod starševskim nadzorom najstarejšega sina Ferdinanda, ki je napredoval v višje šole, in da bi se hčerki lahko učili francoščine, plesa in igranja klavirja. Zakaj torej svojemu najmlajšemu sinu ni privoščil zelene in v Gradcu tem laže dosegljive tehnične izobrazbe? Zelo verjetno tudi zaradi predsodkov, da poklic tehnične stroke ni primeren za plemiškega sina, morda pa je bil Anton Aleks pri izražanju svojih želja preveč pasiven.

Zanimanje za tehniko lahko pri Antonu Aleksu zaznamo na panoramski barvni sliki Dobrne, ki jo je izdelal kot 18-letnik leta 1838 in se je ohranila v njegovi zapuščini. Nekoliko shematska, risarska obravnava krajinskega izseka priča, da je imel mladi baron posluh za tehnično risanje in perspektivo, hkrati pa posebno nagnjenje do tehničnih predmetov, kar kaže zvesta upodobitev konjske vprege z lojtrskim vozom.⁵⁰⁴

[SLIKOVNA PRILOGA 51]

Dobrna leta 1838, kot jo je naslikal Anton Aleks baron Dienersperg: levo dvorec Dobrna, nad njim ruševine starega dobrnskega gradu (Schlangenburg), v sredini vas z župnijsko cerkvijo, desno prenovljene toplice (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg; foto Marko Zaplatil, marec 2011).

Toda Antonu Aleksu so določili drugačno življenjsko pot. Treba mu je bilo zagotoviti ustrezno eksistenco, potem ko v Gradcu očitno ni nadaljeval šolanja in je bil nekaj let brez pravega dela. Očetova odločitev, da sinu ne omogoči tehnične izobrazbe, ampak ga pri 19-ih pošlje na šolanje za častniškega kadeta, naj bi bila sicer posledica prigovarjanja materinega svaka, stotnika Car(r)iere de Tour de Campa, zato Anton Aleks zanjo ne krivi neposredno očeta. Tudi sicer je v svojih spomilih precej manj oseben od očeta Franca Ksaverja in svojega odhoda v vojsko ne opisuje kot zgrešene poteze, kar je ta vsekakor bil. Nezainteresiranost za častniški poklic zakrije z izgovarjanjem na slabo zdravje, ki je po devetih precej neuspešnih letih kadetstva in častniške službe slednjič botrovalo odhodu iz cesarske vojske, in to ravno v času, ko bi ga ta sredi revolucionarnega vrenja leta 1848 najbolj potrebovala. Tako kot se je neuspešna častniška kariera mladega barona začela s francoskim stricem viteзом Car(r)iere de Tour de Campom, naj bi bil zdaj taisti kriv, da so Dienerspergu zavrnilo prošnjo za upokojitev. Vojsko je tako pri 28-ih letih zapustil iz jeze in brez pravice do pokojnine.

S časovno distanco Anton Aleks v spomilih precej na kratko opravi s svojim devetletnim obdobjem, preživelim v vojski, z leti, ki so ga glede na mladost vsekakor precej zaznamovala in oblikovala. Bržčas se častniška dresura odraža tudi v slogu pisanja, ki je bolj suh kot očetov, tu in tam na meji vojaškega raportiranja, zelo drugačen od onega v njegovih lirskih pesnitvah z letnico 1883.⁵⁰⁵ Toda veliko bolj kot vojska so njegovo umetniško dušo zanimale druge stvari. Tako takoj na začetku kadetstva obžaluje, da ni videl Milana, »najlepšega mesta v Italiji«, kamor je bil njegov polk že namenjen. O svojih nadrejenih, tovariših, izzivih častniške službe ali kakršnih koli zanimivostih molči, bežno omeni le dvoboj z nekim tovarišem. Monotonost službe, kot jo je zaznali iz celotne pripovedi, prekineta materina in očetova smrt (1845 in 1846) ter daljši opis očetove prodaje dobrnskih toplic svaku grofu Hoyosu (1846) s posledicami, ki so sledile. Zdi se, kot bi bila vojaščina Antona Aleksa barona Dienersperga eno samo premeščanje s transporti zdaj sem zdaj tja. Svoje obveznosti je opravljal brez posebne vneme, napredoval po petih letih v čin podporočnika (poročnika 2.

tretji razred celjske glavne šole, v glavnem s prav dobrimi in deloma odličnimi ocenami (SI_ZAC/0868, šk. 2, 2/66, katalog 1831, s. p.).

⁵⁰³ Prim. UBG, Ms. 58–3, Universitätsmatriken, Band III 1827–1876, fol. 36–61.

⁵⁰⁴ SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg.

⁵⁰⁵ Prav tam, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883«.

razreda), vse njegovo pripovedovanje pa se vrti okoli zdravstvenih težav, ki si jih je pri tem nakopal. Hud prehlad, ki ga stakne na Poljskem, povzroči revmatizem in močno naglušnost in ko se ta čez dve leti ponovi, jo skuša 28-letni častnik izkoristiti za upokojitev in odrešitev vloge, ki mu nikakor ni ležala. Kako malo primeren je bil za vojaški poklic, priča njegova častniška karakteristika, ki ga sredi štiridesetih let, ko je bil že podporočnik pri 8. pehotnem polku, opisuje kot človeka mirne narave in srednje nadarjenega, kar je zelo pomenljivo ob dejstvu, da naj bi imela večina častnikov njegovega polka veliko darov. Medtem ko kažejo drugi veliko ali zelo veliko vneme, je pri njem skromno navedeno, da si prizadeva (*hat Eifer*). Poleg nemščine je znal nekoliko italijansko in slovensko (*krainerisch*), sicer pa ni imel nobenih posebnih znanj, obvladal ni niti jahanja. Prizadeven, urejen, skromen in v nasprotju s častniškimi tovariši brez napak (ni kartal, pil, se prepiral ali zadolževal) je označen kot »uporaben«, očitali pa so mu, da je do podrejenih preveč popustljiv in da potrebuje pri urjenju vojakov še veliko vaje.⁵⁰⁶ Iz njegovega lastnega opisa častniške kariere je mogoče povzeti, da se ni nikoli, niti leta 1848, spopadel s sovražnikom. Tudi dvoboj z nekim častniškim tovarišem, zaradi česar naj bi ga iz 47. prestavili v 8. pehotni polk, v karakteristiki ni omenjen. Nemara le ni šlo za tako hud prekršek, kot se je njemu samemu zdelo, ali pa je hotel nanj posebej opozoriti zato, ker v njegovi vojaščini ni bilo veliko omembe vrednega. Pomenljivo je, da je Anton Aleks namenil toliko prostora opisu dveh transportov pozno jeseni 1847. Razloga sta dva: prvič, oba pohoda je ob pomanjkanju častnikov vodil on, kar je očitno pomenilo tudi njegov največji poklicni dosežek in odgovornost sploh, in drugič, posledice, ki jih je mrzav pustil na njegovem zdravju, so bile »elegantno« opravičilo za odhod iz vojske leto pozneje.⁵⁰⁷

Konec leta 1848 in v prvih mesecih leta 1849 se je v njegovem življenju zgodil odločilni zasuk. Zapustil je avstrijsko vojsko in se z dovoljenjem vojaških oblasti 20. marca 1849 v Jihlavi na Moravskem poročil z leto dni starejšo vdovo Karolino Sonnewend, rojeno Heller. O tem, kako in kje sta se spoznala, ni v spominih nobenega podatka ali vsaj namiga. Anton Aleks zgolj po vojaško konstatira, da se je neposredno po odhodu iz vojske oženil in da je bila nevesta hči lastnika papirnice in vdova po Wilhelmu Sonnewendu, ki je kot višji »amtman« grofa Dietrichsteina umrl v Pribislavu na Češkem. S Karolino, imenovano Charlotte, se je podporočnik Dienersperg vsekakor seznanil v Jihlavi, najbrž šele leta 1848, potem ko je ovdovela in se z dojenčkom, hčerko Marijo, s Češke vrnila v rodno mesto na zahodnem Moravskem.

Dejstvo je, da nevesta ni bila niti posebej petična niti plemenitega rodu, za kar jo je samovoljno naredil Anton Aleks, ko je njen deklinški priimek zapisal kot *von Heller*. Hellerji so bili v resnici meščanska podjetniška rodbina, ki se nikjer ne pojavlja kot »von«. Plemiški predikat tako razumljivo pogrešamo tudi pri Karolini – Charlotte v poročni matični knjigi in spremljajoči dokumentaciji.⁵⁰⁸ Da pa statusni razkorak med baronom in njegovo soprogo ne bi bil prevelik, je Anton Aleks svojo Charlotte »poplemenil« sam. In v okoljih, kjer je družina potem živela – v Gradcu in na Dunaju –, je njegova soproga očitno veljala za baronico, ki je tudi sama plemenitih staršev.⁵⁰⁹ Vprašanje je, kako natanko je bilo o njenem poreklu poučeno Dienerspergovo sorodstvo, ne nazadnje njena dva otroka. V Ormožu, kjer je Charlotte leta

⁵⁰⁶ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845, 1846, 1847.

⁵⁰⁷ Tudi častniška karakteristika iz leta 1847, še pred transportoma, navaja, da je telesno zelo oslabil in naglušen, potem ko je bil še dve leti prej dobrega zdravja (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845, 1847).

⁵⁰⁸ Gl. op. 484, 511 in 513.

⁵⁰⁹ Ob krstu hčerke Antonije v Gradcu je njen deklinški priimek naveden kot »von Heller« (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78). – V habsburških deželah je živelo več poplemenitenih rodbin s priimkom Heller, ki niso v nobeni zvezi z jihlavskimi papirničarji, zadnji med njimi so dobili plemiški naslov leta 1756 (Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 184). Med letoma 1856 in 1880 so bili poplemeniteni še trije Hellerji, častniki, ki so vsi dobili dodatek k prvotnemu priimku (Frank–Döfering, *Adelslexikon*, str. 332).

1882 umrla in kjer o njenem izvoru pač nihče ni vedel ničesar, so ji na nagrobnik zlahka napisali: »geb. Edle von Heller«. Rodila se je 13. oktobra 1819 v kraju Staré Hory, tik zraven Jihlave, kot hči papirničarja (*Papierfabrikant*) Karla Hellerja in njegove žene Walburge, hčerke jihlavskega meščana in vinskega trgovca Karla Lienerja.⁵¹⁰ Ob poroki je živela v Jihlavi, v Špitalskem predmestju, in imela še žive starše, oče Karl Heller pa je še vedno naveden kot papirničar v Starih Horah.⁵¹¹ Toda v resnici je družina Heller, ki je papirnico sicer zelo uspešno posodobila, prenehala s proizvodnjo že prejšnje leto 1848. Glede na to, da je obrat prodala drugemu podjetniku, ki ga je postopoma preuredil v veliko suknarno, se papirništvo očitno ni več splačalo. Poleg tega Charlottin oče ni bil glavni lastnik, ampak kvečjemu solastnik, saj se kot lastnika omenjata Joseph Anton Heller in za njim njegov sin Joseph ml.⁵¹² Charlotte Heller torej podporočniku baronu Dienerspergu ni mogla prinesiti v zakon posebne dote. Ko se je Anton Aleks ženil, navaja v prošnji za poročno dovoljenje zgolj svojo dediščino,⁵¹³ in tudi v spominih ne omenja, da bi si lahko prva leta pomagal s kakšnim ženinim prispevkom. Morda je soproga po starših kaj podedovala pozneje, po njihovi smrti, ali pa že ob poroki in je Anton Aleks (tudi) z njenim denarjem kupil hiš(ic)o v Gradcu, katere lastnik je bil vsaj od leta 1852⁵¹⁴ in kjer se mu je tri leta pozneje rodila hči.⁵¹⁵

V zvezi s poroko kaže omeniti še dve zanimivosti. Prva so Dienerspergove skrbi, kako vzdrževati družino, zaradi česar se je bržkone resno ukvarjal z mislijo, da se po samo nekaj mesecih odhoda iz častniške službe vanjo vrne. V prošnji škofijskemu konzistoriju v Brnu za poročno dovoljenje, napisani 26. februarja 1849 v Jihlavi, namreč pravi: »Ker je zdaj [v času revolucionarnega vrenja] še posebej častno služiti v cesarsko-kraljevi vojski, je moja goreča želja, da bi zopet vstopil vanjo, s tem pa bi se občutno izboljšala tudi moja eksistenca v zakonskem stanu, čeprav posedujem dedni delež po očetu v višini 11.500 goldinarjev konvencijske valute. Ob ustanovitvi novih rezervnih bataljonov je zdaj najugodnejši trenutek za ponovni vstop.«⁵¹⁶ Poleg tega pritegne pozornost dejstvo, da se je Anton Aleks oženil kot poročnik in se v prošnjah za poročna dovoljenja tako tudi podpisoval, v resnici pa je bil samo podporočnik⁵¹⁷ ali, kot pravi v spominih, »poročnik 2. razreda«. Ker ta »nepomembna« razlika ni nikogar motila, je baron Dienersperg do konca življenja ostajal »poročnik« oziroma »neaktivni poročnik« (*Lieutenant außer Dienst*), kar je bila njegova običajna poklicna oznaka v graških naslovnikih pred preselitvijo v Ormož.⁵¹⁸ Če lahko plemiški predikat njegove žene označimo kot izmišljen, je poročniški čin, nasprotno, vsaj polresnica. V spominih se mu izogne oziroma ga vkomponira v »poročnika 2. razreda«.

Zdi se, da je pri pisanju svojega življenjepisa nameraval šele pozneje povedati kaj več o članih svoje družine, najprej pa ga je vleklo k opisu krivic, ki so se njemu in drugim Dienerspergom zgodile zaradi megalomanskih načrtov in nepremišljenosti svaka grofa Hoyosa pri širjenju toplic na Dobrni. Tako je o lastni poroki, ženi in obeh otrocih napisal

⁵¹⁰ MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika narozených pro Staré Hory sv. BO II, pag. 64; MZA SOA Jihlava, Farní úřad u sv. Jakuba Jihlava, i. č. 54, Verkündigungen.

⁵¹¹ MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika oddaných sv. VI, pag. 535.

⁵¹² <http://www.zjihlavy.cz/zc1-papirna-v-jihlave> – april 2017.

⁵¹³ MZA SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno, 26. 2. 1849.

⁵¹⁴ *Häuser-Schema der k. k. Hauptstadt Gratz*, str. 34.

⁵¹⁵ DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz – Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78.

⁵¹⁶ Prav tam. – Prošnja je Dienersperg napisal zato, ker je glavno poveljstvo pred poroko zahtevalo naknadno še npravstveno spričevalo za nevesto, tega pa ne bi mogel dobiti pred koncem pustnega časa.

⁵¹⁷ K svojemu podpisu je dodal naziv poročnik (*Lieut.*) tako v prošnji moravsko-šlezijškemu glavnemu vojaškemu poveljstvu kot brnskemu škofijskemu konzistoriju, v obeh datiranih 26. februarja 1849, toda v poročnem dovoljenju vojaške oblasti v Brnu 1. marca 1849 je izrecno naveden kot podporočnik (*Unterlieutenant*) (MZA SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno).

⁵¹⁸ *Grazer Geschäfts= und Adreß-Kalender 1880*, str. 170; *Grazer Geschäfts= und Adreß-Kalender 1882*, str. 177. – Prej se je v Gradcu naslavljal kot poročnik (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 15) in neaktivni poročnik, na Dunaju pa kot upokojeni poročnik (gl. op. 543–545 in 552).

vsega tri stavke, pa še tu je z zadnjim implicitno uvedel opis rodbinskega bankrota, ki ga je tako zelo peklil. Kot nekaj samoumevnega je pri navedbi poroke in rojstev svojih dveh otrok izpustil celo kraje, kaj šele da bi si, tako kot njegov oče, dal opraviti s podrobnim opisovanjem, kako sta otoka prišla na svet in kdo so bili njuni krstni botri. Očetovske radosti je preskočil in izrazil še največ osebnih občutij z besedami, da je »s svojo srčno ljubljeno soprogo živel v sreči in zadovoljstvu, četudi pozneje v hudih skrbah in žalosti«. Razlog teh je bila samo »ravnodušnost mojih dragih sester«, s katero je bralca že pripravil na nadaljevanje zgodbe o bankrotu, začete nekaj strani prej z opisom delitve očetove dediščine in Hoyosovega neizpolnjevanja obveznosti do dedičev.

V nadaljevanju je z dejstvi in številkami orisal svakove nepremišljene poteze in prekomerno zadolževanje ter pri tem glede na prejšnje navedbe zagrešil nekaj pomot. Vse kaže, da je pisal na pamet, ne da bi imel pred seboj ključne pogodbe in zadolžnice ali da bi se o številkah prej poučil iz deželne deske na graškem deželnem sodišču, ki mu je bila med dolgotrajnim bivanjem v Gradcu sicer pri roki. Tako kot se je prej za skoraj celo leto zmotil pri datumu materine smrti in se za leto dni uštel glede časa svojega obiska pri bratu na Dobrni jeseni 1850, je navedel nekaj napačnih vsot in drugih zmotnih podatkov. V istem sklopu – opisu družinskega bankrota – je precej natanko opisal tudi osebne izkušnje z neuspešnim lesnim podjetjem brata Ferdinanda. Brat je junija 1851 na prigovarjanje zakoncev Hoyos in proti njegovi volji prodal Dobrno in druge posesti, večji del denarja pa vložil v lesno trgovino z družabnikom sumljivega slovesa. Jeza Antona Aleksa na svaka grofa Hoyosa je bila upravičena. Glede na to, da je grof ob nakupu dobrnskih toplic prevzel od svojega tasta Franca Ksaverja vse hipoteke na gospostvih Dobrnica in Dobrna, je Ferdinand isto leto 1846 dobil obe gospostvi v last brez dolga. Toda v samo dveh letih je Dobrno, česar Anton Aleks ne pove, obremenil z najemanjem zasebnih posojil v skupni višini 19.000 goldinarjev, leta 1848 je sledila zemljiška odveza, ki je občutno zmanjšala njegove prihodke, neizplačanih pa je bilo tudi 13.000 goldinarjev dediščine sestri Mariji Garbich.⁵¹⁹ Za najemanjem posojil je stal Hoyos, o čemer priča podatek, da je zadnje posojilo najel kar on kot Ferdinandov pooblaščenec, in slednjič je bil Hoyos tisti, ki je svaka prepričal, naj Dobrno in Dobrnico proda. Grof je imel vsekakor velik vpliv na svojega devet let mlajšega svaka Ferdinanda, s katerim je skoraj eno desetletje živel v Gradcu pod isto streho in bil kot višji po lestvici tudi njegov sodelavec pri dveh graških uradih.⁵²⁰ Ne preseneča, da je Anton Aleks tako podrobno opisal Ferdinandovo ponesrečeno družabništvo z Aloisom Smrekerjem, zlasti kako je njega in njegovega brata Raimunda jeseni 1852 sam zalotil pri goljufanju. Družina Smreker je namreč znala Ferdinanda dobro izkoristiti. Tretji brat Franz in njegova žena Josefina sta mu 20. septembra 1852 prodala dvorca Brdce in Lešje pri Mozirju,⁵²¹ pri čemer se je 20.000 goldinarjev zaostale kupnine znašlo kot hipoteka na Ferdinandovih tedaj že prodanih posestih Dobrna in Dobrnica, po Ferdinandovi smrti pa je tam uveljavljal terjatev 3750 goldinarjev tudi Raimund Smreker.⁵²²

V nedokončani zgodbi Antona Aleksa barona Dienersperga o bankrotu družine, ki bi se morala skleniti leta 1858 s Hoyosovo prodajo dobrnskih toplic kot posledico prevelikih dolgov, ni veliko prostora za osebne zadeve in občutja, kar je glede na naravnost pripovedi razumljivo. Tudi vrednostne sodbe so bolj izjema. Kot »nizkotno intrigo« je Anton Aleks označil ravnanje zakoncev Hoyos, ki sta ga jeseni 1850 spravila »iz bližine« brata Ferdinanda. Kaj konkretno je to pomenilo, pisec ni razkril, najverjetneje pa je šlo za fizično bližino, da je

⁵¹⁹ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1348–1352.

⁵²⁰ Gl. op. 401.

⁵²¹ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 10, fol. 1152, 1254. – Po Ferdinandovi smrti so hoteli posest prevzeti oba njegova brata in tri sestre, vendar brez uspeha, leta 1858 pa sta bila dvorca prodana. Prim. tudi StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 911, F. Gadolla, Genealogische Notizen etc., fol. 5.

⁵²² StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 199, 200, 201; Hauptbuch 11, fol. 1352, 1353, 1354.

torej eden od bratov zapustil Dobrno. Prav tako ni pojasnil, kaj natanko je mislil z ravnodušnostjo sester, ki mu je povzročala hude skrbi in ga spravljala v žalost, a očitno so sestre po njegovem izražale premajhno skrb, kaj bo z dobrnsko dediščino po očetu. Druga vrednostna oziroma moralna oznaka se nanaša na Ferdinandovega graškega družabnika Aloisa Smrekerja, »zaradi njegove podlosti zelo zoprnega človeka«.

Anton Aleks ne skriva, da je z žalostnim dogodkom, smrtjo brata Ferdinanda (1853), zanj osebno posijalo sonce. Z veliko hvaležnostjo se spominja Ferdinanda, ki ga tem bolj upravičeno imenuje »moj ljubljani brat«. Prav bratovo volilo 25.000 goldinarjev ga je namreč rešilo gmotne stiske, v kateri se je znašel kot družinski oče brez rednih dohodkov, z majhnim premoženjem in negotovo dediščino po očetu, za katero zaradi Hoyosove prezadolžitve ni bilo več jamstva. Uživanje omenjene vsote, ki jo je Ferdinand sicer namenil triletnemu nečaku, svojemu soimenjaku, je pomenilo, da se Antonu Aleksu ne bo več treba udinjati v ne ravno ugledni pisarniški službi pri železnici. Kratkotrajna, samo nekaj mesecev trajajoča vloga diurnista na graškem kolodvoru pač ni bila primerna za barona in nekdanjega cesarskega častnika, ki v opravičilo ni pozabil navesti, kako ga je prav tedaj mučila huda putika.

Pisec spominov nam ni nudil veliko opore za razglabljanje o svojih odnosih z bližnjimi sorodniki. Očetovo odločitev, da ga kljub drugačnim nagnjenjem pošlje v vojsko, je opravičil z vplivom, ki naj bi ga imel na očeta njegov francoski svak častnik. Očeta največkrat nevtralnno imenuje »moj oče«, le ob njegovem koncu »moj dobri oče«. V edini omembi matere ob njeni smrti pravi najprej bolj distancirano »moja zelo spoštovana mati« in nato »dobra mati«. Z drugačnimi pridevki bo pozneje omenil umrlega brata Ferdinanda kot »ljubljenega brata« in ženo Charlotte kot »svojo srčno ljubljeno soprogo«.

Od bratov in sester je bil najbrž vseskozi najbolj povezan s Ferdinandom, ki ga prikazuje kot dobrega, a lahkovernega, zato večkrat opeharjenega človeka. Anton Aleks naj bi brata dvakrat svaril pred prenačljenimi potezami, vendar obakrat zaman. Bila sta podobne starosti, Anton Aleks tri leta in pol mlajši, skupaj sta obiskovala gimnazijo in imela v Ferdinandovem zadnjem letu življenja v Gradcu veliko priložnosti, da so se njune vezi še utrdile. Anton Aleks je bratu pomagal pri lesnem podjetju in mu, vsaj ne v spominih, ni očital prodaje posestev in rodnega dvorca Dobrna, ampak je krivdo za to dejanje valil na sestro Kajetano in svaka grofa Hoyosa. Na povezanost pisca z bratom ne nazadnje kaže dejstvo, da je svojega prvorojenca imenoval po Ferdinandu, ki je šel nečaku v Jihlavi za krstnega botra. Dejstvo, da ima namreč brat moškega potomca in da se ta imenuje po njem, je gotovo vplivalo na 36-letnega umirajočega Ferdinanda, ko je sestavljal svojo zadnjo voljo, datirano štiri dni pred smrtjo. Antonu Aleksu se, zanimivo, ni zdelo vredno omeniti, da je brat umrl za tifusom in da je bil pol leta poročen. Nevesta Helene Hermine von Popowitz – morda tudi ta v resnici brez predikata »von« –, s katero se je Ferdinand neznanu kje poročil 20. julija 1852 in o kateri je znanega zelo malo,⁵²³ se v pripovedi ne pojavi niti v povezavi z moževo zapuščino.

⁵²³ O datumu poroke pričajo zgolj veliko mlajši Gothini genealoški priročniki. V priročniku za leto 1862 ni podatkov ne o Ferdinandovi smrti ne o poroki (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch* 1862, str. 124), po priročniku iz leta 1891 pa je bil od 20. julija 1852 poročen z neko Hermine von Popowitz, rojeno v dvajsetih letih (geb. 182..) in označeno kot njegova vdova (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch* 1891, str. 148). Kje sta se poročila, ni bilo mogoče ugotoviti, a zanesljivo ne na Dobrni, v Celju ali v Gradcu (prim. NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1830–1856; Celje–Sv. Danijel, prav tam, P 1845–1871; Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Graz*). Glede na Ferdinandove zveze z Dunajem lahko samo domnevamo, da je nevesto našel tam. Po Lazarinijevi genealoški zbirki je umrla 22. julija 1899 na Dunaju (SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg). Dejansko je 26. julija navedenega leta v dunajski splošni bolnišnici preminila neka »Helene Baronin von Dimersberg«, vdova, stara 60 let, grškokatoliške vere, pristojna v Arad na Ogrskem (Stadt- und Landesarchiv Wien, Totenbeschauprotokolle 1899, Buchstabe D, Microfiche-Rolle Nr. 592). Umrla ne po imenu ne po starosti ne ustreza Ferdinandovi soprogi Hermine, a gre kljub temu za pravo osebo, kajti vdovine zahteve do grofa Hoyosa iz naslova hipoteke njenega moža razkrivajo, da je imela dve imeni – Helene Hermine, včasih pa je imenovana tudi samo Helene (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 201, 202, 203, 204; Hauptbuch 11, fol. 1355, 1356, 1357, 1358; Hauptbuch 29, fol. 594, 595, 596, 597, 598). Ob smrti je napačna le

Ferdinand, ki je pustil uradniško službo, ko je po očetovi smrti postal graščak na Dobrni (1846), se je še pred tem vrnil na slovensko Štajersko, kjer je v letih 1845 in 1846 izpričan kot konceptni praktikant pri celjskem okrožnem uradu.⁵²⁴ Prej je bil v enaki službi pri graškem okrožnem uradu (1841–1842) in nato pri guberniju (1843–1844), pomenljivo, obakrat nameščen pri uradih, pri katerih je služboval svak grof Hoyos.⁵²⁵ Očitno je bil na Dobrni dovolj priljubljen, da so ga Dobrnčani kot novopečenega lastnika gospostva leta 1850, le slabi dve leti po zemljiški odvezi, izvolili za prvega župana novoustanovljene občine Dobrna.⁵²⁶ Vendar njen prvi župan ni dolgo opravljal zaupane funkcije, saj je domači kraj prav kmalu zapustil, najpozneje leta 1852, verjetneje pa že leto prej, ko je prodal oba dvorca, Dobrno in Dobrnico skupaj s posestjo.

O odnosih med Antonom Aleksom z drugim bratom in tremi sestrami je v spominih le nekaj bežnih namigov. Brat Janez Nepomuk (1818–1885), od njega dve leti starejši, je – razen v zvezi z dediščino po očetu – omenjen samo enkrat in zelo neosebno. Pisec pri omembi materine smrti suho pove, da je brat še pred njim vstopil v vojaški stan in kje je v tem času služboval. Dejansko je Janez Nepomuk oblekel prvo uniformo célo desetletje pred piscem spominov, pri zgolj enajstih letih, ko so ga poslali na vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu. Kot je oče Franc Ksaver sam priznal, sinova tiha narava in značaj nista sodila tja, toda mladenič je tudi po nedokončani akademiji ostal v vojski, in to še celih enajst let kot navaden kadet. Slednjič je le prišel do čina nadporočnika in bil nazadnje spoznan kot »uporaben v običajni službi«, po vojaški karakteristiki kot tak zdrav, resen, dobrodušen, v polku skromen, do podrejenih pravičen, prizadeven, z veliko volje in nekaj darovi, pri urjenju vojakov pa šibek.⁵²⁷ Pri samo 33-ih se je leta 1851 upokojil, se nato čez štiri leta za nekaj mesecev vrnil v vojsko kot inšpektor poljske bolnišnice,⁵²⁸ živel po ponovni upokojitvi v Gradcu – tam je bil tedaj tudi brat Anton Aleks – in kmalu zatem psihično zbolel. Kaže, da so ga zlomila bremena iz dolgih let premagovanja svoje nevojaške narave. Leta 1861 se je znašel v zasebni umobolnici na Dunaju, od koder so ga čez dve leti premestili v drugo zasebno umobolnico v bližnjem Lainzu, kjer je po 22 letih 30. januarja 1885 v 67. letu umrl.⁵²⁹ O stikih med bratoma, ki si kljub podobni življenjski zgodbi – vsiljeni častniški službi – zelo verjetno nista bila blizu, saj sta ne nazadnje preživela skupaj le rosna otroška leta, nimamo nobenih pričevanj. Edino, posredno, je rokopisna rodbinska kronika, za katero pa ne vemo, kako in kdaj je iz rok Janeza Nepomuka prišla v posest Antona Aleksa.

Tri sestre, ki so Antona Aleksa vse preživele in katerih življenjske poti so se med letoma 1890 in 1894 iztekle v Celju, so v njegovih spominih omenjene z imeni pri delitvi očetove dediščine, sicer pa ni o vsaki posebej zapisal nič določnega. Ko pravi, da se je »le zaradi ravnodušnosti svojih dragih sester« znašel v hudih skrbeh in žalosti, ni povsem jasno, ali misli na vse tri ali samo na dve in kateri dve sta to bili. Tudi zoper najstarejšo Kajetano -

starost, saj je bila v resnici kakšnih deset let starejša, a v bolnišnici se taka napaka zlahka pripeti. Do leta 1899 je kot baronica Helene navedena tudi v dunajskih naslovnih (*Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger* 41 (1899), str. 200), potem ko je v šestdesetih letih nekaj časa živela v Gradcu (*Adreß- und Geschäfts-Handbuch* 1867, str. 78). O njenem izvoru ni znanega nič določnega; lahko bi izhajala iz družine bukovinskih vitezov Popowitschev (prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 97). V zapuščinskem spisu za Ferdinandom, ki obsega le peščico dokumentov iz let 1854–1856, vdova ni omenjena (StLA, Bezirksgericht Graz I, D5/1853, Ferdinand Freiherr v. Dienersberg).

⁵²⁴ Kot takega ga srečamo v letih 1845 in 1846 (*Handbuch des Herzogthumes Steiermark* 1845, str. 61; 1846, str. 61, prim. Žižek, Upravni razvoj, str. 49).

⁵²⁵ *Schematismus des Herzogthumes Steiermark* 1841, str. 50; 1842, str. 51; 1843, str. 37; 1844, str. 43, 44.

⁵²⁶ J. Orožen, *Zgodovina Celja II*, str. 115.

⁵²⁷ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 548, 3. Kür. Reg./1849.

⁵²⁸ ÖStA, KA, Grundbuchblätter, K 735, Feldspital Nr. 27, Heft 1, pag. 3.

⁵²⁹ ÖStA, KA, Pensionsprotokoll, Band III, fol. 244. – Podatek o datumu smrti, brez navedbe kraja, tudi v: *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 1886, str. 166, kjer je naveden kot »K. K. Leutnant a. D.« (cesarsko-kraljevi neaktivni poročnik).

Jetto, poročeno grofico Hoyos, ne nastopi neposredno, ko Hoyosom očita »nizkotno intrigo«, ampak govori v množini (*die Hoyos'schen*). Najverjetneje ima sicer v mislih samo svaka in sestro, ne pa tudi njenega tedaj šele 17-letnega edinca Franca Ksaverja. Predimenzionirano prezidavo toplic na Dobrni in pretirano zadolževanje naprti sicer zgolj svaku. Odnosi med Antonom Aleksom in zakoncema Hoyos vsekakor niso bili zgledni, očitno pa niso zledeneli, ko je brat Ferdinand na prigovarjanje Hoyosov prodal svoje posesti, niti potem, ko je moral svak Johann grof Hoyos toplice prodati (1858). Dve leti zatem je naš pisec od novega lastnika, štajerskih deželnih stanov, vendarle dobil vsaj del svoje dediščine, ki mu je pripadla po očetu.⁵³⁰ Poleg tega mirni Anton Aleks, kot njegov temperament označuje častniška karakteristika, očitno ni bil prepirljive narave in se mu tudi ni kazalo spreti s Hoyosom, saj je lahko v stiski računal na pomoč svojega svaka, svétnika pri graškem namestništvu. Sam omenja, kako je jeseni 1852, torej dve leti po »nizkotni intrigi«, prav pri Hoyosu iskal zaščito za bratovo podjetje, ki ga je najedalo goljufanje družabnika Smrekerja. Tudi pozneje so bili Hoyosi in Dienspergi v stikih, na kar kaže že dejstvo, da so leta 1862 v Gradcu stanovali v neposredni bližini,⁵³¹ kar je Antonu Aleksu prejkone pomagal urediti vplivni svak Johann. Zakonca Hoyos sta nazadnje živela v Celju, kjer je 76-letna Kajetana – Jetta preminila 3. januarja 1892, 88-letni Johann pa 6. decembra 1896.⁵³²

Drugi dve Dienspergovi sestri sta se omožili leta 1847, leto dni po očetovi smrti in razdelitvi zapuščine, za moža pa nista dobili plemičev. Ni izključeno, da sta odlašali s poroko, dokler je bil oče živ, tako kot se je razmeroma pozno oženil njun brat Ferdinand, čeprav ga, za razliko od drugih dveh bratov, ni vezala častniška služba. Sestra Marija Ivana, rojena 1824, je stopila pred oltar v Gradcu, in sicer z Nikolajem (Nikolo) Antonom Garbichem iz dubrovniške kapitanske družine, tedaj uradnikom pri gubernijskem računskem oddelku v Trstu,⁵³³ kamor se je po poroki preselila. Z bratom Antonom Aleksom je bila bržčas bolj povezana kot drugi dve sestri, vsaj sodeč po tem, da jo je leta 1855 povabil za krstno botro svoje hčerke Antonije.⁵³⁴ Kot vdova se je Marija Ivana z edino preživelo hčerko Ido⁵³⁵ preselila iz Trsta v Celje, kjer je v skromnih razmerah umrla pri 66. letih 25. aprila 1890.⁵³⁶

Druga sestra Ida Terezija – Tekla, rojena 1819, se je omožila v rodnih krajih, na Dobrni, in sicer z Antonom Vitalom iz fužinarske družine v Oberzeiringu na Zgornjem

⁵³⁰ O tem priča izbris Dienspergovih hipotek na dobrnskih toplicah 22. oktobra 1860, žal pa ni ohranjena listina, na podlagi katere je bil izbris vpisan (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 587).

⁵³¹ Grof Hoyos, komornik in gubernijski svétnik, je prebival na naslovu Geidorf 979, poročnik baron Diensperg pa na št. 976 (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 15, 38).

⁵³² NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1886–1894, fol. 264; M 1895–1899, fol. 131. – Prim. *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 112 (1939), str. 233. – Ob popisu prebivalstva 31. decembra 1890 sta bila zakonca Hoyos še v Gradcu (STAG, Volkszählung 1890, Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, IV. Band, 13114–16571, No. 15507). Zanimivo je, da je v prijavno-odjavni knjigi bivališč od 2. julija 1878 naveden samo Johann z gospodično Feill, ne pa tudi Kajetana; v Celje se je odselil (sam za ženo ali skupaj z njo?) 2. junija 1891 (STAG, MPG, Meldebuch H). Gospodična Feill je bila po popisu 1890 Hoyosova gospodinja (*Haushalterin*) Franziska Heill, rojena leta 1824 (kot zgoraj, No. 15508).

⁵³³ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Maria Himmelfahrt, Trauungen 1847, pag. 4; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 336–337.

⁵³⁴ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 494.

⁵³⁵ Zakoncema Garbich, ki sta vseskozi živela v isti župniji in razen prva leta tudi na istem naslovu, se je v daljših intervalih rodilo pet otrok: 17. januarja 1848 v sili krščeni in takoj umrli nedonošenček *Georgius*, 17. julija 1855 *Rosa Andreama Francisca* (umrla 30. novembra 1856), 29. oktobra 1858 *Rudolphus Gajetanus Franciscus* (umrl 3. novembra 1863) in končno 22. aprila 1864 dvojčici *Gaetana* in *Ida*, od katerih je prva preminila 1. januarja 1869, za drugo pa bi se izgubila sled, če v krstni matici ne bi bilo pripisa, da se je 28. aprila 1914 omožila v Gradcu. 62-letni Nikolaj (Nicolaus) Garbich je umrl 6. januarja 1881. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 316–318.

⁵³⁶ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1886–1894, fol. 179.

Štajerskem, ob poroki lastnikom dvorca Reintal pri Gradcu.⁵³⁷ Zakonca brez otrok sta pozneje živela kot hišna posestnika v Gradcu,⁵³⁸ Ida pa je nazadnje zapustila moža in pri 75-ih umrla 6. novembra 1894 v Celju,⁵³⁹ kjer so jo tudi pokopali in kjer je imela tedaj, po smrti obeh sester, še svaka grofa Hoyosa in nečakinjo Garbichevo.⁵⁴⁰

[SLIKOVNA PRILOGA 52]

Osmrtnica Ide Vital, rojene baronice Dienersperg, v celjski *Deutsche Wacht* 8. novembra 1894.

Končno si pogledjmo še, kaj vemo o Antonu Aleksu samem v času, ki ga je obravnaval v spominih, in v naslednjih več kot tridesetih letih življenja. Kratko ga lahko označimo kot revnega plemiča, ki nima ne poklica ne nepremičnin in živi od skromne rente iz bratove zapuščine. Če se ne bi mogel ponašati z vojaškim činom, bi ga sodobni viri označevali kot »Privat«.⁵⁴¹ V glavnih potezah je sicer mogoče rekonstruirati, kje je preživel štiri desetletja od poroke do smrti (1849–1889), zelo malo pa je znanega o tem, kaj je v vsem tem času počel. Iz spominov je mogoče izluščiti zgolj to, da je jeseni 1851 (dejansko 1850) obiskal brata na Dobrni in da se je najpozneje leta 1852 znašel v Gradcu, najprej kot nameščenec pri železnici in nato kot neke vrste bratov pomočnik pri trgovskih poslih. Vse drugo visi v zraku, saj manjkajo celo nekateri ključni podatki. Tako pri omembi svoje poroke ni navedel točnega datuma ne kraja, ki ga pogrešamo tudi pri navedbah rojstnih datumov njegovih dveh otrok. Prvorojenec Ferdinand se mu je 7. januarja 1850 rodil še v Jihlavi na Moravskem, na obisk na Dobrno jeseni 1850 pa je šla mlada družina najverjetneje že iz Gradca, kjer je 12. januarja 1855 prišla na svet hči Antonija, in sicer na tedanjem mestnem obrobju, v hiši na Schiesstattgasse 338, katere lastnik je bil v letih 1852 in 1853 in najverjetneje tudi takrat Anton Aleks.⁵⁴² V štajerski prestolnici je Dienerspergova družina preživela vsaj eno desetletje, stanovala leta 1862 na drugem naslovu, zdaj v najetem stanovanju,⁵⁴³ in se, sodeč po neomembi Antona Aleksa v mestnem naslovniku za leto 1867,⁵⁴⁴ pred tem neznanu kam odselila, najpozneje leta 1871 pa se spet vrnila v Gradec.⁵⁴⁵ Vsekakor je pastorka Marija (Marjeta) Sonnewend (1847–1895) tu spoznala svojega bodočega moža, študenta ali že doktorja prava, slovenskega narodnjaka dr. Ivana Geršaka (1838–1911),⁵⁴⁶ kar je zaznamovalo tudi poznejšo usodo njene polsestre Antonije, matere in očima. Drug za drugim so namreč

⁵³⁷ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1831–1856, fol. 25.

⁵³⁸ Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 314–315.

⁵³⁹ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1886–1894, fol. 407.

⁵⁴⁰ Pomenljivo je, da sta v osmrtnici v celjski *Deutsche Wacht* najprej navedena nečak in nečakinja, otroka pokojnega brata Antona Aleksa, za njima nečakinja Garbicheva, vsi tudi v imenu drugega sorodstva, ne pa tudi v Gradcu živeči soprog pokojne (*Deutsche Wacht*, XIX, Nr. 89, 8. 11. 1894, str. 8).

⁵⁴¹ Tako se je sam označil v nedatiranem fragmentu pisma ormoškemu občinskemu uradu: »Privat in Fridau« (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg).

⁵⁴² O lastništvu hiše: *Häuser-Schema der k. k. Hauptstadt Gratz*, str. 34; *Neuestes verbessertes und vermehrtes Häuser-Schema*, str. 34).

⁵⁴³ Anton Dienersperg je leta 1862 naveden na naslovu Geidorf 976 v VIII. okraju (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 15), hiša na Schiesstattgasse 338 pa je medtem dobila novega lastnika (str. 138). – V Gradcu je osemletni sin Ferdinand očetu Antonu Aleksu 17. julija 1858 sestavil voščilo za god (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg).

⁵⁴⁴ Prim. *Adreß und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 78–79.

⁵⁴⁵ Po naslovniku samostojnih stanovalcev Gradca je baron Aleksander (!) Dienersperg, cesarsko-kraljevi neaktivni časnik, stanoval na Merscheingasse 10 (*Neues Adreßbuch 1871*, str. 19), kar je tiskovna napaka, saj take ulice ni bilo. Po imenu bi ji še najbolj ustrezala Mondscheingasse.

⁵⁴⁶ Dr. Ivan Geršak, rojen v Sv. Petru pod Sv. Gorami (danes Bistrica ob Sotli), je v Gradcu obiskoval zadnji letnik gimnazije (1859–60), študiral pravo (promoviral 1865), bil nato domači učitelj pri baronu Gustavu Conradu in po službovanju kot odvetniški kandidat v Mariboru (1865–66) opravljal enako delo spet v Gradcu (1866–67), od koder se je najprej preselil na Ptuj (1867–71), leta 1871 pa postal notar v Ormožu, kjer je živel do smrti (Pirjevec, Geršak Ivan, str. 210).

prišli živeti v bližino Geršakovih na slovensko Štajersko, v ožjo domovino barona Antona Aleksa. Še pred njegovo pastorko Marijo (Marjeto), ki se je leta 1868 pri 21-ih omožila z Geršakom in odšla z njim najprej na Ptuj, nato pa 1871 v Ormož,⁵⁴⁷ je leta 1867 zapustil dom sin Ferdinand, ki je kot 17-letni gimnazijec nastopil prostovoljno služenje kot topniški kadet.⁵⁴⁸ Poleti 1874 sta Ferdinand, tedaj kadet v Gradcu, in njegova sestra Antonija (Antoinette) obiskala polsestro v Ormožu, kjer sta botrovala pri krstu nečaka Milana Geršaka.⁵⁴⁹ Na dlani je, da je Antonija med obiski pri Geršakovih spoznala svojega bodočega moža, Ptujčana Ludvika Koflerja (1843–1914), veleposestnika na Kogu pri Ormožu, s katerim se je omožila 19. marca 1876 v dunajski avguštinski cerkvi.⁵⁵⁰ Pred poroko naj bi absolvirala na tamkajšnjem konservatoriju,⁵⁵¹ v času njenega študija in poroke pa najdemo v naslovniku mesta Dunaj tudi očeta Antona Aleksa, in sicer med letoma 1874 in 1878 na naslovu Canovagasse 3, od koder jo je pospremil pred oltar.⁵⁵² Starši so hčerki sledili na Dunaj, da bi ji bili v oporo, poleg tega pa je tedaj v cesarski prestolnici prebival sin Ferdinand, najprej kot topniški kadet in nato kot poročnik.⁵⁵³

Potem ko se je Antonija po poroki s Koflerjem preselila v Gradec in tam 31. decembra 1876 rodila edinca Ludvika⁵⁵⁴ († 1914) – zadnji brst oziroma usahlo vejo Dienerspergovega rodu –, so se v Gradec vrnila tudi starši, tam pa se je službeno za nekaj časa znašel še poročnik Ferdinand.⁵⁵⁵ Anton Aleks in njegova žena Karolina (Charlotte) sta prišla v Gradec najprej očitno le za krajši čas jeseni 1877 in nato ponovno spomladi 1879, ko sta si našla stanovanje na Annenstrasse 38, med glavno železniško postajo in starim mestom, kjer je izpričano tudi Ferdinandovo bivališče.⁵⁵⁶ Najverjetneje sta se v štajerski prestolnici spet nameravala ustaliti, saj sta tu že dotlej preživela večji del skupnega življenja, toda zdaj sta ostala samo tri leta in pol. Mlada družina hčerke Antonije Kofler se je medtem odselila na Koflerjevo posestvo na Kogu pri Ormožu, v bližino družine pastorko Marije.⁵⁵⁷

[SLIKOVNA PRILOGA 53]

⁵⁴⁷ Gl. prejšnjo opombo. Navedba v knjigi status animarum župnije Ormož, da sta se zakonca Geršak poročila leta 1868 (Župnijski arhiv Ormož, status animarum 1883–1913, Stadt No. 17), se je pokazala kot točna. Pred oltar sta stopila 7. septembra 1868 v župniji Graz – St. Leonhard, kjer je Geršak prebival prejšnje leto (1867), ko je v graškem mestnem naslovniku naveden kot doktor prava in odvetniški kandidat (*Adreß und Geschäftshandbuch 1867*, str. 98). V poročni matici je vpisano že njegovo novo bivališče na Ptuj, nevestino pa v Gradcu na Heinrichstrasse 1138 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – St. Leonhard, Trauungen 1868, fol. 24). Nemara so živeli na tem naslovu tudi Dienerspergi in je Anton Aleks v mestnem naslovniku leto prej izpuščen zgolj po pomoti.

⁵⁴⁸ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

⁵⁴⁹ Antonija je v ormoški krstni matici pomotoma navedena kot žena (*Antoinette dessen Gattin*), namesto kot sestra Ferdinanda barona Dienersperga, tedaj topniškega kadeta v Gradcu (NŠAM, Prepisi matičnih knjig, Ormož, R 1870–1899, fol. 76, 13. 8. 1874).

⁵⁵⁰ DAW, Matrikenarchiv, Matriken-Zweitschriften, Stadtpfarre St. Augustin in Wien, Trauungen 1876, fol. 8. – Na kraj in datum poroke je avtorja napotila knjiga status animarum župnije Sv. Bolfenk na Kogu (Župnijski arhiv Sv. Bolfenk na Kogu, status animarum 1900–1912, dopis Ludvika Koflerja 11. 3. 1908).

⁵⁵¹ Podatek je v pripisu h knjigi spominov Dienerspergov (str. 105) navedel njen mož Ludvik Kofler.

⁵⁵² *Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger*, 12 (1874), str. 134; 14 (1876), str. 152; 16 (1878), str. 238.

⁵⁵³ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

⁵⁵⁴ Na svet je prišel v predmestju St. Leonhard in bil krščen kot Ludwig Franz Ferdinand Anton Silvester Kofler (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – St. Leonhard, Taufen 1877, pag. 47).

⁵⁵⁵ Ferdinand je izpričan v graškem naslovniku za leto 1879 (*Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender 1879*, str. 154).

⁵⁵⁶ Zakonca sta se 6. novembra 1877 prijavila na Annenstrasse 59, ni pa naveden datum objave bivališča; na Annenstrasse 38 sta se prijavila 31. marca 1879, kot datum objave in preselitve v Ormož pa je naveden 6. oktober 1882 (STAG, MPG, Meldebuch D), ko je bila žena že pokojna.

⁵⁵⁷ Navzočnost Koflerjev na Kogu je prvič dokumentirana 8. oktobra 1879, ko je šla Antonija za krstno botro nekemu kmečkemu otroku (NŠAM, Matične knjige, Sv. Bolfenk na Kogu, R 1856–1895, pag. 539).

Pismo Antona Aleksa barona Dienersperga pastorki Mariji Geršak z dne 3. maja 1881 (NUK, Rokopisna zbirka, Ms. 485, Ivan Geršak, zapuščina, XVI).

Kot priča pismo Antona Aleksa, poslano 3. maja 1881 iz Gradca pastorki Mariji (Marjeti) Geršak v Ormož,⁵⁵⁸ si je bil ta pisec spominov z Geršakovo družino precej blizu. Njega in svojo mater je Marija vabila, naj prideta – za stalno ali vsaj za nekaj časa – v Ormož ali h Koflerjevim na Kog, kjer jima bo okolje dobro delo. Anton Aleks je v pismu pojasnil, zakaj to ta hip ni mogoče, hkrati pa je v njem zapustil dragoceno pričevanje o tem, v kako težkem gmotnem stanju se je znašel, ko so Hoyosi zavozili Dobrno in se je tudi njegova dediščina znašla v nevarnosti. Pismo lepo dopolnjuje sliko, ki jo je podal v nedokončanih spominskih zapisih. Uživanje oporočnega volila brata Ferdinanda, umrlega leta 1853, namreč naslednja tri desetletja ni teklo brez težav in Anton Aleks je glede na baronski naslov živel zelo skromno. Zaradi izpovednosti kaže pismo v slovenskem prevodu navesti v celoti:

»Ljuba Marjeta (*Marietta*)!

Zaradi najinega obojestranskega dopisovanja bo pismonoša obrabil le kak milimeter podplatov na čevljih. Rad verjamem, da zdaj nisi razpoložena za pisanje pisem. Zmot v našem upanju in pričakovanjih ne bo nikoli zmanjkalo. Tudi jaz sem po smrti svojega najstarejšega brata [Ferdinanda] moral doživeti prav grenko zmoto. Mislil sem, da bom ob uživanju volila in obresti iz svojega dednega deleža po očetu zdaj lahko mirno živel. Dobiček izgubljen.⁵⁵⁹ Trinajst let in pol so ti lumpi, obrestni zastopniki, zavlačevali z mojim zahtevkom za uživanje [volila], tako da sem s tem izgubil očetovo dediščino in skoraj znorel. Vse sem vas moral hraniti in vas, otroke, vzgojiti. Takšno klavrno odvetniško gonilo si zasluži priti v javnost, jaz pa imam žal zvezane roke, ker sta zakonca Hoyos v kazenski preiskavi, in tako zdaj v starosti živim uborno življenje, ki bo težko še dolgo trajalo.

Z vožnjo na Kog bo težko, ker mama [žena] ne more stanovati v dvorcu. Kako naj mama ob slabem vremenu zmore pot tja in nazaj? Bil sem priča, kako je Ludvik K.[ofler] nekoč ob deževnem vremenu zdrsnil čez rob. Zgoraj na Kogu bi to preveč povečalo gospodarstvo [stroške] in temu se želim izogniti. Kopanja v Dravi bi meni in mami vsekakor dobro dela. Shajati morava brez marsičesa, tako da bova tudi dravske kopeli lahko pogrešala. Samo nečesa ne bi rad pogrešal, namreč mojega gruškovega vina.⁵⁶⁰ To je moja življenjska esenca in zato je sodček spet prazen, zato te prosim, da mi spet pošlješ vino, in ti danes pošiljam sodček. Geršaku je člen 154 Občega državljskega zakonika⁵⁶¹ gotovo znan, jaz pa moram v nasprotju z njim še vedno podpirati svojega 31-letnega fantka [sina Ferdinanda]; čeprav sam nimam potrebnega za preživljanje mame in sebe, v lastnem interesu vendar ne smem razmetavati Ferdinandovega premoženja. Ferdinandu in Antoniji sem storil preveč dobrega, to čutim šele zdaj.

Pozdravljam Geršaka in tvoje otroke, hkrati pa dodajam prošnjo, da naju prav kmalu razveseliš z nekaj vrsticami.

Tvoj iskreni oče Ant[on] b[aron] Dienersberg

Gradec, 3. maja 1881.«

⁵⁵⁸ NUK, Rokopisna zbirka, Ms. 485, Ivan Geršak, zapuščina, XVI, pismo Antona Dienersperga Mariji Geršak 3. 5. 1881.

⁵⁵⁹ »Profit Mahlquit.«

⁵⁶⁰ Gruškovje je zaselek Koga.

⁵⁶¹ Člen 154 se v slovenskem prevodu glasi: »Potrošek, ki so ga imeli za vzgojo otrok, ne daje roditeljem nobene pravice do imovine, ki jo pridobe otroci pozneje. Ako pa roditelji obubožajo, so njih otroci dolžni, jih dostojno vzdrževati.«

Ko je mati Karolina – Charlotte kmalu zatem zbolela, je prišla sama ali z možem v oskrbo k hčerki Geršakovi v Ormož in na njenem domu 20. septembra 1882 pri 63-ih preminila za pljučnim endemom.⁵⁶² Dobra dva tedna pozneje se je 62-letni vdovec Anton Aleks baron Dienersperg poslovil od Gradca in se, kot priča prijavno-odjavna knjiga prebivalcev mesta Gradec, 6. oktobra odselil v Ormož.⁵⁶³ Tam je dobrih šest let pozneje v Geršakovi novozgrajeni hiši 10. januarja 1889 preminil v 69. letu življenja zaradi ohromitve pljuč.⁵⁶⁴ Njegovo zadnje, spodnještajersko obdobje je morda čas, v katerem je nastalo tudi nadaljevanje očetovih spominov. Ovdoveli šestdesetletnik je imel zdaj zase še več časa kot prej, potrditev, da ga je med drugim izkoristil za pisanje, pa je avtorska zbirka pesmi.⁵⁶⁵ Vse kaže, da ni stalno živel pri pastorki Geršakovi v Ormožu, kjer je umrl, temveč pri hčerki Antoniji Kofler na Kogu, kjer se je tudi ohranila njegova zapuščina. Navedba ob odjavi bivališča v Gradcu, da se seli v Ormož, namreč ne pomeni nujno mesta Ormož, temveč širše območje (sodni okraj), poleg tega pa Dienersperga pogrešamo med člani Geršakove družine, navedenimi v knjigi status animarum ormoške župnije.⁵⁶⁶ Nemara je prišel k pastorki v Ormož sploh šele malo pred smrtjo, in to zaradi zdravniške oskrbe, ki jo je na odročnem Kogu pogrešal. Kakor koli, pastorkin soprog dr. Ivan Geršak v svojih *Ormoških spominih* zakoncev Dienersperg ne omenja, kar ne preseneča, saj se družinskih zadev komajda dotakne.⁵⁶⁷ Podobno kot je o svoji družini komaj kaj napisal njegov »krušni tast« baron Anton Aleks, ki je našel zadnje počivališče ob svoji ženi na ormoškem pokopališču.

Težko je soditi, kako dobro se je baron Dienersperg razumel z ženo. Nad svojim zakonom v spominih ni potožil, saj se je zavedal, da so namenjeni potomcem. Glede na piščevo siceršnje skopo dodeljevanje pridevkov ne gre prezreti, da je »moja srčno ljubljena soproga« njegov daleč najbolj laskav naziv za kakšno osebo, »sreča in zadovoljstvo«, v kateri je živel z njo, pa naj bi prevladovala nad hudimi skrbmi in žalostjo, ki so izvirale drugje, zunaj družine. Zdi se, da sta zakonca živela predvsem za svoje otroke in Charlottino hčerko iz prvega zakona. Kamor so se napotili otroci – na Dunaj, v Gradec, Ormož –, sta namreč šla z njimi ali za njimi tudi onadva. Pri tem pa se postavlja vprašanje, koliko svobode sta jim puščala in ali nista bila morda preveč zaščitniška. Odgovorov na vprašanji v zapuščini Antona Aleksa ni najti, misliti pa daje zlasti življenjska zgodba sina Ferdinanda (1850–1905), zadnjega moškega potomca Dienerspergovega rodu, s katerim je rodbina po moški strani ugasnila. Ga je pri 17-ih iz gimnazije privedlo v vojsko nagnjenje do častniškega poklica ali morda želja staršev? Je šlo bolj za ambicije očeta Antona Aleksa, da sin popravi precej klavrn vtis, ki sta ga naredila on sam in brat Janez Nepomuk kot zadnja Dienersperga častnika dotlej? Glede na to, da je imel Ferdinand zagotovljeno stričevo zapuščino in da je bil mestni otrok, bi si lahko izbral kakršen koli poklic. Poleg tega mu v vojski sprva ni šlo najbolje. Prvih šest let je prostovoljno služil kot nižji topničar, po končanem dveletnem šolanju na

⁵⁶² Upravna enota Ormož, MKU Ormož 1862–1919, fol. 130. – Kot kraj smrti je naveden naslov tedanjega Geršakovega stanovanja (Župnijski arhiv Ormož, status animarum 1860–1885, s. p., Stadt No. 17).

⁵⁶³ STAG, MPG, Meldebuch D.

⁵⁶⁴ Upravna enota Ormož, MKU Ormož 1862–1919, fol. 182. – O hiši: Župnijski arhiv Ormož, status animarum 1889–1913, s. p., Obere Vorstadt No. 38.

⁵⁶⁵ SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883«.

⁵⁶⁶ V nedatiranem fragmentu pisma ormoškemu občinskemu uradu se je sicer sam označil kot: »Privat in Fridau« (SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg), toda glavni referenci, knjigi status animarum ormoške župnije, ga v Ormožu ne navajata (Ormož, status animarum 1860–1885, 1889–1913). Žal iz tega časa ni ohranjen status animarum za župnijo Sv. Bolfenk na Kogu.

⁵⁶⁷ Iz zasebnega življenja je Geršak omenil le prihod v Ormož ter smrt žene in hčerke: »»Dne 2. septembra 1871 selil sem se iz Ptuja v Ormož. Bil je krasen, solnčen jesenski dan! Bili smo trije: moja ljuba ženka Marjeta in moj angeljček Olga. /.../ Obe sta me zapustili leta 1895., ko je listje padalo: moja Olgica je šla prva, štiri dni za njo pa njena mati.« (Geršak, *Ormoški spomini*, str. 9).

topniški kadetnici na Dunaju pa so ga vseeno spoznali kot »neprimernega«. A četudi za častniški poklic ni bil nadpovprečno nadarjen in v 37 letih vojaške službe ni prišel dlje kot do majorja, kaže poznejša karakteristika na predanost in veselje do poklica, ki ga je opravljal.⁵⁶⁸

Anton Aleks je zapustil žal le malo pričevanj o svoji družini po rojstvu otrok in o svojem siceršnjem početju po letu 1853, ko ga je sredi hudih skrbi nepričakovano osrečila bratova zapuščina. Ni znano, ali se je kje udejeval kot društvenik in ali je celo kaj objavil. Kako je preživljal dolge dneve »brezdelja« od svojega 33. do 69. leta, priča le mapa zapisov, risb, skic, zemljevidov, drobnih tiskov, načrtov in drugega raztresenega gradiva v Zgodovinskem arhivu na Ptuju, kamor je prišla med obema svetovnima vojnama iz nekdanjega Koflerjevega doma na Kogu nad Ormožem, najverjetneje skupaj z rodbinsko kroniko Dienerspergov.⁵⁶⁹ Nemogoče je vedeti, koliko se je porazgubilo, preden so Brezniki, novi lastniki Koflerjevine, mapo in kroniko izročili ptujskemu mestnemu muzeju, a tudi iz ohranjenega gradiva lahko s precejšnjo gotovostjo sklepamo o konjičkih »brezposelnega« barona. Anton Aleks se je zanimal za zgodovino, zlasti vojaško, se zabaval s tehniko, hkrati pa je z risanjem in pesnjenjem dajal duška svojim umetniškim hotenjem. Malo stvari je datiranih, med temi njegova slika Dobrne in mladostni prerisi umetniških risb (1836–1838) ter omenjena zbirka avtorskih nemških pesmi z letnico 1883.⁵⁷⁰ V liričnih, deloma osebno izpovednih pesnitvah je povedal marsikaj o sebi in razmišljanjih šestdesetletnika. Pisal je o mladosti in bremenih starosti, o ljubezni in minulih časih, o naravi, ženinem grobu, bližajoci se smrti, svoji osamljenosti in zapuščeni. Vedrine je v njegovih verzih zelo malo in še ta je ujeta v melanholijo. Za večno življenje in za Boga, ki ga je njegov oče Franc Ksaver v spominih vsaj omenil in s prošnjo Stvarniku svoje spomine tudi sklenil (str. 77 in 88), ni pustil Anton Aleks priprtih vrat niti v najintimnejših izpovedih. Nasprotno, v pesmi Smrt pred smrtjo (*Tod vor dem Tode*) pričakuje le pogreznitev v večno praznino (*in ewige Leere*), pesem o mladosti in starosti pa sklene z vzklikom tolažniku življenja – vinu. V pismu pastorki smo lahko prebrali, da brez vinske kapljice ni mogel živeti. Tudi sklepni verzi v zadnji, 51. pesmi Pomlad in zima niso niti malo optimistični: »Zdaj kot star človek gledam skozi očala, majem z glavo v žalostnih mislih, obdan s tišino pokopališča kličem: kmalu zazibljem se smrti naproti.«⁵⁷¹

Z ostarelim baronom, ki je težko prenašal bremena svoje sicer sploh ne visoke starosti, je prišla na Kog tudi zbirka portretov Dienerspergov in drugih z rodbino povezanih oseb, danes večidel shranjena v ustreznih ustanovah v Ljubljani. Glede na premoženje prednikov že močno obubožani in »nekoristni« baron se je, kot kaže, oklepal portretov – edinega vidnega znamenja nekdanje veljave Dienerspergovega rodu. Iz njegove zapuščine je v Kofler-Breznikovem domu na Kogu zelo verjetno izviralo tudi precej danes pogrešane hišne opreme in nakita ter bogata knjižnica, stvari, ki jih pomni družinsko izročilo Breznikovih.⁵⁷²

[SLIKOVNA PRILOGA 54]

Nagrobnik Karoline (Charlotte) in Antona Aleksa baronov Dienersperg na ormoškem pokopališču (foto B. Golec, julij 2016).

Glede na to, da je Anton Aleks o svojem življenju zapustil zavestno ustvarjene zapise, ni odveč nekaj besed o rabi jezikov v njegovi družini. Njegov prvi jezik je bila seveda nemščina, drugi pa v otroštvu naučena slovenščina, ki jo je lahko v slovenskem in jezikovno mešanem okolju koristno uporabljal vse življenje. Kot smo videli, je po besedah častniške

⁵⁶⁸ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

⁵⁶⁹ SI_ZAP/0006, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg.

⁵⁷⁰ Prav tam, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883«.

⁵⁷¹ »Nun luppe ich als alter Mann durch die Brille und schüttle mein Haupt in trüben Gedanken in der mich umgebenden Friedhofstille, und rufe: Werde bald dem Tode entgegenwanken.«

⁵⁷² Golec, »Der Hudič is hier zu Hause«, str. 70.

karakteristike iz druge polovice štiridesetih let znal poleg nemščine nekoliko italijansko in »kranjsko«. ⁵⁷³ Slovenščine sicer gotovo ni obvladal tako dobro kot njegov oče Franc Ksaver, ki se je med drugim šolal na Kranjskem in je razen med petletnim študijem v Gradcu in zadnjih enajst let življenja vseskozi živel na slovenskih tleh. Pomenljivo je, da je njegov vnuk Ferdinand, edini sin Antona Aleksa, čeravno ni nikoli živel na Slovenskem, ob dobrem znanju nemščine govoril za službene potrebe zadovoljivo slovensko in češko ter za silo madžarsko. ⁵⁷⁴ Obeh slovanskih jezikov bi se lahko naučil ali vsaj začel učiti v domači hiši, od svoje moravske matere in spodnještajerskega očeta. Zanimivo sliko rabe jezikov srečamo pri Ferdinandovi polsestri Mariji v Geršakovem domu v Ormožu, trdnjavi tamkajšnjega slovenstva, ⁵⁷⁵ v kateri sta sobivala dva občevalna jezika, slovenski in nemški. ⁵⁷⁶ Manjšo veljavo pa je imela slovenščina pri Koflerjevih na Kogu, kjer je Anton Aleks s hčerko, zetom in vnukom preživel največji del svojega zadnjega življenjskega obdobja. ⁵⁷⁷

Opozoriti kaže še na nekaj. Njegova hči Antonija Kofler v zakotju Slovenskih goric ni mogla polno udeležati svoje glasbene izobrazbe, pridobljene na dunajskem konservatoriju. ⁵⁷⁸ Iz tednov pred poroko s Koflerjem so se v zapuščini njenega svaka dr. Ivana Geršaka ohranila štiri pisma, ki mu jih je napisala bodoča nevesta, podpisana kot Mizi. V njih je med drugim izrazila prepričanje, da bo s Koflerjem srečna, sicer pa si je dala veliko opraviti z garderobo in z načrtovanimi gostovanji v Zagrebu. ⁵⁷⁹ Koliko je še lahko nastopala po poroki, je vprašanje zase. Vemo le za njen nastop v mariborskem gledališču leta 1884. ⁵⁸⁰

5. Epilog rodbinske kronike in konec rodu baronov Dienersperg

Za tistim mestom v rodbinski kroniki, kjer je zadnji na Slovenskem živeči baron Dienersperg in hkrati predzadnji moški svojega rodu odložil pero (str. 104), je vsaj 19 let ostajala praznina. Anton Aleks svoje zgodbe ni povedal do konca in o nadaljnjih treh desetletjih svojega življenja ni napisal niti vrstice. Po 2. januarju 1908 pa je na Kogu roka njegovega zeta Ludvika Koflerja st. (1843–1914) zapisala na naslednji strani 105 te skromne besede:

⁵⁷³ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845, 1846, 1847.

⁵⁷⁴ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

⁵⁷⁵ Dr. Ivan Geršak je med drugim ustanovil Ormoško posojilnico (1876), ji od ustanovitve tudi načeloval in jo privedel od samo nemškega k samo slovenskemu uradovanju. Njeno posloplje, prej last njegove žene, je postalo središče slovenskega narodnega življenja v Ormožu zlasti v letih 1884–99 (Pirjevec, Geršak Ivan, str. 211).

⁵⁷⁶ Popis prebivalstva 31. decembra 1880 ponuja takšno sliko o občevalnem jeziku članov Geršakove družine: pri očetu Ivanu, 11-letni hčerki Olgi in obeh služkinjah je navedena slovenščina, pri materi in 6-letnem sinu Milanu nemščina, pol leta stari Oskar pa še ne govori (SI_ZAP/0008/001/001, št. 81, Popis prebivalcev Ormož 1880).

⁵⁷⁷ Vse kaže, da so bili Koflerjevi edina nemško govoreča družina na Kogu. Ob ljudskem štetju leta 1880 jih očitno ni bilo tam, saj so se vsi domači prebivalci izrekli za slovenski občevalni jezik. Leta 1890 – po smrti Antona Aleksa barona Dienersperga – sta po rezultatih štetja izpričani na Kogu le dve osebi z nemškim občevalnim jezikom, ker je bil prejkone odsoten 14-letni Ludvik Kofler ml., tedaj najbrž v šoli, leta 1900 so bili nemško govoreči trije Kogovci, po štetju leta 1910 – po Antonijini smrti – pa spet samo dva. Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 70.

⁵⁷⁸ Leta 1884 jo kot »operno pevko« srečamo v vlogi gostje na koncertu mariborskega filharmoničnega društva v tamkajšnjem gledališču, vendar njen nastop ni bil najbolj posrečen (*Deutsche Wacht* IX, Nr. 41, 22. 5. 1884 str. 1).

⁵⁷⁹ NUK, Rokopisna zbirka, Ms. 485, Ivan Geršak, zapuščina, XXXI, pisma Mizi Kofler Ivanu Geršaku, s. d. (pred 9. 12. 1875), 9. 12. 1875, 12. 1. 1876, 15. 2. 1876. – Mizi (Mici) je ljubkovalna oblika Antonijinega drugega krstnega imena Marija.

⁵⁸⁰ Gl. op. 578.

»Ferdinand državni baron Dienersperg, sin Antona in Charlotte, državne baronice Dienersperg, rojen 7. januarja 1850, cesarski in kraljevi topniški major, je umrl 15. decembra 1905 v Budimpešti, v garnizijski bolnišnici št. 16.

Njegova sestra Marija Antonija, rojena državna baronica Dienersperg, se je po končanem dunajskem konservatoriju 19. marca 1876 omožila s posestnikom Ludvikom (*Ludwig*) Koflerjem in umrla na svojem posestvu na Kogu v okraju Ormož 2. januarja 1908 ter počiva na pokopališču pri Sv. Bolfenku. Rodila se je 12. januarja 1855 v Gradcu.«

[SLIKOVNA PRILOGA 55]

Zadnja stran knjige z zapisom Ludvika Koflerja st. o koncu Dienerspergovega rodu (foto Marko Zaplatil, marec 2011).

Ni izključeno, da sta bila med stranema 104 in 105, ki sta dobili paginacijo šele pozneje, iztrgana dva lista. Zdi se namreč, da so za šivano vezavo njuni ostanki, poleg tega pa na strani 104 manjka zadnja črka v podpisu Vladimirja Wresnika, dečka z začetka naše pripovedi. Morda je pisanja še ne najbolj vešči Vlado prenesel manjkajočo črko -k na naslednjo stran, ki jo danes pogrešamo. Če sta bila med koncem Dienerspergovih spominov in Koflerjevim pripisom prvotno res še dva lista, je nenavadno, da bi ju Jožef Breznik ali ptujski muzealci odstranili. Odgovor je enak kot za zadnjih približno dvanajst iztrganih listov: bili so počekani z otroško pisavo. Z istim tintnim svinčnikom, s katerim se je podpisal, je mali Vlado Breznik deloma počekal tudi stran 105 s Koflerjevim sklepnim zapisom, vendar očitno manj kot prejšnje štiri, ki so bile po vsej verjetnosti (skoraj) prazne. Težko je verjeti, da bi Ludvik Kofler st. na njih zelo natanko opisal preostanek življenjske poti Antona Aleksa barona Dienersperga. Verjetneje je na zadnji ali dveh zadnjih od skupno štirih strani navedel samo osnovne podatke o preselitvi zakoncev Dienersperg na slovensko Štajersko ter o njuni smrti v Ormožu v letih 1882 in 1889. Tako postane logično, zakaj je na strani 105 opisal le usodo njunih dveh otrok.

Nikoli ne bomo izvedeli, zakaj je Ludvik Kofler st. pri tem zamolčal dva genealoška podatka: da se je namreč zadnji baron Dienersperg, major Ferdinand, tik pred smrtjo poročil in da je imela njegova sestra Antonija sina Ludvika Koflerja ml. Zdi se, kot da je pisec teh vrstic sledil dotedanjim smernicam pripovedi, tj. pisati (samo) o Dienerspergih. Končal je torej z zadnjim Dienerspergom in dodal še kratki biogram njegove sestre kot zadnje ženske potomke, rojene s tem priimkom. Več kot toliko mu ni kazalo povedati. Soproge zadnjega barona Ferdinanda najbrž nihče od Koflerjev sploh nikoli ni videl, morda so si z njo izmenjali le kakšno pismo, zadnji izrastek Dienerspergovega rodu, Ludvik Kofler ml., pa je bil družini vse prej kot v ponos in je 12. februarja 1914 samski preminil na Kogu za vodenico, star 37 let. Oče Ludvik st. mu je sledil na skromno vaško pokopališče pri Sv. Bolfenku še isto leto. Umrl je namreč 20. decembra v starosti 71 let.⁵⁸¹ Zadnji zapis v Dienerspergovi rodbinski kroniki, ki sega do smrti Antonije Kofler v začetku leta 1908, je torej nastal najpozneje pozno jeseni 1914. Verjetneje je treba njegov nastanek pomakniti bliže Antonijini smrti, še v leto 1908, okvirno torej v čas okoli 1910.

V tem zadnjem zapisu je dragocen podatek, da je Antonija na Dunaju absolvirala konzervatorij, kar pojasnjuje, zakaj so v tistih letih živeli na Dunaju tudi njeni starši; drugih novih podatkov ni. In česa zadnji zapis v knjigi ni povedal? Prvič tega, da so Dienerspergi (zdaj Dienersbergi) s smrtjo majorja Ferdinanda po moški strani izumrli, kar je s prav temi besedami zabeležila izdaja Gothinega genealoškega priročnika o baronskih družinah iz leta

⁵⁸¹ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 68.

1911.⁵⁸² Ferdinandu, ki je 15. decembra 1905 preminil v garnizonski bolnišnici v Budimpešti, se je življenje izteklo naravnost dramatično. Ko se je pri 55-ih nameraval poročiti, se ga je poleti 1905 na Ogrskem, kjer je tedaj služboval že trinajsto leto, na strelišču lotila bolezen, nato pa ga je med bolezenskim dopustom zadela še možganska kap.⁵⁸³ Zakonsko zvezo s 23 let mlajšo Marie Mathilde Epstein, rojeno v Vészpremu, je sklenil vsega nekaj ur pred smrtjo v vojaški bolnišnici, v poročno matično knjigo pa se zaradi paraliziranosti desne polovice telesa niti ni več mogel sam podpisati.⁵⁸⁴ Poroka, ki jo je zadnji trenutek odobril ogrski pravosodni minister, je zaradi dramatičnosti dogodka polnila stolpce časnikov v monarhiji in po svetu. Kot je poročalo časopisje, so Dienerspergovi sorodniki nasprotovali njegovi poroki z Judinjo, ki je sicer prestopila v katolištvo.⁵⁸⁵ S smrtjo barona Ferdinanda, z odhodom v večnost na poročni dan (!), je rodbina baronov Dienerspergov po moški strani ugasnila. Priimek je sicer vsaj še četrto stoletje nosila Ferdinandova vdova, zadnjič izpričana leta 1931 ob svojem najmanj četrtem potovanju v Združene države Amerike.⁵⁸⁶

Zadnji baron Dienersperg, nesrečni Ferdinand, ki na začetku svoje vojaške poti ni bil najbolj uspešen kadet, je s svojim trdnim značajem, vedro naravo, mirnim temperamentom, odločnostjo, vztrajnostjo in sposobnostmi postopoma napredoval po častniški lestvici in se izkazal kot zelo dober v vlogi poveljnika baterije, inštruktorja mladih ter štabnega oficirja. Častniška karakteristika ga poleg tega označuje kot poslušnega in odkritega do nadrejenih, družabnega in priljubljenega med tovariši ter prijaznega in primerno odločnega v odnosu do podrejenih, ki so mu zaupali in bili nanj navezani, on pa je skrbel za njihovo dobro in pozitivno vplival na »duha« podrejenih. Dober jezdec in strelec, visok, telesno zelo krepak in zdrav je bil v očeh nadrejenih primeren za vse službe tako v miru kot v vojni, a se v skoraj štirih desetletjih vojaške službe ni imel priložnosti soočiti s sovražnikom.⁵⁸⁷ Baron Ferdinand, »zglede avstrijskega mirnodobnega častnika«, ki se je sredi petdesetih zdel na vrhuncu svojih moči, je kot zadnji svojega rodu želel končno izpolniti še obveznost do Dienerspergove rodbine in ji dati naslednika, pri tem pa je le malo pred ciljem omagal.

Zelo drugačen je bil njegov nečak Ludvik Kofler ml. s Koga pri Ormožu, edini vnuk Antona Aleksa. Kaj natanko je neporočeni Ludvik počel in koliko je k njegovi bolezni in prezgodnji smrti prispeval alkohol, ne vemo, toda alkoholizem je glede na druga znana dejstva več kot verjeten. Kofler ml. je veljal za razsipneža, imel neurejeno življenje in je zato dvakrat dobil sodno imenovanega skrbnika. Še za materinega življenja, preden je po njeni smrti (1908) podedoval celotno Koflerjevino, mu je mariborsko okrožno sodišče leta 1907, staremu 31 let, zaradi razsipništva prvič določilo skrbnika. Skrbništvo je bilo čez tri leta sicer odpravljeno, nato po treh letih iz enakega razloga spet uvedeno – s prepovedjo obremenitve in odtujitve posesti – in ponovno izbrisano iz zemljiške knjige šest tednov pred Ludvikovo smrtjo (1914). Dve leti prej je Ludvik vse svoje premoženje z oporoko volil okrajnemu

⁵⁸² *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 61 (1911), str. 155.

⁵⁸³ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

⁵⁸⁴ Mikrofилmi mrliške in poročne matične knjige v mestnem arhivu v Budimpešti: BFL, XV.20 Mikrofilmtár; XXXIII.1.a/Állami anyakönyvek/A627 (kötet 1805, pag. 360); prav tam, A592 (kötet 1580, pag. 348). Podatka o kraju in času poroke in smrti prim. tudi po: *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 61 (1911), str. 155; SI_ZAL_LJU/0340, šk. VIII, Dienersperg.

⁵⁸⁵ O tem npr. novozelandski *Wanganui Chronicle*, Vol. L, Issue 12723, 7. 2. 1906, str. 5.

⁵⁸⁶ Iz protokola majorskih vdov dunajskega Vojnega ministrstva je razvidno, da se je Maria baronica Dienersberg sredi leta 1906 preselila iz Losoncza v Budimpešto, kamor je prejemale pokojnino še naslednje leto. Neznano kdaj se je znašla v New Yorku in se od tam leta 1916 vrnila v Budimpešto, leta 1920 pa se je odselila v Zagreb, s čimer je izplačevanje njene pokojnine prevzela jugoslovanska država. V Združene države je potovala še v letih 1923, 1926 in 1931, in sicer kot jugoslovanska državljanka, po poklicu gospodinja, vsaj še leta 1926 pa je prebivala v Zagrebu. Ali je na drugi strani Atlantika tudi ostala, ni gotovo. V bazi podatkov o umrlih v ZDA – United States Social Security Death Index – njeno smrt pogrešamo, lahko pa bi se poročila in umrla pod drugim priimkom. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 308.

⁵⁸⁷ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

zdravniku dr. Jožefu Špešiču, svojemu očetu pa zagotovil dosmrtno oskrbo. Za Koflerji ni danes na kogovskem pokopališču nobenega pomnika več, njihova domačija in posest pa sta leta 1915 iz rok zdravnika Špešiča s prodajo prešli na Breznike.⁵⁸⁸

[SLIKOVNA PRILOGA 56]

Nekdanja Kofler-Breznikova hiša na Kogu danes (foto Zorko Vičar, julij 2016).

Mali Vlado Breznik z začetka naše pripovedi, tedaj še Wresnik, je dokumentirano zadnji »avtor« knjige Dienerspergovih genealoško-biografskih skic in spominov. Knjiga je, kot smo videli, med njegovim šolanjem ali verjetneje že med študijem medicine prišla s Koga na Ptuj v knjižnico tamkajšnjega Muzejskega društva. Kdo ve, ali se je odrasli dr. Breznik sploh še spominjal svojih otroških pisnih vaj na njenih straneh. Skoraj gotovo pa knjige nista nikoli videli, kaj šele prebirali, dve sorodnici Koflerjev iz Dienerspergovega rodu, zadnji potomki prvega pisca Franca Ksaverja, ki sta brez potomcev umrli v Gradcu prav v času, ko so knjigo vzeli v zaščito ptujski muzealci. Njegova vnukinja Ida Eminger, leta 1864 v Trstu rojena hči Marije Ivane Garbich, rojene baronice Dienersperg (1824–1890), je leta 1929 preminila kot vdova po pozno poplemenitem odvetniku,⁵⁸⁹ grofica Eugenie Hermine Hoyos, piščeva pravnukinja in edina vnukinja njegove najstarejše hčerke Kajetane grofice Hoyos (1815–1892), rojena leta 1860 na Dunaju, pa se je od tega sveta kot neporočena poslovila leta 1936, potem ko se je v štajerski prestolnici naselila po več desetletjih življenja v Londonu.⁵⁹⁰ Baron Franc Ksaver, prvi pisec naše knjige, je torej še imel pravnuka Koflerja in pravnukinjo grofico Hoyos, s katerima pa je njegov rod izumrl. Neuresničeni samomor z ustrelitvijo, ki ga ta »celjski Werther« na začetku 19. stoletja ni naredil, je za kakšnih 130 let podaljšal življenje njegovega pokolenja. To je ugasnilo ravno v času, ko je rodbinska kronika na vso srečo pristala »ad acta (archivi)«.⁵⁹¹

Po izbrskanju spominov dveh generacij Dienerspergov v ptujskem Zgodovinskem arhivu (2008) je lahko knjiga spet zaživela in obudila spomin na usode baronov in baronic, skoraj po naključju potomcev kranjskega polihistorja iz 17. stoletja. Janez Vajkard Valvasor je imel v vsej zgodbi povsem obrobno vlogo, za prvega pisca Franca Ksaverja predvsem kot referenca pri vključevanju »mitoloških« začetkov rodu švabskih vitezov Dienerjev v pomemben dogodek obče zgodovine davnega leta 1278. Pisca knjige, polihistorjeva prapravnuk in prapravnuk barona Dienersperga s Celjskega, se za svojega prednika nista posebej zanimala. Predmet prvega dela, genealoško-biografskega orisa rodbine Dienersperg, je namreč rodbina sama, v svojih osebnih spominih pa sta se oče in sin osredotočala na stvari,

⁵⁸⁸ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 69.

⁵⁸⁹ Ida je do leta 1898 živela v Celju, od koder se je z odvetnikom dr. Emmanuelom Emingerjem in njegovo ženo, očitno kot njuna gospodinjska pomočnica, preselila v Gradec, kjer je 16 let pozneje, 28. aprila 1914, pri petdesetih postala Emingerjeva druga žena. Dr. Eminger, svetnik višjega deželnega sodišča in dvorni svetnik, je bil malo pred zlomom monarhije sredi leta 1917 povzdignjen v plemiški stan z naslovom »Edler von Reeming«, izpeljanim iz njegovega priimka. Ida je kot vdova umrla 27. januarja 1929 v Gradcu. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 317–318.

⁵⁹⁰ Neporočeno grofico Hoyos navajajo Gothini genealoški priročniki od leta 1901 do 1931 kot živečo v Londonu in leta 1937 v Gradcu, kjer je dejansko leto pred tem umrla, kar navaja priročnik iz leta 1939. Preminila je 15. novembra 1936, stara 76 let. Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 314.

⁵⁹¹ Valvasorjevo potomstvo se do današnjih dni nadaljuje po dveh ženskih vejah, ki izvirata od sester Franca Ksaverja – Barbare, poročene pl. Gadolla (1772–1841), in Terezije, poročene pl. Resingen (1776–1849). Danes živi po svetu (nihče več v Sloveniji) več kot sto polihistorjevih potomcev, ki imajo vsi skupnega prednika Franca Ksaverja Avguština barona Dienersperga (1743, Ponikva – 1814, Zgornji Lanovž), Valvasorjevega pravnuka s »Slomškove« Ponikve. Vsi danes živeči potomci izvirajo iz ene ali druge osebe, ki sta sredi 19. stoletja skoraj hkrati zasnovali družino. Prva je Franc vitez Gadolla (1797, Blagovna – 1866, Gradec), druga pa njegova mrzla nečakinja Terezija Pauer, poročena Sterger (1826, Velenje – 1869, Sv. Ana pri Borlu). Golec, *Valvasor, njegove korenine*, str. 385–389.

ki so ju še v poznih letih najbolj težile. V ospredje naše obravnave sta zato stopili njuna samopercepcija in doživljanje sveta okoli sebe. Čeprav pri opisovanju nista bila v enaki meri osebna, sta vendarle oba razkrila bistvo problemov – medosebne odnose v družini in še posebej dve ne docela razčiščeni medgeneracijski razmerji med sinovoma in očetoma. Denimo, da sta s tem izpolnila eno svojih poslanstev.

Viri in literatura

Viri

ARS = Arhiv Republike Slovenije:

- AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko
- AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko
- AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko
- AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko
- AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani
- AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani
- AS 315, Deželna deska za Kranjsko
- AS 730, Gospostvo Dol
- AS 748, Gospostvo Krumperk
- AS 1071, Zbirka grbov
- AS 1073, Zbirka rokopisov
- AS 1075, Zbirka rodovnikov

BFL = Budapest Főváros Levéltára (= Arhiv mesta Budimpešta:

- XV.20 Mikrofilmtár (= Zbirka mikrofilmov).

DAG = Diözesanarchiv Graz-Seckau:

- Altmatriken: Graz-Münzgraben
- Matriken-Zweitschriften: Graz–Herz Jesu, Graz–Hl. Blut, Graz–Maria Himmelfahrt, Graz–Münzgraben, Graz–St. Andrä, Graz–St. Leonhard.

KANM = Kapiteljski arhiv Novo mesto

KLA = Kärntner Landesarchiv, Klagenfurt:

- KLA 642, Klagenfurt, Gymnasium.

MZA = Moravský zemský archiv v Brně:

- E 67, Sbíрка matrik: Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub

MZA SOA Jihlava = Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava:

- Farní úřad u sv. Jakuba Jihlava
- Sbíрка dokladů k matrikám okresu Jihlava

Narodni muzej Slovenije

– Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2.

NŠAL = Nadškofijski arhiv Ljubljana:

– ŽA (= Župnijski arhiv): Ljubljana–Sv. Nikolaj, Dobropolje–Videm, Šentvid pri Stični, Trebnje, Vače.

NŠAM = Nadškofijski arhiv Maribor:

– Matične knjige: Celje–Sv. Danijel, Dobrna, Maribor–Sv. Janez Krstnik, Nova Cerkev, Prebold, Sevnica, Sv. Bolfenk na Kogu, Šentjur pri Celju, Šmartno v Rožni dolini, Vojnik.

– Prepisi matičnih knjig: Ormož.

– Zapisniki duš: 0016 Celje–Sv. Danijel, 0030 Dobrna, 0117 Nova Cerkev.

NUK = Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana:

– Rokopisna zbirka

Okrajno sodišče v Ormožu:

– Zemljiška knjiga

ÖStA, AVAFHKA = Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv:

– Adelsakte

ÖStA, HHStA = Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv:

– Oberstkämmereramt (= OKäA)

– AB XII/15a

ÖStA, KA = Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv:

– Conduite-Listen

– Grundbuchblätter

– Pensionsprotokolle

– Qualifikationslisten

PAM = Pokrajinski arhiv Maribor:

– SI_PAM/0739, Klasična gimnazija Maribor

STAG = Stadtarchiv Graz:

– Meldearchiv der Polizeidirektion Graz (= MPG)

– Sterbeprotokoll

– Volkszählung 1880

– Volkszählung 1890

StLA = Steiermärkisches Landesarchiv, Graz:

– A. Brandner von Brandenau

– A. Dienersperg

– A. Führer von Führenberg

– A. Olimie, Kloster und Staatsherrschaft

– B 249/5–B 249/7, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten

– Bezirksgericht Graz I

- Handschriften
- Landrecht
- Landschaftliches Archiv
- Steiermärkische Landtafel

UBG = Universitätsbibliothek Graz

Upravna enota Ormož

Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog

ZAC = Zgodovinski arhiv Celje:

- SI_ZAC/0845, I. gimnazija v Celju
- SI_ZAC/0868, Glavna, deška in dekliška osnovna šola Celje

ZAL = Zgodovinski arhiv Ljubljana:

- SI_ZAL_LJU/0340, Lazarinjeva genealoška zbirka
- SI_ZAL_LJU/0488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige

ZAP = Zgodovinski arhiv na Ptuj:

- SI_ZAP/0006, Zbirka Muzejskega društva
- SI_ZAP/0008/001/001, Mestna občina Ormož – knjige
- SI_ZAP/0070, Rokopisna zbirka

ZRC SAZU, ISN = Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje:

- Göthova topografija

Župnijski arhiv Ormož

Župnijski arhiv Sv. Bolfenk na Kogu

Župnijski arhiv Šentjernej

Literatura

Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz und Geschäfts-Handbuch für Steiermark. Graz: A. Leykam's Erben, 1862.

Adreß und Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Graz. Graz: Leykam's Erben, 1867.

Amon von Treuenfest, Gustav: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47.* Wien: Verlag des Regimentes, 1882.

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 1. 1586–1630, 1977; Band 2. 1630–1662, 1980; Band 3. 1663–1710, 1987; Band 4. 1711–1765, 2002.* Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag.

Brandstetter, Bruno: *Burgen und Schlösser meiner Vorfahren in mütterlicher Linie und deren Verwandten in Steiermark, Kärnten und Krain. Chronik einer Grossfamilie.* Manuskript. Graz, 1988 (Steiermärkische Landesbibliothek).

Curk, Jože: *Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850* (Viri 1). Maribor: Pokrajinski arhiv, 1985.

Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965.* Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1951–1958), 1999.

Der Adel in Kärnten, Krain und Dalmatien (J. Siebmacher's großes Wappenbuch Band 29). Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, Inhaber Gerhard Gessner, 1980.

Dodič, Milan: Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971. V: Sever, Jože (ur.): *225 let novomeške gimnazije.* Novo mesto: Gimnazija, 1971, str. 397–476.

Dodič, Milan: Dvesto petindvajset let novomeške gimnazije. V: Sever, Jože (ur.): *225 let novomeške gimnazije.* Novo mesto: Gimnazija, 1971, str. 7–396.

Dolinar, Ivan: *Zgodovina Kaplje vasi v Spodnji Savinjski dolini.* Kaplja vas: Vaški odbor, 2000.

Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 1. Band. A–E. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1967; 2. Band. F–J. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1970; 4. Band. O–Sh. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1973.*

Frank-Döfering, Peter: *Adels Lexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918.* Wien: Herder & Co., 1999.

Geršak, Ivan: *Ormoški spomini. Ob petindvajsetletnici Ormoške posojilnice in ob tridesetletnici svojega beležništva v Ormožu.* Ljubljana: Ormoška posojilnica, 1902.

Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments Leopold II., König der Belgier Nr. 27 von dessen Errichtung 1682 bis 1882. Wien: Verlag des Regiments, 1882.

Goethe, Johann Wolfgang: *Die Leiden des jungen Werthers.* 20. Auflage. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004.

Golec, Boris: »Der Hudič ist hier zu Hause« – med uboštvom, glasbo, portreti neznanih prednikov, shizofrenijo in evtanazijo. Usode zadnjih Valvasorjevih potomcev na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja in njihova kulturno-umetnostna zapuščina. *Zgodovina za vse* XVII (2010), str. 51–100.

Golec, Boris: Dobrna – eno stoletje dom potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja. *Kronika* 62 (2014), št. 3. Iz zgodovine Dobrne, str. 423–460.

Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis* 61 (2007), str. 303–364.

Golec, Boris: Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi. *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 85–110.

Golec, Boris: Pozabljeni »mali štajerski Valvasor« – polihistorjev potomec Franc vitez Gadolla (1797–1866). *Kronika* 60 (2012), št. 1, str. 23–78.

Golec, Boris: Trpljenje »celjskega Wertherja«, tosvetne skrbi njegovega sina in uvod v zaton njunega rodu. Spomini dveh Valvasorjevih potomcev baronov Dienersperg s Celjskega. *Zgodovina za vse* XVIII (2011), št. 1, str. 15–67.

Golec, Boris: *Valvasor, njegove korenine in potomstvo do danes* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 13). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (2. del). *Kronika* 61 (2013), str. 217–272.

Golec, Boris: *Valvasorji. Med vzponom, slavo in zatonom* (Thesaurus memoriae, Dissertationes 11). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

Golec, Boris: Zrušitev starega dobrnskega gradu Schlangenburg (Kačji grad) med legendo in zgodovino. *Kronika* 62 (2014), št. 3. Iz zgodovine Dobrne, str. 461–468.

Goričar, Maks: *Slomšekov rodovnik*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1938.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser. Gotha: Justus Perthes, 12 (1862), 14 (1864), 36 (1886), 39 (1889), 41 (1891), 43 (1893), 47 (1897), 49 (1899), 61 (1911).

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser: 74 (1901), 75 (1902), 80 (1907), 82 (1909), 89 (1916), 104 (1931), 110 (1937), 112 (1939). Gotha: Justus Perthes.

Grafenauer, Bogo: *Kmečki upori na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.

Grazer Geschäfts= und Adreß=Kalender für das Jahr 1879, 1880, 1882. Graz: Gutenberg, 1879, 1880, 1882.

Grobelnik, Ivan: Nastanek in razvoj zdravilišča Dobrna. V: *Celjski zbornik 1959*. Celje: Svet za prosveto in kulturo okraja, 1959, str. 107–118.

Hammer–Luza, Elke: Zdravilišče Dobrna v prvi polovici 19. stoletja v očeh zdraviliške gostje Anne Plochl. *Kronika* 62 (2014), št. 3. Iz zgodovine Dobrne, str. 469–482.

Handbuch des Herzogthumes Steiermark für das Jahr 1844, 1845, 1846, 1847, 1848. Gratz: Andreas Leykam'sche Erben.

Handbuch von Steiermark für das Jahr 1855. Graz: A. Leykam's Erben, 1855.

Häuser=Schema der k. k. Hauptstadt Gratz. Gratz: Jos. Kienreich, 1852.

Hueck, Walter v.: *Adelslexikon. Band II. Boo–Don* (Genealogisches Handbuch des Adels, Band 58 der Gesamtreihe). Limburg an der Lahn: C. A. Starke Verlag, 1974.

Instandskalender für Steyermark auf das Schhalt=Jahr 1794. Graz: Widmanstätten, 1796.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1997.

Janisch, Josef Andr.: *Topographisch=statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen. I.–III. Band*. Graz: Leykam=Josefsthal, 1878–1885.

Koropec, Jože: *Mi smo tu. Veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor: Obzorja, 1985.

Kos, Dušan: *Zgodovina morale. 1. Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo* (Thesaurus memoriae, Dissertationes 10). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

Krones, Franz Xavier: *Geschichte der Karl Franzens=Universität in Graz*. Graz: Verlag der Karl Franzens=Universität, 1886.

Kuret, Niko: *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1811) in Georga Götha (1842). Prvi del. 2. snopič* (Gradivo za narodopisje Slovencev 3). Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede, 1987.

Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger nebst Handels= und Gewerbe=Adreßbuch für die k. k. Reichshaupt= und Residenzstadt Wien und Umgebung. Wien: Alfred Hölder: 12 (1874), 14 (1876), 16 (1878), 41 (1899).

Lukács, Ladislaus: *Catalogus generalis: seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1551–1773). Pars I A–H, Pars II I–Q, Pars III R–Z*. Romae: Institutum historicum, 1988.

Lukman, Franc Ksaver: Gmeiner Franc, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham – Lužar*. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1925–1932, str. 223–224.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes 1820, 1838, 1836, 1837, 1839, 1840, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848. Wien: k. k. Hof- und Staats-Druckerei.

Minařik, Franc: Grad Olimje in pavlinci. *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 1 (1965), str. 93–102.

Mlinarič, Jože: *Kartuziji Žiče in Jurklošter. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurkloštrska kartuzija ok. 1170–1595.* Maribor: Obzorja, 1991.

Mlinarič, Jože: Seznam imen iz latinske kronike. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika.* Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 133–247.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784.* Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.

Nekrologij slovenskih kapucinov. Ljubljana: Provincialat Slovenske kapucinske province, 2003.

Neues Adreßbuch und Geschäfts=Handbuch für die Landeshauptstadt Graz. Graz: Actiengesellschaft »Leykam = Josefthal«, 1871.

Neuestes verbessertes und vermehrtes Häuser-Schema der kaiserlichen königlichen Hauptstadt Gratz. Gratz: J. A. Kienreich, 1853.

Orožen, Ignac: *Celska kronika.* V Celi [Celje]: Julius Jeretin, 1854.

Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Drachenburg etc.* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. VI. Theil). Marburg: Selbstverlag, 1887.

Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Neukirchen etc.* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. VIII. Theil). Marburg: Selbstverlag, 1893.

Orožen, Janko: *Donesek k zgodovini Dobrne.* V: *Celjski zbornik 1960.* Celje: Svet za kulturo okraja, 1960, str. 280–291.

Orožen, Janko: *Posestna in gradbena zgodovina Celja.* Celje: Ljudski odbor občine Celje, 1957.

Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848.* Celje: Kulturna skupnost, 1971.

Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice. II. del. (1849–1941).* Celje: Kulturna skupnost, 1974.

Ožinger, Anton: *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774. 2. zvezek. Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije 1751–.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije etc., 1991.

Personalstand der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Steyermark im Jahre 1822. Grätz: Andreas Leykam, 1822.

Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte.* München: R. Oldenbourg, 1962.

Pirjevec, Avgust: Geršak Ivan, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham – Lužar.* Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 210–211.

Pohl, Walter – Vocelka, Karl: *Habsburžani. Zgodovina evropske rodbine.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.

Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788.* Ljubljana: Knezo-škofijski ordinariat, 1908.

Popelka, Fritz: *Geschichte der Stadt Graz. I. Band mit dem Häuser- und Gassenbuch der inneren Stadt Graz von Arnold Luschin-Ebengreuth.* Graz: Selbstverlag der Stadtgemeinde, 1928; *II. Band mit dem Häuser- und Gassenbuch der Vorstädte am rechten Murufer von Hans Pirchegger.* Graz – Wien – Köln: Styria, 1960.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 16. stoletje. I. del. Od Barbov do Zetschkerjev.* Ljubljana: Viharnik, 2016.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. I. del. Od Billichgrätzov do Zanettijev.* Ljubljana: Viharnik, 2014.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. 1. del. Od Andriolija do Zorna.* Ljubljana: Viharnik, 2013.

Puff, Rudolf Gustav: *Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte. I. Band.* Graz: Andr. Leykam'sche Erben, 1847.

Sapač, Igor: Arhitekturna zgodovina gradu Lemberg. *Kronika* 62 (2014), št. 3, str. 599–664.

Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee XV (1804), XVI (1805), XVII (1806), XVIII (1807), XIX (1808), XX (1810), XXIII (1813). Wien: C. Graffer und Comp.

Schematismus des Herzogtums Steyermark auf das Jahr 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843. Grätz: Andreas Leykam.

Schematismus für Steyermark auf das Jahr 1794. Graz: Widmanstätten, 1794.

Schematismus für Steyermark, Kaernten und Krain auf das gemeine Jahr 1789. Graz: Widmanstätten, 1789.

Schematismus für Steyermark und Kärnten für/auf das Jahr 1811, 1812, 1817, 1818, 1819, 1820, 1823, 1826. Grätz: Andreas Leykam.

Schillinger, Christa: Die Familie Gadolla. V: Ehrlich, Egon: *Josef Ritter von Gadolla. Ein österreichisches Offiziersleben in der k. u. k. Armee, im Bundesheer und der Wehrmacht.* 2. verbesserte und erweiterte Auflage. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung, 2000.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz.* Graz: Lydia Schiviz von Schivizhoffen geb. Haas von Bingen, 1909.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain.* Görz: Selbstverlag, 1905.

Schlossar, Anton (ur.): *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen von seinem Aufenthalte im Kurorte Rohitsch=Sauerbrunn und über seine Reisen in Untersteiermark aus den Jahren 1810, 1811 und 1812.* Graz: Leykam, 1912.

Schmutz, Carl: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Erster–Vierter Theil.* Graz: Kienreich, 1822–1823.

Sekulić, Ante: *Olimje v XVII. in XVIII. stoletju.* Podsreda: Zavod Spominski park Trebče, 1993.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem.* Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga. Spodnja Savinjska dolina.* Ljubljana: Založba Park, Znanstveni tisk, 1992.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga. Med Solčavskim in Kobanskim.* Ljubljana: Viharnik, 1993.

Tangl, Karlmann: Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und des Badeortes Neuhaus. *Mittheilungen des Historischen Vereins für Steiermark* III (1852), str. 160–222.

Umek, Ema: *Erbergi in dolski arhiv.* (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Serija graščinski arhivi: zv. 5). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991.

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain,* XI. Laybach – Nürnberg, 1689.

Valvasor, Johann Weikhard Frhr von: *Opus insignium armorumque = Das grosse Wappenbuch zussammen gebracht durch Johann Weichart Valvasor.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993 (faksimile rokopisa).

Valvasor, Johann Weichard: *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa ...* Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1688.

Valvasor, Johann Weichart: *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.

Vrhovec, Ivan: *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Matica slovenska, 1891.

Witting, Joh. B.: *Steiermärkischer Adel*. Nürnberg 1919–1921. Ponatis v: *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol* (1. Siebmacher's großes Wappenbuch, Band 28). Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, 1979.

Wurzbach, Constant: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Dritter Theil*. Wien: Druck und Verlag der typogr.=literar.=artist. Anstalt, 1858.

Žabota, Barbara: Rodbina Khisl – novoveška zgodba o uspehu. *Kronika* 51 (2003), št. 1, str. 1–26.

Žižek, Aleksander: Upravni razvoj Celja v letih 1748–1850. V: Počivavšek, Marija (gl. ur.): *Iz zgodovine Celja 1780–1848* (Odsevi preteklosti 1). Celje: Muzej novejša zgodovine, 1996, str. 9–54.

Časopisni viri

- *Deutsche Wacht*
- *Wanganui Chronicle*

Elektronski viri

<http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/02-st-johann-nepomuk/03-04/?pg=48>
http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Wickenburg,_Matthias_Graf_von
<http://free-vk.htnet.hr/nustar/kratka.htm>; http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_11042
http://www.napoleon-online.de/AU_Generale/html/werneck.html
http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Liste:%C3%84bte_von_Heiligenkreuz
<http://www.zjihlavy.cz/zc1-papirna-v-jihlave>
https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_olomouck%C3%BDch_biskup%C5%AF_a_arcibiskup%C5%AF#Olomou.C4.8Dt.C3.AD_biskupov.C3.A9
https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_kaiserlichen_Generale_der_Fr%C3%BChen_Neuzeit/S
[https://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Kuenburg_\(Tamsweg\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Schloss_Kuenburg_(Tamsweg))
https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Herberstein,_das_Haus,_Genealogie
[https://en.wikipedia.org/wiki/First_Battle_of_Wissembourg_\(1793\)](https://en.wikipedia.org/wiki/First_Battle_of_Wissembourg_(1793))
[https://en.wikipedia.org/wiki/Second_Battle_of_Wissembourg_\(1793\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Second_Battle_of_Wissembourg_(1793))
http://www.napoleon-series.org/military/organization/Austria/ArmyStudy/c_AustrianArmyInner.html
<https://www.stift-heiligenkreuz.org/>

Zusammenfassung

Aufstieg und Untergang der Dienersperg

Die steirische Nachkommenschaft von Johann Weichard Valvasor (1641–1693) im Lichte eigener genealogisch-biographischer Notizen und Memoiren (1278–1908)

Die handschriftliche Familienchronik von Franz Xaver Freiherr von Dienersperg (1773, Dobrna/Neuhaus – 1846, Graz) und seinem Sohn Anton Alex (1820, Dobrna/Neuhaus – 1889, Ormož/Friedau) besteht aus der Familiengeschichte ab dem 13. Jahrhundert und einem intimen Zeugnis zweier Generationen der Dienersperg/Dienersberg von den siebziger Jahren des 18. Jahrhunderts bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. Zur Entdeckung der Handschrift im Historischen Archiv in Ptuj/Pettau kam es aufgrund der genealogischen Verbindung der beiden Verfasser mit dem berühmten Krainer Polyhistor Johann Weichard Valvasor (1641–1693), der in der Erzählung jedoch nur eine ganz marginale Rolle spielt. In seinen »genealogisch-biographischen Skizzen« der Familie Dienersperg, die gut die Hälfte des handschriftlichen Buches ausmachen, hat der erste Verfasser Franz Xaver den Polyhistor nur einmal flüchtig namentlich als seinen Vorfahren erwähnt und sich ansonsten drei Mal auf dessen Werk berufen.

Der »historische Teil« der Chronik, in dem Franz Xaver das Geschlecht der Diener von Dienersperg recht unkritisch behandelt, hat keinen größeren Wert. Die ersten 14 Seiten des Textes könnten als »mythologischer Teil« angesehen werden, denn es handelt sich um ein reines, teils aus historischen Tatsachen bestehendes und mit der Fantasie des Verfassers gewürztes Konstrukt. Die Erzählung klingt wie ein Lobgesang auf die katholische Herrscherfamilie, zu deren Aufstieg im 13. Jahrhundert die schwäbischen Ritter von Diener, angebliche Vorfahren der Dienersperg, beigetragen haben sollen, indem zwei von ihnen an der Seite des Kaisers Rudolf I. an der Schlacht bei Dürnkrut teilnahmen. Danach musste der erste Verfasser der Familienchronik die Zeitspanne von drei Jahrhunderten mit bescheidenen Erwähnungen der Diener in der Literatur irgendwie überbrücken, um das schwäbische Geschlecht der Diener mit seinem Ururururgroßvater Hans Diener zu verbinden, welcher in den siebziger Jahren des 16. Jahrhunderts ganz woanders, nämlich in Laibach, als nichtadelig auftaucht. Vollkommen erdacht ist die Geschichte, dass dieser erste Krainer Diener mithilfe seines Verwandten, eines in Wahrheit nie existierenden Abtes der Zisterze Stična/Sittich, als Katholik aus dem protestantischen Schwaben nach Krain zog. Hans, der Burggraf in Laibach, wurde erst 1587 von Erzherzog Karl geadelt und gilt daher als der Stammvater des Krainer Adelsgeschlechtes von Diener, der 1636 das Prädikat »von Dienersperg« und 1766 den Freiherrentitel verliehen bekam. Die Darstellung des in die krainische und die steirische Familienlinie unterteilten Geschlechtes beruht vorwiegend auf den im 18. Jahrhundert erstellten Stammbäumen, auf eigenem Wissen und teils auf willkürlichen Interpretationen von Franz Xaver Freiherr von Dienersperg, der die Familiengeschichte in seinem Schloss Dobrna/Neuhaus bei Celje/Cilli im Jahr 1835 verfasste.

Die mehr oder weniger zuverlässige Geschichte der Dienersperg beginnt erst auf der Seite 56 des insgesamt 104 Seiten umfassenden Buches. Dem äußeren Anschein nach geht es um das Schicksal einer durchschnittlich wohlhabenden adeligen Familie, die in den dreißiger Jahren des 19. Jahrhunderts aus der Untersteiermark nach Graz übersiedelt und in den Jahren nach der Grundentlastung (1848) aufgrund verfehlter finanzieller Transaktionen sozusagen zu Grunde geht. Doch unter der äußeren Hülle verstecken sich Lebensgeschichten und zwischenmenschliche Beziehungen, von denen wir sonst nur eine blasse Ahnung hätten. Das Hauptproblem beider Generationen ist die Rolle des dominanten Vaters in einer immer noch patriarchal geordneten Familie. Beim zweiten Verfasser ist das Problem zwar weniger

ausgeprägt und steht im Schatten seiner beruflichen Erfolgslosigkeit und seiner Existenzängste, doch liegt die Schuld für beides mittelbar bei seinem Vater. Beiden Verfassern gemeinsam ist, dass sie sich gerade wegen ihrer Väter ihre Berufswünsche nicht erfüllen konnten, womit sie in ihrer Generation nicht die Einzigsten waren. In den Erinnerungen kehren beide noch in späten Jahren fortwährend zu den Dingen zurück, die sie immer am meisten bedrückt hatten, daher stehen ihre Selbstwahrnehmung und ihr Erleben der sie umgebenden Welt im Mittelpunkt der vorliegenden Abhandlung.

Der Vater des ersten Verfassers, Augustin Freiherr von Dienersperg (1742, Ponikva/Ponikl – 1814, Zgornji Lanovž/Lahnhof bei Celje/Cilli), von welchem alle heute lebenden Nachfahren Valvasors abstammen, war ein familiärer »Absolutist« der alten Schule. Er klammerte sich an sein mit Mühe erworbenes Vermögen, vier Güter und eine Kuranstalt, und bestimmte alleine über das Schicksal seiner Nächsten. Zwei studierten Söhnen vereitelte er eine Berufskarriere durch ihre Anbindung ans Heim, und er vergällte auch das Privatleben von Franz Xaver bis zu dessen vierzigstem Lebensjahr. *»Ich kam nach Hause als absolvierter Jurist mit 21 Jahren [1794 nach Dobrna/Neuhaus], mußte meinem Vater in der Administration seiner Güter aushelfen, und so verstrich ein Jahr ums andere, und meine schönsten Jugendjahre verlebte ich leider ! im – Nichtsthun !!! So, und auf dieselbe Weise führte ich durch beinahe 9 Jahre mein Leben fort, und zwar bis zum 7ten August 1804, wo ich auf ausdrücklichen Befehl meines erzürnten Vaters das väterliche Haus verlassen mußte.«* Der Vater lehnte nämlich völlig unerwartet die Verbindung seines Sohnes mit der jungen Antonia Freiin von Adelstein (1782, Celje/Cilli – 1845, Graz) ab – seiner späteren Ehefrau, mit der er erst nach dreizehnjähriger Beziehung vor den Traualtar treten konnte. In den Jahren 1800 bis 1813 durchlebte dieser »Cillier Werther« zunächst eine Zeit bitterer Streitigkeiten mit seinem Vater, danach lebte er trotz scheinbarer Versöhnung mit dem Vater noch weitere vier Jahre in Unsicherheit. *»Mein Vater von dem Augenblick, als er es erfuhr [die Beziehung mit Antonia], haßte und verfolgte mich auf die grausamste Art. Die Auftritte, die es zwischen ihm und mir gab, sind zu empörend und zu herzzereissend, als daß ich sie zu wiederhollen und niderzuschreiben im Stande wäre.«* Die Ablehnung der künftigen Schwiegertochter seitens Augustins Freiherrn von Dienersperg ging auf einen Streit zwischen ihm und ihrem seligen Vater im längst vergangenen Jahr 1769 zurück, als sich beide um das Gut Dobrna/Neuhaus beworben hatten. Fünf Jahre, von 1804 bis 1809, lebte der dreißigjährige Franz Xaver mittellos und gewissermaßen ohne Dach über dem Kopf auf den Schlössern seiner beiden Schwestern* und in einer Mietwohnung in Celje/Cilli, abhängig von milden Gaben der Verwandten und auch vom Verdienst seiner »Geliebten«. *»Meine Versuche, mich mit dem Vater wieder zu versöhnen, liefen alle fruchtlos, vielmals war ich auf dem Punkt, meinem Leben durch einen wohlangebrachten Schuß ein Ende zu machen.«* Gleichgültig gegenüber allem meldete er sich im Jahr 1808 zur neugegründeten Landwehr und verabschiedete sich im darauf folgenden Frühling vor dem Abmarsch des Bataillons aus Celje/Cilli mit einem rührenden Brief vom Vater. Dieser Abschiedsbrief des in den Krieg ziehenden Landwehrhauptmanns stimmte den Vater milde, er nahm den Sohn wieder in sein Heim auf und zeigte sich auch großmütig gegenüber seiner Auserwählten. Doch das Problem war damit noch nicht gelöst. Franz Xaver hatte keine gesicherte Existenz für eine Ehe und konnte erst im Jahr 1813 vor den Altar treten, als er nach dem Tod der Mutter seiner Auserwählten deren Gut Dobrnica/Gutenegg als Pacht bekam. Sein eigener Vater Augustin gab nämlich bis zu seinem Tod 1814 nichts aus der Hand. Franz Xaver, der in seinen Erinnerungen den Tod des Vaters voller Rührung beschreibt und gleich zwei Nachrufe auf seinen Vater einfügt, war noch gut zwanzig Jahre danach, als er die Familienchronik

* Von den Schwestern Barbara Edle von Gadolla (1772–1841) und Theresia Edle von Resingen (1776–1849) stammen beide heute lebenden Zweige der Nachkommen Valvasors ab, während der Zweig von Franz Xaver im Jahr 1936 erlosch.

verfasste, durch das ambivalente Verhältnis zum Vater belastet. Fortwährend nennt er ihn »mein guter Vater«, in einem der Nachrufe gar »*Theuerster, geliebtester, unvergeßlicher Vater!*«, auf der anderen Seite erwähnt er zum Beispiel den Tod seiner Mutter nur beiläufig.

Dem Vierzigjährigen, der 1813 endlich eine Familie gründen konnte und nach dem Vater das Gut Dobrna/Neuhaus mit Kuranstalt erbt, bedeuteten seine Kinder viel, und er beschrieb deren Geburten ausführlich. Trotz der umfangreichen Erneuerung der bis dahin recht vernachlässigten Kuranstalt, die nun ein kosmopolitisches Flair bekam, fand er in Dobrna/Neuhaus nicht wirklich Zufriedenheit. Vor allem mit Hinblick auf die Ausbildung der Kinder übersiedelte er im Jahr 1835 mit der Familie nach Graz, wo er im Jahr darauf die Familienchronik mit den Worten abschloss: »*Mit meiner treuen Gattin im Zirkel unsrer 6 Kinder, eines Schwiegersohns und Enkels führen wir nun ein wahres patriarchalisches Leben. Der allgütige Schöpfer schenke uns Gesundheit und erhalte dies Glück, diese Eintracht und Zufriedenheit durch eine lange Reihe von Jahren.*«

Das handschriftliche Buch mit dem Titel »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg Familie« borgte sich der Grazer Historiker Karlmann Tangl vom Sohn des Verfassers, Johann Nepomuk, im Jahr 1852 und verwendete es für seine Abhandlung über die Geschichte von Dobrna/Neuhaus. Danach kam es aus den Händen der geistig erkrankten Oberleutnants Johann Nepomuk (1818–1885) in die Hände seines Bruders Anton Alex Freiherr von Dienersperg (1820–1889). Dieser setzte in seinen späteren Jahren die Erinnerungen seines Vaters an der Stelle fort, wo dieser geendet hatte, nämlich beim »*wahre[n] patriarchalische[n] Leben*« in Graz 1836, blieb aber beim Schreiben in der Mitte der fünfziger Jahre des 19. Jahrhunderts stecken, noch bevor seine Familie im Jahr 1858 den »Ruin« (Bankrott) erlebte. Bei Anton Alex, dessen Schreibweise viel trockener als die des Vaters ist, ist die Beziehung zum Vater weniger ausgeprägt. Aber auch sein Schicksal wurde stark vom Vater geprägt, der dem Neunzehnjährigen eine Karriere als Offizier zudachte, obwohl dieser eine Vorliebe für Technik hatte. Der Vater machte den gleichen Fehler wie zuvor beim Sohn Johann Nepomuk, der für die Militärakademie nicht geeignet war – was Franz Xaver in den Memoiren auch selbst vermerkte. Beide Söhne verließen als recht erfolglose Offiziere die Armee schon sehr bald. Aus den Memoiren von Anton Alex ist klar ersichtlich, dass er keine Freude am Militärdienst hatte. Im Revolutionsjahr 1848 verließ er das Militär, heiratete im darauf folgenden Jahr in Jihlava/Iglau in Mähren Charlotte Sonnewend geb. Heller (1819–1882), die verwitwete Tochter eines Papierfabrikanten, und übersiedelte nach Graz. Seine größte Sorge wurde der Lebensunterhalt für die junge Familie, insbesondere weil das Schicksal des bescheidenen Erbes nach dem Vater auf dem Spiel stand, da es – als Hypothek auf die Kuranstalt Dobrna/Neuhaus eingeschrieben – vom Schwager Johann Graf Hoyos, dem neuen Besitzer, unbesonnen verwaltet wurde. Hoyos begann mit einer megalomanen Erneuerung der Kuranstalt, die jedoch aufgrund der zu großen Verschuldung im Jahr 1858 versteigert werden musste, was Anton Alex auch in späteren Jahren als sehr schmerzhaft empfand. Anton Alex bestritt seinen Lebensunterhalt in Graz einige Zeit als Diurnist bei der Eisenbahn und half danach dem ältesten Bruder Ferdinand (dieser hatte im Jahr 1851 das Gut Dobrna/Neuhaus verkauft) bei seinem nicht gerade erfolgreichen Holzhandel. Der unerwartete Tod des Bruders im Jahr 1853 befreite ihn schließlich weitgehend von seinen materiellen Sorgen, denn seinem dreijährigen Sohn Ferdinand vermachte der Bruder testamentarisch ein Legat von 25.000 Gulden, wobei der Fruchtgenuss an Anton Alex ging.

In der Mitte der fünfziger Jahre des 19. Jahrhunderts endet die Familienchronik. Das weiterte Schicksal des Buches verrät eine Nachschrift des Schwiegersohns von Anton Alex, Ludwig Kofler (1843, Ptuj/Pettau – 1914, Kog/Kaag), über den Tod der beiden Kinder der Dienersperg, des Sohnes Ferdinand (1850, Jihlava/Iglau – 1905, Budapest) und der Tochter Antonia (1855, Graz – 1908, Kog/Kaag). Mit dem Tod des Majors Ferdinand, der an seinem

Todestag im Garnisonskrankenhaus in Budapest eine getaufte ungarische Jüdin heiratete, erlosch das Geschlecht der Dienersperg in männlicher Linie. Anton Alex lebte die meisten seiner letzten Lebensjahre bei der Tochter und dem Schwiegersohn in Kog/Kaag bei Ormož/Friedau, und dies in Melancholie und Einsamkeit, wenn man nach seiner erhaltenen Gedichtsammlung urteilt. Er starb zu Beginn des Jahres 1889 bei der Stieftochter Marie Geršak in Ormož/Friedau, wo er und seine Gattin Charlotte auch begraben sind. Mit seinem unverheirateten einzigen Enkel Ludwig Kofler d. J. (1876, Graz – 1914, Kog/Kaag) verlosch der Stamm von Anton Alex endgültig. Die leeren Seiten der Familienchronik der zwei Dienersperg, Vater und Sohn, dienten während des Ersten Weltkriegs für Kinderkritzeleien und als Schulbuch. In der Zwischenkriegszeit kam das Buch in die Sammlung des Musealvereins in Ptuj/Pettau. Im Haus der Kofler in Kog/Kaag blieb auch eine wertvolle Porträtsammlung der Mitglieder der Familie Dienersperg erhalten – unter anderem das einzige Porträt von Valvasors Tochter Regina Konstantia verh. Dienersperg** – die heute großteils in entsprechenden Einrichtungen in Ljubljana/Laibach aufbewahrt wird.

Übersetzung: Tina Bahovec

** Von Regina Konstantia (1689/92–1755) stammen alle heute lebenden Nachkommen Valvasors, Mitte 2017 insgesamt 118 Personen, ab.